DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

www.facebook.com/groups/ekitaphane
www.facebook.com/ekitaphane

Tarama : HASRET =)

dünyayı 'durduran' altmış gün

meydan, darbe, demokrasi

DR. CEMİL ERTEM
MARKAR ESAYAN

dünyayı 'durduran' altmış gün
meydan, darbe, demokrasi
DR. CEMİL ERTEM
MARKAR ESAYAN

Yayın Yönetmeni: Ali Erdoğan
Yayın Danışmanı: Metin Karabaşoğlu
Editör: Şener Boztaş
Tashih: Cihan Dinar
İç Tasarım: Said Demirtaş
Kapak Tasarımı: Gökhan Koç
ISBN: 978-605-131-483-9
Yayıncı Sertifika No: 12403
Matbaa Sertifika No: 12531
Baskı Tarihi: Ekim 2013
Baskı Cilt: İmak Ofset Basım Yayın Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.
Atatürk Caddesi Göl Sok. No: 1
Yenibosna/Bahçelievler-İstanbul
Tel: +90 (212) 656 49 97

ETKİLEŞİM

Sanayi Cad., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25 www.etkilesimyayinlari.com
Faks: (0212) 551 26 59 bilgi@etkilesimyayinlari.com

NESİL YAYIN GRUBU
ETKİLEŞİM | NESİL | NESİL karakalem | SÖZ | genç NESİL | NESİL ÇOCUK
Nesil olmasaydı bir şeyler hep eksik kalacaktı...

© Bu kitabın Türkiye'de yayın hakları **Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.** adına **Etkileşim Yayınları**'na aittir.
İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

ETKİLEŞİM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DR. CEMİL ERTEM

İktisatçı Cemil Ertem, üniversite eğitimini Ege Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını ise finans ve iktisat alanlarında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı'nda (PhD) yapmıştır. İktisat ve siyaset konusunda, tarih perspektifini de kullanarak, uzun yıllar çeşitli dergi ve gazetelerde yazan Ertem, *Nokta* ve *Forbes* dergisinde köşe yazarlığından sonra *Taraf* gazetesinde, kuruluşundan itibaren 3,5 yıl köşe yazarlığı yapmıştır.

İÜ'de öğretim görevlisi olarak finans ve iktisat dersleri vermiş olan Dr. Ertem, şu anda ANKA Teknoloji Üniversitesi'nde bulunmaktadır.

Halen 'ekonomi-politik' yazılarına *Star* gazetesinde devam eden Ertem, ekonomi yorumculuğu yapmakta, *Today's Zaman* gazetesinde ise iktisat yazıları yazmaktadır.

Ayrıca Hazar Strateji Enstitüsü Bilim Kurulu ve MÜSİAD EDK üyesidir.

MÜSİAD 2011 yılı en iyi ekonomi yazarı ödülü sahibidir.

Cemil Ertem'in Türkiye iktisat tarihi, alternatif büyüme modelleri ve İslam ekonomisi üzerinde çok sayıda çalışması vardır.

Dr. Ertem'in *Bitişler ve Başlangıçlar* ile *Yeni Dünya Düzeni-WikiLeaks* (Özgür Uçkan ile birlikte) adlı iki kitabı yayımlanmıştır.

@cemilertem

MARKAR ESAYAN

1969 İstanbul doğumlu Markar Esayan, ilkokulu Bomonti Mıhitaryan, liseyi ise Özel Getronagan Ermeni Erkek Lisesi'nde okudu. 1995 yılında İşletme lisans eğitimini tamamladı. Yüksek lisansını Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler bölümünde yaptı. Yüksek lisans tezinde "19. Yüzyılda Ermeni Toplumunda Burjuvazinin Doğuşu ve Sınıflar Arası Çatışmalar" konusunu çalıştı.

1997 yılından beri aralıklarla yazdığı *AGOS* gazetesinde 2001 yılından itibaren "Dar Kapı" başlığı altında düzenli köşe yazıları kaleme almaya başladı. 2008 yılı başından itibaren *Taraf* gazetesi yazı işlerinde yer aldı, "Arada" başlığı altında köşe yazıları yazmayı sürdürdü. İngilizce makaleleri ise *Today's Zaman* gazetesinde yayımlandı. *Taraf*'taki görevlerinden 2013 baharında ayrıldı. Kişisel internet sitesinden köşe yazılarını yayımlamayı sürdürdü.

Kültür Üniversitesi, Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (GPOT) tarafından "2013 Yılı Türkiye-Ermenistan Gazetecilik Ödülü"ne değer görüldü. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarının oluşumunda ve yönetiminde yer aldı. Hilal TV kanalında Hilal Kaplan ve Bekir Berat Özipek ile hazırladıkları "Gayriresmi" isimli tartışma programı, 2011 Yılı Medya Etik Ödülü'nü kazandı.

Esayan'ın ilk romanı, *Şimdinin Dar Odası*, 2004 İnkılâp Kitabevi Büyük Ödülü'nü aldı ve 2005 yılında okuyucuya ulaştı. İkinci romanı *Karşılaşma* Ekim 2007'de, üçüncü romanı *Jerusalem* ise 2011 yılında yayımlandı.

@markaresayan

İçindekiler

Sunuş 9

I. Kısım

Giriş 15

Birinci Bölüm:
Değişim

Muş... Yolu Yokuştur... 21
Şu Mayıs'13... 22
Gezi'nin Dinamikleri 23
Demokrasi ve Ekonomi 24
Arap Baharı Öyle mi? 25
Yeniden Doğu 26
Türkiye'yi Gerileten Üç Önemli Değişim 28
Büyük Resim 29
Yeni Bir 'Zenginlik' 30

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

En Büyük Darbe! 40
Enerjide ve Kaçakçılıkta Tekelci Sermayeyi Rahatsız Edecek, Önemli Kanunlar 41

İkinci Bölüm:
Gezi'deki Burjuvazinin Hikâyesi

'Laik Burjuvazi' 51
Gezi'deki 'Devrimci' Burjuvazi 54
İslam ve Faiz 55
Gerçek Burjuvazinin ve Onun Sahici Lobilerinin Tarihsel Kökeni 56
Doğu-Batı Yeniden (mi?) 59
2013'e Giden Yolun Taşları 64
Gerçek Devrim: 1908 66
Bugünkü 'Kötülüğün' doğuşu 72
Finans-Kapitalin Kökeni 73
Anadolu Sermayesinin Önü Kesiliyor mu? 75
İşte... İttihat-Terakki ve Dr. Nazım 76
Bir Vesayet Rejimi Olarak Cumhuriyet ve Zenginleri/ Divan Otel'in Doğuşu 78
Enflasyoncu Finans ve Koç 79
Divan Otel 80
Darbeler 81

Üçüncü Bölüm:
Şimdi Tam Buradasınız

Üç Ülke ve Akdeniz 85
Enerji ve Siyaset 90
Finans-Kapital 91
Faiz Lobisi Değil, Finans Oligarşisi/Mr. Brook 92
Yeni Senaryo 95
Avrupa Krizinin Kökeni 103
Mısır 104

Bürokratik Oligarşi 113
Mısır ve Liberaller 114
Merkez Bankası'na Baskı 118

Hülâsa-i kelâm 123
Kaynakça 141

II. Kısım

Giriş 147

Birinci Bölüm:
Cumhuriyet Tarihinde Kısa Bir Gezi

Osmanlı'nın Gayrimüslimleri, Cumhuriyetin Azınlıkları 158
Her Daim Kürt Sorunu 165

İkinci Bölüm:
Yeni Bir Dönem: AK Parti Hükümetleri

Demokratik Koalisyon 176
Adil Düzenden Adalet ve Kalkınmaya 182
Vesayetle Mücadele 190

Üçüncü Bölüm:
AK Parti, BDP ve Çözüm Süreçleri

Sorun Çözülürken Aydınların Krizi 201
Çözümün İki Belirleyeni: Erdoğan ve Öcalan 206

Dördüncü Bölüm:
Gezi Krizi

Gezi krizi nasıl başladı? 224
Gezi gençliği 226
Gezi ve Kürtler 237
Gezi krizi ve medya 241

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Beşinci Bölüm:
Ya Gezi Sonrası?

AK Parti'nin Sorumluluğu 253
EK-I: Gezi Krizi Sürecinde Yazılan Makaleler 259
Gezi'deki tuzaklar ve fırsatlar: Bir demokrasi sınavı 260
Hedef yönetemez hale getirmek 265
Erdoğan'a operasyonda olağan şüpheliler 270
Demokratikleşme paketi, hemen şimdi 275
'Öteki Mahalle'nin yardıma ihtiyacı var 280
Ey gezi gençliği! 285
Gezi krizi sonrası hasar ve kazanç raporu 289
Erdoğan'ın değeri nereden geliyor? 294
Basın özgürlüğü eleştirileri neden itibarsız? 298

Kaynakça 302

Sunuş

"Devletler, milletler muharebesi, tabakat-ı beşer muharebesine terk-i mevki ediyor. Zira beşer esir olmak istemediği gibi, ecir olmak da istemez."
—Bediüzzaman Said Nursî, *Hakikat Çekirdekleri*

TÜRKİYE YÜZ YILLIK PARANTEZİ kapatmanın arifesinde. 1908'de büyük devrimle başlayan hürriyet, adalet, meşruiyet mücadelesi ve buna bağlı olarak gelişen kalkınma hamleleri, 1909'dan beri kronikleşen müdahalelerle hep kesintiye uğratıldı. Millet yönetime ortak olduğunda gerçekleşen açılım ve ilerleme periyotları, müdahalelerle geriletildi. Ne var ki, normalleşme süreçlerinde üst üste konulan tuğlaların sadece bir kısmını yıkabildi müdahaleler. Ve nihayet yüz yıl sonra, hâlâ eksiği ve gediği olmasına rağmen, yine de içinde güvenle yaşanabilecek bir bina inşa edilmiş oldu.

Bu sürecin baş müdahili, toplumun dokusunu tahrip eden ve iki akraba zihniyet, İttihatçılık ve Kemalizmdi. Tehcir, yıl-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dırma ve mübadele yöntemleriyle gayr-i Türk unsurlar elimine edildiler. Kürtler de yok sayıldı veya dillerine kasteder derecede sert bir kültürel asimilasyona tâbi tutuldular. Dindarlar kamusal alandan kovuldu, din vicdanlara hapsedilmeye çalışıldı. Toplumu tek-tipleştirmek adına, direnen bütün unsurlar zulme maruz kaldı, hatta katliama varır düzeyde sindirilmeye çalışıldı.

Eşzamanlı olarak rejim, ekonomik gücün bu 'zararlı' unsurların elinde olmasından hiç hazzetmedi. Ticareti önemli oranda elinde tutan gayrimüslimler, meselâ Varlık Vergisi gibi zalimâne uygulamalarla diskalifiye edilirken; 'yeşil sermaye'ye de prim verilmedi. Sermaye, rejimin 'makbul vatandaşları'nın elinde toplandı. Ve bu sermaye, kontrolü altındaki medya gücünü de kullanarak sivil ve askerî bürokrasiyi—ideolojik kaygılarını tahrik edip—kendi kurgularına maşa yapma stratejisini uyguladı.

On yıllarca süren siyasi istikrarsızlık ve enflasyonist ortamın sağladığı yüksek rant, bu minvalde, hem içerideki 'faiz lobisi'ni, hem de 'küresel finans oligarşisi' başta olmak üzere dışarıdaki müttefiklerini milletin sırtındaki kene gibi besledi.

Ve nihayet, gerek toplumsal bilincin katettiği aşama, gerekse küresel konjonktür ve iletişim imkânlarının özgürleştirici kimyası, bizi bu gidişata dur deme noktasına getirdi. Son on yılda sağlanan siyasi ve ekonomik istikrar—arada pek çok müdahale girişimine rağmen—cesur demokratikleşme adımlarının atılmasını netice verdi. Yüz yıllık Kürt sorunu, Çözüm Süreciyle hal aşamasına geldi. Kaynaklarımızı kredi faizi adı altında sömüren IMF'yle olan alışveriş nihayete erdi. 'Makbul vatandaşlar'ın elinde temerküz eden sermaye yeni oyuncular arasında pay edilir oldu. Ve böylece, hem bölgesel, hem küresel ölçekte etkili olabilecek bir Türkiye belirmeye başladı.

Bu sırada İslam coğrafyasında başka bir parantez açıldı. Bağımsızlığını kazandığından beri iradesi gasp edilen halklar

Arap Baharı ile özgürlük meşalesini yaktı. Diktatörlerin bir kısmı devrildi. Türkiye başından beri bu değişime verdiği aktif destekle kendi içindeki dönüşümle tutarlı bir çizgi izledi.

Doğu bu şekilde kendisini yeniden inşa ederken, Batı derin bir krizin içine yuvarlandı. Cemil Ertem'in ifadesiyle "ABD'nin ilk önce kendisini sonra da—İkinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi—yaşlı Avrupa'yı kurtarmak için kapitalizmin motoruna aktardığı yakıt olan karşılıksız dolarlar, dönüp dolaşıp, gelişmiş Batı yerine, gelişmekte olan ülkelere yalnız sanayi yatırımı, finansal yatırımlar olarak değil, teknoloji ve AR-GE yatırımları olarak da gitmeye ve bu ülkelerde yeni bir beşerî sermaye çevrimini ortaya çıkarmaya başladı."

Kapitalizmin krizi sosyal devlet, adil paylaşım, özgürlük, çevrenin korunması gibi temalar eşliğinde 'occupy/işgal' hareketlerini doğurdu. Dünyanın pek çok önemli şehir merkezleri aktivistler tarafından bu taleplerle işgal edildi.

Ancak, özünde özgürlükçü olan bu aktivist tutum, küresel oligarşinin ve yerli işbirlikçilerinin marifetiyle manipüle edilerek, barışçı ve kalkınmacı fay hattını oluşturan Türkiye, Mısır ve Brezilya'ya ithal edildi. Özellikle Türkiye ve Mısır'da seküler kesimlerin yaşam alanlarının siyasal iktidar tarafından tehdit edildiği söylemi yayılarak, 'occupy' hareketinin özgürlükçü yanından istifadeyle bir 'darbe' üretilmeye çalışıldı. Türkiye Gezi olaylarıyla patlak veren bu süreci atlatırken, ne yazık ki Mısır bir karşı devrime maruz kaldı.

Bu kitabın sayfalarında ayrıntılı olarak işlendiği üzere, haklı bir çevreci duyarlılıkla başlayan Gezi olayları, az zamanda 'seküler Türkiye'nin 'dindar Türkiye'ye tahammülsüzlüğünün dışavurumuna dönüştü. Yaşanan sosyo-ekonomik dönüşüm, dindarların dine işaret eden belirtenleri (yani: şeâir-i İslamiye) ile hayatın her alanında boy göstermesini sağlamaya başlamıştı. Bu durum özelikle laik-Kemalist elitleri rahatsız ediyordu. Onlara göre bu yeni durumun müsebbibi, aynı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

muhafazakâr kimliğin parçası/besleyeni olan AK Parti'ydi. Zaten Çözüm Süreciyle 'kutsal' ulus-devleti de tahrip ediyorlardı. Dolayısıyla derhal iktidardan uzaklaştırılmalıydı!

Elinizdeki kitap, Türkiye'yi ve hatta dünyayı 'durdurup' akışı tersine döndürmeyi hedefleyen girişimi irdeliyor. Yaşadığımız bu son süreçte demokrasiden ve meşruiyetten yana tavır alan iki çok değerli ismin beraberce kaleme aldığı bir eser bu. Cemil Ertem ve Markar Esayan, birikimleri ve sağduyularıyla bugünü doğru okumamızı ve geleceğe umutla bakmamızı sağlıyorlar.

Cemil Ertem'in kaleme aldığı Birinci Kısım'da Türkiye, Mısır, Brezilya fay hattında cereyan eden olayların ekonomi-politiği anlatılıyor. Markar Esayan'ın şekillendirdiği İkinci Kısım'da ise, yakın Türkiye tarihi üzerinden Gezi okuması yapılıyor.

Son tahlilde, haklı bir duyarlılığın dahi Türkiye'nin yaşadığı dönüşümü 'durdurmak' ve hapsedildiği yüz yıllık paranteze geri döndürmek adına manipüle edilerek âdeta 'çalınması'na atıfla, kitabın adı *Dünyayı 'Durduran' Altmış Gün* olarak belirlendi.

Yazarlarımız, kitap hazırlanırken, Gezi'nin günceline ve sınırlarına hapsolmamaya özellikle dikkat ettiler. Olayların sosyolojik, ekonomik ve siyasal boyutları yerel, bölgesel ve küresel düzeyde ele alındı. Güncel politik tartışmalardan uzaklaşarak, zihniyet analizine yöneldiler.

Böylece ortaya, bugünü ve geleceği anlamak için ilerleyen zamanlarda da dikkatle okunacak ufuk açıcı bir başvuru kitabı çıktığına inanıyor ve sizi yazarlarımızın analiz ve öngörüleriyle başbaşa bırakıyoruz.

ŞENER BOZTAŞ
Editör
Nesil Yayın Grubu

I. Kısım

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Giriş

TÜRKİYE'NİN DEMOKRASİNİN ve barışın hâkim olduğu bir ülke olması; bunun kalıcılaşıp, daha iyinin mücadelesinin özgürce verilmesi, tabii ki kolay kazanılacak bir durak olmayacaktı. Bu, yılları alan bir sürecin, mücadelenin kazanımları olarak karşımıza çıkacaktı. Ancak son yıllarda olan bitene, hele 21. yüzyılın ilk çeyreğinin son dilimine girdiğimiz şu günlere baktığımızda, bir çağlayana yaklaşan nehir misali hem hızlanan hem de üstündeki her şeyi alabora ederek dibe çeken günlere girdiğimizi görüyoruz. Su üstünde çok az şey kalıyor; her şey hızla dibe doğru yol alırken, yaklaşan o düşüş anının, aslında hızlı bir çıkış olduğunu da görüyoruz.

Doğrusu 2013 yılının bu değişimin hızlanacağı bir yıl olacağını, bir iktisatçı olarak biliyordum. Avrupa'nın içinde bulunduğu krizin basit bir borç krizi ya da Yunanistan gibi küçük ülkelerin krizi olmadığını, önümüze gelen ve yüzde 20'lere yaklaşan işsizlik rakamlarından, İspanya gibi ülkelerde yüzde 50'yi geçen genç işsizlik oranlarından anlıyorduk.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dünyanın ağası ABD ise, evine boynu bükük dönen yaşlı bir savaşçı misali, eski günahlarına bir daha bulaşmayacağını tekrarlayıp duruyordu. Yalnız kendisinin değil, bütün kapitalist sistemin büyük bir kazaya uğramaması için, merkez bankası aracılığıyla küresel piyasalara sürdüğü dolarların, var olan durumu idare etmekten başka bir işe yaramayacağını da zaten hepimiz biliyorduk.

Ama öte taraftan 'birilerinin' bütün bu toz duman arasında pek kontrol edemeyeceği 'şeyler' de oluyordu. ABD'nin ilk önce kendini sonra da—2. Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi—yaşlı Avrupa'yı kurtarmak için kapitalizmin motoruna aktardığı yakıt olan karşılıksız dolarlar, dönüp dolaşıp gelişmiş Batı yerine, gelişmekte olan ülkelere yalnız sanayi yatırımı, finansal yatırımlar olarak değil, teknoloji ve AR-GE yatırımları olarak da gitmeye ve bu ülkelerde yeni bir beşerî sermaye çevrimini ortaya çıkarmaya başlamıştı.

Dünyanın doğusu ve güneyi artık Batı kadar hatta ondan daha yoğun olarak teknolojiye ulaşıyor, onu yeniden üretebiliyordu. Ama aynı zamanda, enformasyonalizm yeni bin yılı dünyanın en ücra köşelerine bile yayılarak selamlıyordu. Manuel Castells, "Binyılın sonunda enformasyonalizmin yükselişi, dünya çapında eşitsizliğin ve toplumsal dışlanmanın yükselişiyle iç içe geçmiştir"[1] derken yeni bir uyanışa işaret ediyordu ama tam buradaki acayip bir durumu da sonraki sayfalarda anlatıyordu. 1970'lerin sonundan—aslında bugünkü krizin ilk büyük işaretini verdiği 1973 yılından—itibaren 1990'ların ortasına kadar olan süreçte OECD ülkelerinde gelir dağılımının hızlı bir şekilde bozulduğunu söylüyor ve bu bozulmanın en hızlı arttığı ülkenin de Britanya olduğunu vurguluyordu.[2] Gelişmiş ülkeler, eski, sonu gelmeyecekmiş gibi duran zengin-

[1] Manuel Castells, "Enformasyon Çağı Ekonomisi," *Toplum ve Kültür*, c. 3 (Binyılın Sonu). Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2007, s. 91.

[2] A.g.m.

liklerini yitiriyorlar ve Asya'dan başlamak üzere, 'azgelişmişler' lehine, yeni bir düzelme başlıyor. Ancak öte yandan en diptekiler yani dördüncü dünya diyebileceğimiz Ön Asya, Ortadoğu ve Afrika daha fazla ve hızla yoksullaşıp marjinalleşiyor ve Castells'in deyimiyle "insanlıktan daha fazla çıkıyor"du.

Ne var ki bu 'en dışlanmışlar' bile 20. yüzyılın son çeyreğine değin, gelişmiş ülkelerle sınırlı olan ağ toplumu çeperlerine ulaşıyorlar, buraya dâhil olarak enformasyonu kullanmaya başlıyorlardı.

11 Eylül 2001, bu dışlanmışların, dışlayanların yöntemiyle yaptıkları en büyük terör saldırısı idi. Yanıtı ABD Irak'ı işgal ederek verdi ama bu da ABD'nin belki de okyanus ötesi son işgali idi. O günden bu yana gördük ki, ne 11 Eylül gibi saldıralar ne de buna cevap olarak verilen yıllar sürecek işgaller hiçkimseye—ne yoksullara ne de sistemi devam ettirmek isteyen zenginlere—yarıyor.

Burada belki de el yordamıyla—bu elin bilgisayar tuşlarında gezinen genç bir el olduğunu söyleyelim hemen—ne yapması gerektiğini ilk önce dünyanın yoksulları buldu. İlk önce burjuva demokrasisini keşfettiler; kendilerine ihanet etmeyecek ve kendilerine benzeyen iktidarları, işbaşına getirdiler. Latin Amerika'da faşizmden çıkış süreçleri 90'lı yıllarda böyle başladı. Sonra bu, 'burjuva demokrasini' yani sandığı keşfetme 'işi' Türkiye'ye 2000'li yılların başında sirayet etti.

Asya ise yeni barışçı bir kalkınma çizgisini çoktan hayata geçirmeye başlamıştı. Sonra Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da 'Arap Baharı' dediğimiz süreç başladı. Asya kalkınması ve enerji kontrolü Türkiye üzerinden Ortadoğu, Hazar Bölgesi ve Kuzey Afrika'ya sıçramak üzereydi.

Öte yandan Brezilya gibi bir dev, aynı zaman dilimi içinde, yalnız Batı'dan sökülüp giden sanayiye ev sahipliği yapmak istemiyor, tıpkı Güney Kore gibi bilgi ve teknoloji üssü olmak istiyordu. Solcu Lula'dan sonra koltuğu devralan Dilma, Lu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

la'yı da geçen bir 'başıbozukluk' içine girmişti. Diğer yandan Fransa, aynı tarihlerde sıkı bir resesyona giriyor ve genç işsizlik yüzde 20'leri aşarak, İspanya'nın çıkmaz sokağına burjuva devriminin en şanlı ülkesi de böylece dâhil oluyordu. Almanya'nın durumu da parlak değildi ve Almanya uçurumun kenarına gelirse, bu sefer Avrupa'yı ABD bile kurtaramazdı!

Batı için tam bu karanlık çökmüşken, Batı'nın topyekûn 'one minute' dediği 'şey,' Mısır'da oldu. Mısır'da yapılan seçimlerde İhvan-ı Müslimin yani Müslüman Kardeşler kesin olarak iktidara gelmişti.

Türkiye'nin Kürt barışı ile yeniden Irak coğrafyasında etkili olma olasılığı, hızla denetlenemeyen çok kutupluluğa gidiş, Çin'in "Artık ben Batı'yı finanse etmeyeceğim" demesi, G. Kore'nin, bir örnek Asya ülkesi olarak Japonya'dan sonra yeni bir teknoloji üssü olarak ortaya çıkması, Japonya'nın 2. Dünya Savaşı yenilgisinin baskısına yeter artık diyerek yeni ve Batı'yı tanımayan bir büyüme çevrimine adım atması... Bütün bunlar gerçekten Batı için çok fazlaydı ve 2013 yılının Mart ayında keskin dönüş hazırlıkları başladı.

ABD Dışişleri Bakanı Kerry, seçim öncesi Mısır'ı ziyaret ediyor ve "Mısır bize adım atmalı ve bizim vereceğimiz 450 milyon dolarlık sembolik ama çok önemli yardımı almak için de IMF ile 4,8 milyar dolarlık anlaşmayı yapmalı" diyordu. İki ay sonra seçilerek iktidara gelen Mursi yönetimi, bu anlaşmayı askıya aldı. Çünkü İhvan Türkiye'ye bakıyor ve artık başka bir Mısır istiyordu. İşte 2013 yılının Mayıs ayından başlayan bütün bu gelişmeler, Türkiye'nin de Kürt barışı ile yeni bir Ortadoğu gücü olarak ortaya çıkması ile pekişince, Batı'nın büyük 'U' dönüşü başladı.

Üç ülke vardı gözlerin çevrildiği; Türkiye, Mısır ve Brezilya. İşte bu üç ülkede olanların ekonomi-politiği... Başlıyoruz...

Birinci Bölüm

Değişim

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

www.facebook.com/groups/ekitaphane
www.facebook.com/ekitaphane

MUŞ... YOLU YOKUŞTUR...

MUŞ HAVALİMANI'NA YA DA Van'a indiğinizde en yakın Bitlis olmak üzere, yapılan/yapılmakta olan yeni duble yollar sayesinde doğunun tüm merkezlerine hızla ulaşabiliyorsunuz artık. Kilis'den yola çıkın, kuzeye Ankara'ya doğru, eskiden eğer hava koşulları kötü ise Gülek Boğazı'nı nasıl geçeceğinizi düşünürdünüz; şimdi ise Gülek Boğazı'ndan geçerken dağların yamaçlarından size doğru gelen çam ormanlarını seyrediyorsunuz. Çünkü sarp kayalıkların üstünden geçen sayısız viyadük ayağınızı gazdan çektirmiyor bile. Türkiye yıllardır, birkaç küçük bölgeye sıkıştırdığı ve Anadolu'nun başta Doğu ve Güneydoğu'su olmak üzere ihmal ettiği altyapı yatırımlarını son on yıldır katlamaya başladı. Kentler, kasabalar, köyler ve nihayet batı ile doğu birbirine bağlandı.

Bakın işte Türkiye'de 'birilerinin' endişelenmesinin temel nedenlerinden birisi budur. Türkiye'nin batısı ile doğusu, İpek

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yolu'ndan beri ilk defa böylesine buluşuyor. Doğudan batıya-batıdan doğuya müthiş bir trafik tam da 2013'ün başından itibaren, barış süreci beklentisiyle başladı. Ama bu trafiği kaldıracak altyapı ve ekonomik entegrasyon zaten çoktan hazırlanmış. Yani, kendi çıkarları için, Türkiye'nin doğusunu ulaşılmaz kılanlar şimdi bu avantajlarını yitiriyorlar. Üstelik Türkiye'nin doğusundaki sınırları geçtiğinizde sizi müthiş bir yeraltı zenginliği karşılıyor. Bugün Kuzey Irak'taki doğalgaz ve petrol rezervlerinin ortaya çıkarılması ve ticarileşmesi ile yaklaşık 45 milyar varillik petrol rezervi olduğu hesaplanan zenginliğe ulaşmaya başlayacağız. Kuzey Irak'ta tahmin edilen doğalgaz miktarı ise 3,2 trilyon metreküp, yani Türkiye'nin gaz ihtiyacını 300 yıl karşılayabilecek büyüklükte.[3] Öte yandan bu enerji hatlarının Bakü-Hazar enerji hatlarıyla birleşip, Türkiye üzerinden, Avrupa içlerine kadar gideceğini söyleyelim.

Yani bırakın Irak'ın güneyini, yalnız Kuzey Irak, Azerbaycan, Hazar enerji hatları bile yeni bir Türkiye, yeni bir Ortadoğu ve sonrasında yeni bir dünya doğurur. Bakın bu yalnız yeni bir Ortadoğu demek değildir, yeni bir AB demektir aynı zamanda.

ŞU MAYIS'13...

Şimdi 2013'ün Mayıs başından beri olan gelişmelere tekrar bakalım. Türkiye'de barış süreci sorunsuz işlemeye başladı, halk hem batıda hem de doğuda süreci sahiplendi. Kuzey Irak ve Türkiye bütünleşmesi gündeme geldi—ki bu, Türkiye açısından yarım kalmış bir sorundur. Ama bu bütünleşme yalnız Türkiye'nin değil, Kuzey Irak'lı Kürtlerin de çıkarınadır. Erbil, Musul, Kerkük, Süleymaniye doğunun yeni zengin kentleri olmaya bu bütünleşme ile adaydır. Yani Britanya'nın Lozan'da

[3] http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/21197400.asp

masa başında aldığını şimdi Türkiye ve Kürtler, ekonomik koşullar gereği, Britanya'dan geri alma aşamasına gelmişlerdir. Çünkü buralardaki zenginliklerin, pazarın ve beşerî sermayenin denetimi Anglosakson egemenliğinin altındadır. BP gibi Anglosakson şirketler bu kaynakları kontrol etmekte, beşerî sermayeyi sürekli gerginlik ortamı oluşturarak denetlemektedirler. Türkiye'nin doğusuna ve Kuzey Irak'tan başlamak üzere Ortadoğu'ya barış gelmesi demek, Batı'nın savaş ve gerginlikle denetleyemeyeceği bir genç nüfus demektir.

Tam da bu açıdan, Kürt barışının sağlanmasından hemen sonra, Taksim Gezi Parkı düzenlemesine yapılan itirazdan sonra genç nüfus kullanılarak çıkartılan olaylara bakalım. Türkiye, barış süreciyle birlikte havalimanı, köprü ihalelerini yaptı; enerjide çok önemli adımlar attı; Erdoğan-Obama görüşmesi olumlu sonuçlandı ve ABD-Türkiye, ilişkilerinde ilk defa doğrudan, Britanya'yı işin içine sokmadan siyasi ve ekonomik kararlar aldılar. Bu çok önemlidir, bu aynı zamanda İsrail özrünü de getirmiştir. Şimdi tam burada gelelim Gezi'ye...

GEZİ'NİN DİNAMİKLERİ

Tabii ki, burada teknolojiyle iç içe yeni bir gençlik dinamizmi vardır. Gezi olayları bu dinamizmin açığa çıkmasıdır da. Ancak, bu dinamizmi kullanmak isteyenlere ve dinamizmin yönüne dikkat edelim. Şüphesiz ki, Gezi deneyimi Türkiye'de var olan muhalefet yapısının, partilerinin de gerçek yüzünü, yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. "Artık bize her şeyi dayatamazsınız" diyen bir gençlik olduğunu/olacağını herkes gördü. Türkiye, demokrasi hem de katılımcı demokrasi kanallarını daha fazla açmak durumundadır.

Şunu söylemek gerekiyor: Tam da burada, temsilî demokrasinin de sınırlarını zorlayan, yerel yönetimlerin, yerel olanın etkisini ve gücünü arttıran, yeni bir demokrasi deneyimi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ancak bölgesel eşitsizliklerin asgariye indiği ve ortadan kalkma yolunda ilerlediği; yine buna bağlı olarak gelir dağılımının dengelenmeye başladığı, eğitim düzeyinin yükseldiği, nitelikli emeğin daha fazla istihdam edildiği yeni bir ekonomi ile yaşanabilir. Bunun için yukarıda anlattığımız, bölge gözetmeksizin yapılan altyapı yatırımları çok önemlidir ve Türkiye için yeni bir dönüşüm yolunun başlangıcıdır.

Peki, bu neden daha önce yapılmadı? Neden Türkiye'de tıpkı 'demokrasi' gibi ekonomik gelişmişlik de batıda öbeklenen bir zümreye bahşedilen ayrıcalık oldu? Evet, tam şimdi bu soruyu sormamız gerekiyor. Madem 'daha fazla ve herkese demokrasi' istiyoruz, bu soruyu sormamız ve daha fazla demokrasinin, eşitliğin kapılarını açmamız lazım. Bu çaba, Türkiye'de 2013 yılının Mayıs ayında 'Gezi Parkı protestoları' diye hatırlanacak olayların neden-sonuç diyalektiğini, siyasi sonuçlarını, ekonomik gerekçelerini de bize anlatacak. Örneğin; bu olayları Türkiye'de bazı holdinglerin, finans yapılarının ve medyanın desteklediği söylendi. Bu çalışmamızda bunun tarihsel nedenlerine, dinamiklerine gideceğiz. Ama önce isterseniz biraz daha Gezi'de ve Gezi'nin güncelinde 'gezinelim.'

DEMOKRASİ VE EKONOMİ

Bilirsiniz Clinton ve ekibi 1992 seçimlerine 'Önce ekonomi, aptal!' (It's the economy, stupid!) sloganı ile hazırlanmıştı. Bu deyiş, Baba Bush'un neoliberal, daraltıcı, savaş yanlısı politikalarına tepki olduğu gibi, ekonominin yani 'işin' ve 'aşın' nihai olarak siyasette belirleyici olduğunu da anlatan bir strateji idi aynı zamanda. Şimdi artık bu deyiş, çok sık tekrar edilen, tarihî bir cümle oldu. Şunu da söyleyebiliriz; siyaset ekonominin yoğunlaşmış halidir. Birçok siyasi olay ve gelişmenin arkasında mutlaka bir ekonomik gelişme, karar vardır. Şimdi Türkiye'de Mayıs 2013 sonundan başlayarak devam eden olaylara

ve gelişmelere baktığımız zaman—Taksim'de Gezi Parkı'nda başlayan olayları basit bir çevre protestosu olarak göremeyeceğimize göre—bütün bu gelişmelerin arkasında nasıl bir ekonomik neden var sorusunu sormamız gerekiyor. Bu olaylar, örneğin son beş yılda genç işsizliğin yüzde 50'lere çıktığı İspanya gibi bir ülkede olmuyor ya da Yunanistan gibi AB troykasının bütün kazanılmış haklara göz diktiği, emekli maaşlarının bile tırpanlandığı kriz kurbanı bir ülkede olmuyor.

Türkiye'de tabii ki gelir dağılımının ve buna bağlı ekonomik çarpıklığın mutlak olarak iyi olduğunu kimse söyleyemez. Ancak göreli bir iyileşmeyi—hem yıllara göre hem de AB'ye göre—kimse inkâr edemez. Hatta son on yılda orta sınıfın halinin hiç de yabana atılmayacak oranda iyileştiğini söyleyebiliriz. O zaman, özellikle gençlerin ve orta sınıfa mensup kesimlerin yoğun olarak katıldığı bu eylemleri, ekonomik olarak nasıl açıklayabiliriz, hangi ekonomik nedenlere bağlayabiliriz?

Biliyorsunuz, Arap Baharı dediğimiz eylemlerin ve buna bağlı değişimlerin başladığı dönemde, başta Tunus olmak üzere birçok ülkede, diktatörlük rejimlerinin siyasi baskısı dışında ve fakat buna bağlı olarak, çok ciddi bir gelir dağılımı bozulması, işsizlik ve temel gıda maddelerinde hızlı fiyat artışları vardı. Böyle olunca, bu kalkışmalar kendiliğinden halk hareketleri olarak gelişti. Sonuçta hızla seçimlere gidecek demokrasi esnekliklerinin olmaması nedeniyle bu rejimler yıkıldı ve hâlâ sözkonusu süreç devam ediyor.

ARAP BAHARI ÖYLE Mİ?

Şimdi, aklı başında hiçkimse, bu iki olgunun da Türkiye için geçerli olduğunu söyleyemez. Yani, Türkiye'de sosyal medya gücünü elinde tutan, kendiliğinden örgütlenme yeteneği olan orta sınıfların, AK Parti dönemlerinde ekonomik durumları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gerilememiş, iyileşmiştir. Öte yandan Türkiye'de zaten 2014 seçim yılı. Yani toplumsal tepkileri Türkiye, tolere edecek demokratik mekanizmalara—yetersiz de olsa—sahip. Burada sistemin göreli esnekliği var. O zaman 'işin' ekonomik nedenlerini başka bir boyutta aramamız gerekiyor.

İlk önce şunu söylemek istiyorum. Bu satırların yazarı, Taksim'in ortasına AVM yapılmasına karşı olduğu gibi, Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesine stadyum, 'Gökkafes,' otel yapılmasına, Yıldız Sarayı'nın bahçesine izinsiz—gecekondu—otel dikilmesine karşı olan ve bunlarla mücadele etmiş birisi. Orada şehri, tarihi ve yeşili savunmak kadar meşru bir şey olmadığı gibi, polisin buraya yaptığı müdahale de yanlıştır. Ancak bu kalkışmanın gerekçesi—ekonomik ve siyasi olarak—ne yazık ki bu değildir. O zaman Gezi dinamiği diye bir dinamik varsa—ki bizce vardır—bu, 2000-2010 arası Türkiye'deki iktisadi-sosyal-sınıfsal dinamikler üzerinden anlatılmalıdır. Ama tam şu zaman aralığında Türkiye'yi öne çıkartan tarih bize ne söylüyor? İlk önce buraya bir bakmak gerek...

YENİDEN DOĞU

Sizi bilmem ama ben doğuya her gidişimde, tarif etmekle güçlük çekeceğim—burnunuzun kemiğinin sızlaması gibi—bir acıyı çok derinden hissediyorum. Tarihin, doğanın ve insanların bunca güzelliği ile donanmış bu topraklar, bu halk bunu hak etti mi diye... Ve doğuda bundan dolayı hangi konuda konuşacak olsam ünlü İngiliz iktisat tarihçisi Angus Maddison'un verilerinden esinlenerek yapılmış bu harita ile söze başlarım. Yani uygarlığın ve bildiğimiz 'insanlığın' Doğu'da başladığını—Mezopotamya'yı—işaret eden, Dicle ve Fırat'ın suladığı bereketli toprakları ve o topraklarda üretilenlerin yukarıya—Batı'ya—taşındığı İpek Yolu güzergâhını gösteren bu harita ile.



Angus Maddison, 2030 yılına dek dünya ekonomisinin büyüme performansını "Contours of the Word Economy: 2030 AD," (2007) çalışmasında ortaya koyuyor. 2030 yılında Asya Batı'ya fark atıyor. Maddison, 2030 yılına kadar Batı'da nüfus artış hızının daha da yavaşlayacağını ve dünya ortalama büyümesinin de yüzde 3 civarında olacağını iddia ediyor. Maddison'a göre, Asya'nın büyümesi çarpıcı olacak. Yani Asya; Çin ve Japonya'yı da içine alarak dünya üretiminin önemli bir bölümünü gerçekleştirecek, Asya bölgesi 19. yüzyıl başındaki çarpıcı konumuna geri dönecek. Haritamızda da göreceğiniz gibi, dünyanın ekonomik ağırlık merkezi Doğu'dan, Mezopotamya'dan 19. yüzyılın hemen başından itibaren yukarıya Batı'ya çıkıyor. Osmanlı tam burada geriliyor ve parçalanıyor. 20. yüzyıl bir Avrupa saldırganlığı ve egemenliği zamanıdır da, ama faşizmin buradaki saldırganlığı savaşa dönüşünce; Avrupa, Almanya merkezli olarak yeniliyor ve ekonomik ağırlık merkezini ABD'ye veriyor. Uzatmayalım; yaşadığımız kriz aslında Maddison gibi çok ciddi birçok kuramcının da önceden gördüğü gibi, yeniden ekonomik ağırlık merkezinin, Berlin-Londra ve Washington sacayağından çıkıp Türkiye üzerinden güneye ve doğuya kayması ve Doğu'nun dün-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ya ekonomisine yeniden ortak olması sürecidir de...[4] Londra... Bu başkent yalnız eski bir emperyal imparatorluğun başkenti değildir; Washington'a bile 'akıl' veren küresel finans oligarşisinin de başkentidir. Evet, Londra direniyor, Britanya, kendi yetiştirdiği Maddison gibi bir kuramcının gördüğünü ancak şimdi gördü ve Türkiye'ye müdahale ediyor, bunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Tabii ki burada yalnız 'dışarısı' yok, 'koçlar' gibi yerli sermaye de var. Bitlis'le başlamıştık, oradan devam edelim; Doğu'nun geri kalmışlığının kaynağı nedir?

TÜRKİYE'Yİ GERİLETEN ÜÇ ÖNEMLİ DEĞİŞİM

Prof. Dr. İlhan Tekeli, Türkiye'de bölgesel eşitsizliğin ve büyük ölçüde buna bağlı olarak gelişen Kürt sorununun kaynağını, Cumhuriyet'in kurulması ile ilişkilendirerek üç önemli değişime dikkat çeker: "Osmanlı İmparatorluğu çözülüp onun yerine Türkiye Cumhuriyet'i kurulduğunda üç önemli değişme olmuştur. Bunlardan birincisi Doğu Anadolu'nun, güneyde Halep çevresinde oluşan ekonomik sistemle ve Kafkasya'daki ve Rusya'daki ekonomik sistemle bağlantıları kesilmiştir.

[4] Bu konuda bkz: Andre Gunder Frank, *Yeniden Doğu* (Re Orient: Global Economy in the Asian Age), İmge Yayınevi, İstanbul: 2010. Frank, bu son ama en önemli kitabında—ki bunu kendisini de en büyük eserim diye söyler—Asya'nın ve genel olarak Doğu'nun Batı karşısında geri kalmasının tarihsel, iktisadi dinamiklerini çok özlü bir şekilde anlatır. Ve tıpkı Maddison gibi 21. yüzyılın bir Doğu çağı olacağını söyler. Öte yandan yine Giovanni Arrighi, "Adam Smith in Beijing" (Londra: 2007) adlı eserinde yeni barışçı Asya kalkınmasından bahseder ve Frank'a atfederek şunları söyler: "Frank, gelişmemişliğin gelişmesi metaforunu ortaya attı. Frank'a göre bu ıraksama, eşzamanlı olarak, merkezî yerlerde (Batı Avrupa'da ve daha sonrasında Kuzey Amerika ile Japonya'da) gelişmeyi (zenginliği) doğuran küresel bir kapitalist genişleme sürecinin ifadesinden başka bir şey değildi. Bu genişleme süreci bitiyordu işte. Bu anlamda Doğu yeniden öne çakacaktı. Öte yandan Arrighi'ye göre, Adam Smith'in modeli ya da ulusların zenginliği, üretici birimler arasındaki işbölümünden kaynaklanan üretici işlerin uzmanlaşmasının fonksiyonudur. Bunun derecesi de pazarın genişliği tarafından belirlenir. (Arrighi, s. 37) Yani işbölümü ve genişleyen pazar. Burada, bütün 18. yüzyılda bile, Çin'in Smith'in bu tespitine göre, Batı Avrupa'dan daha zengin olduğu sonucuna ulaşıyoruz. Zaten Smith'in kendisi de bunu söyler. O zaman Batı'nın zenginliği yaklaşık 250 yıllık bir zaman dilimini kapsar ki, zaten bu, bırakın Marx'ı, Frank, Arrighi, Pomeranz gibi düşünürlere göre, A. Smith'ten bile yola çıkılarak söylenebilir.

İkincisi ise, Doğu Anadolu'daki savaş kayıpları ve zorunlu nüfus yer değişmeleriyle nüfus yoğunluğunun yarı yarıya azalmasıdır. Bu iki önemli değişiklik Doğu Anadolu'nun az gelişmişlik olgusunu belirlemiş, karşı dinamiklerin gelişmesini zorlaştırmıştır. Üçüncü etken Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Ankara'nın başkent olarak seçilmesi, bu kentin gelişme başarısının büyük ölçüde rejimin başarısıyla özdeşleşmesidir."[5]

Ankara'nın başkent olması ve rejimin Orta Anadolu'da merkezîleşmesi devlet kaynaklarının merkezî bürokrasi ile Ankara ve çevresine, feodal ve ticari güç sahiplerinin de kaynaklarını batıya yönlendirmeleri, doğuyu aşiretlerin ve toprak sahibi büyük ailelerin eline terk etmiştir. Tabii ki kendisini batıda konumlandıran ve asker-devlet bürokrasisi içinde örgütlenen tekelci sermaye de bunu özellikle istemiştir. Çünkü Doğu'nun geri kalmışlığı, aynı zamanda, Türkiye'nin kendi doğusuna açılmasını önleyecek bir durumdu. İşte İstanbul'da konumlanıyorlar ama bunun için İstanbul'un, Londra'ya rağmen finans başkenti olmasını istemiyorlar. Başkent Ankara... Fazlasına gerek yok... Değil mi?

BÜYÜK RESİM

Sovyetlerin dağılmasından sonra, Türkiye'nin Avrupa ile Sovyetler arasında tampon olma işlevinin yerini, Türkiye'nin Ortadoğu ve Kafkaslardaki enerji hatlarını AB'ye ulaştırma ve Batı'nın Asya'ya uzanan pazarı olma özelliği almıştır. Bu yeni durum, tam da bugünlerde hem siyasi hem de ekonomik açılardan gündemdedir.

Enerji, finans, eğitim, ileri teknolojiyi içeren tüm alanlarda, Cumhuriyet'in kurulması ile Doğu Anadolu'nun, güneyde Halep çevresinde oluşan ekonomik sistemle, Musul-Ker-

[5] İlhan Tekeli, *Sanayi Toplumu İçin Sanayi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul: 2009, s. 129.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kük enerji bölgesi ile Kafkasya'daki ve Rusya'daki ekonomik sistemle bağlantısının kesilmesi tam da bugünlerde aşılıyor.

Ama 'bugünlere' varan süreç çok önceleri başlamıştı.

YENİ BİR 'ZENGİNLİK'

Türkiye'de 1980'e gelindiğinde imalat sanayiindeki istihdamın yüzde 35'i, katma değerin ise yüzde 43,5'i kamu sektöründen kaynaklıydı. Bu zamana değin, Anadolu sermayesi olarak adlandırılan yerel sermayeleri ise sanayide devlet ve büyük sermaye ile girdi-çıktı ilişkilerine girip girmemesine göre gruplandırmak olanaklı görünmektedir. Girdi-çıktı ilişkilerinde iki farklı biçim gözlenebilir: (1) Yerelde üretilen hammaddelerin ilk aşama sınaî işlemden geçirilmesinden sonra gerekli yerlere aktarılması; (2) büyük sermaye veya devlet tarafından üretilen yarı-mamul malların montaj vb. işlemlerden geçirilerek yerel-bölgesel pazara sunumu. Bunların dışında, yerel-bölgesel pazara yönelik olan gıda, dokuma, ağaç ürünleri ile taş-toprağa dayalı sanayi gibi küçük ölçekli, küçük sermayeli, düşük katma değerli geleneksel sanayilerde uzmanlaşmış bir kesimin de yaşam alanı bulabildiği, hatta bunlardan bazılarının 'orta' sayılabilecek büyüklüklere eriştiği görülmüştür.

İşte bu işletmelerin birçoğu, 1980'den 2001 krizine giden süreçte, yalnız iç pazarı değil, konjonktür gereği, dışarıyı da düşünerek çok önemli adımlar atarak, Türkiye'de geleneksel sermayenin tamamlayıcısı ve bayisi olmaktan çıktılar.

2001 krizini takip eden süreçte, Anadolu'da yapılanan ve çoğu KOBİ ölçülerinde olan bu işletmeler, hızla kurumsallaşarak küresel rekabetin ve teknolojinin gereklerini yerine getirmeye başladılar. Özal'la başlayan bu süreç, 2001 krizi sonrası ve AK Parti iktidarları döneminde daha belirginleşerek devam etti. 1950'lerden sonra 'resmen' uygulanmaya başlanan ithal

ikameci dönemde, Anadolu'nun 'zenginleri' İstanbul, İzmir gibi kentlere sanayici olmak için gitmişlerdi. Ancak Özal dönemi sonrası 90'lı yılların başında bu zenginler, Anadolu'da yatırım yapmak için geri döndüler.

Ancak Türkiye genelinde, 1980 sonrasında burjuvazinin iç bileşenlerindeki dengeler bakımından nasıl bir değişim yaşandığına bakıldığında, sektörel açıdan finans ve ticaret sektörlerinin sanayi ve tarım aleyhine bir ağırlık kazandığı görülmektedir. Ancak bu söylenenler, yatay ve dikey bütünleşmesini tamamlamış büyük holdingler için geçerli değildir. Büyük sermayeli sanayinin 1980 sonrasında tekelci-oligopolcü fiyatlama sayesinde kâr oranlarını önemli oranda arttırdığı saptanmaktadır. Sanayi sektörünün finans ve ticaret karşısında gerilemesinin daha çok küçük ve orta büyüklükteki sanayi sermayesi için geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Ancak bu saptama, büyük ölçüde, 2000'li yıllardan sonra hızla geçerliliğini yitirmeye başlamıştır

Sonuç olarak, 1980 sonrası dönemde, sermayenin önemli oranda tekelleştiği, özellikle İstanbul'da üslenen, holding biçiminde örgütlenmiş, finans, ticaret vb. ayaklarını oluşturmuş, yabancı ortaklı kesimlerinin ağırlığını arttırdığı görülmektedir. Bunun yanında, Türkiye'nin dünya ekonomisi ile eklemlenmesi biçiminde yaşanan gelişmelere bağlı olarak, ilk önce tekstil, mobilya, gıda ve hammadde yoğun sektörlerde yoğunlaşan, daha sonra da makine ve maden gibi ağır sanayiyi içeren alanlarda dış pazarlara dönük üretim yapan, küçük-orta ölçekli bir sanayi sermayesi de gelişebilmiştir.

İşte bu ikinciler hızla Türkiye'yi dünyaya bağlama doğrultusunda adım atarak, Türkiye'deki demokratikleşme sürecini desteklemiş ve son on yılda Türkiye'de dışa açılmayı ve AB üyeliği perspektifini—neredeyse—geleneksel sermayenin elinden almışlardır. 2008 krizini takip eden son beş yılda—2009 ve

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

2012[6] yıllarını saymazsak—bu yeni burjuvazi, küresel rekabet şartlarını az çok sağlamış ve üretim ve rekabet bazlı bir zenginleşmenin belki de ilk defa bu topraklarda adımını atmıştır. İşte özellikle Anadolu'da teknolojiyle de buluşan yeni bir sınıfsal yapının ortaya çıkmasında bu yeni zenginleşmenin önemli bir payı vardır.

Bu yeni burjuvazinin kendisi, onu ortaya çıkaran AK Parti'yi destekliyordu ama onun çeperi, ilk kuşaktan sonra gelenler, oluşturduğu ikinci ve üçüncü halkalar ve yarattığı gelir akışıyla hızla şehirleşen yeni orta sınıf daha fazlasını istemeye başlamıştı. Sürece daha fazla katılmak, etrafında olan bitene daha fazla müdahale etmek, farkına vardığı tarihe, çevreye ve kendi geleceğine sahip çıkmak, belirleyici olmak istiyordu. Hele bu yeni olanların 'gençleri' bütün bunlara eşitlik gibi çok ama çok eski bir ütopyayı ekleyip hızla siyasallaşıyorlardı. Hiç şüphesiz ki bu yeni ekonomik-sosyal ve politik durum, Türkiye'nin geleneksel devlet yapısı için de onun iktidarı için de hele muhalefeti için de pek bilinmeyen ve karşıdan görünce okunamayan bir bilmeceydi.

Nitekim bu, Gezi olaylarında çok açık olarak görüldü. İktidar partisi bu durumu, yeni duruma uygun bir darbe kalkışmasına başından beri dönüştürmek isteyen sermaye çevreleri üzerinden bir okuma yaptı ve ilk günlerde bu yeni toplumsal yapının taleplerini göremedi. Öte yandan bu yapıya adeta yaklaşık olarak bütün bu eli kanlı darbeci sermayeden ve onun siyasi uzantısı olan ulusalcı lümpenizmden ayrışarak yeniden bizi bulacak... Ama bu dinamizmi ve bunun oluşturduğu gerilimi, daha son kozunu oynamayan finans oligarşisi ve Türkiye'deki geleneksel tekelci sermaye biliyordu. Zaten çoktan beri, 'ben boğuluyorum' haykırışını 'alkol yasağı(!),' eğitim sorunları, siyasetin dine alet edilmesi(!) gibi ideolojik çıkışlarla yapıyor ve gerilimi yukarı çekiyordu. Ama bütün bunlar, yukarıda sözünü ettiğimiz yeni toplumsal katmanları ayağa kaldıracak, onlardaki gerilimi boşaltacak nedenler değildi. Ta ki Gezi'ye kadar... Ama burada 'toplumsal katmanlar' neyi ifade ediyor; buna tam burada değinmekte yarar var sanıyorum. 24 Temmuz 2013 tarihinde Osman Can, *Star* gazetesinde şunu yazdı:[7]

> Eski Ahit'te geçen canavarlardan ikincisi ise Behemoth'tur. Pek çok canlının karışımından oluşan bu canavar, bu karışık özelliği nedeniyle de korku ve dehşet saçıyor. Kitaba göre bu canavar, Leviathan'ın aksine erildir.
>
> Leviathan'ın kendi içinde yeknesak, harmonik ve tutarlı yapısına karşın, Behemoth bir karmaşaya işaret ediyor. Farklı hayvanların özelliğinin bir araya gelmesi onu tutarlı bir bütüne kavuşturmuyor. Monolitik bir yapıya dönüştürmüyor.
>
> Herhalde bu özelliği nedeniyle de olumlu bir metafor olarak modern devlet teorisine geçmiyor.

[6] 2009 yılında Türkiye 2008 krizinin etkisiyle küçülme yaşamış ve 2012 yılında da ne yazık ki, küresel finans çevrelerinin baskısıyla ekonomi yönetimi gereksiz bir 'sıkılaştırmaya' giderek büyüme oranının 2,2'de gerçekleşmesini sağlamıştır. Ki bu, IMF'nin 2012 için Türkiye'ye önerdiği ve istediği büyüme oranıdır. Ancak 2013 yılında, ekonomi yönetimi ve Merkez Bankası, büyük ölçüde Başbakan Erdoğan'ın ısrarı ve telkinleriyle, tıpkı 2010 ve 2011'de olduğu gibi, üretime, düşük faize ve reel sektör bazlı büyümeye yeniden dönmüştür. Bu dönüş, faize dayalı bir hizmet ekonomisi olarak Türkiye'nin kalmasını isteyen ve gerileyen Almanya ve Fransa ile uzak pazarlarda rekabet etmesini istemeyen 'çevrelerde' gerçek bir hayal kırıklığı yaratmış ve Erdoğan adeta bir 'oyun bozucu' olarak Batı basınında bu tarihlerden sonra anlatılmaya başlanmıştır. Tabii bunun doruk noktasını Gezi olayları bahanesi ile gelen süreç oluşturmuştur.

[7] http://haber.stargazete.com/yazar/gezi-ruhunu-behemotha-ulemek/yazi-775133 (Erişim tarihi: 23.07.2013)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Franz Leopold Neumann '*Behemoth: The Structure and Practise of National Socialism*' adlı 1944 tarihli kitabında, tam da bu özelliği nedeniyle Nasyonal Sosyalist düzeni Behemoth olarak tanımlıyor. Çünkü bu yapı Leviathan'ın aksine, tutarlı bir bütüne işaret etmiyor. Yasalar ve bürokratik bir yönetim aygıtınca düzenlenmiş serbest rekabete dayanmıyor. Aksine her biri kendi iktidar imkânlarıyla donatılmış, birbirinden çok farklı ve kuralsız bir çoğulculuk içinde yarışan yapılar/aktörler kümesini anlatıyor. Neumann 'totaliter çoğulculuk' olarak nitelendirdiği bu yapıyı, farklı yapıların, kurallara dayalı bir anlaşmasından çok, sadece kişi ve durum bazlı, çoğu zaman anlık olarak gerçekleşen birlikteliğini tasvir ediyor. Onların bir arada oluşunun zeminini daha çok fırsatlar oluşturuyor.

Neumann'ın çalışmasının bize gösterdiği hususlardan biri, çoğulculuk kavramının mutlak manada olumlu olmayabileceği hususudur. Antidemokratik unsurların fırsat bazlı bir aradalığı pekâlâ totaliter çoğulculuğa da dönüşebiliyor.

Tekelci sermaye yapıları, farklı bürokratik unsurları, askeri ve tüm bunlarla işbirliği içinde sanat, edebiyat, mimari ve bilim dünyası aktörlerinin varlığı, sistemi çoğulcu kitle demokrasilerine dönüştürmüyor.

Gezi olaylarında yer alan dinamiklere, aktörlere, öne çıkan figürlere bakılırsa ortada çoğulcu bir hareket sözkonusu. Çoğulculuğu kanıtlama çabasında olanların, elden geldiğince çevre ve adalet duyarlılığını çokça öne çıkaran, ancak toplumda çok da güçlü karşılığı bulunmayan bazı küçük ve parçalı gruplar ile bazı tekil aktivistleri dikkatlerin odağına yerleştirmeye çalıştığı görülüyor.

Ancak Gezi olayları süresinde toplamda iki buçuk milyonun üzerinde insanın sokaklara çıktığı biliniyor. Bu sayı içinde, yukarıda ifade edilen grupların sayısal olarak görünür olmaları dahi pek mümkün değil. Bu cenaha mensup bazı kalemlerin kamuoyunca çok fazla görünür olmaları bu gerçeği değiştirmiyor.

Dolayısıyla Gezi onlardan mürekkep değil, aslında onların Gezi'deki esas rollerinin çok sınırlı olduğunu kabul etmek gerekir. Sokaklara dökülenler, son zamanlarda provoke

edilmek istenen bazı inanç gruplarını bir kenara bırakırsak, bütünüyle orta üst sınıflar. Onlarla birlikte, tekelci sermaye grupları, pekâlâ siyasal düzen olarak Behemoth'a benzetebileceğimiz 27 Mayıs koalisyonu içinde yer alan (sanat, edebiyat, bilim, mimari vs.) tüm unsurlar bu kitlelere destek yarışı içinde. Kamuoyu algısının yaratılması ve dünya kamuoyunun etkilenmesi için en etkin konumdaki bu kesitler, birbiriyle yatay ve dikey bağlarla monolitik bir yapı oluşturmaksızın kişi ve durum bazlı olarak dayanışma içine girmiş durumdalar.

Oryantalist tutumlarını hiç olmadığı kadar görünür hale getiren Batılı kimi aktörler, Ortadoğu diktatörlükleriyle işbirliği içinde bu süreçte destekleyici pozisyon alıyorlar. Tutarlı bir şekilde Mısır darbesini de açıktan desteklediler.

Türkiye ve dünya kamuoyuna ulaştırılan bilgi ve raporlamalarda, Gezi olaylarının Türkiye tarihinde eşine rastlanmayan 'koordineli olmayan bir çoğulcu hareket' olarak nitelendiriyorlar.

Evet, hareketin çoğulculuğundan kuşku duymak mümkün değil. Olağan bir toplum düzeninde bir araya gelmesi çok mümkün olmayan farklı gruplar kişi ve durum bazlı olarak bir araya gelip slogan ve talep kardeşliği içinde bir eylem ortaya koymuş durumda.

Bu bir araya gelişin ortak referansı, yukarıda değinilen küçük birkaç grup ve aktivist dışında, demokrasi değil. Demokratik bir anayasal düzenin inşası değil. Demokratik bir anayasal düzenin inşasıyla sorunu olan tüm dinamikler Gezi olaylarının içinde ve arkasında yer alıyor.

Ortada bir çoğulculuk var, ama sözleşme yok, bir vizyon yok, öngörülebilirlik, işleyebilir bir siyasal düzen tasavvuru yok

Tamam, Osman Can'ın Behemoth meteforuna katılmamak mümkün değil, ancak şunu da ilave etmemiz gerekecek; Can, "İşleyebilir bir siyasi düzen tasavvuru yok" diyor sanıyorum bu, bundan böyle, yalnız Gezi için geçerli olan/olacak bir tespit değil, şimdinin ve bundan sonrasının bütün kalkışma-protesto hareketlerinin ortak özelliği olacak önemli bir ayrım bu. Yatay, hiyerarşisi olmayan, ağ olarak ve ağlara dayanarak ör-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gütlenen, hızla yayılan, vurup hızla geri çekilen ve sonra hiçbir şey olmamış gibi, aynı hızla yeniden adeta fışkırırcasına ortaya çıkan yeni tür hareketler bunlar. Hiç şüphesiz yaşadığımız dönemin ürettiği serseri ama kesinlikle lümpen olmayan bir siyasallaşma ile karşı karşıyayız.

Burada ağ tipi örgütlenme nedir kısaca ondan bahsedelim:

"Ağlar, kendini örgütleyen, dolayısıyla otonom ve özyönetime sahip, kendi politikalarını ve çevre ilişkilerini kendileri oluşturma eğilimde olan, örgütlenmeler arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisiyle karakterize edilen yapılanmalardır. Bu temel özellikleriyle ağlar, bürokrasi tarzı hiyerarşik örgütlenmelere ya da pazar koşullarına tabi çıkar temelli örgütlenmelere alternatif oluşturan bir sosyal koordinasyon biçimidir. Ağ biçimi yapılanmalar arasındaki yatay koordinasyon, ilgili tarafların katılımını kolaylaştırmakta ve sosyal yarar katsayısını artırmaktadır. (...) Ağ yönetişimi, ağdaki düğümleri oluşturan ortaklıklar, paydaşlıklar arasındaki iletişim yoluyla ulaşılan bir uzlaşı temelinde, gayrimerkezî ve yatay koordinasyon mekanizmalarıyla işleyen bir etkileşim modelini ortaya koymaktadır."[8]

Ağ yönetişimi (*network governance*), yeni bir yönetsel model olarak, 'lidersiz organizasyonlar'ı haber veriyor. "Aktör Ağ Teorisi"ne (*Actor Network Theory-ANT*)[9] göre, bir ağa bir düğüm eklediğinizde veya çıkardığınızda, artık o ağın işlevi değişmiştir; düğümler aktörler olarak davranır; ağın değeri ona bağlı düğümlerin sayısı oranında üstel olarak artar; tüm düğümleri ortadan kaldırmadıkça ağı 'kapatmak' imkânsızdır; ağ merkezî olarak yönetilemez; aynı şekilde merkezî olarak kontrol de edilemez."[10] Ancak bu kontrol edilemez ve hiyerarşi, kural barındırmayan durumun her zaman yine hiyerarşi, kural tanımayan ve anti-otoriter bir değişime yol açacağını söyleyemeyiz. Başka bir metaforla devam edelim: "Ori Brafman ve Rod A. Beckstrom, "Deniz Yıldızı ve Örümcek: Lidersiz Organizasyonların Önlenemez Başarısı" adlı ufuk açıcı kitaplarında bu durumu çok veciz bir şekilde açıklarlar: "İster *Fortune* 500 şirketlerinden birine, isterse bir orduya veya bir topluluğa bakalım; doğal tepkimiz 'Burada sorumlu kim?' diye sormak olacaktır. Bu kitap, kimse 'sorumlu' olmadığında, ortada hiyerarşi diye bir şey bulunmadığında ne olduğunu anlatır. Düzensizlik, hatta kaos çıkacağını düşüneceksiniz. Ama farklı birçok arenada geleneksel liderlik mekanizmasının yokluğu, endüstriyi ve toplumu ters yüz eden güçlü grupların yükselmesine yol açıyor. Kısacası bu, etrafımızda fırtınalar kopartan bir devrim. (...) Gayri-merkezileşme binlerce yıldır uyuyordu. Ama internetin ortaya çıkışı bu gücü serbest bıraktı, geleneksel iş dünyasını yerle bir etti, tüm sektörleri değiştirdi, birbirimizle kurduğumuz ilişkileri belirledi ve dünya politikasını etkiledi. Bir zamanlar zayıflık olduğu düşünülen, yapı, liderlik ve biçimsel örgütlenmenin yokluğu şimdi önemli bir değer haline geldi. Görünen o ki, kaotik gruplar yerleşik kurumlara meydan okuyor ve onları bozguna uğratıyor. Oyunun kuralları değişti."[11]

Brafman ve Beckstorm, kitaba adını veren denizyıldızı ve örümcek metaforlarını şöyle konumluyor: Örümcek, merkezîleşmiş bir hayvandır; bacakları merkezî gövdesinden uzar; başını kesin, ölür... Denizyıldızı ise gayrimerkezî bir ağdır. Başı yoktur. Temel organları her bir kolda tekrarlanır. İkiye böldüğünüzde iki denizyıldızınız olur..."[12]

Bu, aynı zamanda, bir paradigma dönüşümüdür. Paradig-

[8] Özgür Uçkan, *E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye*, Literatür Yayınları, İstanbul: 2003, s. 18.

[9] Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Actor-network_theory (Erişim tarihi: 20.12.2010)

[10] Cemil Ertem-Özgür Uçkan, *WikiLeaks-Yeni Dünya Düzenine Hoşgeldiniz!*, Etkileşim Yayınları, İstanbul: 2011, s. 35.

[11] Ori Brafman- Rod A. Beckstrom, *The Starfish And the Spider: The Unstoppable Power of Leaderless Organizations*, Penguin, 2006, ss. 5-7.

[12] Cemil Ertem-Özgür Uçkan, *WikiLeaks-Yeni Dünya Düzenine Hoşgeldiniz!*, s. 36.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ma dönüşümü devrimden farklı olarak, çok hızlı bir şekilde olup biten bir dönüşüm değildir. Paradigma, bir dönemin 'ruhu'dur; sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik, düşünsel, insani zihin setine bu adı veririz. Bu bakımdan 'zamanın ruhu' (Zeitgeist) kavramıyla da ilişkilidir. Dolayısıyla değişim çok derin olur ve her şeyi değiştirir. Thomas Khun, 1962 tarihli "Bilimsel Devrimlerin Yapısı" adlı kitabında, 'paradigma dönüşümü'nü, insan deneyimlerinin hemen her alanına uygulanabilecek temel olay modelinin değişimi olarak adlandırır.[13] Her ne kadar kitabında perspektifini bilimsel değişimlerle sınırlasa da, birçok yerde, bilimsel paradigmanın da çok daha derin bir genel modelin parçası olduğunu belirtir.[14]

Şimdi gelelim bu değişen paradigmayı, zamanın ruhunu kimin nasıl kullanabileceğine... Bütün paradigma değişimlerinde ya da toplumsal devrimlerde, yeni üretici güçlerin üst yapısı inşa edilene değin değişimin/devrimin ya da başlangıç hareketlerinin sahibi yoktur. Devrimler hızla karşı devrimlere, gerici hareketler hızla çağ atlayan devrimlere dönüşebilir. Fransız Devrimi böyle olmamış mıdır? 1789 büyük Fransız burjuva devrimi, 1848 gibi ileri atılımları içerdiği gibi, 2 Aralık 1851 darbesiyle başlayan Louis Bonaparte diktatörlüğünü de içerir. Modern ve baskıcı devletin ve giderek faşizmin ilk görüntüsü olan Bonapartizm de kitlesel kaynağını 1789 ayaklanmasından alır. Tarihte çok örnekleri vardır ve tabii ki ilk somut örneği Bonapartizm'dir: Marx'a göre Bonapartizm, bir denge iktidarıdır ama merkeziyetçi, otoriter ve despottur. Bütün toz dumandan sonra 'herkesin' dipçik darbesiyle diz çökmesidir. Marx, 1852 yılında yani Bonapartist darbeden hemen sonra *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire*'i adlı kitabı yazar. Bu kitapta devrimin nasıl boğulduğunu ve nasıl yön değiştirdiğini anlatır. Şunu söyler hemen başlarda: "İnsanlar tarihlerini kendileri yaparlar, ama onu serbestçe kendi seçtikleri parçaları bir araya getirerek değil, dolaysızca önlerinde buldukları, geçmişten devreden verili koşullarda yaparlar. Tüm göçüp gitmiş kuşakların—oluşturduğu—miras bıraktığı gelenek, yaşayanların beyinlerine bir kâbus gibi çöker. (...) Devrimci kriz dönemlerinde, endişe içinde geçmişten ruhları yardıma çağırır, onların adlarına, sloganlarına, kıyafetlerine sarılır, dünya tarihinin yeni sahnesinde bu eskilerde hürmet edilen yeni kılıklara bürünür ve bu ödünç dille oynamaya çalışırlar."[15]

Biraz önce alıntı yaptığımız Osman Can, Gezi ve benzeri kalkışmalar için, "Siyasal düzen tasavvuru yok" diyordu, evet, tam da Marx'ın tarif ettiği gibi, herkesin dipçik darbesiyle diz çökmesini sağlayacak, geçmişten çağrılan 'ruhların' yardımı ile onların kıyafetleri ve sloganları ile (Atatürk tişörtleri, Mustafa Kemal'in askerleri mottosu vb.) bir nevi geçici ama şiddetli Bonapartizm çağrısı olarak da ortaya çıktı bu kalkışmalar. Geçici diyorum çünkü bu 'işin' arkasında olan burjuvazi çok iyi gizlenmişti. Ve elbet kalıcı olanı zamanı gelince almasını bilecekti.

Burjuvazi sabırlı bir sınıftır. Kesin iktidarı için, yanına aldığı katmanları kullanmasını çok iyi bilir ve onlarla bir müddet iktidarı da paylaşır. Bir sonraki bahiste anlatacağımız Türk burjuvazisinin hikâyesi tam da budur. Yani, zorunlu olarak, bürokrasi ve asker ile paylaşılan bir iktidar ve bu iktidarı sağlamlaştırmak için yapılan darbeler... Ama bu sefer çok dolaylı bir iktidar hesabı; belki de bir geçiş dönemi hesaplanmıştı. Burada üzerinde durmak istediğimiz iki husus var; birincisi yukarıda anlattığımız yeni 'ağ' dinamiğinin gerilen bir yay gibi her an ortaya çıkacak özellikleri barındırması ve bunu kullanacak olanlara sonuna kadar açık olması. Çünkü önümüzde

[13] Thomas Samuel Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, 1962.

[14] Cemil Ertem-Özgür Uçkan, *WikiLeaks-Yeni Dünya Düzenine Hoşgeldiniz!*, s. 36.

[15] Karl Marx, *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2010, s. 30.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kapalı, hiyerarşik bir örgüt yok. Ancak örgütten daha yaygın bir ağ yapısı ve açık—içine girilebilir—patlamaya hazır bir dinamik var. Bu dinamiğe isteyen herkes ulaşabilir ve onu harekete geçirebilir. Tabii bazı tavizler vererek. Bu tavizlerin verilmesi için de bu dinamiği patlatacak yapının, çıkarlanın sarsılması, iktidardan uzaklaşması ve yeter artık demesi gerekir.

EN BÜYÜK DARBE!

Şimdi Türkiye'de Gezi'den hemen önce olan ekonomik gelişmelere bakalım, sonra ondan öncesine de geleceğiz. Gezi olayları başlamadan iki hafta önce Merkez Bankası (TCMB) çok önemli bir karar aldı. Bankaların Kredili Mevduat Hesapları (KMH) faizine ciddi bir sınırlama getirdi. Burada haksız ve fahiş faiz oranı tavanını yüzde 2,2 olarak belirledi. Bankalar, bu hesaplara aylık yüzde 5'e kadar çıkan faizler uyguluyordu. İnanın bu Cumhuriyet tarihinde finans oligarşisine vurulmuş en büyük darbelerden birisidir. Bakın Türkiye'de finans oligarşisinin hortumunu kestiğiniz zaman ya da objektif koşullar gereği, finans oligarşisi gerilediği zaman, rejim önce sallanır, sonra değişir. Elbette darbe ile... 1960, 1971, 1980 ve 28 Şubat 1997 hep böyle olmuştur.

Bir ufak hatırlatma: 28 Şubat'ın en ciddi ekonomik nedeni, Hükümet'in faizleri hızla düşürecek—çünkü kamu borçlanma gereği de aşağıya geliyordu—havuz sistemi idi. Bu sistem, Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KİT) hesaplarını bir kamu bankasında topluyor ve KİT'ler yine, ihtiyaçları olduğu zaman, bu ortak havuz hesabından düşük faizle borçlanabiliyorlardı. Bu faizleri hızla aşağıya çekecek bir uygulama olduğu gibi, finans oligarşisinin faiz hortumunu kesiyordu. Sonuçta 28 Şubat oldu ve bunun gibi birçok hortum yeniden—askerle—tesis edildi.

Ancak bütün bu olanlardan çok önce de Hükümet faize dayalı olmayan yeni bir ekonomi modeline geçmek için hem irade gösteriyordu hem de bunun objektif koşulları vardı.

Bu geçişi ve de, Türkiye'deki geleneksel tekelci sermayenin (Başbakan Erdoğan'ın 2013 yılının Haziran ayında yaptığı formülasyonu ile—belki de—faiz lobisinin) Türkiye'deki seçilmiş hükümeti istememesi için gelişen maddi koşulları ve ekonomik-siyasi tabloyu, bu kitabın sonraki bahislerinde ele alıyoruz. Ama bu bahsi bitirmeden, bir önemli noktaya daha değinelim.

Reyhanlı, Sermaye Çıkışı ve Taksim

Tam da 'o' günlerde aynen 28 Şubat öncesinde olduğu gibi, Türkiye'nin, faizleri daha da aşağıya çekecek yeni bir ekonomi politikasına, ilk defa TCMB'nin de desteği ile girdiğini gözlemliyorduk. Zaten Gezi'den çok önce Türkiye'den Merkez Bankası'nın faiz artırmasını sağlamak için hem medyada hem de piyasa yapıcıları arasında yoğun bir kampanya başlatılmıştı.

Öte yandan, Türkiye'nin sanayide Almanya ile rekabeti ve uzak pazarlarda kapışması, enerji hatlarını, özellikle Güney Gaz Koridoru ile çeşitlendirerek Rusya tekelini kırması, Irak ve savaş sonrası Suriye'de belirleyiciliğinin artması bizim finans oligarşisinin dış ortaklarının hiç istemediği şeylerdi. Reyhanlı katliamı (11 Mayıs 2013), bütün bu olan biteni siyasi bir kargaşanın tamamlayacağını bize haber veriyordu sanki. CHP'nin Reyhanlı katliamına kadar bunun için cepheye sürüldüğü o kadar belliydi ki...

ENERJİDE VE KAÇAKÇILIKTA TEKELCİ SERMAYEYİ RAHATSIZ EDECEK, ÖNEMLİ KANUNLAR

2013 yılının Mart ayında Hükümet enerji piyasası ile çok önemli düzenlemeler yaptı ve bunları kanunlaştırdı. Ayrıca

Ücretsiz PDF Kitap Ars... https://rantey.org

petrol yasası da bu süreçte yürürlüğe girdi. Bu düzenlemeler, bizim—daha sonraki bahislerde anlatacağımız—yağmacı devletçi-tekelci ekonomiden kamu çıkarı ekonomisine geçişin ilk adımlarıydı. 2013 yılının ilk aylarında torba yasalarla ve ayrı olarak kanunlaşan bu çok önemli düzenlemeler, Türkiye'de özellikle enerji alanında tekelci sermayenin ve ona bağlı olarak yedeklenen yağmacı-devletçi yapıların hiç işine gelmeyecekti. Gezi olaylarından hemen sonra Hükümetin TÜPRAŞ'ta denetimlere başlaması ve EPDK'nın, adeta yeni bir TMSF süreci yaratarak, bazı elektrik dağıtım şirketlerine el koyması, aslında TÜSİAD-Hükümet çekişmesinin son perdesi olarak da öne çıktı. İlkönce Türkiye'de çok ciddi bir akaryakıt kaçakçılığı ve buna bağlı vergi kaybı olduğu biliniyor.

TÜPRAŞ 'sorunsalı'

İstanbul Sanayi Odası'nın 2013 yılında yayınlanan, 2012 yılı ilk 500 Sanayi Kuruluşu araştırmasında, TÜPRAŞ ilk sırada yer alıyor ve ondan sonra gelen yedi şirket ancak bir TÜPRAŞ ediyor. Buradaki makas çok açık ve bu iki açıdan 'tehlikeli'ydi. Bu tehlikenin farkına varan AK Parti hükümeti oluyordu. Neydi bu tehlike?

Birincisi bu kadar—Türkiye için—yüksek cirolu bir şirketin rakibi olmaması ve tekel durumunu kullanarak arayı açması; ikincisi, TÜPRAŞ'ın çok stratejik bir alanda yine tek olarak faaliyet göstermesi. Peki, TÜPRAŞ en stratejik yerde neden tek başına bırakıldı? Bunun nedenini, şimdiye değin var olan tekelci sermaye için düzenlenmiş bürokratik oligarşide aramak gerek.

TÜPRAŞ'ın tekelini kıracak olan SOCAR'ın Star Rafinerisi kuruluş aşamasında. Star Türkiye'ye rahat bir nefes aldıracak. Peki, böyle bir rafineri neden çok daha erken bir zamanda başlamadı? Bunun nedenini, tekelci sermaye için düzenlenmiş bürokratik oligarşide aramak gerekir. Şunu bu kitabı yazarken

tarihe not düşmek istiyorum: Her iki hükümetin yani Türkiye ve Azerbaycan'ın ekonomik ve siyasi iradesi ve SOCAR'ın ısrarı olmasa Star rafinerisi çok zor kurulurdu.[16]

TÜPRAŞ denetimleri ne anlama geliyor?

İşte Türkiye'de Gezi olaylarından hemen sonra, Maliye Bakanlığı ve EPDK'nın TÜPRAŞ'a yaptığı denetim uygulaması çok farklı yorumlara neden oldu. Gezi'ye bağlandı. Ama zaten süreç ve 2013'ün başında çıkan kanunlar bize, Gezi olsa da olmasa da bu sonucu veriyordu. Yani Türkiye, ekonomide eski, yerleşik tekelci sistemi geride bırakıyordu.

Türkiye, 500 büyük sanayi işletmesi tablosundaki çarpıklığı, tekelci durumu ve eski Stalinist sektörlere[17] mahkûm olmayı değiştirirken, bilgi toplumuna geçerken, bu eski ama stratejik sektörlerde de rekabeti sağlamak, kumu yararını gözetmek doğrultusunda adımlar atıyordu. Ama tam bu zamanlarda, bunun, demokratikleşme ile Çözüm Süreci ile ve yeni anayasa ısrarı ile kesinlikle ilişkisi vardır. İşte bundan dolayı tam burada bir 'savaş' başladı.

Türkiye'de askerî vesayet ve onu takip eden güçsüz 'sivil' iktidarlar döneminde şimdi tekel gördüğümüz holdingler 'piyasa'ya istediklerini sokmuşlar, ellerindeki bürokrasi ile istediklerini piyasadan silmişlerdir. İstedikleri mala—rekabet olmadığı için—istedikleri fiyatı koyup satmışlar, istedikleri kadar vergi ödemişlerdir. Bu dönem bitiyor...

[16] SOCAR Türkiye Başkanı Kenan Yavuz, genel merkezlerinde yaptığım bir görüşmede bana, rafineri için aldığı izinleri gösterdi. Yavuz, bunları insan boyunu aşan bir kâğıt tabakaya kopyalamıştı. Çok büyük bir ruloda yüzlerce, çoğu birbirini tekrar eden bürokratik vesika vardı. Bu, şu kanıyı güçlendiriyor: Türkiye'de bürokrasi dışarıdan iş ve aş yaratacak 'yabancı' yatırımı engellemek için çalışıyor. Peki, niçin? İşte bu sorunun cevabı bize, bu hükümetle yerleşik tekelci sermaye arasındaki savaşı açıklıyor.

[17] Burada Stanilist sektörler derken, Stalin'in 1946'daki "Sovyetler demek, 60 milyon ton çelik, 500 milyon ton kömür, 60 milyon ton petrol demektir" deyişine atıfta bulunuyoruz.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Karasularımızda yaklaşık olarak 800 bin ton/yıl seviyesinde vergi işlemi yapılmamış transit yakıtın ticarileştiği bilinmektedir. İddiaya göre bu yakıt, rafineriden yabancı bayraklı gemiyle yurtdışına gidiyormuş gibi yola çıkartılmakta, daha sonra küçük teknelerle karasularımızda satılmakta ve yeniden vergisiz olarak yurtiçinde işlem görmektedir. Bu kaçağın vergi kaybına yol açtığı bilinmektedir. Karayolu veya kaçak gemilerle sokulan akaryakıt, oldukça düşük seviyelerdedir. Türkiye'nin yıllık ÖTV ve KDV kaybının 2,5-3 milyar dolar olduğu söylenebilir. Bu durumda hem Maliye Bakanlığı'nın hem de EPDK'nın TÜPRAŞ'ta denetim yapması kadar doğal bir durum yoktur. Kaldı ki bu denetimler dışında, EPDK, ayrıca, TÜPRAŞ'ta ilgili fiyatlamayı, petrol ürünlerinde piyasa dengesi çerçevesinde fiyatlama (zam) yapılıp yapılmadığını tüketici ve ülke lehine incelemeliydi ama bu, bu kitabın yazılmasına vesile olan şu önemli 'çekişmeye'—belki de sınıf savaşına demeli—kadar yapılmadı.

Akaryakıt kaçakçılığı ve Türkiye'nin kaybı

2013 yılının Mart ayında çıkan torba yasa ile kaçak akaryakıt yeniden tanımlandı ve kapsamı genişletildi. Kaçak petrol tanımı kaçak akaryakıt olarak değiştirildi. Bakın bu çok önemlidir; çünkü kaçak petrol deyince işlenmemiş ham petrol anlaşılır ve bunu işleyip piyasaya süren 'rafineri' daha başından itibaren suçlanamaz. İşte bunu bilen kanun koyucu, bu çok önemli değişikliği yaparak sorunun kaynağına ulaşmanın imkânını yaratıyordu.

Lisans izni de yine kaçakçılık çerçevesinde düzenleniyordu. Örneğin kanunda lisans sahibinin tüzel kişi olması durumunda, sözkonusu tüzel kişilikte suçun işlendiği tarih itibarıyla yüzde 10'dan fazla paya sahip ortaklar ile görevden ayrılan veya halen görevde bulunan yönetim kurulu başkan ve üyelerine, temsil ve ilzama yetkili olanlara lisans verilmeyecek. Bu kişiler, lisans başvurusu yapan tüzel kişiliklerde doğrudan pay sahibi olamayacak.

Bir diğer önemli madde ise şuydu: "Rafinerici lisansı sahipleri tesislerindeki; ham petrol, ara ürün, akaryakıt harici ürün ve akaryakıt tankları ile yurt içi ve yurt dışı satış tanklarını lisanslarına işletmekle yükümlü tutulacak ve lisanslarına işlenmiş tanklarda, belirtilen ürünler dışında başka bir ürün bulunduramayacak." Bu madde ile Türkiye'deki akaryakıt tekeline büyük bir çomak sokuluyordu. Ayraca şu madde de akaryakıt istasyonu sahibi tekelleri ayağa kaldırıyordu: "Dağıtıcı lisansı sahibi, kurum tarafından belirlenen esaslara uygun olarak bayilerinde kaçak akaryakıt satışının yapılmasını önleyen teknolojik yöntemleri de içeren bir denetim sistemi kuracak ve uygulayacak. Dağıtıcı lisansı sahibi, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'nun bu sisteme erişimini sağlayacak."

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu; Bilim, Sanayi ve Teknoloji, Gümrük ve Ticaret, İçişleri, Maliye, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlarının görevlerinin gerektirdiği ölçüde bu sisteme doğrudan erişimini sağlayacak. İşte burada seçilmiş iktidarın yani ilgili bakanlıkların doğrudan devreye girmeleri ve bürokrasinin devreden çıkıyor olması bu alanda önemli yatırımları olan tekelci sermayeyi Mayıs 2013'e gelirken, ayağa kaldırmıştı zaten.

Petrol Kanunu

Bu süreçte, bütün bunlara tuz biber ekercesine, yeni Petrol Kanunu da yasalaştı. Yeni kanun, ruhsatların verilmesinden, arama faaliyetlerinin düzenlenmesine kadar birçok önemli başlığı içeriyordu ve bu dönemde çıkarılan diğer kanun-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lar gibi, yerleşik sistemi olduğu gibi değiştiriyordu.[18] Yasayla Türkiye'nin petrol araması ve bunların ruhsatlandırılması kolaylaşıyor, seçilmiş hükümetler doğrudan yetkili ve sorumlu oluyordu. Burada da yıllardır, bu konuda, Türkiye'nin önünü kesen bürokratik oligarşi devreden çıkıyordu.

Yeni kanun tasarısı özetle kara ve denizlerimizde yapılacak petrol ve doğalgaz aramalarını kolaylaştırmayı, bürokratik gecikmenin önüne geçmeyi, yerli ve yabancı sermaye şirketlerini teşvik etmeyi amaçlıyordu.

Ve... 6446 sayılı kanun...

Türkiye'de Gezi olayları ve bundan sonra olanların en önemli ayrım noktası da bize, nasıl bir yolun üzerinde gittiğimizi bu yolda farkında olmadan geçtiğimiz istasyonları göstermesi olmuştur. İşte bu istasyonlardan birisi de, yine Mart 2013'te çıkan ve enerji piyasalarını düzenleyen 6446 sayılı Kanun'dur. Bu kanun, bize göre, Türkiye'nin yağmacı bir ekonomik sistemden "Kamu Çıkarı Ekonomisi'ne"[19] geçmesinin en önemli adımıdır.

6446 sayılı Kanun, Türkiye'ye ilk defa yüzünü, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu'nun 2 Ağustos 2013 tarihinde, Osmangazi Elektrik Dağıtım AŞ ve Osmangazi Elektrik Perakende Satış A.Ş.'nin mevcut yönetim kurullarına işten el çektirmesiyle gösterdi.

EPDK—isterse tüketicinin canına okunsun—bu işlemi,

[18] http://ekonomi.haber7.com/sektorler/haber/1022897-turkiyenin-gizli-hazinelerini-cikaracak-kanun "Cemil Ertem Yeni Petrol Kanunu değerlendirmesi." (Erişim Tarihi: 3.8.2013)

[19] "Kamu Çıkarı Ekonomisi' ilk defa bu kitapta kullanılan bir kavram. Özetle, devletin düzenleyici ve denetleyici kurumlarla piyasa ekonomisini tekellere, devletçi bürokratik oligarşiye karşı savunmasıdır. Bu anlamda buradaki düzenleyici ve denetleyici kurumlar, seçilmiş siyasi iktidardan 'bağımsız' bürokratik kurumlar değildir. Doğrudan halka hesap verecek siyasi iktidarın kurumlarıdır. 'Kamu Çıkarı Ekonomisi, anti-tekel, anti-devletçi ama kamu yararına bir ekonomidir.

2012 yılında ve öncesinde yapamazdı. Çünkü 6446 sayılı Kanun, 30 Mart 2013 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmişti. Yani Mayıs 2013'ten iki ay önce... Kanun'un birinci maddesi şöyle: "Bu kanunun amacı; elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreye uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösteren, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir elektrik piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin yapılmasının sağlanmasıdır." EPDK'nın el koyma gerekçesini oluşturan 16. madde ve 4. Fıkra, ilgili şirketin dağıtım faaliyetlerini aksatması ve acze düşmesi halinde, yönetim kuruluna işten el çektirip yenisinin atanmasını ve lisansın iptal edilmesine kadar varan yaptırımı içeriyor.

İşte, bu kitaba ismini veren 'o' dünyayı durduran 60 günün başlangıç gününe değin Hükümet, 2013 Mayıs'ına kadar bu adımları atmış, bu kanunları adeta Türkiye'deki tekelci burjuvazinin sabır taşını çatlatırcasına arka arkaya çıkarmıştı. Peki, bu burjuvazi nasıl bir tarihi süreçten geliyordu? Bu süreç, 2013'e bizi nasıl getirmişti? Şimdi birlikte bir tarihî gezinti yapalım...

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

www.facebook.com/groups/ekitaphane
www.facebook.com/ekitaphane

İkinci Bölüm

Gezi'deki Burjuvazinin Hikâyesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

'LAİK BURJUVAZİ'

PROF. DR. EROL KATIRCIOĞLU, T24 haber sitesinde şöyle yazdı: "'Mal bulmuş mağribi gibi' derler ya, hükümet de hükümeti destekleyen yazarlar da bir 'komplo' tutturmuş gidiyorlar. 'Faiz lobisi' diyor başka bir şey demiyorlar. O cenahta Gezi ayaklanmasının(!) asıl sebebinin bu 'faiz lobisi' olduğundan kimsenin kuşkusu yok gibi. Aslında açıkça söylemiyorlar ama akıllarındaki (hadi ben söyleyeyim), Garanti Bankası, Yapı Kredi Bankası ve İş Bankası gibi bankalar, onların sahipleri, laik burjuvazi. Bu bankalar 'eski rejimin' egemenleri değil miydiler zaten? 28 Şubat'ta da onların parmakları yok muydu? AKP döneminde egemenliklerini kaybetmeye başladıklarından dolayı rahatsız olanlar da onlar değil mi?"[20]

Tabii ki binlerce insanın katıldığı ve günler süren bir toplumsal olayı komplo ile açıklayamazsınız. Ancak toplumsal

[20] http://t24.com.tr/yazi/komplo/6989 (Erişim tarihi: 1.7.2013)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gerilimleri bu tür kalkışmalara dönüştürmek konusunda Erol Katırcıoğlu'nun bahsettiği burjuvazinin de bütün insanlık tarihinde ve özel olarak da bu topraklarda hatırı sayılır bir deneyimi vardır. Ama laik burjuvazi tanımı oldukça yerinde bir tanım. Peki, bu burjuvazinin Türkiye'deki kaynakları ne, yani Türkiye'de zenginliğin kaynaklarını biz nerede aramalıyız? Buna biraz göz atalım, isterseniz. O zaman şu çok anlaşılamayan 'faiz lobisi' gibi kavramları da belki daha doğru ve karşılığı olan kavramlara tahvil etmiş oluruz. Ancak bu yeni bir darbe 'türü' olabilir miydi? Bunu Haşmet Babaoğlu, *Sabah* gazetesinde "Yeni Darbeciler ve Stratejileri" başlıklı yazısında çok özlü bir şekilde anlattı:[21]

> Ne zaman statükocu kesimler demokratik muhalefeti bahane ederek seslerini yükseltseler...
>
> Medya hemen siyaset bilimcilere ve köşe yazarlarına şu soruyu yöneltiyor: Türkiye'de darbe olur mu? İhtimal var mı?
>
> Cevap belli: "Hayır, böyle bir ihtimal yok!"
>
> Neden?
>
> "Çünkü askeri vesayet hem siyaseten hem de hukuken geriletildi."
>
> Üç aşağı beş yukarı herkes aynı şeyi söylüyor: "Artık darbe özlemiyle yaşayanları sadece hüsran bekliyor!"
>
> Peki, gerçekten öyle mi? Bana kalırsa bu yaklaşım içinde ciddi bir yanılgı payı taşıyor.
>
> Yapmamız gereken şey...
>
> Hem Türkiye'de, hem de yakın coğrafyasında siyasetin yeni biçim alışlarını ve darbecilerin stratejilerini gözlemlemektir.
>
> Biz "darbe" kavramını Batı siyaset biliminin "coup d'etat"sının doğrudan etimolojisine dayandırmışız.
>
> Hani birileri geliyor; vurduğu gibi hükümeti (devleti) alaşağı ediyor. Bu "birileri" de her zaman değil ama genellikle topuyla tüfeğiyle ordu oluyor.

[21] http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/babaoglu/2013/07/10/yeni-darbeciler-ve-stratejileri (Erişim tarihi: 1.7.2013)

> Böyle bir darbenin moderni de, postmoderni de tedavülden kalktı. Doğru!
>
> Nedeni sadece askerî vesayetin geriletilmesi veya Batı'nın böyle darbeleri "çirkin" bulması falan değildir.
>
> Ayrıca artık 20. yüzyıla özgü stratokrasiler (ordu-toplum rejimleri) de kalmadı.
>
> Esas neden, hükümeti devirme operasyonlarının halkın demokratik iradesini bastırdığı ve bir zulüm rejimine dönüştüğü gerçeğinin bütün kafalara çakılmış olmasıdır.
>
> Biliyorum, bu yazı ne meşrebime ne de yazı geleneğime uyuyor. Haklısınız.
>
> Bir kez yazayım, bir daha da bu konulara girmek niyetinde değilim.
>
> Siyasete yakından bakan gözler fark edeceklerdir ki...
>
> Sandıktan bir daha çıkamayacaklarını anlayan "beyaz elitlerin" tekrar iktidar olmak için izledikleri yeni strateji artık çıplak darbe değil, güçlü bir psikolojik harekâtla iç savaş tehditi oluşturmaktır.
>
> Neden?
>
> Çünkü iç savaş tehdidi, iktidara el koymaktan kesinlikle kaçınan orduları dahi toplumsal kamplaşma karşısında bir tür "tampon güç" misyonuna ikna etmek bakımından çok etkili bir yoldur.
>
> Ortadoğu'yu bir yana bırakıp bizim özel koşullarımıza bakacak olursak...
>
> Bu ülkede darbeci odaklar hep "çok sıkışırsak elimizde Türk-Kürt savaşı kartı var, onu oynarız" diye düşündü.
>
> Şimdi bütün telaş bu kartın ıskartaya çıkıyor olmasından kaynaklanıyor. Başka çatışma ve ayrışma noktaları arıyorlar.
>
> Zor bir süreç! Öyle çarçabuk bitmeyecek bir dalgalanma!
>
> Sakin olmak gerekiyor.
>
> Sokağı değil, meclisi el üstünde tutan güçlü bir muhalefete ihtiyaç var.
>
> Sosyolojik zeminin sağlamlığını bu vesileyle bir kez daha tartıp gören iktidar da çok vakit geçirmeden yeni ve "kucaklayıcı" bir dil bulmalı!

Haşmet Babaoğlu'nu, Mısır darbesi büyük ölçüde doğrula-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dı. Ancak AB ve ABD, Mısır'a göre Batı ile daha içli-dışlı olan Türkiye'de, darbeci geleneksel burjuvazinin arkasında açıktan duramadılar, Türkiye'de Gezi olaylarına darbeci-devletçi geleneksel burjuvazi yanında küresel finans oligarşisinin elinde olan medya, buradan Babaoğlu'nun anlattığı gibi bir darbe çıkar umuduyla destek verdi. Ancak Başbakan'ın 'faiz lobisi' formülü bu oligarşiyi bizce tam anlamıyla anlatmıyor. Peki, nedir bu finans-oligarşisi?..

GEZİ'DEKİ 'DEVRİMCİ' BURJUVAZİ

Başbakan, Gezi olaylarından hemen sonra gittiği Afrika seyahati dönüşünde, kendisini İstanbul Atatürk Havalimanı'nda karşılayanlara yaptığı konuşmada faiz lobisinden bahsetti. Daha önce bazı yazarlar tarafından ortaya atılmış bu kavram, Başbakan tarafından kendisine yapılan bir komplonun öznesi olduğu iddiası ile kullanılıyordu.

Bizce bu kavram içerdiği faiz ve lobi kelimelerinden çok daha farklı bir formülasyonun ifadesi olarak Başbakan tarafından kullanılmıştı. Bu tespiti yapmayan/yapamayan birçok yazar ertesi gün faiz lobisinin olup olmadığını tartışmaya başladı. Hatta bankaların da düşen faizden zararlı çıkacağı, bu durumda bu faiz lobisinin içinde kazancı faizden olan bankalar yoksa kimin olacağı soruldu ya da buradan hareketle bu kavramın geçersiz olduğu sonuçları bile çıkartıldı. Oysa Başbakan, bize göre, derdini anlatabilmek, bütün siyasetçiler gibi sonuca kestirmeden gidebilmek için bir formülasyon yapmıştı. Ama tabii ki bu bize göre finans-kapitalin ta kendisiydi. 'Faiz lobisi' soyut bir kavram ama Başbakan somut bir olguyu böyle formüle ediyor aslında. Bunun açıkçası 'Finans Kapital'dir. Yani Rudolf Hilferding'in 1910 yılında büyük başarıyla anlattığı ahtapottur.[22]

[22] Rudolf Hilferding, *Finans Kapital*, Belge Yayınları, İstanbul: 1986.

Kısaca bu, bir toplumdaki toplumsal sermayeyi yönlendiren hâkim 'çekirdek' sermayedir. İç içe geçen 'gerici' banka ve sanayi sermayesidir. Bu çekirdek sermaye, bugün Türkiye'de olduğu gibi, güç kaybettiğinde önüne gelen her şeyi kullanarak kaos yaratır. Türkiye'de başından beri bu sermaye, rekabet etmeyi tercih etmeyen, devletle büyüyen ama bunu yaparken de enflasyon ve yüksek faiz gibi gelir aktarım mekanizmalarına gerek duyan tufeyli bir yapıda olmuştur. Faize dayalı bir ekonomi her zaman savunulmuştur.

İSLAM VE FAİZ

İslam dini, faizi yasaklar. Faiz yasak olan 'riba'nın sacayaklarından biridir.[23]

Paradan haksız olarak para kazanmak, rant sağlamak, giderek bütün ekonomiyi bu 'asalaklığa ve çürümüşlüğe' mahkûm edeceği için yasaklanmıştır. İslam'da faiz haksız, zorla el konmuş kazancı anlatır, bizim günlük ekonomiden anladığımızdan daha farklı olarak. Bu anlamda 'faiz lobisi' kavramı, haksız olmasına karşın kendini haklı göstermek isteyenlerin örgütü anlamında kullanılabilir. Bu anlamda haksız edinilmiş bir zenginliği ve bunun tarihini de anlatır. İster misiniz; bu tarihe bir göz atalım ve şu faiz lobisinin aslında bir 'haramiler tarihi ve oligarşisi' olduğunu görelim. Bu lobi meselesinin Türkiye tarihine geleceğiz ama Avrupa'da Batı aydınlanmasına yani Rönesans'a kadar uzanan bir geçmişi var, önce oradan başla-

[23] Batı zenginliğinin kaynağı, aslında İslam'da yasaklanmış olan 'riba'nın üç halinde gizlidir.
Faiz, ribanın yalnız birinci türüdür (ribe'n-nesie). Ribanın ikinci türü ise eşitsizliğe dayalı mübadeledir. Güçsüz olanı sömürmek, ezmek, zor durumda olanın elindeki yok pahasına almak (ribe'l-fadl). Ribanın üçüncü türü çok açıklayıcıdır: Bu riba, (beytü'l-garar) mevcut olmayan varlıkların mübadelesini yasaklar. Yani bugün sistem, bey'ü'l garar yasağı uygulasaydı bu kriz bir mali kriz olarak ortaya çıkmazdı. Ancak o zaman kapitalizm olur muydu, o ayrı? Ama Diyanet'in vurgusundaki 'helal kazancın,' ribanın üç halinin de olmadığı bir ekonominin sonucu olacağını söylemeliyiz. Ama bu aynı zamanda, yeni ve adil bir başka sistemdir de.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mak gerekiyor. Aynı zamanda aşağıda anlatacağım tarihî süreç, Batı'nın Türkiye'deki Gezi meselesine neden 'mal bulmuş mağribi' gibi atladığını ve Mısır'da Mursi'yi iktidardan silah zoruyla indiren askerî darbeye bir türlü darbe diyemediğini de açıklıyor.

GERÇEK BURJUVAZİNİN VE ONUN SAHİCİ LOBİLERİNİN TARİHSEL KÖKENİ

Britanyalı tarihçi Niall Ferguson, *Paranın Yükselişi, Dünyanın Finansal Tarihi* kitabında "Dünyanın adaletsizliği nedeniyle kızgın mısınız; şişman kapitalistler ve milyarder bankacılar sizi çıldırtıyor mu?" diye sorar. Ardından yalnız olmadığınızı, çünkü bu kızgınlığın, Batı medeniyeti boyunca borç vererek para kazananların tarım ve imalat gibi 'gerçek' ekonomik faaliyetlerin paraziti olduğu düşüncesinin sonucu olduğunu söyler. Ve finansçılara yani para satarak geçinen parazitlere olan bu tarihî husumeti, üç temel nedene bağlar:

Finansçıların ya da faiz ekonomisinin üç tarihsel günahı:

Borç verenler her zaman azınlıktır ama servet gücü, onları lütufkâr, seçkinci ve daima kontrol eden konumda yapmıştır. Burada Ferguson'un bu temel nedenini sonsuz örnekle gerekçelendirebilirsiniz.

Kapitalizm tarihi krizlerle anlatılır ama bu krizlerde banka ve finans sisteminin rolü her zaman görünür olmuş, krizler sonucunda borç veren azınlık daha zenginleşirken, borç alan çoğunluk daima fakirleşmiştir. Üstelik bütün bu kriz dönemlerinde finansçılar sayısız skandala, hırsızlığa imza atmışlardır. Şimdilerin iki örneği ile yetinelim sadece; Türkiye'deki 2001 ekonomik krizi/soygunu ve geçen sene Londra'da patlayan 'Libor skandalı.'

Son temel gerekçeyi de Ferguson şöyle anlatır: Yüzyıllar boyunca dünyanın bütün ülkelerindeki finansal hizmetler, toprak sahibi olmaları ya da kamuda çalışmaları yasaklanmış, ancak kendi içlerindeki yakın ilişki ve güven ağı sayesinde para işlerinde başarılı olmuş etnik ya da dini azınlıklar tarafından sağlanmıştır.

Lobilerin kaynağı:

Bu son gerekçe daha baskın olmak üzere bütün bu nedenler, kapitalizmin tarihi boyunca borç verenlerin aslında güçlü lobiler olarak örgütlendiklerini—iktisadi sonuç itibarıyla söylersek—doğal oligopol piyasası oluşturduklarını bize söyler. Örneğin, 15. yüzyılın başında bankacı ve finansçı olarak ortaya çıkan ama öncesinde 'gangster-tüccar' bir aile olan Medici Ailesi, adeta Avrupa Rönesansı'nın da sponsorudur. Ama "Avrupa'yı Rönesans'a götüren iktisadi saikler neydi?" sorusuna baktığımızda o 'lobilerin' köklerini de bulmak mümkün. Rönesans esasında sömürge fetihleri olan ve bize ortaöğretimde 'coğrafi keşifler' olarak anlatılan süreçle başlar.

Avrupalıların uzak diyarlara atılımının iktisadi nedenleri de vardır. 15. yüzyılın Avrupa'sı, değerli maden sıkıntısı içindeydi. Nakit, monarşiler ve tam gelişmekte olan Batı ekonomisi için alabildiğine yetersizdi. Avrupalılar, Orta Avrupa'daki madenlerin işletilmesini son haddine çıkarttılarsa da gümüş ve altın açlığını gideremediler. Efsanevi öyküler, Afrika'da ve Asya'da masalsı hazinelerden söz ediyorlardı. Türk fethi ise onlara en çok istek duyulduğu bir anda, ilişkileri daha da güçleştirmişti. Böylece, Avrupalılar altını bizzat aramayı koydular kafalarına.[24]

Bu yeni bir yağma ve sömürge sistemiydi. Bu sistem, Avru-

[24] Servet Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, 3. kitap, Say Yayınevi, İstanbul: 1986, s. 36.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

pa'da ilk burjuva anlamda sermaye birikimini oluşturdu. Ancak aynı anda Doğu'nun değerli madenlerinin yağması sonucu oluşan bir altın ve gümüş bolluğu ortaya çıkmıştı. Genel eşdeğer ve değişim aracı para olarak da işlem gören bu değerli madenlerin bollaşması ve bu madenlerin yerli halkın köleleştirilerek çıkartılması yani ucuz olması, 16. yüzyılın ilk yarısında enflasyon süreçlerini başlattı. Tarımsal ürünlerin ve hammaddelerin elde edilmeleri pahalılaştığı için fiyatları arttı. Bu süreç, yeni bir sınıf olan tüccar ve tefeciyi ortaya çıkardı. Artan ürün ve hammadde fiyatları, tüccar ve atölye sahibi kapitalistlerde önemli bir sermaye birikimine neden oldu. Köylüler, atölyelerde çalışan ücretli işçiler, ellerindekini tüccarlara kaptıran feodal-soylu sınıf çok hızlı yoksulaşıyordu. Öte yandan Doğu'nun tüm zenginlikleri, insan kaynakları yağmalanıyor ve bu yağmanın sonucu komprador-tüccar ve tefeci bir sınıf doğuyordu. İşte ilk lobi bu sürecin sonunda doğan 'kambiyo lobisi'dir. Gördüğünüz gibi faizin ve faiz üzerinden kazanmanın tarihi, Batı'nın Doğu'yu yağmalaması ile başlar ve bu yağma, üretici bir burjuva sınıftan önce, yağmacı-tufeyli bir tüccar sınıfı ortaya çıkarmıştır. Bu sınıfın tarihteki en önemli örneği ise Medici Ailesi'dir.

'Medici etkisi' ve yerinde kaygılar:

Medici Ailesi, Michelangelo'dan Galileo'ya kadar dönemin birçok sanat ve bilim insanına hamilik de yapmıştır. Ama gangster-tüccar gelenekten gelerek Rönesans'ın ışıltılı saraylarını, sanat yapıtlarını finanse edip deniz aşırı bir gücü elinde toplayan ailenin bu şaşırtıcı yükselişinin arkasında tek bir güç vardır; kambiyo locası.

Yani şimdiki finans kapital ağının o zamanki örgütü. Belki 15. yüzyılın 'faiz lobisi' demek hafif kalır ama tıpkı bugünkü gibi, karşımızda muazzam bir örgütlülük olduğunu düşü-

nün. Michelangelo ve Galileo'nun arkasında durup buradan meşruiyet sağlayan, öte yandan dönemin aristokrasisini, kilise gücünü besleyerek kendisine gebe bırakan, dağılmış Avrupa devletlerini Osmanlı'ya karşı silahlandırıp toparlayan bir lobiden bahsediyoruz.

Tarihî bir 'al gülüm ver gülüm' hesabı!

Michelangelo'nun ve Galileo'nun kemiklerini sızlatmak pahasına şunu da söylemek zorundayım; bizim bu kitabımıza adını veren şu 60 günde, özgürlük adına Türkiye'deki geç kalmış burjuvazinin arkasına takılan bazı dizi oyuncuları ve akademisyenlerimizin finans oligarşisiyle yanyana gelmeleri ta Medicilerden beri süregelen tarihî bir gelenektir ve bir nevi 'al gülüm ver gülüm' aritmetiğidir. Yani bu çok bilenen bir durumdur ve buna 'Medici Etkisi' (Medici Effect) denir. Özetle şudur: "Döneme ait, dönemin yeni kurumlarını, düzenini anlatacak, bunu sanatsal ve bilimsel yollarla ifade edecek bilim insanı, sanatçı ve aydınları maddi ve 'manevi' destekle ortaya çıkarma, bir araya getirme ve bunun sürekliliğini sağlama." Mediciler ellerindeki muazzam finansal güç ve servetle bunu yapmıştır. İşte bütün tarih boyunca bu organik aydınlar, ne zaman ki bu 'desteğin' kesileceğini görmeye başlarsa, bundan çok derin bir endişe ve kaygı duyarlar.

DOĞU-BATI YENİDEN (Mİ?)

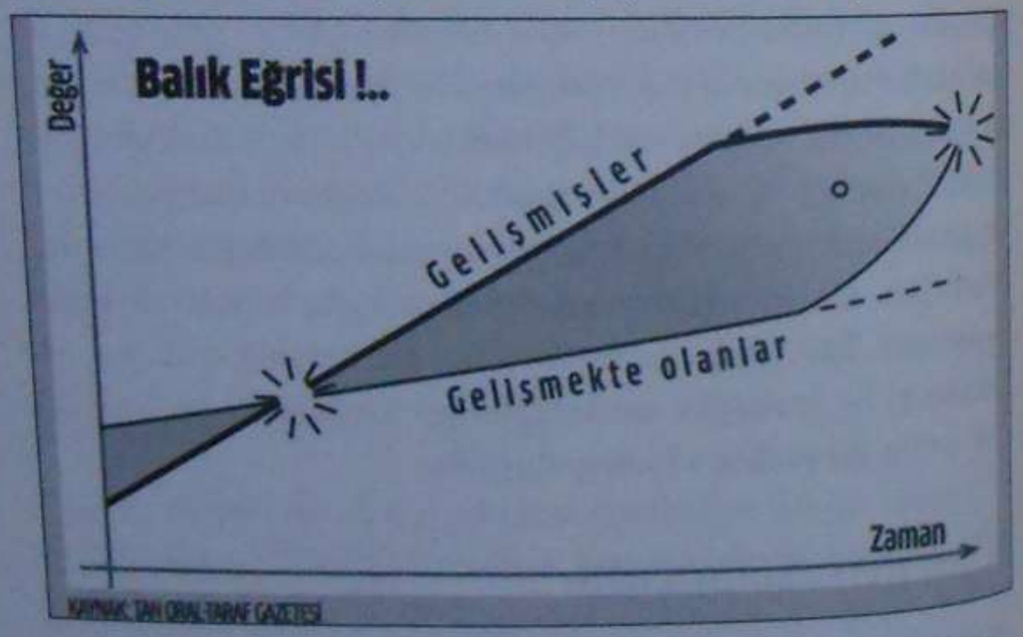
Batı aydınlanması denen tarihî süreç, tam da 14. yüzyılın ilk yıllarından itibaren, ilkin Medici gibi gangster-tüccar ailelerin, sonra da finans yapı ve teşkilatlarının sponsorluğunda başlamıştır. Bunun arkasında, yağmacı-tüccar gelenek ve daha sonra da denizaşırı ticaret ve buna bağlı silahlı güç kullanmayla devam eden 'Doğu'nun yağması' vardır. Bu anlamda 'aydınlan-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ma' hikâyesinin daima ikili bir yanı öne çıkar. Birincisi, insanın hiçe sayıldığı, feodal mutlakiyetçi bir dönemi bitirmiş; insanın kendisini bilimde, sanatta ifade etme imkânlarının önünü açmıştır. Batı, bunun için insanlık tarihini adeta aydınlanmanın bu yüzüyle başlatır ve anlatır. Diğer yüz ise, ilk önce tefeci bir finans ve yağma zenginliği ile başlayan, sonra da ücretli emeğin acımasız sömürüsü ve sömürgecilikte devam eden, ulus-devletlerin soykırımlarıyla donanan kanlı tarihtir. Oysa Doğu aydınlanması, çok daha önce ve çok daha barışçıydı.

Yeni bir dünya...

Şunu hep düşünmüşümdür, bu gerçek aydınlanma, Batı'nın sokak lambaları dışında daha güçlü bir ışık gördüğünde gün yüzüne çıkacak ve biz yeni bir dünyaya adım atacağız.



Bu balık eğrisi grafiği bir Tan Oral zekâsı ürünü. Şimdi bakın, balığın kuyruğuna örneğin Haçlı Seferleri diyelim (1095-1272). Bu süreç, Batı'nın Uzakdoğu ticaretinin tam ortasında olan Müslüman Doğu'yu kontrol altına alması ve hem batıya hem de doğuya doğru daha fazla genişlemesini önlemek içindi. Bu çatışmanın en temel sonucu, yukarıda anlattığımız, Batı

ticaretinin doğuya doğru küreselleşmesi ve aydınlanma, yağma-sömürgeleştirilme sürecidir.

Bundan sonraki süreç, balığın gövdesidir. Yani gittikçe açılan Batı-Doğu farkı. Şimdi bu fark yine kapanıyor; tam balığın burnuna geliyoruz. Tan Oral'ın çizdiği gibi bu buluşma, ilk buluşma gibi kanlı mı olacak yoksa kansız mı? Sanıyorum biraz da yaşananlara tam buradan bakmakta yarar var; sorun yalnızca Türkiye, Brezilya gibi ülkelerde yani doğu ve güneyde daha fazla özgürlük ve adalet talep eden kitlelerde olmasa gerek. Ancak bu kitlelerin isteklerinin yerine gelmesi için de Batı'nın yerini Doğu'ya bırakması lazım. İşin özeti ve zorluğu da bu galiba... Bu önemli hususa Mısır bahsinde yeniden geleceğiz.

Peki, Batı'da 'zenginliğin' ve onun lobilerinin doğuşu böyleydi de bizde nasıl oldu; Medici ailesinin 'kambiyo lobisi' bizde nasıl faiz lobisi oldu? Şimdi Türkiye için ufak bir tarih gezintisi yapalım ve şu faiz lobisinin aslında faiz lobisi olmadığını, pekâlâ bir oligarşi ama artık kullanım tarihi geçmiş bir oligarşi olduğunu görelim.

Lobi mi, oligarşi mi; ibret verici bir tarih

Türkiye'de 'zenginliğin' oluşması ya da servetin Osmanlı 'mülkünden' çıkıp yeniden biçimlenmesi ve el değiştirmesi, tarihsel olarak Cumhuriyet'ten çok önceye dayanır. Ama ulusal bir pazar inşa etme ve o pazarın öznelerini yaratma politikası tabii ki—ulus-devlet iradesi olarak—Cumhuriyet'le başlar. İlkönce Osmanlı sonra da Cumhuriyet döneminin sermaye birikimi ve bunun sonucunda gerçekleşen 'zenginlik' hem ekonomik hem de siyasi olarak—hiç şüphesiz—iki ayrı döneme tekabül eder gözükür. Ancak yaratılan zenginliğin paylaşımı ve hâkim sınıfların kompozisyonunun oluşması, Cumhuriyet'ten çok önceye dayanır. Ama tabii ki, 2002'den beri reformlara direnen, var olan tekelci yapıları su almaya başlayınca her türlü meşru

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olmayan siyaseti zorlayan tekelci sermayenin hikâyesidir de bu aynı zamanda. Gezi olayları sırasında çok dillendirilen 'faiz lobisi,' belki bütün açıklığı ile budur. Gezi'nin belki kendisi değil ama bunu darbeci bir kalkışma haline çevirmek isteyen geleneksel burjuvazinin bu ilk İstanbul deneyimi değildir. 1955 yılına, 6-7 Eylül'e gidelim. Aslında 6-7 Eylül olayları, 2013 yılında İstanbul'da belki son kozlarından birisini oynayan 'millî' burjuvazinin ilk yağma provasıdır. Peki, nedir bu 6-7 Eylül?

6-7 Eylül 1955: Bir yağma provokasyonundan 2013'e uzanan tarih

6-7 Eylül olayları bir devamdır; yani 1915'in, 1942'nin devamı. 6-7 Eylül (1955) olayları yukarıdan aşağıya, tek bir ırka dayanan ulus-devlet ve pazar yaratmanın, en ayırt edici basamaklarından biridir. Ama bu, aynı zamanda, seçkinci, sırtını devlete dayayan sayılı ailenin bu toprakları soyma projesidir. Bu anlamda da tabii ki politik hatta ideolojik bir kılıfı—yaklaşımı—vardır.

Bu ideolojik-politik yaklaşım, Osmanlı'da ve Türkiye'de başından beri kendini 'İttihatçılık' örgütlenmesi ve anlayışıyla var etmiştir. Bu anlayışa ve buna bağlı örgütlenmelere bugün hem devlet içinde hem de devletin dışında sağ ve 'sol' olarak rastlıyoruz. İttihatçılığın düşünsel arka planı—ama en sağından en soluna kadar—'millet-i hâkime'dir. Millet-i hâkime anlayışı, doğal olarak, diğerini millet-i mahkûme olarak görecektir. Bu aynı zamanda başından beri 'resmî' bir inkâr politikasını gerekli kılar. Falih Rıfkı'nın şu sözü 'millet-i hâkime'ye dayalı resmî inkâr politikasının en özlü ifadesidir: "Tarihe hakikatin ne lüzumu var? Osmanlı tarihi, bu sebeple, bir yalan âlemi olmuştur. Yalan Şark'ta ayıp değildir."

Bu anlayış Türkiye'de yalnızca inkârcı resmî politikanın temel düsturu olmamıştır; yaygın, geçerli bir resmî ideoloji hatta kültür olarak meşrulaşmış ve içselleşmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren siyasal yaşama damgasını vuracak olan asker-sivil bürokrasi, ayakta kalmasını sağlayacak zenginlik, yaratıcı ortağını tabii ki kendisine benzer olandan seçecekti. Bunun için gayrimüslim ve Türk olmayan azınlığın mülksüzleştirilmesi bir devlet politikası olmuştur. Ama bu politika, aynı zamanda, paradoksal olarak, Müslüman çoğunluğun inanç anlayışının da politik alanın dışına itilmesini içerir. Yani yağmacı 'millî' Türk burjuvazisi seküler, seçkinci dünyasına kendi dışında hiçbir şeyi kabul etmemiştir.

İttihat-Terakki'nin birçok açıdan devamı sayılabilecek CHP'nin o zamanki Azınlıklar Raporu, bu anlayışı çok iyi ifade eder: "Anadolu'da Rum yok denecek kadar azdır. (...) Fakat Rumlar için esaslı tedbir alınması gereken yerimiz İstanbul'dur. Bu hususta söylenecek tek söz, İstanbul'un fethinin 500. yıldönümüne kadar İstanbul'u tek Rumsuz hale getirmektir." Bu inkâr politikası Batı'da azınlıklara fizikî olarak, Türkiye'nin genelinde Müslümanlara inançlarını zapturapt altına alarak, Kürtlere de fizikî inkâr olarak uygulanmıştır.

Takiyeci olan devletçi soldur

Bu anlayış ve inkâr politikası yalnızca devlet partisinin politikası olmamıştır. Zaten bu devlet partisi daha sonra sağa karşı 'sol' bir muhalefet odağı olarak gösterilmiş ve yıllarca bu haliyle Türk siyasi yaşamında yerini almıştır. Bu İttihatçı ve Türkçü gelenek darbeci, yukarıdan inmeci elit bir ideolojiyi ve bundan kaynaklanan politikayı 'sol' tarafa da nüfuz ettirmiş ve başarılı da olmuştur. Soldaki 'anti-emperyalizm' muhalefeti ne kadar doğru politik çıkarımlar içeriyorsa, bir o kadar da bu İttihatçı-Türkçü ideolojiden motifler içerir. İşte bu tarihsel gelenek, bugün çok konuştuğumuz ve kimi 'sol' çevrelerin de bulaştığı Ergenekon solunu yaratmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu anlamda Falih Rıfkı'nın yukarıdaki sözleri, takiyeci bir anlayışın bu topraklarda özellikle devlete kendisini dayamış 'sol' için ne denli elzem olduğunu anlatır. Çünkü sol, doğası gereği ulusal değil enternasyonal olmak ve yalnız sınıf değil, özünde sınıf savaşından kaynaklı ama giderek derinleşen tüm farklılıklarla mücadele etmek zorundadır. Bunun için gizli İttihatçı ve devlet yedekli 'güvenilir' solcu olmak için Falih Rıfkı'nın meşru yalanıyla örtülü solcu olmak yeterli olmuştur.

2013'E GİDEN YOLUN TAŞLARI

Türkiye'de Gezi olayları başladıktan hemen sonra Batı medyası, bütün bu olan biteni, Türkiye'de bir iç savaş varmış gibi anlatmayı tercih etti. Bu tercihin oryantalist bir bakış açısının ürünü olduğunu söylemek oldukça zor. Bu tercihin arkasındaki ekonomiyi ayrıca anlatacağız ama bu kampanyanın en ilginç ve göze çarpan çıkışlarını *The Economist* dergisi yaptı. *The Economist*, III. Selim'in resmine Başbakan Erdoğan'ın fotoğrafını uyarlayarak, kapağında "Diktatör mü, sultan mı?" diye sordu? Bu kapak, bütün bu sürecin başlangıcını ve geldiği yeri anlatan bir özetti de adeta. Çünkü *The Economist*'in belki farkında olmayarak Erdoğan'a uyarladığı III. Selim, tam 1789'da I. Abdülhamit'in ölümü üzerine tahta çıkmıştı.

Bütün Avrupa, Fransız devrimi ve onu takip eden siyasi alt-üst oluşun eşiğindeydi. III. Selim'in ironik olarak 1789'da başlayan saltanatı, aslında Osmanlı'nın 'Batılılaşma' çabasına denk gelir. III. Selim'in en hatırda kalacak adımı, Nizam-ı Cedid ordusunu kurmasıdır. Bu, hiç şüphesiz Yeniçeri Ocağı'na karşı en radikal hamlelerden birisi idi. Ancak tabii ki karşılığını bir ayaklanma ile buldu ve III. Selim, Kabakçı Mustafa ayaklanması ile tahtan indirildi ve yerine kuzeni IV. Mustafa getirildi. Ancak reformcular ile statüko yanlıları arasındaki mücadele başlamıştı bir kere. Kabakçı ayaklanması ile dağıtılan Nizam-ı

Cedid yani düzenli orduya geçiş, zamanın şartlarında gerekli idi. Ayanlar daha fazla imtiyaz ve mülkleri ve kazanımları için güvence istiyorlardı. Bunun da Osmanlı'nın Batı'ya ayak uydurması (Batılılaşması) sayesinde olacağını düşünüyorlardı. Nitekim Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa, 1808 yılında, III. Selim'i yeniden tahta çıkarmak istedi. 28 Temmuz 1808'de Mustafa Paşa saraya bunun için yürürken, tehlikeyi anlayan IV. Mustafa, III. Selim'i Yeniçerilere boğdurdu. III. Selim'in eski düzenin silahlı gücü Yeniçeriler tarafından tahtan indirilmesi ve sonra yine eski düzenin devamını isteyenlerce boğdurulması aslında bugüne kadar sürecek bir mücadelenin başlangıcıdır.

İşte bu anlamda da Başbakan Erdoğan'ı III. Selim resmiyle montajlamak—bilmiyorum *The Economist* editörleri bunun farkında mı ama—aslında Türkiye'yi darbe ile tehdit etmekle eşdeğerdir.

Millî servetten millî sermayeye

Yeniden tarihe dönecek olursak; Türkiye'de servetin Osmanlı mülkünden çıkması aslında devletin bir—sözümona—'millî' burjuva yaratma çabasıdır. Ama bu bir süreçtir ve başlangıcı 19. yüzyılın hemen başına tekabül eder. Tanzimat bu sürecin önemli bir aşamasıdır. "Ne gibi hadiseleri ifade ettiği vazıh şekilde tayin edilmeyen bir tabir de Tanzimat'tır. Tanzimat bazen, sadece Osmanlı İmparatorluğu dâhilinde hâkim Müslüman kitle ile tabi Hıristiyan kavimler arasındaki münasebetlerin bir safhası olarak düşünülmektedir. Bazen de memleketimizin Garp medeniyeti dairesine giriş hadisesiyle bir tutulmaktadır. Tanzimat şüphesiz bu iki ana istikameti tamamıyla sınırları içine almakta ve esasen bu iki hareket arasında da pek sıkı münasebetler bulunmaktadır."[25]

[25] Halil İnalcık, "Tanzimat Nedir?," *Tanzimat* içinde, İş Bankası Yayınları, İstanbul: 2008.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İnalcık'ın dediği gibi bu bir tarihî dengedir. Bir bakıma Osmanlı'da somutlanan—ama Osmanlı'nın aleyhine olarak—yeni bir Batı-Doğu dengesidir. Bu denge kendi yolunu çeşitli istasyonlarda belirlemiş ve tahkim etmiştir ki, bunlardan en önemlisi 1908 devrimidir. "Ekonomik yapıda kapitalist üretim ilişkilerinin yerleşip yaygınlaşmasını amaçlayan eski rejimin rekabetçi kapitalizmi, denetlemek için koymuş olduğu her türlü yasal engeli kaldırmak isteyen ve bu nedenle ülkelerindeki burjuva sınıfının hemen hemen tümünün kayıtsız desteğini alan 1905 Rus, 1906 İran ve 1908 Türk devrimleri, üstyapıda da bu ekonomik ve toplumsal düzeni güvence altına alacak değişiklikleri yerleştirmek istemişlerdir. Eski düzenle özdeşleşmiş olan mutlakiyetçiliğe temelden karşı olan üç devrim de, seçilmiş meclis ve yalnızca meclise sorumlu bir hükümet modelini—yani liberal demokratik yönetimi—yerleştirmeye çalışmışlardır."[26] 1908 yılına yaklaşıldığında artık halkın istediği, yetkileri kısıtlı ve denetim altında tutulan bir meclis ve Padişah'a bağımlı bir hükümet değil, tam tersine, her türlü yetkiyle donatılmış ve Padişah'la bürokrasinin üstünde olan bir meclis tarafından yönetilmekti.[27]

Şu 1923 ve ötesi

1850'lerde belirginleşmeye başlayan bu süreç; 1876 reformuyla yetersiz bir hamle yapmış, 1908'de 2. Meşrutiyet'le[28] önemli bir geçişe ilk adımını atmış ancak zorunlu olarak, 1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla kesintiye uğramıştır. 1923'le gelen değişim, hiç şüphesiz ki, şu günlerde karşımızda duran sorunlar

[26] Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2009, Önsöz.

[27] A.g.y.

[28] Aykut Kansu, a.g.e'de şöyle de der: "1908 Temmuz'unda başlayan yeni döneme, sanki otuz yıllık tatilden sonra kalındığı yerden yeni başlanıyormuş gibi, İkinci Meşrutiyet adı konularak Devrim'in küçültülmesi son derece yanlıştır."

dâhil olmak üzere, birçok tarihsel, yapısal ve güncel sorunu Türkiye'nin önüne koymuştur. Bu bağlamda, aslında Türkiye'nin 21. yüzyılın başında küresel rekabet şartlarında devam etmesini istemeyen lümpen-asalak—1908 dinamiğinden çok ayrı—devletçi bir burjuvazi oluşturmuştur. İşte bizce içeriği daraltılarak 'faiz lobisi' denilen yapı bu tarihsel dinamiğin ürünüdür. Ama şu çok açıktır ki, Cumhuriyet'in özellikle 1930 yılından başlamak üzere uyguladığı politikalar, devletçi bir yağmacılık olarak 'zenginliğin'—sermayenin—Türkleştirilmesi sürecinin bir devamı niteliğindedir. Bu anlamda 'millî iktisat,' bir iktisat politikası olarak nitelendirilemez. 1930'da başlayan 'devletçilik' dünya koşullarının zorunluğu kadar, 1923'te kesintiye uğrayan ve kökleri İttihat-Terakki'de bulunan bürokratik-militarist hâkim yapının inisiyatifi ele almasıyla da açıklanabilir. Ve bu dönemden sonra gelen 50 yıl, Türkiye'de hem zenginliğin hem de buna bağlı yoksullaşmanın, yağmanın, kısaca haraç ekonomisinin tarihidir. Kapitalizmin ve onun 'rasyonalitesinin' uç verdiği liberalizmin (ama artık neoliberal olarak) 1980 sonrası ise birçok yönüyle hem 50 yıllık yağma ekonomisinin izlerini hem de uluslararası sermaye birikiminin güncel müdahalelerini barındırır.

'Tevhid'

Bu açıdan, bu bahisi anlatırken zaman aralığımız, 'tevhid' sürecinin ilk adımı sayılan 1844 Tashih-i Ayar girişimiyle başlayan 'parasal birlik' sürecinin başlangıcı olarak belirlenmiştir. Bu süreç—yani 1923'te Cumhuriyet'in ilanına kadar olan süreç—ulusallaşma ve sömürgecilik (İttihatçılık-Batılaşma-sömürgecilik) arasında çırpınan çökmüş bir imparatorluğun resmini de verir. Cumhuriyet öncesinde, Niyazi Berkes'in de çok iyi anlattığı gibi[29] kalkınma yolu için üç temel görüş öne

[29] Bkz. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul: 1978, s. 459.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çıkmaktaydı—aslında buna üç temel ideolojik yaklaşım demek daha doğru olur: İslam modeli, ulusçuluk ve Batı liberalizmi çerçevesi. Bu üç temel yaklaşım, özünde Batı'nın kapitalizm açılımının farklı veçheleri olarak anlatılmış ve her üç akımın temsilcileri farklı biçimde de olsa artı-değer dolayısıyla meta üretimi olmadan gelişme olmayacağı konusunda hemfikir gözükmüşlerdir, İslamcılar dâhil.[30] Ama bu üç temel yaklaşımın ruhunda bulunan kapitalizmin rasyonalitesi, pratikte bütün bu tarihi süreç boyunca, hiçbir zaman ortaya çıkmamıştır. Çünkü Türkiye'de kapitalizmin tarihi, aynı anda kapitalizm öncesi siyasi bir yağma ile birlikte şekillenmiştir.

'Tevhid'den yağmacı ulusçuluğa/özgün bir yeni-sömürgeleşme deneyimi

Kapitalist ekonomilerde 'ekonomik' kararlar iktisadın rasyonalitesi çerçevesinde alınır. Doğrudan ekonomiyi ilgilendiren bir konuda sermaye birikiminin, o anki gereklerinin belirleyici olması gerekir. Bunun tersi ancak kapitalizm öncesi toplumlarda olur; bu toplumlarda kaynak dağılımı siyasi kararlar ve bunun sonucunda gerçekleşecek 'yağma' ile gerçekleşir. Ekonomiye dayanmayan, her türlü üretici faaliyete yabancılaşmış ama buradan beslenen yönetici sınıfların kararları siyasidir. Ekonomik rasyonalite ve buna bağlı ekonomik kararlar ancak kapitalist toplumsal formasyonun ürünüdür. Kapitalizm öncesi toplumların yönetici erkinin iktisadi bakışı olamaz. Perspektifleri sadece politiktir. Örneğin Varlık Vergisi (1942) uygulaması buna çok çarpıcı bir örnektir. 1915'in devamı niteliğinde bir karar olan Varlık Vergisi uygulaması, dönemin faşist iktidarının politik tercihi idi. Bu açıdan Türkiye'de özellikle ikinci savaş öncesi gündeme iyice oturan 'millî iktisat'

[30] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*.

politikası doğrudan İttihatçı geleneğin devamı olduğu gibi, özünde de iktisadi bir politik hat değildir. Siyasi tercihlerin şekillendirdiği ırkçı bir yağma politikasıdır. Türkiye'de yoksullaşmanın başlangıcı, kapitalist rasyonaliteden uzak, tamamen kapitalizm öncesi, kaynakların yağmalanarak paylaşılmasını vazeden bu anlayışa dayanır. Yani IMF falan bunların yanında sütten çıkmış ak kaşık olduğu gibi, Türkiye'nin yoksullaştırılması hikâyesinde milat, IMF ile ilişkilerin değil, bu yağma politikasının başlangıcıdır.

Marx'ın *Kapital*'inin birinci cildinin birinci bölümünün başlığı[31] "Meta"dır. Bu başlık Marx'ın gerçek niyetini ortaya koyar. Yani Marx kapitalist ekonomiyi anlatmayı amaçladığı için meta ve onun fetişizmi ile başlar. Samir Âmin, "Eğer Marx bize kapitalizmi değil de haraca dayalı kapitalizm öncesi bir yapıyı anlatmayı isteseydi *Kapital*'in adını İktidar koyar, 'meta fetişizmi' yerine de 'iktidar fetişizmi' ile başlardı" diyor. İşte Samir Âmin'in bu tespiti Türkiye'yi çok iyi anlatıyor. Türkiye'de çarpık zenginliğin, başka bir deyişle yoksulluğun kökeninde bu 'iktidar' vardır.[32]

İktidar fetişizmi

Devletin ve onun iktidarlarının her şeyin önünde olduğu iktidar fetişizminin tek gerçek 'hakikat' olduğu bir ülke oldu Türkiye yıllardır. Hükümetlerin, burjuvaların ellerindeki bankaları devletin 'yetiştirdiği' devlet burjuvaları(!) ile birlikte yağmalaması başka nerede olabilir? Bugün bütün bu ortaya dökülenler Türkiye'de, haraca dayalı yapının ve onların temsilcilerinin iktidar ortağı olmasının yolunun devleti, dolayısıyla iktidarı fetişleştirmekten geçtiğini bize anlatıyor. Bü-

[31] Karl Marx, *Kapital*, c. 1, Yordam Yayınları, İstanbul: 2011.
[32] Ali Sait Çetinoğlu, *Varlık Vergisi 1942-1944 (Ekonomik ve Kültürel Jenosid)*, Belge Yayınları, İstanbul: 2009, s. 56.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tün uğursuz "lobilerin" kaynağı da budur. Ancak burada çok önemli bir şey daha var. O da bu iktidar fetişizminin, doğal olarak, ırkçı bir ideolojik temele oturmasıdır. Örneğin 1946'da dönemin başbakanı Şükrü Saracoğlu şöyle diyor: "Halk Partisi milliyetçidir; yani Türk'tür, ben Türk'üm diyen adama Türk muamelesi, ben Türk değilim diyen adama da misafir muamelesi yapılır." Şimdi bunun ne demek olduğu açık.[33] Bu anlamda Türkiye'de sınıf savaşı Batı'da olduğu gibi keskin ve belirgin ayrımlarla tek boyutlu değil, hâkim sınıfların siyasi iktidarın pekiştirilmesi ve sürdürülmesi sürecinde çok yönlü bir iktidar paylaşım savaşımını da içerir. Bu anlamda bu süreç, hâkim bir ulusun egemenliğinin sürdürülmesi, kaynaklardan daha fazla pay alması ve iktidarı 'paylaşmama' mücadelesini de barındırır. Bu açıdan, yukarıda vurguladığımız gibi, 'ekonomik' değil ağırlıklı olarak siyasi yönlü ve yoğunlukludur.

Birlik ama nasıl bir birlik

Türkiye'de ulus-devlet inşa sürecinin kilit sözcüğü 'tevhid' di. Tevhid, bir kılma, birleştirme, bütünleştirme anlamına geliyordu. Bugünkü deyimle üniter yapının inşası, bütün bu süreci belirleyen ama daha doğru dürüst tamamlanmadan çözülmeye başlayan bir tarihi içerir. Türkiye'de ulus-devletin ve pazarın inşa süreci—yani zenginliğin, meta üretimini sağlayıp sürekliliğini oluşturacak kurumsallaşmayı sağlaması tarihi—Cumhuriyet'ten çok önce parasal birlik oluşturma iradesi ile başlar. Ulus-devletlerin bu alanda ilk el attıkları konu, ülke bütünlüğünde tek para sisteminin kullanımıydı. Türkiye'de de benzer bir politika izlendi. 1844 Tashih-i Ayar girişimiyle parasal birlik süreci başladı.[34]

Henüz ulusal pazarın oluşmadığı bir imparatorlukta ulu-

[33] A.g.e., s. 56.

[34] Zafer Toprak, *İttihad-Terakki ve Cihan Harbi*, Homer Yayınevi, İstanbul: 2003, s. 45.

sal para sistemine geçmek, kolay değildi. Ancak bu zor süreç sembolik bir iradeyi temsil ediyordu. Osmanlı el yordamıyla da olsa zenginleşmenin finans-kapitalle olacağını, meta üretiminin ve dolaşımının yeni bir çağın temel işlevi olduğunu kavramıştı. Ama bu düşünsel 'iradenin' altyapısı yoktu. Batıdaki gibi bir önceki toplumsal yapının içsel dinamikleriyle doğan yeni bir sınıf ortada yoktu. Yalnızca sezgiler ve artık böyle olması lazım diyen bir 'devletli' sınıfı vardı. Ama her şeye rağmen bu sistem bir ayakla yürüdü. Sistemi yeniden üretecek, bugünlerin deyimiyle söylersek reel ekonomiye ve onun rasyonalitesine bağlayacak üretici güçleri imparatorluk dinamikleri yaratmamıştı; yaratamazdı da zaten. Dolayısıyla Osmanlı banknotları para işlevi görmedi. Yalnızca zorunlu hallerde, ticari senet gibi alınıp verildi. Osmanlı 'evrak-ı nakdiye'leri 1928 Eylül'üne kadar tedavül gördü.[35]

Cumhuriyet, Osmanlı'dan devraldığı 158 milyon civarında kâğıt parayı 1930'da Merkez Bankası kaydına geçirdi. Bu aslında oldukça sembolik bir tarih sayılabilir. Çünkü 1929 büyük bunalımına bağlı olarak 1930'lu yıllardan başlamak üzere Cumhuriyet, devletçilik uygulamasına geçmiştir. Aslında 1923-30 arası Türk değişiminin üç ayağından biri olan liberal-ulusçu sentezin, en azından iktisadiyat açısından hâkim olduğu bir ara dönemdir.[36] Ancak bu dönemde Osmanlı'dan kalma politikasızlık sürece hâkim olmuştur. İzmir İktisat Kongresi bu politikasızlık tespitini çok iyi anlatan bulunmaz bir örnektir.

"İzmir İktisat Kongresi'nin 1920'li yılların ortanın sağı iktisat siyasasını saptadığı ve başlattığı yorumlarına katılmak ve Kongre'yi bu bakımdan önemsemek zor. Gerçi Kongre'de konuşulan konular arasında kişisel mülkiyet hakkı, serbest ticaret ve yabancı sermayenin yararları yer almaktadır. Yüzyıllar

[35] A.g.y.

[36] Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*'nde (Homer Yayınevi, İstanbul: 2008) 1923-1930 arasını "Halkçı Ekonominin Temelleri" başlığı altında anlatır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

boyunca kişi mülkiyetini güvenceye almamış olan Osmanlı döneminden ve Birinci Dünya Savaşı'nın yabancı fobisinden sonra bu konulara sıcak yaklaşılmaması önemli bir dönemeç sayılabilir. Ancak Kongre'ye bütünü ile bakıldığı zaman, bu yorumu abartmamak gerekir; çünkü görüşmelerde, iktisatla ilgili ilgisiz birçok konu ortaya atılmış, fakat strateji denebilecek bir görüş paketi ortaya çıkmamıştır."[37] Bunun nedeni çok açıktır. Birincisi, Türkiye'de Batı'daki gibi sermaye birikiminin bütün gereklerini üstlenecek bir zenginlik ve o zenginliğin sahibi olan burjuva sınıfı yoktur. İkincisi, devletin Batı'dan ayrı ve Batı'ya rağmen bir kalkınmayı üstlenecek gücü, yönelimi ve ideolojik seçimi de yoktur. İzmir İktisat Kongresi'nden somut yönelimin çıkmaması, 18. yüzyıldan başlamak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı temel değişimi anlatır aslında.

BUGÜNKÜ 'KÖTÜLÜĞÜN' DOĞUŞU

18. ve 19. yüzyıl Osmanlı toplumunun yaşadığı temel değişim, bir bürokratik burjuvazi ile ticaret burjuvazisinin doğuşudur. Bu burjuvazinin göze çarpan özelliği, kaynakları sultanın egemenliğinden ilk kez çekip almasıdır. Kaynaklar iki türlüydü. Birincisi, Batı tipi eğitimle oluşan beşeri kaynak; ikincisi, Batı'yla ticari ilişki kurmuş olan azınlık tacirlerinin ve önde gelen Batılı güçlerin yasal koruyuculuğu altına girmesiyle zenginleşen ticaret burjuvazisinin serveti. Beşeri kaynak, yani yeni Osmanlılar ve devletliler ile Batı finans kapitalinin temsilcisi finans ve ticaret burjuvazisi, ekonomik gücünü kaybeden imparatorluğun yapıcı dinamikleri olarak tarih sahnesine çıktılar.[38]

"Bu iki grup—bürokratik burjuvazi ile gayrimüslim ticaret burjuvazisi—birlikte Osmanlı burjuvazisini oluşturabilirlerdi fakat etnik ve dinsel çizgilerin ayrıştığı Osmanlı toplumsal yapısı içinde farklı yerlerde konumlanmalarından ötürü bu parçalı yapı devam etti."[39] Çetinoğlu'nun bu satırları bize hem Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kararsızlığı hem de bugünlerdeki iktidar savaşının köklerini anlatıyor. Osmanlı'da mülkiyetin saraya ait olması, imparatorluğun dağılma sürecinde mülkiyetin ve zenginliğin devlet bürokrasisinin inisiyatifine bırakmıştır. Ancak bürokratik burjuvazi zenginlik yaratan değil, onu ele geçiren ve kollayan bir sınıf olarak bir müddet sonra kendisinin denetleyeceği, yönlendireceği zenginlik yaratan bir sınıfa dayanmak isteyecektir. Bu açıdan 'yabancı' ticaret burjuvazisi hiç de güvenilir müttefik değildir.

FİNANS-KAPİTALİN KÖKENİ

"Bilindiği gibi Batı'yı Ortaçağın yoksulluğundan ve her türlü beceri yoksulluğundan kurtaran, ilk oluşumlarına Venedik ile Cenova'da rastladığımız finans kapitalidir. İlkönce Akdeniz'e ardından Amerika'ya yayılan Avrupa deniz ticareti, eldeki altın ve gümüş stokunun çok üstünde bir satın alma ve işlem gücü yaratan bankalar ve banker kâğıtlarıyla kısa sürede canlanarak büyük boyutlara ulaşmıştır. Böylece bir yandan bu kâğıtların sağladığı satın alma gücü, öte yandan bu yolla lehte oluşan dolaşım hadleri Avrupa'nın tarım geliri dışında bir geliri olmayan feodal beylerini de zenginleştirmiştir. Bazıları hızla zenginleşerek siyasi nüfuzlar sağlamış, ilk krallıkların öncüleri olmuştur."[40] Batı'nın bu merkantilist soygunu, kapitalizmin başlangıç zenginliğinin nedenidir.

Merkantilizm, değerli madenlere dayalı finans kapitali,

[37] A.g.e., s. 50.

[38] Bu konunun çarpıcı ve ayrıntılı hikâyesi için bkz. Haydar Kazgan, *Osmanlı'da Avrupa Finans Kapitali*, YKY, İstanbul: 2009.

[39] Ali Sait Çetinoğlu, *Resmi Tarih Tartışmaları 2*, ed. Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Yayınları, İstanbul: 2006, s. 36.

[40] Haydar Kazgan, *Osmanlı'da Avrupa Finans Kapitali*, s. 17.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hızla gelişmekte olan sanayi burjuvazisinin eline vermiştir. Merkantilizmin yaratıcısı yağmacı tüccarlar ne kadar sınır tanımazsa, sanayi sermayesinin temsilcisi burjuvalar o kadar sınırlara güvenir; sınırlarla çevrili pazarlar ve o pazarların koruyucusu devletler ulus olgusunun iki temel yapıcısı olarak kendini göstermiş ve Batı zenginliğinin hem sürdürücüsü hem de koruyucusu olarak kapitalizmin bugüne kadar olan serüvenine damgasını vurmuştur. Bu açıdan 17. ve 18. yüzyılların en önemli özelliği, Batı Avrupa'da merkezî devletlerin güçlenmeye başlamasıdır. Merkezî devlet, daha doğrusu ulus devlet Batı'da yaratılan zenginliğin sürdürücüsü ve koruyucu olarak ortaya çıkarken ve süreç içinde güçlenirken, Osmanlı'da merkezî devletin gücü geriliyordu.[41]

Merkezî devletin gücünün gerilemesi, yine Şevket Pamuk'a göre ekonominin gücünün gerilemesi anlamına gelmez. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nda maliyenin bunalımı, ekonominin genelinin bunalımı gibi görülmüş; birçok tarihçi merkezin mali güçsüzlüğünü genel ekonomik durumun bozulması olarak anlatmıştır. 1700'lerin ortalarına kadar olan süreçte tarımsal üretim artmış, ancak artan tarımsal üretimin ihracatı, yüksek vergilerle önlenmiştir. Bu çok ilginç bir durumdur. Çünkü Osmanlı egemenleri kendileri dışında ya da denetimlerinin olmayacağı bir zenginleşme istememektedirler. "17. yüzyıl boyunca sık sık ihracı yapılan pamuk, yün ve deri gibi hammaddelerle pamuk ipliği ihracı, gümrük vergilerinin ödenmesi koşuluyla serbest bırakılmıştır. Öte yandan yine bu dönemde İstanbul, Halep, Bursa, Ankara, Tokat, Edirne gibi kentlerdeki zanaatkârlara dayalı imalat faaliyetlerinde, özellikle ipekli, yünlü ve pamuklu dokumacılık dallarında önemli artışlar görülmektedir."[42] Pamuk'un aktardığına göre

[41] Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul: 1999, s. 178.

[42] A.g.e., s. 179.

Braudel'de, Osmanlı'nın 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde, 20-25 milyonluk bir nüfusu besleyebilen, giydirebilen, büyük ölçüde kendine yeterli bir iktisadi yapı oluşturmuştu.[43]

ANADOLU SERMAYESİNİN ÖNÜ KESİLİYOR MU?

Burada altı çizilmesi gereken nokta Osmanlı için büyük dönüşümün olması, zenginliğin yaratılması ve yeni sınıfın omuzları üstünde yükselmesi için taşrada yükselen toplumsal kesimlerin merkezî devlet tarafından önünün kesilmemesi, tam aksine merkezî devlet dışında bir ekonomik güç olma yolunda emekleyen bu toplumsal kesimlerin üretim ilişkilerini kendi lehlerine değiştirecek güçlerinin oluşması gerekiyordu. Ama yukarıda bahsettiğimiz gibi bu önlendi. Aynı zamanda taşradaki ayan da yeni üretim yapıları oluşturmak yerine, merkezî devletin geliştirmiş olduğu artığa el koyma süreçlerini kullanmayı, bir başka deyişle, var olan yapılar içinde kalarak el konan artığa ortak olmayı tercih etti.[44] Ayan, var olan üretim ilişkilerini geliştirmek yerine, çok daha kolay olan merkez adına vergi toplamayı tercih etti. Bu çok önemli ayrım, aynı zamanda Osmanlı sonrası Türkiye'nin egemen sınıflarının temel karakteristiklerinden birini oluşturacaktı. Yani asker ve sivil bürokratik burjuvazi ilk önce kendi denetimleri dışında üretim güçlerinin gelişmesine, dolayısıyla sermayenin birikmesine izin vermemiş, bunu engellemiş; daha sonra ise kendi denetiminde ticaret burjuvazisi yaratarak zenginliği istediği ölçülerde ve oranlarda paylaşmıştır. Bu aynı zamanda bugünkü baskıcı devlet geleneğinin ekonomik nedenlerini anlatan bir özelliktir. Bu yapının oluşması ve pekiştirilmesi enflasyon dışında tamamıyla siyasi düzenlemelerle olmuştur. Yani Türk bürokratik yönetici sınıfları savaş, tehcir, yağma ve enflasyon-

[43] A.g.y.

[44] A.g.y.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

la ekonomik ve siyasi erklerini sağlayıp zenginliklerini devam ettirmişlerdir.

Örneğin, Cihan Harbi yıllarında, Osmanlı toplumunda gelir bölüşümü önemli değişimlere uğramıştır. Bugünkü çarpık yapının önemli ölçüde belirginleştiği ve Türk oligarşisinin ilk temellerinin atıldığı yıllar, Balkan Savaşları (1912-13), Cihan Harbi ve 1915'tir.

Cihan Harbi yıllarında, Osmanlı toplumunda gelir bölüşümü, önemli dönüşümlere uğradı. Başta memur, asker, emekli vb. savaş spekülasyonu sonucu yoksullaştı; mülksüzleşti. Buna karşın, pazara dönük üretimde bulunan orta ve büyük toprak sahibi, taşra tüccarı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlığıyla tanınan ve İstanbul'un iaşesini üstlenen örgütlü esnaf ve 'harp zengini' diye adlandırılan, spekülatif girişimleri sonucu kısa sürede servet birikimine giden savaş tüccarı, 1914-1918 döneminden kazançlı çıkan kesimleri oluşturdu. Özellikle Batı Anadolu, içe dönük piyasadan ve parasallaşmadan büyük pay almıştı.

İŞTE... İTTİHAT-TERAKKİ VE DR. NAZIM

İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumi üyesi Dr. Nazım, *Tanin*'e verdiği demeçte İzmir'deki servet birikimini ilginç bir üslupla dile getirmişti: "Şüphesiz harp memleketimizin hemen her tarafını zengin etmiş, fakat ahval-i fevkaladenin bahşettiği servetin en büyük hissesi İzmir'e nasip olmuştur. Harb-i Umumi'den sonra bizde başlayan iktisadi uyanıklığın asarını İzmir'in hemen her tarafında görebiliriz."[45] Cihan Harbi yıllarında Osmanlı topraklarında kâğıt para ile de olsa servet birikimi olduğu kesindi. Ancak bu birikimde reel üretimle, spekülatif girişimlerin payını belirlemek zordu. Yeni bir sermayedar

[45] Ali Sait Çetinoğlu, *Varlık Vergisi 1942-1944 (Ekonomik ve Kültürel Jenosid)*, s. 43.

kesimi türemişti bir anlamda. *Tanin* gazetesi "Bizdeki kadar gaddarhane hareket eden sermayedarlar dünyanın hiçbir yerinde yoktur" diyordu.[46] Dr. Nazım şu sözlerle servetin kime ait olması gerektiğini anlatıyor ve bu topraklarda bundan sonra olacakların ve 'sebepsiz zenginleşmenin' temel mantığını anlatıyordu: "Bu toprakta Türklerin, sadece Türklerin yaşamasını ve ona tamamen sahip olmasını istiyoruz. Milliyeti yahut dini ne olursa olsun, Türk olmayanlar kahrolsun!"[47] Evet, bundan sonra aynen Dr. Nazım'ın dediği gibi olacaktı. Savaş yılları ve onu takip eden zaman zarfında servetin Türkleştirilmesi, Türk bürokratik sınıflarının en önemli siyasi hedefi olacaktı. Bu siyasi hedef, Cumhuriyet'in temel dinamiklerini belirleyecek; hem servetin dağılımı hem de yönetici sınıflar arasındaki mücadele ve denge hallerini tayin edecekti. Zenginliğin oluşması ve yönetici sınıfların elinde toplanmasının ikinci yolu, hiç şüphesiz, enflasyondu.

Şevket Pamuk'un yaptığı çalışmada,[48] Osmanlı arşivlerinde bulunan vakıf ve imaretlere ait verilere dayanan tüketici fiyat endeksleri, genel fiyat düzeyinin 1469'dan 1914 yılına kadar (yani Cihan Harbi'nin başlangıç yılı) yaklaşık 300 kat arttığını ortaya koyuyor. Şevket Pamuk, bu zaman zarfında iki hızlı enflasyon dönemi olduğunu saptıyor. Birinci olarak, 16. yüzyılın sonlarından 17. yüzyılın ortalarına kadar uzanan enflasyon dalgası; bu dönemde fiyatlar 5 kat artıyor. Bu dönemdeki artışlar dünya ölçeğindeki fiyat devrimi ile ilişkilendirilmektedir. Ancak fiyat artışlarının süreklilik kazanması 1860 ile 1914 arası dönemdir. Bu dönemde fiyat yükselişleri ücret ve diğer gelirlerin önüne geçerek gelir transferini gerçekleştirmekte-

[46] Zafer Toprak, *İttihad-Terakki ve Cihan Harbi*, Homer Yayınevi, İstanbul: 2003, s. 198.

[47] Sait Çetinoğlu, *Sermayenin Türkleştirilmesi*, s. 57.

[48] Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2005, s. 181.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dir. Yani 1844'te, yukarıda belirttiğimiz gibi tevhid sürecinin başlangıcı olan 1844 Tashih-i Ayar girişimiyle başlayan süreç, enflasyonla Osmanlı'nın sömürgeleşmesine ve komprador yeni bir sınıfın doğmasına yol açarken, savaşlar ve el koymalar da sermayenin Türkleştirilmesini amaçladığı gibi, bürokratik burjuvazinin iktidarını/vesayetini pekiştirmiştir.

BİR VESAYET REJİMİ OLARAK CUMHURİYET VE ZENGİNLERİ/DİVAN OTEL'İN DOĞUŞU

1930-1950 arası aslında Balkan Savaşları ve Cihan Harbi sırasında başlayan sermayenin Türkleştirilmesi sürecinin devamıdır. Bu anlamda bu dönem; yani tek parti dönemi, faşizmden izler taşır ve bu izler bütün bir döneme damgasını vurur. Örneğin bu dönemi karakterize eden en önemli olay, 1942'deki Varlık Vergisi uygulamasıdır. Bu uygulama ekonomik değil, siyasi bir karardır. 1915'in devamıdır. Bütün bu dönemi Sait Çetinoğlu "Ekonomik ve Kültürel Jenosid: Varlık Vergisi" çalışmasında anlatır. Bu servetin zor yoluyla el değiştirmesinde ve Türkiye'de devlet zoruyla Türk burjuvazi yaratma konusunda özgün ve acımasız bir örnektir. Bu uygulamadan sonra oligarşi içindeki asker-sivil bürokrasi ağırlığını artırmıştır. Çünkü servetin zorla el değiştirmesi, yeni zenginlerin hamilerini daha fazla gerekli kılmış; yapılan soygunun koruyucu olarak militarist yapı gücüne güç katmıştır. Tek Parti dönemi ve zulmü oligarşi içindeki militarist yapının güçlenmesine yol açarken paradoksal olarak da yıpranmasını sağlamıştır.

Türkiye'de asker ve sivil devlet bürokrasisi DP iktidarına rağmen, yine de suyun başını tutmuştur. Oktay Yenal, buna 'rant devletçiliği' der.[49] Devlet ekonominin bir unsuru değil, kendisidir. Yine Yenal, bu devletçiliği üç ayağa oturtur: Denet-

[49] Bkz. Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, Homer Yayınevi, İstanbul: 2003.

leme, rant dağıtma ve enflasyoncu finans ayağı. Denetleme ve rant dağıtma ayakları Osmanlıdan beri devam eden müesseselerdir. Yani devlet elitleri kendi çıkarları ve refahları doğrultusunda ilkönce kaynakları ve üretimi denetliyor-yönlendiriyor sonra da elde edilen artığı bir rant olarak paylaşıyor. Bu açıdan Osmanlı-Cumhuriyet bürokrasisi devamlılık arz eder. 1950'ye kadar devlet, denetleme ve rant dağıtma ekonomisi ile ayakta durur. Bu iki ekonomiye 1950'den sonra yeni bir kardeş gelir; enflasyoncu finans. Aslında enflasyon, yukarıda da anlattığımız gibi, başından beri bir gelir aktarım mekanizması ve Türk burjuvazisini yaratma aracı olarak kullanılmıştır.

ENFLASYONCU FİNANS VE KOÇ

1950'den sonra Yenal'ın enflasyon vurgusu yapması, ticaret burjuvazisinin bir bölümünün sanayileşmeyi ve zamanın kontrol sanayilerinde uluslararası sermaye ile işbirliği yaparak öne çıkmaya başlamasıdır. Bu yapıya Demokrat Parti iktidarı enflasyon yolu ile kaynak aktarmıştır. Bu kesimin uluslararası sermaye ile birlikte yatırım yapacak hale gelmesi için Türkiye'de iktidar değişikliği gerekecektir. Yani 27 Mayıs darbesi, Türkiye'de toprağa ve ticarete dayalı zenginlikten sanayiye ve uluslararası ilişkilere dayalı zenginliğe geçişin adımıdır. Bu adım Koçları yaratmıştır. *The New-York Times*, 1970'lerin başlarında Koç Holding'e ilişkin bir yorumunda "Türkiye'de iş âlemi üç sektöre ayrılmıştır. Devlet sektörü, özel sektör ve Koç sektörü"[50] diye manidar bir yorum yapmıştır.

Koç Holding bugün, ülkemizde yerli sermaye birikimi yok tezini tek başına çürütmektedir. Otuzun üzerinde ülkede yatırımı var ve yüzden fazla ülkeye ihracat yapıyor. Koç'un niceliksel büyüklüğünde ifadesini bulan süreç, aynı zamanda çok

[50] *TMMOB Sanayi Kongresi (Bildiriler Kitabı)*, Ankara: 2007 içinde.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yaman bir sömürü sürecidir.[51] Bu açıdan Türkiye'de kapitalizmin gelişimi, egemen sınıflar arasında bir iktidar mücadelesi olduğu kadar, bir Türkleştirilme ve—doğal olarak—yoğun sömürü sürecini içerir. Özellikle planlı dönem ve ithal ikameci süreç emek-yoğun bir sermaye birikimini gerektirmiştir. Yine bu dönem, bu bağlamda, sendikalaşma ve işçi mücadeleleri açısından da buna tekabül eden bir zenginliği barındırır. Yine Koç'a dönersek, bu örnek Türkiye'de tekelci sermayenin ve Türkiye'nin 1960'lardan başlayan darbeler ve yeni sömürge sürecinin somut ifadesidir. Ancak yine bu süreçte, her zaman olduğu gibi devlet ekonominin ve 'zenginleşmenin' içinde olmuştur. Enflasyoncu gelir aktarım mekanizması, 1960'lardan başlamak üzere 1980 dönüşümüne kadar bilerek işletilmiştir.

DİVAN OTEL

Divan Otel, Gezi olayları sırasında birçok tartışmanın odağında oldu. Biz bu bahiste Türkiye'deki 'millî' burjuva ortaya çıkarma iradesinin aslında 'ötekini' yok eden faşizan bir süreç olduğunu anlattık. Ancak bugün gerçek—tarihî—anlamda millî olmayan, düpedüz yağmacı olan bu burjuvazinin malının mülkünün nasıl bir yağmalamaktan geldiğini de Divan Otel gerçeği gösteriyor. Hikâye şöyle; 1560 yılında İstanbul veba salgını ile kırılıyor. Bu salgında ölen Ermenilerin gömüldüğü arazi Surp Agop Hastanesi'nin bulunduğu bölgenin karşısıdır. Bu bölge Divan, Hilton, Hyatt Regency otelleri, Taksim Gezi Parkı, İstanbul Radyoevi ve Askerî Müze'nin bulunduğu alandır. Ermeni mezarlığına el koyma ve buna bağlı 'savaş' 1872 yılına dayanır. Bu tarihte belediye, Harbiye arazisi ile burayı birleştirmek ister ancak bu çabaya karşı Trakya bölgesi dinî lideri Tatyos Episkopos, Padişah Abdülaziz'e durumu şi-

[51] A.g.e.

kâyet eder. Abdülaziz ferman çıkartarak bölgenin Ermeni cemaatine ait olduğunu onaylar. Yani Gezi olaylarında adı geçen Divan Otel'in de içinde bulunduğu geniş arazi, Padişah Abdülaziz'in fermanıyla Ermeni Cemaatine aittir. Mezarlık 1939 yılında yani İsmet İnönü döneminde tamamen ortadan kaldırılır ve mezar taşları Taksim Gezi Parkı merdivenleri için kullanılır. Çok ilginçtir aynı tarihlerde Tek Parti diktatörlüğü Dolmabahçe Sarayı'nı da yağmalayama başlar. Sarayın eski ahırlarının bulunduğu arka bahçelerine faşizm mimarisi bozması stadyum yapmaya karar verilir. Şimdi bu stadyum yıkılıyor ve yerine 2013–14 yılında daha büyüğü yapılacak. Tarihi yağmadan vazgeçmiyoruz. Atalarının saraylarının arka bahçesine otel, stadyum yapan, mezarlıkları otele dönüştüren başka bir millet var mı şu insan uygarlığında! İşte dün darbelerle hükümet düşüren, bugün ise şehir kalkışmalarıyla bir nevi duruma uygun darbe çaresi arayıp, yine hükümet düşürme gayreti içinde olan bu lümpen-yağmacı burjuvazi aslında bir nevi mezar yağmacısıdır da... Ama bu lümpen burjuvazinin mezar yağması enflasyonla yaptığı yağma yanında kırıntı kalır. İşte enflasyoncu finans ve darbeler...

DARBELER

Bu anlamda Yenal'ın enflasyoncu finansı, devletin elitlerinin ve yeşermeye çalışan yerli-burjuvazinin devlet eliyle finanse edilmesidir. Yine Yenal buna, para devletçiliği der. Çünkü bütçenin yetmediği yerde banknot matbaası devreye giriyordu. Böylece fiyatlar aniden yükseliyor; o zamanlar ticaret ve stokçuluktan başka bir şey bilmeyen burjuvazi palazlanırken, devlet elitleri de şişen bütçeden, en az ticaret burjuvazisi kadar pay alıyordu.

Denge şöyleydi: Asker ve sivil bürokrasi-feodal yapı-ticaret burjuvazisi. Bu 'nispi denge' 1960'ta biraz, 1970'te ise tama-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

men dağıldı. 1950-60 arası enflasyoncu-finans ile palazlanan ve sanayileşen büyük burjuvazi asker bürokrasisini yanına alarak feodal-ticari unsurlara karşı darbe yaptı. Burjuvazinin en ileri ve gelişmiş kesiminin, ona ayak uyduramayan ittifaklarını tasfiye harekâtı olan 27 Mayıs darbesinin aslında 'ileri-ci-demokrat' bir yanı olmadığı, tam anlamıyla darbe olduğu en çok bugünlerde anlaşılıyor. 27 Mayıs'ın çarpık bir ekonomi, güdük bir burjuvazi ve cuntacı bir gelenek yarattığı en çok bugün belli değil mi? 12 Mart ve 12 Eylül bu geleneğin mirasıdır. En az hâkim burjuvazi kadar üretimden pay ve rant almak isteyen asker-sivil bürokrasinin, bütün bu süreçte, ortalığa dökülen iktidar hırsı, Türkiye için toplumsal bir yara olduğu kadar, ortadan kaldırılması gereken tarihsel olgudur da. Türkiye'de 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bu iktidar odağı—hadi ağırlığını hafifletmek için 'mülkiye-harbiye' iktidarı diyelim—çözülüyor. Niye, çünkü küresel-kapitalizmin işleyişinde böyle bir odak yok.

1980 dönüşümü ve onu tamamlayan 12 Eylül faşizmi devlete bağlı ekonomik yapıyı hızla çözerken, ekonomiyi yine emek-yoğun sömürünün üzerine oturtmuştur. 24 Ocak (1980) kararları aslında Türkiye'de zenginliğin kollayıcısı asker-sivil bürokrasinin iktidardan tasfiyesinin—paradoksal olarak—başlangıcıdır.

Türkiye artık ulusal bir ekonomi olmaktan çıkma yolunda hızla ilerliyor. İşte bu durum, iki yüz yıllık bir asalak iktidarı Türkiye'nin sırtından alacak bir gelişmedir. Türkiye oligarşisi çözülüyor; eski zenginler küresel dünyanın parçası oldukça zenginliklerini koruyacaklar. Militarist yapının iktidarı ve vesayeti ise bitme sürecine girdi.

~

Üçüncü Bölüm

Şimdi Tam Buradasınız

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

www.facebook.com/groups/ekitaphane
www.facebook.com/ekitaphane

ÜÇ ÜLKE VE AKDENİZ

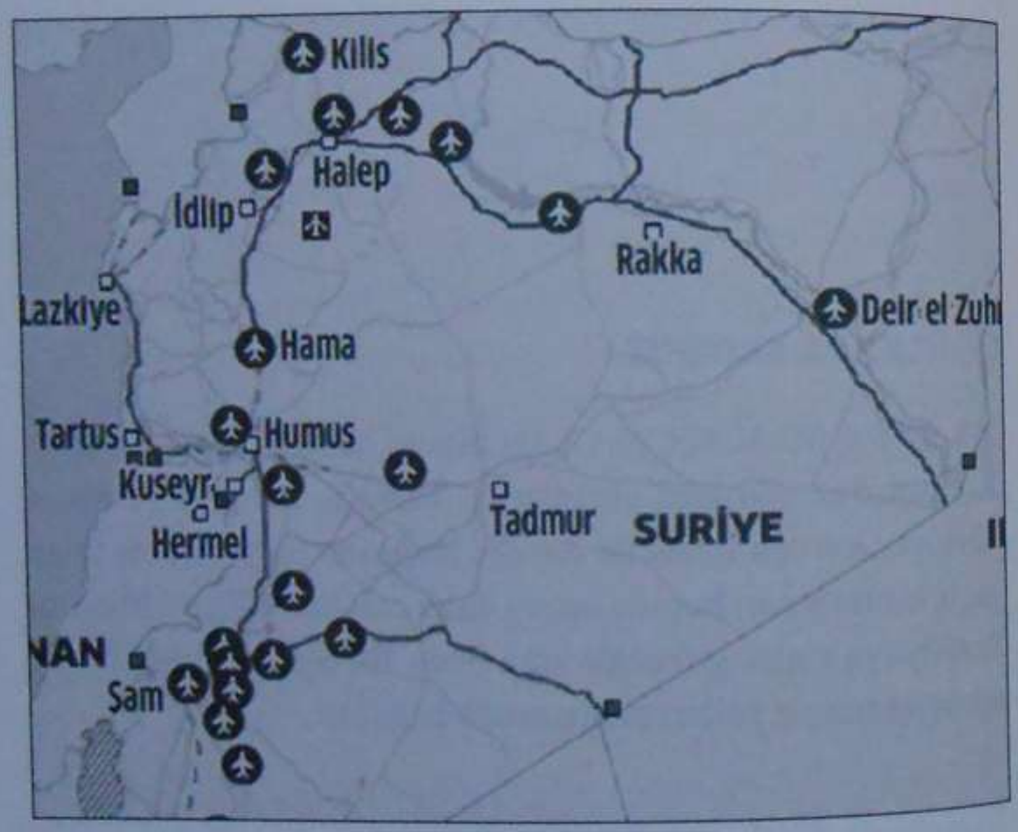
BÜTÜN BU SÜREÇTE OLAN bitene baktığımızda üç ülkenin öne çıktığını görüyoruz: Türkiye, Brezilya ve Mısır. Türkiye, Avrupa kıtası ile Asya'yı birbirine bağlayan bir ticari geçiş hinterlandı; burada enerji daha çok öne çıkıyor. Mısır ve Brezilya'ya sonra geleceğiz ama önce Türkiye'ye Suriye'deki iç savaş ve ticaret yolları bağlamında bakalım:

İskenderun-Ceyhan ve Lazkiye

Bu bölge, Türkiye'de Gaziantep gibi çok önemli bir üretim merkezi ile Suriye'de ise Halep gibi tarihî ve ekonomik önemi çok büyük olan bir kentle ilişkili. Hemen güneye indiğimizde Lazkiye Limanı'nı görürüz. Lazkiye, güneyde Şam, Kuseyr ve Tartus ekonomilerini Akdeniz üzerinden dünyaya bağlar. Lazkiye ile İskenderun limanları birbiriyle bağlantılı merkez-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ler olacaktır. Lazkiye, aynı zamanda enerjide Türkiye'nin Ceyhan Limanı'na bağlanacaktır. Şu anda Esad rejimi, Lübnan sınırından başlayarak, Lazkiye'ye kadar olan tüm ana yolları, katliam yapma, kimyasal silah kullanma pahasına ele geçirmiştir. Yalnız, Lazkiye-İdlip-Halep arası tartışmalıdır ve burada Esad henüz üstünlük sağlayamamıştır. Esad rejimi ve onun arkasında olan Rusya-İran ittifakı, muhalefetin Irak sınırına kadar olan Doğu Suriye'de ana yolları denetim altında tutmasını çok umursamamaktadır. Çünkü bu savaş zaten Akdeniz sahili, limanlar savaşıdır.



Esad rejimi düştükten sonra demokratik bir Suriye'de ekonomi, Baas rejiminin kontrolünden çıkacak ve Türkiye üzerinden yeni bir ekonomik çevrim kurulacaktır. Bu, enerji alanında tekel durumunu devam ettirmek isteyen Rusya'nın işine gelmiyor tabii ki. Ama önümüzdeki yıllarda birçok stratejik sektörde Türkiye ile rekabet edecek Almanya'nın da işine gelmiyor. Suriye çözüldükten sonra Irak-Türkiye ekonomileri de

birleşecektir. Bütün bu bölge küresel 'Doğrudan Yatırımları' çekerek, gelişmekte olan Asya gibi, yeni bir zenginlik merkezi haline gelecektir. Şimdi soruyorum; bu olunca Türkiye'deki hâkim yapı, yani finansal oligarşi burayla rekabet edebilir mi? Örneğin, bugün Türkiye'de tek büyük rafineri var, bundan an az beş tane daha olduğunu düşünün.. İşte Suriye—'onlar' için—bunun için önemlidir.

Meselenin enerji boyutu

Bütün bu süreçte hem Hükümet tarafı hem de birçok yorumcu, Türkiye'nin hem bölgede hem de küresel ekonomi içinde etkili bir güç olmasının istenmediğini çok açık olarak belirtti. Bunu bilimsel bir tespit olarak alabilir miyiz? Hiç şüphesiz iktidarın bu tespiti her fırsatta tekrarlaması propagandif bir çıkış olarak da algılandı. Ancak son on yılda enerji alanındaki gelişmelere baktığımızda Türkiye'nin Kürt barışının sağlanmasına bağlı olarak Kuzey Irak ve Hazar kaynaklarının değerlendirilmesi başta olmak üzere, bu alanda çok ciddi adımlar attığını ve İkinci Dünya Savaşı'ndan beri var olan enerji denklemini ve oyuncularını değiştirecek konuma geldiğini söyleyebiliriz. Bu durumu anlatmak için isterseniz 2012 yılının yaz aylarına gidelim. Bu aylarda PKK saldırıları devam ediyor ve ufukta barış umudu görünmüyordu. Dağlıca saldırısı tam bu günlerde olmuştu. Ancak öte yandan Kuzey Irak yönetimi ve Barzani, Türkiye ile ilişkilerinde sorunsuz bir dönem istediğini her fırsatta belli ediyordu ve barışı sanki her zamankinden daha çok istiyordu. Öte yandan Irak merkezî yönetiminin hem Kuzey Irak Kürt yönetimi ile hem de Türkiye ile arası açılmaya başlıyordu.

Maliki, Irak merkezî hükümetinden izin almaksızın, Kuzey Irak Federe Kürt Yönetimi ile anlaşma yapan Exxon-Mobil'in, bu anlaşmaya uygun yatırımlara girişmesi durumunda, bu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nun savaş nedeni olabileceğini aynı tarihlerde söylemişti. Ama Maliki'nin bu tepkisi oldukça erken ve pek düşünülmemiş bir tepkiydi. Çünkü bu tepki, bundan sonra olacakları anlattığı gibi, Maliki'nin, Exxon-Mobil'i de siyasallaştırması anlamına geliyor. Bu tabii ki maliki için hiç de iyi bir puan değildi. Zaten gelecek aylarda Maliki'nin hem Türkiye'ye karşı tepkisi hem de Barzani'ye karışma 'katsayısı' düşecekti.

Barzani-Exxon-Mobil anlaşması neydi; Exxon-Mobil, ABD'nin gelir açısından en büyük şirketi. Piyasa değeri ise 410 milyar doları aşıyor. Petro-kimya ve gaz sektörleri, piyasa değeri olarak son on yıldır teknoloji şirketlerinin altında kalıyor. Örneğin Apple, 536 milyar dolarla 500 milyar sınırını aşmıştı. Exxon-Mobil gibi dev yapılar yaklaşan sonu görüyorlar. Örneğin Bush döneminde, Exxon-Mobil, Chevron, Conoco gibi devler çok yüksek kârlar elde ettiler. Başta Exxon-Mobil olmak üzere petrol ve gaz karteli, Neoconları—doğal olarak—başından beri destekliyor. Ancak tabii ki Cumhuriyetçilerin kaybetmesi, bu kartelin kaybetmesi anlamına gelmiyor. Petrol şirketleri uzun bir zamandır alternatif enerji kaynaklarına yatırım yapıyorlar ve yatırım alanlarını çeşitlendiriyorlar.

Tabii bir de önümüzdeki on-yirmi yılda, Ortadoğu ve Afrika'da hem arz hem de tüketim alanlarına yatırım yapıp kârlılıklarını düşürmeden, fosil yakıt sonrası konsolidasyona hazırlanıyorlar.

Exxon-Mobil'in anlaşma yaptığı Erbil, Süleymaniye, Musul ve Kerkük yakınlarında bulunan altı sahadan üçü Bağdat yönetimi ile Kürt yönetimi arasında yetki ihtilafı yaşanan bölgelerde bulunuyor. İşin garip tarafı Exxon-Mobil, Irak merkezi yönetimi tarafından tanınan petrol çıkartacak 47 şirket arasında gözükmüyor. Buna rağmen Barzani, ABD'ye gittikten sonra, Maliki'ye karşı cepheyi güçlendirip, Exxon-Mobil'le anlaşmayı sonuçlandırıyor. Dikkat ettiyseniz, aynı tarihlerde, Barzani Türkiye'yle ilişkileri daha da düzeltmek için, Kürt sorununun

çözümü konusunda ön almaya, silah bıraktırmaya aday olmaya başladı. Aynı zamanlamada, CFR (Council on Foreign Relations) adlı 'ünlü' ABD "düşünce" kuruluşu da yayınladığı raporda, Kürt meselesinin mutlaka çözülmesi gerektiğinin altını çiziyordu. Obama yönetimi, bir zamanlar Neoconları destekleyen Exxon-Mobil'e tam da 2013'e giden günlerde Irak enerji kaynaklarını yeniden ele alma işini vermiş görünüyordu. Tabii ki bu hamlenin karşısında yine Neoconlar ve kartelin diğer ucu ile geleneksel Avrupa sermayesi vardı.

Türkiye'nin işine yarayacak bir 'oyun'

Şimdi bütün bunları 'emperyalizmin bir oyunu' bağlamında anlatmıyoruz, yanlış anlaşılmasın. Bu yapılar, çıkarları gereği kan dökülmesini isteyebileceği gibi kanın durmasını da aynı arzu ve ivedilikle, isteyebilirler. Savaşı başlatan da bitiren de bunlardır çünkü. Söylemek istediğimiz şu; bölgedeki kapışma büyük ve acil. Düşünün, Kuzey Irak'ta hâlâ petrol ve doğalgaz yataklarının tam kapasiteye ulaştığı zaman ne hacimde olacaklarını ve dünya ekonomisine etkisini bilmiyoruz ama büyük bir değişim olacağı açık. Uluslararası Enerji Ajansı bu konuda bir tahmin yapıyor, o tahmini ve sonucunu söylemiştik, tekrar olacak ama yeniden söyleyelim. Bugün Kuzey Irak'taki doğalgaz ve petrol rezervlerinin ortaya çıkarılması ve ticarileşmesi ile yaklaşık 45 milyar varillik petrol rezervi olduğu hesaplanan zenginliğe ulaşmaya başlayacağız. Kuzey Irak'ta tahmin edilen doğalgaz miktarı ise 3,2 trilyon metreküp. Yani Türkiye'nin gaz ihtiyacını 300 yıl karşılayabilecek büyüklükte. Öte yandan bu enerji hatlarının Bakü-Hazar enerji hatlarıyla birleşip, Türkiye üzerinden Avrupa içlerine kadar gideceğini söyleyelim. Tabii bu TAP'ın (Trans Adriyatik Boru Hattı) kabul edilmesiyle çok daha güçlü bir ihtimale dönüştü.

İran 'yaşlı' rafinerileri ile yarı yolda kalacak, Rusya karteli

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sarsılacak ve etkisi azalacak. Hatta bizim TÜPRAŞ'da—ne yazık ki—sarsılacak.

Türkiye ise hem planlanan geçişlerin devreye girmesi hem de Musul-Kerkük'teki tarihî etkisi ve Kürt Yönetimi ile entegrasyonu sonucu bir enerji 'üretim' ve geçiş merkezi durumuna gelecek. Brent ve Texas petrol fiyat belirleme merkezlerinden sonra Türkiye'nin güneyi de bir arz ve fiyat belirleme merkezi olacak. Mesela Brent fiyatı yerine Ceyhan fiyatı geçerli hale gelecek.

Avrupa'nın ise krizden çıkmak—özellikle Alman sanayisi—ve enerji alanlarına erişebilmek için Türkiye'yi, Türkiye'nin istediği koşullarda içine almaktan başka çaresi kalmayacak.

Bu şartlar çerçevesinde bakınca, 2012-2013 ve 2014 sürecinde, Kürt sorununu çözmeyi kim istemiyor olabilir sizce? Peki, Kürt sorunu çözülür ve Türkiye'nin demokratikleşmesinin önündeki en büyük engellerden birisi böylece kalkarsa, bu enerji oyununda kaybeden 'güç'lerin elinde, toplumdaki gerilimlerden yola çıkarak hızla bir kalkışma yaratmaktan başka ne kalır ve bunu yapabilirler mi?

İşte bu soru enerji oyunuyla Gezi'yi birbirine bağlayan bir sorudur. Devam edelim...

ENERJİ VE SİYASET

Türkiye'de barış süreci ile birlikte gündeme gelen bu enerji atılımından ve Türkiye'nin kendi doğusuna doğru büyümesinden kimler, neden rahatsız oluyor? Bir örnek: İngiliz petrol devi BP, geçen yıl Rus oligarkların Rusya'da ortak olduğu TNK-BP ortaklığındaki yüzde 50 hissesini, Rus devlet şirketi Rosneft'e satmıştı. Ama bu satışın şöyle bir yanı da vardı; BP, bu satışdan 17,1 milyar dolar nakit aldı ve bu satışla dünyanın en büyük kamu enerji şirketi olan Rosneft'e de yüzde 12,84'le ortak oldu. Sonra BP, Rosneft'in yüzde 5,6'lık payını daha 4,9 milyar dolar ödeyerek satın aldı. Çünkü bu hamle, BP'nin Rosneft'teki payını yüzde 19,75'e çıkarıyor ve BP'ye Rosneft Yönetim Kurulu'na iki kişiyi atama hakkı veriyordu. Böylece Britanya, Rusya ile bu ortaklığı kurarak, yalnız Rusya coğrafyasında değil, Hazar ve Ortadoğu coğrafyasında da yeniden sömürgecilik dönemlerine dönmek istiyor. Bu 'alışverişten' Rusya da memnun çünkü, Britanya'nın eskiden olduğu gibi, Türkiye gibi 'sorun' olacak ülkelerle uğraşarak enerjideki tekelini yitirmesini engelleyeceğini umuyor. Nitekim Rusya'nın bu 'umudunu' bugünlerde güçlendiren gelişmeler de oluyor biliyorsunuz.

Şimdi Rosneft-BP[52] ortaklığının en büyük korkusu, Türkiye'nin hem Kuzey Irak hem de Azerbaycan'la birlikte henüz hesap bile edilemeyen büyüklükteki fosil yakıt rezervlerini Güney Gaz Koridoru gibi projelerle denetlemesi ve BP-Rosneft-Gazprom tekelini kırmaya başlamasıdır. Bunun olması yalnız Rusya ve Britanya için bir kâbus değildir; Almanya için de korkulu rüyadır. Çünkü Güney hattından ve daha düşük fiyatlardan enerji sağlayan Doğu Avrupa, Almanya'dan bağımsız büyüme konusunda büyük bir avantaj yakalayacaktır. Kaldı ki Almanya, özellikle Gazprom üzerinden Rusya bağlantılı enerji projelerine ortaktır. İşte bunun için İngiliz basını Gezi olaylarına şaşırtıcı derecede ilgi gösterdi ve bunu bir rejim sorunu gibi sunma gayreti içinde oldu.

FİNANS-KAPİTAL

Başbakan Erdoğan Gezi olayları ile 2013'ün yazında belki de, bir anlamda, olgunlaşan bu sürecin sonunda, bu olaylar sırasında, 'faiz lobisi' diye bir kavram ortaya attı. Birileri de "Bu

[52] BP'nin gibi dev tekeller, hiçbir zaman, bütün yumurtaları aynı sepete koymazlar. BP TAP'da da vardır. Ama burada önemli olan belirleyici olandır. Nihai tercihte BP, Britanya'nın imparatorluktan beri gelen çıkarları doğrultusunda davranacaktır. Bu tür analizlerde baskın olanı ele almak ve bunun üzerinden yürümek esastır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çok soyut bir kavram, sakın 'çıkar lobisi' olmasın, faizin de lobisi mi olur!" diye itiraz etti. Doğrudur, bu soyut bir kavram ama Başbakan da somut bir olguyu böyle formüle etmişti aslında. Bunun açılımı Finans Kapital'dir. Yani Rudolf Hilferding'in 1910 yılında büyük başarıyla anlattığı ahtapottur. Kısaca, bir toplumdaki toplumsal sermayeyi yönlendiren hâkim 'çekirdek' sermayedir bu. İç içe geçen 'gerici' banka ve sanayi sermayesidir. Bu çekirdek sermaye, bugün Türkiye'de olduğu gibi güç kaybettiğinde, önüne gelen her şeyi kullanarak kaos yaratır. Tabii ki bu yapı yalnız değildir, mesela biraz önce yukarıda anlattığımız ahtapot hikâyesi ile bunlar ortaktır. BP ve Rosneft Türkiye'de yeni rafinerileri, enerji boru hatlarını, limanları ne kadar isterse bunlar da o kadar ister! Çünkü rekabet edemezler. Sonuçta 'faiz lobisi' yalnızca faizden ibaret değildir.

Faiz lobisi faizden ibaret değildir ama faiz bütün bu kötülüğün ortak paydası, hareket noktasıdır adeta. Biz bu yapının, piyasaya aykırı bir şekilde örgütlü davrandığını her seferinde söylediğimizde, olur mu hiç öyle şey, ne yani şimdi bu bankacılar, milyarlarca dolarlık fon yöneticileri bir araya gelip mafya üyeleri gibi "şunu şöyle yapalım, bunu buraya koyalım" diye toplantılar mı yapıyorlar diye eleştirilmiştik. O zaman buyurun, aşağıdaki küçük hikâyeyi okuyun.

FAİZ LOBİSİ DEĞİL, FİNANS OLİGARŞİSİ/MR. BROOK

2008 yılının 14 Eylül günü, sabahın erken saatleri ama sanki gün daha başlamadan bitmiş gibiydi. Brook, ayaklarını masanın üzerine uzatmış ilk toplantıyı bekliyordu. Telefon çaldığında onu bu gece burada geç vakte kadar tutacak bir haberin geldiğini anlamıştı zaten. "Toplantıya çıkmak üzereyim, hemen söyle" diye açtı telefonu. Telefondaki Keith telaşlıydı; "ABD'de acayip şeyler oluyor, bazı pozisyonları kapatmamız

gerekebilir, yapabildiğimiz kadar oranı düşürüp likit toplayalım." Evet, bu cümleyi duyacağını biliyordu Brook. Sanki yaşamıştı bu anı. Ayaklarını masanın üzerinden çekerken diğer hatta sarıldı. Mümkün olduğunca telaşsız bir ses tonu yakalamaya çalışarak Lewis'e şöyle dedi: "Hiçbir yere ayrılma, diğerlerini, geçen günkü toplantıda olan ve bize tamam diyen herkesi ara. Bugün bizim için kotasyonları düşük tutacaklar, en düşük neyse o." Bir saat sonra Lewis aradı: "Patron tamam, söz verdikleri gibi kotasyonlar düşük, akşama şampanyayı hazırlamanı söylediler yalnız." Brook, şampanya esprisini dinlemeden "tamam" sözcüğünü duyunca telefonu kapatmıştı zaten. Ertesi gün yani 15 Eylül 2008'de Lehman'ın battığı haberi geldi. Faizler çıldırmış gibiydi, birçok pozisyon açıktı. Brook, başarılı 14 Eylül operasyonu için bir kez daha kendi kendini kutladı; dün ondan şampanya isteyenler şimdi ağız dolusu küfür ediyorlardı ama bugün o, yarın onlar; bugün o erken kalkmıştı yarın da sıra şampanyacılara gelecekti.

Evet, yukarıda Londra'da geçen mini finansal hikâye, 2007-2009 arasında kartel oluşturarak Libor denilen küresel bankalar arası faiz oranını (London Interbank Offreded Rate) belirleyen ve milyarlarca dolar spekülatif kazanç sağlayan bankacıların bir gününün başlangıcını anlatıyordu. Burada bankalar, birbirlerine teklif edecekleri faiz oranlarını deklare ederken (buna kotasyon vermek deniyor) daha önceden, hikâyemizde görüldüğü gibi, anlaşıyorlar. Ve uyanık Brook'un bankası mesela, daha önceden Lehman gibi bir devin ertesi gün batacağı haberini almışsa, diğerlerini bile atlatabiliyordu. Bugün yalnız Türkiye'de değil, finansal piyasalarda Brook gibi bankacıların ve bankaların at koşturduğu her ülkede banka sistemi aslında kartelci bir yapıdır ve en büyükler aralarında anlaşarak faizleri de türev ürünlerin, kurların fiyatlamasını da günlük olarak belirlerler. Türkiye'de de aralarında kamu bankalarının da bulunduğu az sayıda banka bugün, ilk önce

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Londra'da konuşlanan Mr. Brook gibilerden paranın günlük küresel fiyatını (faizini) alır. Sonra kendi aralarında, büyük ihtimalle açık ya da örtülü olarak anlaştıkları gibi, buna bağlı kotasyonları açarlar. Bu düpedüz tekelci bir durumdur ama artık olağan karşılanıyor. Yani küresel banka sisteminin doğası tekel bir durumdur zaten.

Şimdi yeniden şu bizim Mayıs ayının (2013) başına gelelim. Mayıs başında, Londra'da Mr. Brook gibiler yine kıpırdanmaya başlamışlardı. Yeni bir şeyler olacaktı. Brook, Noel'den beri bütün fon yöneticisi arkadaşlarından, bu yılın bir başka olacağını duyuyordu. Ama geciktiler diye düşündü içinden. Geciktiler, çünkü parasal genişleme dedikleri 'şey' ne Avrupa'ya yarıyordu ne de Britanya'ya gelen para bankaların kasalarında öylece duruyordu.

Parayı yollayacak yer yoktu. "Mecburen şu 'kara kafalılar'a para yollayacağız, başka gidecek bir yer yok. İspanya hatta İtalya ve Fransa çöktü, bir çare bulmalılar" diyen fon yöneticisi haklıydı, bir çare bulunmalıydı. İşte o çare Mayıs'ın 22'sinde (2013) geldi. Fed Başkanı Ben Bernanke, parasal genişlemenin sona erebileceği tarihi söyleyiverdi: 2014. Tabii, ABD'de işsizlik verilerinin bundan sonra iyi geleceğini beklediklerini ilavesini ihmal etmeden...

Zaten bu haberi bekleyen ve mecburen müşterilerini gelişmekte olan ülkelere yönlendiren, fon yöneticileri, gelişmekte olan ülkelere gidecek yatırımları durdurması için müşterileri ni aramaya başlamışlardı. Kontratlar iptal edildi. ABD on yıllıkları hızla yukarı çıkmaya başlamış, dolar endeksi çıldırmış ve gelişmekte olan ülkelerde ilk önce tabii ki kemirgen fareler çıkmaya başlamıştı. Ama bu yeterli değildi, tamam sorun zaten kemirgen farelerin çıkıp çıkmamasında değildi. ABD'de işsizlik yüzde 20'lere dayanmak üzeriydi. Esas olan, Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımlarının yolu değiştirip, Güney Avrupa'ya dümen kırmasıydı. Dolar yuvasına doğru yola çıkacak, Doğu'ya giden AR-GE ve ileri teknoloji yatırımı kontratları iptal edilecek ve tekrar geri gelmemeleri için yine Doğu'da en az on yıl sürecek bir siyasi karışıklık kotarılacaktı. İşte tam burada üç ülke çok önemliydi: Türkiye, Mısır ve Brezilya. Yani tam da şu Mayıs 2013'e gelmiştik; Fed'in büyük komplosuna...[53]

YENİ SENARYO

Gezi olayları ve Brezilya'daki yaygın gösteriler Mayıs 2013 sonunda başladı. Ancak, Amerikan Merkez Bankası'nın (Fed) parasal genişlemeye son vereceği söylentisi Mayıs ayının başında küresel piyasalarda yaygınlaşma eğilimine girmiş ve gelişmekte olan ülkelerden sermaye çıkışı başlamıştı. Bunun sonucunda bu ülkelerin para birimleri dolar karşısında değer yitirmeye başlamış ve faizler de yükselme trendine girmişti. Bu aslında ABD kaynaklı yeni bir çıkış stratejisiydi ve çok hızlı bir şekilde bütün dengeleri değiştirecekti.

Fed, küresel bir oyuncu olarak, yeni bir 'çıkış' stratejisi belirledi. Hemen söyleyelim ki bu yeni strateji, çok yoğun bir çe-

[53] Fed'in tarihi 'komplo' tarihidir. Çok yakın örnek olarak aklıma 1985 Plaza ve 1995 Ters Plaza anlaşmaları geliyor mesela. 1985'te ABD, doları devalüe ederek Japonya ve Almanya'nın soluğunu kesmiş, ABD, otomotiv, elektronik, makine sanayi ve yeni palazlanmaya başlayan bilgi işlem teknolojileri gibi temel alanlarda ihracatı ve pazar payını yukarı çekmiş ama aynı sektörlerde dünyada çok önemli pazar payı olan Japonya ve Almanya'yı yerlerde süründürmüştü. Öte yandan bu süreç, değersiz dolarla birlikte, dünyada geleneksel sektörlerde sermayenin çok hızlı değersizleşmesine yol açmış, buralardan çıkan sermaye finansal araçlara-yapılara dönerek gelişmekte olan ülkelere çekirge sürüleri gibi dalmış ve doksanlı yılların o meşhur krizlerine yol açmıştı. Tabii ki doksanlı yıllarda Meksika'dan, Rusya'ya oradan Türkiye'ye ve Güney Kore'ye giden kriz dalgası da tam bir 'komploydu.' Burada ABD, hem 2. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmalarına rağmen başını kaldırma cüretini gösteren Almanya ve Japonya'ya gerekli dersi vermiş hem de yine ABD hegemonyasına sormadan kıpırdamaya başlayan başta Güney Kore olmak üzere gelişmekte olan ülkeler mini finansal krizlerle hizaya çekilmişti.
Sonra yani Almanya ve Japonya'nın soluğu kesilince ve gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye finansal alanda kâr maksimizasyonu yaparak yuvaya dönünce, 1995 yılında, bu sefer ters plaza anlaşmasıyla dolar revalüe edilmiş, Alman markı ve Japon yeni dolar karşısında değersizleştirilerek, Almanya ve Japonya'nın yeniden nefes alması sağlanmıştı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kişmenin sonucu olarak gelişti ve halen de hayli tartışmalı bir denge üzerine oturuyor. Ama şu anda kurulan bu dengenin, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler aleyhine yeni bir mutabakat olduğunu ve burada ağırlıklı olarak başta Londra olmak üzere Berlin'in de etkisi bulunduğunu söyleyebiliriz.

Fed Başkanı Bernanke, 22 Mayıs 2013 günü yaptığı konuşmada, parasal genişlemenin biteceği tarihi 2014 olarak açıklayınca, küçük bir kıyamet koptu. Aslında Bernanke, şimdiye kadar söylediklerinden çok farklı bir şey söylemedi. "Bu işi"—tahvil alım programını—2014'te sona erdirebileceğini söyledi. Ama Bernanke, daha önce deklare ettikleri gibi, bu sürede işsizlik oranının yüzde 6,5-6,8 aralığında olacağını da tahmin ettiklerini ifade etti. Fed, işsizlikteki bu seviyenin enflasyondaki yüzde 2,5 seviyelerine tekabül edeceğini düşünüyor. Şimdi baktığımızda 'resmî' söylemde niteliksel bir değişim yok ancak algı çok farklı. Gelişmekte olan ülkelerden sermaye çıkışını sağlayacak ve buralara dönük yatırımların önünü hızla kesecek bu algının, tam bir ustalıkla kotarıldığını söyleyelim.

Kalkışmalar, Fed operasyonunun mütemmim cüzü

Denk mi geldi, yoksa bu algı oluşturma sürecinin bir parçası mıydı, bunu tartışmayacağım ama sonuçları itibarıyla, Türkiye ve Brezilya'daki kalkışmalar, bu algının mütemmim cüzü idi. Tabii ki Brezilya ve Türkiye, Batı-Doğu arasındaki—tam şimdilerde de ortaya çıkan—çatışmanın iki simge ülkesi. Gösterileri, Batı medyasının Türkiye ve Brezilya'da bir iç savaş varmışçasına aktardığı görüntüler tamamlarken, birtakım bankalardan da şöyle açıklamalar geldi hemen:

Standard Bank Ekonomisti Tim Ash: "Fed'in tahvil azaltımına karşı TL'nin en kırılgan gelişen ülke para birimleri arasında..." Ash, "Yüksek cari açık, kısa vadeli borçların yüksekliği ve son dönemde artan riskler nedeniyle TL en kırılgan para birimleri arasında yer alıyor" diyordu tam o günlerde... Cari açık, kısa vadeli borçlar gibi konular, kimi odakların sürekli gündemde tuttukları türden 'sorunlar' değil. Ama işin ilginci tam bunlar olurken bizde de Türkiye'nin GSYİH'sından, dış borcuna kadar ekonominin aslında ne denli kötü olduğuna dair operasyon yazıları yazılmaya başlanmıştı...

22 Mayıs 2013: Yeni Fed Senaryosu

Sanıyorum tarih kitapları, 22 Mayıs 2013'te yapılmak istenenleri bir senaryonun parçaları olarak bir araya getirip öyle yazacak. Fed'in gelişmekte olan ülkelerden sermaye çıkışını sağlayıp yeni bir konsolidasyona gitmesi, neoconlarla demokratlar arasında yeni bir uzlaşı arayışları ve buna bağlı olarak Mısır'ın gözden çıkarılması, Türkiye'ye "Yavaş ol" denmesi, Brezilya'nın kulağının çekilmesi...

Sonuçta yapılmak istenen, Batı'nın yeniden konsolidasyonu üzerinden bir krizden çıkış stratejisidir. Şunu hemen söyleyelim ki, bu strateji yalnız ekonomik yönü olan bir çıkış stratejisi değildir.

Gelişmekte olan ülkelerde siyaseti de yeniden biçimlendirmek isteyen, bu ülkelerin enerji, finansal piyasalar, banka sistemi, teknoloji üretimi, silahlanma ve siber güvenlik gibi oldukça stratejik konularda atmakta olduğu, Batıdan bağımsız adımları hızla geriye çekmeye dönük bir stratejidir... Bu küresel operasyon, tabii ki gelişmekte olan ülkelerdeki yerli işbirlikçilerle birlikte yürütülmektedir.

Temel 22 Mayıs 2013 Senaryosu: Fed'in önderliğinde yaratılan algı, ABD'nin çok yakın gelecekte düşük faizle desteklenen genişleme politikasının son bulacağına bağlı olarak oluşturulan bir yatırım belirsizliğidir. Böylece ilk elde, Londra merkezli, yaklaşık 17-18 trilyon dolar hacmindeki fonların bu amaç doğrultusunda yönetilmesi sağlanacaktır. Gelişmek-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

te olan ülkeler daha yüksek faizden borçlanacak ve sabit sermaye-altyapı yatırımları, Doğrudan Yabancı Sermaye girişleri durarak, Merkez Avrupa ile aralarındaki farkın kapanmaması sağlanacaktır. İkinci olarak, bu ülkelerde, artan ekonomik sorunlar siyasi kargaşaya yol açacak ve buralarda tıpkı kriz sırasında İtalya ve Yunanistan'da olduğu gibi teknokratlardan 'geçiş' hükümetleri oluşturulacak, mevcut siyasi yapılar, kadrolar tasfiye edilerek, geçiş sürecinden sonra, eski IMF politikalarının yeni versiyonunu ezbere uygulayacak 'modern-Batıcı' hükümetler inşa edilecektir. Bunun için Türkiye ve Brezilya modeldir. Çünkü Türkiye'de pek 'söz dinlemeyen' İslam referanslı bir başbakan varken, Brezilya'da da pek 'söz dinlemeyen' solcu—eski gerilla—devlet başkanı vardır.

Nobel ödüllü iktisatçı Stiglitz, Asya krizi sırasında 1997'de, IMF'nin zorda olan Asya ülkelerine para vermek için en önemli şartı olan yüksek faiz, düşük bütçe, yatırımların durması gibi şartlarını ve bunların bütünü olan Washington Mutabakatı'nı şiddetle eleştirir ve bu şart olmasaydı Doğu daha önce ayağa kalkacaktı, der. Bütün bunlara rağmen Asya ayağa kalktı; tam şimdi sıra Latin Amerika, Türkiye ve Ortadoğu, Kuzey Afrika'da idi. Burada Latin Amerika'da kilit ülke Brezilya'dır. Doğu Avrupa (Balkanlar coğrafyası), Ortadoğu, Hazar Bölgesi ve Kuzey Afrika için ise Türkiye'dir.

Brezilya ve de Avrupa

Dilma Rousseff, Brezilya'nın ilk kadın cumhurbaşkanı. Koltuğu İşçi Partisi lideri Lula'dan devraldı. Lula Hükümetleri'nde enerji bakanlığı yaptı. Brezilya'nın askerî rejimden çıkış ve demokratikleşme sürecinde büyük katkısı oldu. Rousseff hükümeti, ekonomide bir müddet Lula'nın bıraktığı miras üzerinden yürüdü. Ancak burada yolun sonuna gelindiği de aşikârdı. Çünkü Brezilya, Lula döneminde olduğu gibi, gelişmekte olan ekonomiler içinde artık yatırım yapılabilir 'yegâne ülke' olma özelliğini yitiriyordu. İçlerinde Türkiye'nin de bulunduğu birçok ekonomi, istihdam yaratıcı sermaye çekme açısından Brezilya'ya yetişmeye başlamıştı. Öte yandan Rousseff, özelleştirme ve yeni enerji yatırımları da içeren yabancı sermayeyi daha fazla ülkeye çekmek için yeni bir ekonomi programı geliştirdi. Bu adım, önümüzdeki 5 yıl içinde, 50 milyar dolarlık yeni yatırım hedefliyordu. Ulaşım altyapısının özelleştirilerek yenilenmesi, yeni limanlar ve enerjide çeşitliliğe giderek, yabancı sermaye ile birlikte bütün altyapıyı yenilemeyi amaçlıyordu hükümet.

Rousseff, bu strateji için önde gelen sermaye gruplarının temsilcileri ile toplantılar yaptı ama Brezilya sermayesi, tıpkı bizdeki gibi, dışarıdan daha güçlü Doğrudan Yabancı Yatırım çekecek bu önlemlere, kuşku ile bakıyordu. Hükümet burada bir uzlaşma sağlayamadı. Brezilya'nın önde gelen 'zenginleri' dışarıya sermaye transfer etmeye başlamıştı bile. Buna karşı Brezilya, faizleri yukarı çekmek zorunda kaldı ama bu da pek çare olmadı. Hükümet son olarak yabancı girişlerinden aldığı finansal işlem vergisini kaldırdı.

'Kışla' istemiyoruz, stat istemiyoruz!

Bu adımdan hemen sonra Brezilya'da 2014 Dünya Kupası ile ilgili yapılan yatırımların maliyetine karşı çıkan gösteriler başladı. Ulaşım zammı tabii ki bu işin tuzu biberiydi. Tam bu günlerde Türkiye'de olanları da biliyorsunuz. Çok benzer ama şunu da söyleyelim, bu benzerlik tabii ki olabilir; özellikle otoriter rejimlerden hızlı çıkan toplumlarda, daha hızlı özgürlük isteği, genç nüfusun ekonomideki hızlı kabuk değişimine bağlı olarak sürekli arayışı ve düş kırıklığı, genç işsizlik, teknolojinin her yere inmesi ve yoğun şehirleşme... Bütün bunlar Türkiye, Brezilya gibi yıllardır yoksullukta ve askerî-baskıcı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rejimlerde ortaklaşmış ülkelerin paydası. Ama bütün bu gerilimi hesap etmek ve zamanı gelince bunun üzerine oynamak çok zor bir şey olması gerek.

Bu ülkelerin, tam da şimdi yani Merkez Avrupa'nın hızla geriye gittiği ve gideceği bir dönemde, enerjiden başlayarak sanayi ötesi bir gelişmişliği yakalama iradesi göstermeleri, inanın şu sıralar Londra, Berlin ve Washington'da en yoğun tartışılan gelişme. Tam burada şu soruyu soralım:

Fed, neden Chicago Fed Başkanı Charles Evans'ın ortaya attığı Evans Kuralı tam anlamıyla gerçekleşmeden parasal genişlemeyi tartıştırmaya başladı ve hatta sonlandırma yoluna girdi?

Fed neden yarı yoldan döndü?

Burada enflasyon oranı yüzde 2,5'i aşmadığı sürece, işsizlik hedefi doğal işsizlik oranı olarak tespit edilen yüzde 6,5'e varana değin Fed, önceden belirlediği genişleme politikalarına devam edecekti. Ancak Fed Başkanı Bernanke, Mayıs ayının 22'sinde "Veriler iyi gelirse tahvil alımlarını azaltabiliriz" dedi ve Fed'in 'U' dönüşü başladı. Verilerin iyi gelmeye başlayacağını Bernanke biliyordu ama sorun iyi ya da kötü veri değildi; bizde sorun ağaçlar, Brezilya'da yapılan statlar olmadığı gibi.

ABD şunu gördü; başta Çin olmak üzere, gelişmekte olan Asya ülkelerinin büyümeleri düşüyor ancak bu düşüş, aynı zamanda, onların ekonomi politikalarında temel değişikliğe de denk geliyor. Yani Çin artık yalnız düşük ücretli istihdam stratejisine dayanan bir büyüme izlemeyecek. Çin'in bu stratejiden vazgeçmesi daha az dış ticaret fazlası vermesi anlamına da gelecek. Böylece Çin gibi ülkeler hem daha az dolar hem de daha az ABD kâğıdı stoklamış olacak. Bu, ABD için çok ciddi bir finansman sorununu da beraberinde getiriyor. Ancak bu-

nunla birlikte Fed'in bu 'erken' dönüş için çok daha kapsamlı ve önemli iki temel nedeni daha var. Bunlardan birincisi, AB'nin, özellikle Merkez Avrupa'nın giderek kötüye giden durumu. Fransa çok ciddi ve çok uzun sürebilecek bir resesyon tehlikesi ile karşı karşıya. Almanya'nın ihracatında çok ciddi düşüşler var ama bunlardan daha da önemlisi Britanya'nın durumu. Britanya, özellikle Ortadoğu ve Hazar bölgesinde, ABD ve Türkiye'nin doğrudan anlaşması sonucu enerji alanından başlamak üzere kontrolünü kaybediyor.

Tabii Britanya'da sanayinin seksenli yıllardan başlamak üzere, doğuya kaymasıyla birlikte, teknolojinin öne çıkarak buradaki üretim açığını kapatacağı sanılmıştı. Bu olmadı çünkü gelişmekte olan Asya, teknojiyi hem Merkez Avrupa'dan hem de Britanya'dan hızlı geliştirerek burada öne geçti ve Avrupa'yı atlayarak doğrudan ABD ile rekabete başladı.

İkincisi ise Doğu'ya, Batı'da faizlerin ve kârlı reel yatırım yoğunluğunun giderek düşmesi sonucu, emek yoğun alanlar dışında ileri teknoloji ve AR-GE alanlarına yatırım gelmeye başladı. Hatta bu yatırımlar, emek yoğun alanlarındaki yatırımların hızla önüne geçiyor ve bundan on yıl önce olduğu gibi, yalnız gelişmekte olan Asya'ya gitmiyordu. Örneğin Fransa ve Britanya yerine Türkiye burada öne çıkmaya başlayacaktı.

İşte Fed'in bu erken geri dönüşü, başta Türkiye olmak üzere, gelişmekte olan ülkelere, artık Doğrudan Yabancı Yatırımlar olarak da gitmeye başlayan sermayeyi tekrar Britanya ve Fransa'dan başlamak üzere Batı'ya yönlendirmek içindir. ABD hiçbir zaman, kendi kaynağı olan Avrupa ve Britanya'yı gözden çıkaramaz. Bu, Obama'nın bile karşı koyamayacağı tarihsel gerçektir.

Biliyorsunuz ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında da Avrupa'yı yeniden inşa etmişti. Şimdi, aynı şeyi bir başka biçimde yapıyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kriz Avrupa'nın kapısını çaldığında Avrupa'daki kriz, ekonomi sayfalarında 'Greek Crisis' ya da 'Dept Crisis' (borç krizi) başlıkları ile anlatılıyordu. Ancak bugün gördük ki, bu ne bir borç krizi ne de Avrupa'daki küçük ülkelerin Euro'yu taşıyamamaları sonucu oluşan bir parasal kriz. Bugün OECD verilerine göre Euro bölgesinde işsizlik yüzde 12,2 seviyesindedir. Ama bu işsizlik oranı, ne yazık ki, yakın zamana değin önemli bir düzelme göstermeyecek, tam aksine artacaktır. Çünkü...

Liberal iktisat teorisinin ilk göz ağrılarından olan geleneksel karşılaştırmalı üstünlükler teorisi artık geçerli değil. Dış ticaretin özü olan bu kuram, gelişmiş ve gelişmemiş ülke ayrımına ve karşılaştırmasına dayanırdı. Ancak Çin başta olmak üzere Asya'nın son otuz yıldaki gelişimi, gelişmekte olan ülkelerin de birbiriyle olan ticaretini ve faktör donanımlarını sürece dâhil etmiştir. Bunun etkisi, dış ticaretin serbestleştiği ortamda, işgücünün bol ve ucuz olduğu ülkeden az ve pahalı olan ülkelere ucuz mal akışı şeklinde oluyor ve bunun sonucunda ucuz mal akışına maruz kalan ülkelerde niteliksiz emek işsiz kalıyor. Kaldı ki artık başta Asya olmak üzere tüm Doğu'da emek, nitelikli işgücü olmuştur. Doğu, niteliksiz işgücü deposu değildir artık. Yani yeni serbest ticaret anlaşmaları oldukça emeğin serbest dolaşım oranları artacak ve Doğu'dan Batı'ya nitelikli işgücü gelecektir. Bu da AB'de özellikle genç işsizliği daha da yukarı çekecektir.

Zaten hâlihazırda, Avrupa'nın güney ülkelerinde giderek artmakta olan işsizlik sorunu, şimdi başta Fransa olmak üzere Avrupa'nın merkezine gelip dayanmıştır. Euro bölgesinde genç işsizlik oranı (15-24 yaş) ise yüzde 23,9'a kadar çıkmış durumda. Ancak İspanya'da genç işsizlik yüzde 56 seviyesi ile gerçekten korkutucu bir düzeydedir. Kaldı ki Fransa'da genç işsizlik konusunda İspanya'ya yakında yetişecektir. Burada da yüzde 25,3 oranında bir genç işsizlik vardır.

AVRUPA KRİZİNİN KÖKENİ

İşte Avrupa'daki gerçek krizin tam da bu olduğunu söylemeliyiz.

Peki, bunun nedenleri ve bağlı olası sonuçlar neler olabilir? İsterseniz baştan ve temel olandan başlayalım. Çünkü bugün Avrupa'da giderek artan işsizlik yalnız 'ekonomik' bir sorun değil. Siyasi nedenleri olan ve siyasi, sosyolojik sonuçlar üretecek bir reel krizdir bu karşımızda duran.

İlk önce içinde bulunduğumuz krizin, kapitalizm tarihindeki en önemli dönüşümlerden birini gerçekleştirecek kadar derin olduğunu tespit edelim. Bu anlamda yaşadığımız dönüşüm, ne 20. yüzyılın başındaki ulus-devletleri oluşturan savaşlara ne de 1929 büyük krizinin İkinci Dünya Savaşı'yla sonuçlanan paylaşımına ve yeniden yapılanmasına denk geliyor. Her iki büyük dünya savaşı aslında birbirini tamamlayan paylaşım savaşlarıydı. Ancak bu savaşlar, bugünkü krizi oluşturan kapitalizmin dinamiklerini ortaya çıkardılar. Özellikle, ikinci savaş, bugün krizin kaynağı olan ABD'nin hegemonyasına dayalı sistemi oluşturdu.

İkinci savaştan sonraki ABD egemenliği, savaş olgusunu, hâkim ulus-devletlerin çatışması olmaktan çıkartarak, küresel ve sürekli bir şiddet hâkimiyetine dönüştürmüştür. Bir müddet sonra dünya sistemi, refah devletinden (welfare state) savaş devletine (warfare state) geçmiştir. Bu şu anlama geliyor; ulus-devletler, ABD egemenliğinde, insan haklarını, hatta mülkiyet haklarını ihlal eden ve şiddetle, terör yaratarak egemenliklerini sürdüren bir aşamaya geçmişlerdir. Bu geçişin tarihi, 1970'lerin başıdır. Yani Vietnam savaşı, Başkan Nixon'un doların altına olan bağımlılığını kaldırması ve 1973 petrol krizi

ve Ortadoğu'da bitmeyen savaş hali... İşte bütün bu gelişmeler sistemin *welfare state* aşamasından *warfare state* aşamasına geçtiğini bize gösteren somut gelişmeler idi. Buradan iki temel hipotezimizi yazıyoruz:

1. Bugün Avrupa'da yüksek işsizlik olarak kendini gösteren derin ekonomik kriz, aslında kapitalist sistemin, 1970'lerin başında savaş devleti aşamasına geçmek zorunda kalmasının—çünkü kapitalizm için refah devleti sürdürülebilir değildir—sonucudur.

2. Savaş devleti aşamasının siyasete yansıması ise özellikle AB'nin demokrasiden giderek uzaklaşması ve Merkez Avrupa'da merkez sağ politik çeperin neo-faşist bir uca doğru savrulması şeklinde olmaktadır. Bunu en çok Alman Hıristiyan Demokrat Partisi'de (CDU) görmekteyiz. CDU, bütün bu kriz döneminde adeta 4. Reich denebilecek, saldırgan bir ekonomi politikası izlemiş ve Avrupa'da krizin derinleşmesine neden olmuştur.

Bu temel hipotezlere bağlı olarak, AB'de temsilî demokrasi bile askıya alınmış, Yunanistan'da ve İtalya'da, krizin derinleştiği zamanlarda teknokrat hükümetler devreye girmiştir. Ama ondan çok daha önce, bilindiği gibi, 1990-1995 yıllarında Yugoslavya iç savaşında, başta Almanya olmak üzere, AB jenoside varan katliamlara seyirci kalmış hatta bunların kısmen içinde olmuştur. Ve son olarak AB, Mısır'daki kanlı askerî darbeyi—örtülü olarak—desteklemiştir.

Sonuç olarak AB, refah devleti aşamasından, ulus-devleti aşan çoğulcu demokratik birlik aşamasına geçememiş; tam aksine ulusal savaş devletleri aşamasında kalmakla ısrar etmiş ve bugün için demokratik birlik vizyonunu yitirmiştir.

MISIR

Mısır aslında bütün bir 20. yüzyılı ve Ortadoğu tarihini anlatmak isteyen bir sosyal bilimci için laboratuvar. Şimdi olup bitenleri ise 20. yüzyılı anlatmadan anlatamayız.

Mısır'da Mübarek rejiminin devrilmesi ve bunun 'Arap Baharı'nın kalbi olması, sonra İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) iktidarı ve tam da bizim 21. yüzyılın ilk çeyreğinde yeni bir Batı-Doğu çekişmesine tanık olduğumuz bu günlerde İhvan iktidarına yapılan askerî darbe, Mısır'ın bize yalnız 20. yüzyılı değil, 21. yüzyılı da anlatacağını gösteriyor.

İkinci savaş sonrası Amerikan hegemonyasında oluşturulan Ortadoğu'da Mısır, başından beri İsrail'le birlikte tayin edici bir role sahip olmuştur.

Bu açıdan Mısır'da köklü bir rejim değişikliği, İsrail'in pozisyonunu da sarsacağı hatta değiştireceği için, Mısır'daki değişimin bütün bu toz dumana rağmen, yavaş ve reformist bir çizgide olacağını söylemek gerek. Bu açıdan Batı'nın topyekûn Mısır'da İhvan iktidarına yapılan darbeye neredeyse destek olması, biraz da buna bağlıdır. Ancak tabii ki Mısır değişimi bütün Ortadoğu'nun yeniden biçimlenmesi anlamına da geliyor.

1945'ten bu yana Mısır, birbirini tamamlayan, üç farklı siyasi rejimle yönetilmiştir. Kral Faruk'un krallık rejimi (1945-52) Cemal Abdülnasır'ın 1970'deki ölümüne dek süren devletçi ve 'reformcu' diktatörlüğü, Enver Sedat'ın 1981'e kadar sürdürdüğü 'işbirlikçi' diktatörlük ve nihayet Enver Sedat'ın öldürülmesinden sonra işbaşına gelen Hüsnü Mübarek rejimi...

Mübarek, Nasır'ın 'millileştirme' politikalarını ABD'nin 'yeni dünya düzeni' doğrultusunda tamamen tasfiye edip, Kral Faruk döneminde (1945-52) palazlanmaya başlayan ve sırtını küresel sermayeye dayayan Mısır burjuvazisinin diktatörlüğü olarak işbaşına gelmiştir. Aslında Mübarek rejimi, Enver Sedat'ın 1974 yılında başlattığı 'infitah ekonomisi'ni (dışa açılma) derinleştirerek devam ettirmiştir; bu anlamda Sedat rejiminin devamcısıdır.

Enver Sedat diktatörlüğü, Nisan 1974 tarihinde çıkardığı bir yasayla millileştirme ve devlet tarafından el konulma politikalarına son vermiş ve İsrail, dolayısıyla ABD ile uzlaşmacı bir siyasi çizgi de bu tarih itibarıyla başlamıştır.

Sedat ve onun bir devamı olan Mübarek rejimi, doksanlı yılların başına değin, Arap Yarımadası'nın petrol gelirlerini ve yatırımlarını, ABD yardımlarını, İran'ın önünün kesilmesinden sonra da petrol gelirlerinin çoğunu elde ederek diktatörlüklerini rahatça sürdürdüler. Örneğin, 1979'daki İsrail Barış Antlaşması'ndan sonra Arap ülkelerinin boykotu devreye girince ABD, Arap ülkelerinin yerini alacak sermayeyi Mısır'a akıtmaya başladı.

Mısır, yakın zamana değin başta petrol gelirleri ve Arap dünyasının yatırımları ile ayakta kaldı. Ancak Mısır devleti bu yoğun sermaye akışını, savunma, gereksiz ithalat, konut yapımları ve tüketim alanlarında harcadı. Devlete, dolayısıyla diktatörlüğe dayanan, bizim hiç yabancı olmadığımız, yağmacı-lümpen burjuvazi yarattılar.

Büyük miktarda dış sermaye akışı, devlette yüksek memur ücretleri, yüksek enflasyon, negatif reel faiz oranları ve aşırı derece değerli tutulan ülke parası yatırımları, sanayi ve dünya ile rekabet edecek öncü sektörler yerine spekülatif alanlara, konut yapımlarına, ulaşıma, turizme kaydırıldı. Ancak Mısır'ın ekonomisini bütün bu süreçte Mısır ordusu yönetti. Ordu, ekonomide hemen hemen her alana girerek hem yatırımcı hem de yönlendirici oldu.

Mısır'ın dış borçları bu ortamda doksanlı yıllardan itibaren katlanarak arttı. Çünkü petrol fiyatları düşüyordu ve dış sermaye girişleri de bu tarihlerde durma noktasına gelmişti. IMF'nin stand-by anlaşmaları, 1980'lerin sonundan itibaren çok sıkı olarak devredeydi. Mısır'ın devlet destekli yağmacı burjuvazisi tekstil, gıda, kimyasal maddeler, plastik ürünler, inşaat, turizm alanlarından çok ileriye gidemedi.

Görüldüğü gibi, dünyanın en verimli ve doğal kaynaklar açısından da en zengin ülkelerinden birisi, kadim bir uygarlığın beşiği olan Mısır, ikinci savaştan bu yana, dışarıyla işbirliği yapan yarı-askerî diktatörlerce yağmalanmış. Şimdilerde bizim ulusalcılarımız tarafından çok öykünülen Nasır dönemi de izlediği devletçi politikalarla, aslında Sedat ve Mübarek dönemlerini hazırlamış.

Tunus'ta başlayan ve bir domino oyunu gibi Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı değiştirecek olaylar silsilesi aslında, yaklaşık 250 yıllık bir dönemi kapatan sonuçlardır. Bu açıdan, bu olayları, 2008 krizinden ve bu krizin ortaya çıkardığı, tetiklediği dönüşümden ayrı değerlendiremeyiz.

ABD, bu değişimin mümkün olduğunca kontrollü ve yavaş olmasını sağlayacak politikaları öne çıkarmakla birlikte; hem AB hem de ABD bu değişimi istiyor ve destekliyordu. Ancak İhvan iktidarı, giderek Akdeniz'de enerji alanlarını ve ticaret geçişlerini denetleyecek olan Türkiye ile birleşince AB—burada özellikle Almanya-Britanya ikilisini saymalıyız—ve ABD için bu hemen kabul edilecek bir durum olmayacaktı.

Batı, Türkiye ve Mısır

2013 yılının Mart ayında ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Mısır'ı ziyaret etmişti. Bu ziyarette, bir ay sonra başlayacak olan seçim süreci, Ortadoğu ve Mısır ekonomisinin içinde bulunduğu zor durum ele alınmış ve Kerry, seçimlerin adil, şeffaf geçmesi dileğinde bulunduktan sonra ABD'nin Mısır'a vereceği 450 milyonluk yardım için IMF ile anlaşılması şartını öne sürmüştü.

Zaten geçen sene Mursi yönetimi, IMF ile ilke anlaşmasına varmış, ancak 4,8 milyar dolarlık bu anlaşma, çok büyük tepkilere neden olduğu için askıya alınmıştı. Bundan dolayı hem ABD hem de genel olarak Batı, Mursi'nin çok başka bir yöne

doğru gitmesinden korkuyordu. Mısır'ın 2013 Haziran-Temmuz darbesinden önce IMF ile anlaşıyor gibi yaptığı ve bizim stand-by diye bildiğimiz anlaşmanın çerçevesi neydi? İsterseniz ilk önce buna bakalım, çünkü bu anlaşmanın olmaması, kanaatimizce Batı'nın Mursi'nin arkasında durmamasında önemli bir rol oynadı.

Mısır ordusu ve (yapılmayan) IMF anlaşması

Mursi yönetimi ile IMF'nin ilke anlaşmasına varmasından sonra, IMF'nin Ortadoğu ve Orta Asya Birim Başkanı Andreas Bauer, Mısır'ın cari açık sorununu çözecek dengeli bir büyüme temposuna geçmesi, bütçe ve hazine hesaplarının da IMF'den ve uluslararası piyasalardan aldığı borçların ödeme kapasitesinin görünmesi için mümkün olduğunca açık olması gerektiğini söylüyordu. Mısır-IMF anlaşması Bauer'in sözlerinden de anlaşılacağı gibi, klasik bir IMF reçetesi idi. Mısır, parasının değerini düşürecek, enflasyonun ve cari açığın yukarı çıkmaması için daraltıcı para politikası ve yüksek faiz uygulayacak, kamu yatırımlarını durduracak, kamuda personel alımı ve ücret zammı yapmayacaktı. Mursi yönetimi bu programı zaten uygulayamazdı. Çünkü işsizlik de enflasyonla birlikte yükseliyordu. Özellikle Libya'dan devrim sonrası Mısırlı işçilerin geri dönmeye başlaması ve bunların getirdiği döviz gelirlerinin durması işsizliği yukarı çekerken, cari işlemler dengesini de olumsuz etkiliyordu. Öte yandan, Suriye'deki iç savaşın sürmesi ve Türkiye ile atılması gereken ticari ve ekonomik birliktelik adımlarının gecikmesi, Mursi hükümetinin IMF programına alternatif kendi özgün programını açıklamasını geciktirdi. Şu gerçek Mısır için hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir; Mısır ordusu, Mısır için kesinlikle bir dış güvenlik kurumu değildir. Mısır ordusu, Mısır'ın Batı ile yeni sömürgecilik ilişkilerini düzenleyen ekonomik ve siyasi bir iç hâki-

miyet kurumudur. Ordu, Mısır ekonomisinin yüzde 20'sini doğrudan kontrol ettiği gibi, ekonominin temel sektörlerini sürükleyen ve Batı ile mümessillik-finans ilişkisi içinde olan sermayeyi de, elindeki bürokratik silahlı güçle kontrol etmektedir.

Ordu ve ekonomi: Türkiye örneği

Biliyorsunuz, bir dış güvenlik unsuru olan ordunun, içeride ekonomiye bu denli bulaşması; holdingler, bankalar, finans kurumları kurması hatta kendi dışındaki bazı bankaları denetlemesi ve yönetmesi örneği bir de Türkiye'de vardır. Ancak ordu kaynaklı olarak tekelci sermayeyle ve onun finans-oligarşisi oluşturan ayağı ile organik olarak iç içe geçen bu güç, bizde son on yılda AK Parti hükümetlerinde nispi de olsa gerilemiş, siyasi karar alma mekanizmalarından uzaklaştırılmıştır. Ancak İhvan'ın bunu yapacak zamanı ve gücü olmadı.

Türkiye'de AK Parti Hükümetleri, geleneksel militarist sermayeyi ve onun yargı-ordu gibi çok önemli devlet kurumlarındaki yapılanmalarını geriletecek reformları öne çıkaracak süreçleri başlatırken, Batı bunlara ses çıkarmadığı gibi destekledi de. Çünkü bundan on yıl önce, ortada bu denli keskin bir Avrupa krizi ve Ortadoğu'da da siyasi olarak demokratik meşruiyete doğru giden bir İslam uyanışı yoktu. Türkiye'nin, bütün bu sürecin sonunda Almanya, Fransa gibi ülkelerle rekabet edecek bir sanayi potansiyeline ulaşma ihtimalini hiç görmediler. Merkez Avrupa'nın bu denli—siyasi ve ekonomik olarak—çökeceği hiç hesap edilmedi. Hatta Türkiye'nin Kürt barışını sağlayıp, Kuzey Irak'a geri döneceğini, hele Suriye iç savaşından sonra Lazkiye Limanı'nın İskenderun Limanı ile birleşip Mısır, Tunus gibi ülkelerin eklenmesiyle Akdeniz'in yeniden, Türkiye üzerinden bir Doğu ticareti iç denizi olma ihtimalini on yıl önce göremediler. Şimdi Türkiye, TAP'ın

(Trans Adriyatik Boru Hattı) kesinleşmesiyle, TANAP gibi projelerle, yalnız Kuzey Irak enerji kaynaklarını toprakları içinden ticarileştirmiyor, Hazar-Şah Deniz kaynaklarını da Rusya ve Almanya'ya rağmen Avrupa'ya götürüyor.

Batı, Gezi'yi de darbeyi de destekledi çünkü...

Eğer ki Mursi, tıpkı 2008'de Türkiye'ye dayatıldığı gibi, IMF ile yola devam etseydi, inanın bir sorun olmayacaktı. Tahrir'e halk toplanmasın diye yaklaşık 5 milyar dolar ekonomiye—uyuşturucu niyetine—akıtılacaktı. Enflasyon biraz inecek, özellikle şikâyet odağı olan genç ve beyaz yakalı işsizler iş bulacak ve Batı, İhvan'ı sonra da Mısır'ı yeniden teslim alacaktı. Bu Mısır için geçici bir nefesti şüphesiz. Ancak Mursi, kalıcı ve sahici olan yola girdi. Ama İhvan'ın, enerji kaynaklarını ve Kuzey Irak'ı denetleyen, Mısır'la birlikte Afrika pazarına ulaşma potansiyeli taşıyan Türkiye'yle birlikte yeni bir döneme adım atmasına izin vermek, Batı için olacak şey değildi. İşte tam bu yüzden Gezi ile Mısır darbesi arasında tarihsel-ekonomik ve siyasi ilişki vardır. Batı, bir bütün olarak, her ikisini de desteklemiş ve 21. yüzyılda bir darbeye de arka çıkarak, kendi koyduğu demokrasi ilkelerini geminin güvertesinden aşağıya atmıştır.

Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır'da darbe yönetimine darbeden hemen sonra Temmuz 2013'te sekiz milyar doları toparladılar. Cunta yönetimi ve onun arkasında duran Batı, İhvan'ın yeniden demokratik bir şekilde seçilemeyeceği ve iktidarı tam anlamıyla alamayacağı bir seçim ortamını sağlayacak ve IMF anlaşmasını askıdan indirecek. Böylece cunta 12 milyar doları aşan bir kaynağı kullanma imkânına sahip olacak. Nitekim bu, bir darbe klasiği olarak, Temmuz 2013 sonuna gelmeden gerçekleşmiş oldu.

Hâlbuki 2012 yılında Mısır'da hem seçim öncesinin hem

de seçim sonrasının rutin haberlerinden birisi, akaryakıt ve gaz sıkıntısına bağlı kuyruklardı. Mısır'da fosil yakıt ürünlerine ciddi bir sübvansiyon vardır. Devlet, dışarıdan aldığı doğalgaz ve enerjiye yılda yaklaşık on milyar dolar sübvansiyon sağlar. Mursi'nin IMF ile anlaşma yapmaması, bu sübvansiyonların kesileceği ihtimalini güçlendirdi. Ve Mısır'da birdenbire elektrik kesintileri, likitgaz dağıtım sorunları, akaryakıt istasyonlarına gelmeyen akaryakıt sorunu başladı. Yani açıkçası, ordunun içinde olduğu ekonominin patronları, ekonomiyi kilitledi.

Türkiye'nin gördüğü bir film

Aynı senaryoyu biz, 1978-79'da yaşamıştık. Ecevit hükümetine de aynı muamele yapılmıştı. Sokak çatışmaları ile atbaşı giden tüpgaz, yağ, benzin sıkıntısı, kuyruklar ve tabii karaborsa... Sonra TÜSİAD Ecevit hükümetini devirmek için gazetelere ilan vermişti. Tabii o zaman, 'yazarlar' daha yetişmemişti, reklam sektöründeki metin yazarları bu işin ilk babalarıdır. Yani bizde de 12 Eylül öncesinde, tekelci sermayenin ürettiği bir 'kıtlık' ve karaborsa ekonomisi vardı. Bir farkla ki, 2013 yazındaki hikâye Mısır için biraz daha küreseldi.

O zaman şunu söyleyebiliriz; Mısır, IMF yoluna değil de kendi yoluna gitmeyi tercih edince, buna bağlı olan militarist ekonomiyi pek dinlemeyince "tezgâh" kuruldu. *New York Times*'tan Ben Hubbard ve David Kirkpatrick, darbe öncesi yapılan bu tezgâhı yazdı.[54] Mübarek rejimi artığı olan polisin gereksiz ve olayları yukarı çeken şiddetini, bazı devlet kurumlarının ve enerji dağıtım şirketlerinin kesinti ve kıtlık olması yönündeki sabotajlarını artık *New York Times* bile haberleştir-

[54] http://www.nytimes.com/2013/07/11/world/middleeast/improvements-in-egypt-suggest-a-campaign-that-undermined-morsi.html?pagewanted=all&_r= (Erişim tarihi: 20.07.2013)

di. Burada bir de şöyle bir ayrıntı var; şimdi darbecilere para yağdıran Suudi Arabistan ve BAE, daha önce Mısır'a yardım sözünde bulunmuş ama bu söz hiçbir zaman tutulmamıştı.

Türkiye ne yaptı, ne yapamadı?

Mısır'daki durum bu kadar açıktı, 2013 yazında... Ama bu kadar açık olduğuna göre, bunun bir de kıssadan hissesi olması lazım. Özellikle Türkiye için... Türkiye, bütün bu süreçte ekonomide 1978-79'da Ecevit Hükümetinin yaşadıklarını bir daha yaşamamak ve daha sonra Demirel'in itiraf ettiği gibi yetmiş sente muhtaç olmamak için önemli adımlar attı. Ama bu adımlar henüz emekleyen bir çocuğun adımları gibiydi...

Örneğin yatırım ortamını tam anlamıyla iyileştiremedik. Bundan dolayı bazı stratejik alanlarda, ne yazık ki Türkiye, yıllardır rekabetçi çeşitlendirmeye gidemedi. Özelleştirmelerle devletin elinden çıkan ve tekel olan çok önemli işletmeler, her an Mısır'da yukarıda anlattığımız durumu bize yaşatacak şekilde, tekelci durumunu korudu. Türkiye, 2002-2012 arasında enerji piyasalarında piyasa dostu çok önemli düzenlemeler yaptı, EPDK'yı işlevlendirdi ama bunun yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Türkiye'nin bütün akaryakıt çıkışı 2013 yılında hâlâ tek bir kuruma bakıyor. Bunun, bu kurumdan bağımsız olarak—bu bir kaza, doğal felaket de olabilir—Türkiye için çok büyük bir tehdit olduğunu Türkiye'nin hesap etmesi gerekir. Çünkü sistem kamu yararına değil, tekelci sermaye yararına kurulmuştur. Türkiye'nin, 2013 yılı ve sonrası itibarıyla, en az TÜPRAŞ büyüklüğünde, hatta ondan teknoloji olarak çok daha iyi ve kapasiteli 3-4 rafineriye ihtiyacı vardır. Bu rafinerilerden bir tanesi yolda. Ama böyle bir rafineriyi kurmak için—buraya aktarılacak devasa sermayeyi bir kenara koyun—alınacak izinleri ve yatırımcının karşısına çıkacak caydırıcı bürokrasiyi Türkiye tam seksen yılda çok iyi öğrenmişti.

BÜROKRATİK OLİGARŞİ

Türkiye'de bürokratik bir kasttan bahsedebilir miyiz, hatta buna Başbakan Erdoğan'ın dediği gibi 'bürokratik oligarşi' diyebilir miyiz? Bizim bu soruya yanıtımızı bu kitabın bütün bahislerinde anlattıklarımız veriyor zaten... Fakat tarihe not düşmek ve bütün bu olan biteni gerekçelendirebilmek için Türkiye'de tarihsel bir olgu olarak bürokratik oligarşi meselesinden bahsedelim. Tam da bundan bahsederken bütün bu geçiş döneminde, yani 2008 krizini takip eden ve 21. yüzyılın krizlerle dolu ilk çeyreğini bitirdiğimiz şu günlerde, Türkiye gibi ülkelerin ne yapması gerektiğini de vurgulamış olalım:

Türkiye'de bir dönem kapanıyor. Eskisi gibi olmayacak hiçbir şey. Türkiye, İstanbul Sanayi Odası'nın 2012 yılını anlatan ve 2013 yılında yayınladığı, 500 büyük sanayi işletmesi tablosundaki çarpıklığı,[55] tekelci durumu ve eski Stalinist sektörlere[56] mahkûm olmayı değiştirirken, bilgi toplumuna

[55] Türkiye'nin 500 büyük kuruluşunun genel görünümünü İstanbul Sanayi Odası (İSO) 2012 yılı için açıklamıştı tam da bu satırları yazdığımız 2013'in yazında... İSO, artık gelenekselleşmiş olan bu raporu tam 45 yıldır yayınlıyor. 2012 yılını içeren rapor da, bize bundan öncekilerde olduğu gibi, Türkiye'nin geleceğini değil de, ne yazık ki, geçmişi ile ilgili oldukça 'aydınlatıcı' bilgiler veriyor. Türkiye'de ilk 500'e giren sanayi kuruluşları üretimden satışlarda 2011 yılına göre, 2012 yılında yüzde 9,2 artış sağlamış. Ancak ihracat artışı çok sınırlı; binde 6. İstihdamda yüzde 3,7 oranında artış sağlanmış. İlk 500 içinde kamu kuruluşlarının sayısı azalırken yabancı sermaye ortaklı kurumların sayısı da, geçen yıla göre, 153'ten 138'e düşmüş. Burada dikkatimizi çeken demir-çelik, petro-kimya, enerji gibi sektörlerin durumu koruduğu bu sektörlerin bir alt basamağında yer alan tekstil gibi tüketim odaklı sektörlerin de gerilemekte olduğu. Ayrıca, çok açık olarak, aşağıya doğru indikçe ihracatçı sanayi kuruluşlarını, faiz, kur maliyetlerinin ve oynaklığının önemli ölçüde etkilediği üretim, kapasite kullanımı ve ihracatın buraya göre dalgalı olduğunu gözlemliyoruz. Tabii burada ilk 500'ün küresel bir bilişim devi kadar bile etmediğini söyleyelim. Ama özet görüntü şudur: Bu tablo, yani İSO'nun 2012 yılı Türkiye Sanayi Kuruluşları sıralaması ve raporu, Türkiye'deki banka sistemi ile birleştirildiğinde, Türkiye'nin kesinlikle aşması gereken bir durum olarak ortaya çıkıyor. Çünkü var olan finansal yapı ile artık bizim Stalin'in sektörleri dediğimiz demir-çelik, petro-kimya ve bunların alt kümesi olan otomotiv, beyaz eşya gibi sektörlerle Türkiye, orta gelir tuzağı denilen eşiği aşamaz ve olduğu yerde sayar. İşte bunun için ekonomide bu tekeli kırmalı ve yeni bir döneme geçmeliyiz...

[56] 20. yüzyılı savaşların yüzyılı yapan en önemli nedenlerden birisi, bu yüzyılın immersive—yani sürükleyici—sektörlerinin demir-çelik, silah endüstrisi, petro-kimya endüstrisi olmasıdır. Stalin 1946 yılında şöyle söylüyordu; Sovyetler demek, 50

geçerken, bu eski ama stratejik sektörlerde de rekabeti sağlamak, kumu yararını gözetmek durumundadır. Bunun, demokratikleşme ile çözüm süreci ile ve yeni Anayasa ısrarı ile kesinlikle ilişkisi vardır. İşte bundan dolayı tam burada bir 'savaş' başladı.

Türkiye'de askerî vesayet ve onu takip eden güçsüz 'sivil' iktidarlar döneminde şimdi tekel gördüğümüz holdingler 'piyasaya' istediklerini sokmuşlar, ellerindeki bürokrasi ile istediklerini piyasadan silmişler... İstedikleri mala, rekabet olmadığı için, istedikleri fiyatı koyup satmışlar, istedikleri kadar vergi ödemişler... Bu dönem bitiyor...

MISIR VE LİBERALLER

Taha Özhan, tam da bizim bu kitapta anlattığımız sürecin ortasında, *Sabah* gazetesinde "Fluliberalizm" başlığı[57] ile çok güzel bir yazı yazdı. Özhan bu yazıda, Mısır'daki süreci ve sürecin kırılma noktalarını çok özlü bir şekilde anlatıyor. Ancak yazının başlığı da bana çok çarpıcı geldi. "Flul" Mısır'da eski rejimin artıklarına verilen bir isim. Özhan'ın, "eski statükonun yeni kurtuluş reçetesi" diye nitelendirdiği "fluliberalizm" kavramı ise şüphesiz iğdiş edilmiş bir—sözümona—liberalizmi anlatıyor.

Ancak bu kavram yalnız Mısır'a ait olmamalı. Batı'nın da tümüyle, Mısır darbesi vesilesiyle, bir nevi 'fluliberalizm' savunucusu olduğunu gördük. Tabii ki tam burada şunu da anlatmalıyız; Türkiye'de de Mısır darbesine liberal, liberal sol çevreler utangaçça hayır dediler ya da demek zorunda kaldılar. "Tabii canım her darbe kötüdür, ancak Mursi ve İhvan..."

milyon ton pik demir, 60 milyon ton çelik, 500 milyon ton kömür, 60 milyon ton petrol demektir. Stalin, 1946'da savaşın hemen ertesinde bunu söylemişti ama savaş sonrası dünyada bundan pek farklı değildi.

[57] http://www.sabah.com.tr/Perspektif/Yazarlar/ozhan/2013/07/06/fluliberalizm

diye başlayan cümleler, tartışma programlarının beylik giriş cümlesiydi. Ama bizim yüzümüze, Mısır darbesi sayesinde bugün bir soğuk su gibi çarpan bu gerçek, çok önceden beri vardı.

Acayip bir 'muhalefet'

Kürt barışı sürecinin iktidar tarafından 'çözüm süreci' adıyla başlatılmasından sonra, Türkiye'de, akil insanlar heyeti içinde yer alan birkaç liberal aydın dışında, kendisini 'liberal' diye tanımlayan geniş bir 'çevre,' çok önceden bazı yazarların başlattığı hatta zaman zaman 'ulusalcı' bir düzeye de düşen acayip bir 'muhalefet' cephesine geçmişlerdi. Acayipti çünkü oldukça 'sinirli,' saldırgan olan bu muhalefetin hem eleştiri düzeyi ulusalcı söylemlere yaklaşıyordu hem de alternatif çözümü ortada yoktu. "Peki, AK Parti gitsin, siz yerine ne öneriyorsunuz?" dediğinizde, seçim barajından başlayıp, AB hedeflerinden uzaklaşılmasına kadar bir yığın cümle duyabiliyordunuz. Ancak bütün bu laf kalabalığından kendinizi kurtarıp, peki sonuç diye sormayı başarırsanız, istediklerini tek bir kelime ile ifade etmeyi bazıları başarıyordu: Demokrasi... Daha fazla demokrasi. Bu, tabii ki reel politik için bir çözüm kelimesi değil. Ama zaten 'daha fazla demokrasi, istikrarlı demokrasi' vaadiyle yapılmamış bir darbe yoktur... Demek ki demokrasiyi herkes ister ama bundan herkes başka bir şey anlar. Peki, Türkiye'de AK Parti iktidarının özellikle 3. döneminde ve Batı'nın da bizim bu kitapta anlatığımız çıkışlarının Türkiye gibi ülkelere gerçekleşmeye başladığı süreçte, "liberalizm" adına Türkiye'de yapılan bu mahalefete nasıl bakabiliriz? Bu soru aslında Türkiye'de bütün Cumhuriyet dönemi boyunca yapılan "liberalizm" tartışmalarının da belki yanıtı olamaz ama en azından mütevazı bir başlangıcı olabilir...

Liberal devletin kökeni 'modus vivendi' anlayışında yatar. Bu anlayış, 'bir arada yaşama, refahı paylaşma' ilkesi üzerinden yükselir. Bu, burjuvazinin iktidarı ele geçirdikten sonra, 'diğerlerine' yaptığı uzlaşma çağrısının felsefi ifadesidir. Liberal düşüncenin çıkış noktalarından birisi tam da burasıdır. J. Locke ve I. Kant'ın felsefeleri, liberal bir evrensel rejim projesini örneklerken, Thomas Hobbes ve David Hume barış içinde bir arada yaşama liberalizmini ifade ederler. John Rawls ve F. A. Hayek birinci liberal felsefeyi savunurlarken, Isaiah Berlin ve Michael Oekeshott ikincisine örnek verilebilir.

Ama her iki liberal felsefi yaklaşımda olan 'modus vivendi' yani insanların refah içinde yaşayarak, birçok yaşam biçiminin bir araya gelmesi, ortaklaşması mümkün olmamıştır. Bütün bu düşünürlerin iktisadi ve siyasi düzlemde söyledikleri, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ulus-devlet gerçeğine, onun tekelci iktisadına ve ötekileştirici siyasetine çarpmıştır. İşte bütün bir 20. yüzyıldan günümüze kadar gelen süreçte hâkim 'liberal' düşünce ve tabii onun reel politik alandaki yansıması hiçbir zaman ilk ortaya çıktığı 'saf' haliyle olmamıştır.

Reel olarak liberalizm diye bir şey yoktur!

ABD'li iktisatçı P. Sweezy, liberalizm denilen 'şey' kapitalizmin tarihi içinde yalnız 30-40 yıllık bir zamana tekabül eder, der.[58] Liberalizm, yalnız bugün değil, ulus-devlet duvarına çarptığı andan itibaren çark etmiştir ve reel-politik olarak da hiçbir zaman var olmamıştır. Bundan dolayı da onun sekülerizm diye anlattığı dünyevi olan bütün 'şey'ler, Batı'nın 'aydınlanmasından' beri ördüğü yalnız Batı merkezli bir dünyadır ve bu

[58] P. M. Sweeezy-P. Baran, *Tekelci Sermaye*, Kalkedon Yayınları, İstanbul: 2007, s. 35.

anlamda özü itibarıyla de ötekileştiricidir ve 'modus vivendi' ilkesine aykırıdır.

Buradaki iktisadi söylem de tam böyledir, Adam Smith'ten sonra onu gerçek anlamıyla ve anlayarak yalnız Marx anlatabilmiştir. Örneğin, bir kriz ve savaş iktisatçısı olan Keynes aslında bir liberaldir. Ama işin içinden ancak ulus-devletin yardımıyla çıkılacağını kabul etmek ve söylemek zorunda kalmıştır. Öte yandan 'liberal' Keynes'ten sonra Keynes'i devletçi diye eleştirip onun teorisine alternatif olarak ortaya atılan ancak liberal sosla örtülmüş, bir ulus-devlet savunusu olarak şu sıralarda çöken neoliberal teori de bizim 'liberal' aydınlarımızın gözü kapalı savundukları, üniversitelerde öğretmeye çalıştıkları bir konjonktür zırvasıdır.

Tarihsel 'tepe sersemliği' hali

Locke, Kant, Hobbes, Smith gibi düşünürlerin söyledikleri artık geride kalmış bir ütopya. Bunların eğer gerçekleşmesini istiyorsanız bugünkü kapitalizmi savunamazsınız. Türkiye'de 'liberaller" çoğu zaman hem bunları savunuyor gibi yapıyor hem de bu düşünürlerin bütün söylediklerini yerle bir eden bugünkü kapitalist paradigmanın vazgeçilmez olduğunu iddia edip, arkasında duruyor. Tabii ki buraya Türkiye'deki İslamofobiyi eklememiz lazım ki, bu tarihsel ve önemli bir sorundur.

Bundan sonrası

Bundan sonrası, bir ekonomik savaş olduğu kadar siyasi yeni bir soğuk savaştır artık. Yani 'liberallerin' bile darbeye darbe diyemediği bir ideolojik savaş...[59] Batı'nın 20. yüzyıldan kalan

[59] Burada Mısır, Temmuz 2013 darbesi kastediliyor.

ve eski düzeni sürdürmek isteyen güçleri, 1095'ten yani Haçlı Seferleri'nden beri ilk defa, İslam üzerinden Doğu'yu bu kadar keskin bir şekilde karşısına alıyor. Bu, İslam için de önemlidir ve belki de tarihî bir fırsattır. Buradan yeni bir dünya, yeni bir ekonomi ve yeni bir demokrasi çıkar. İşte bu soğuk savaşın örnekleri, Merkez Bankası seçilmiş hükümetten değil, 'onlardan' bağımsız olunca bakın nasıl saldırıyorlar...

MERKEZ BANKASI'NA BASKI

Bütün bu olan bitenin Türkiye üzerinden Ortadoğu'yu hatta giderek bozulan Batı-Doğu dengesini yeniden Batı lehine kurmaya dönük bir teslim alma operasyonu olduğu çok açıktı. Merkez Bankası'na politika faizini artır baskısı böyle bir baskıydı.

Bunun aslında ekonomik değil, siyasi bir baskı olduğunu hemen belirtelim. Tabii ki bu baskı yalnız 'yabancı' ve dışarıdan gelen bir baskı olmuyordu; içeriden de bu baskıya eşlik edecek yoğun bir koro ile karşılaşıyorduk. Bu, birçok açıdan—siyasi ve ekonomik—açıklayıcı bir durum. Çünkü 'bağımsız' merkez bankaları ve 'bağımsız' düzenleyici devlet kurumları kavramı, özellikle 1980'lerdeki dönüşüme bağlı olarak, 1990'larda da devletin düzenleyici rolüne vurgu yapan küresel finans oligarşisinin ihtiyacından doğmuştur. Buraya döneceğiz ama önce, yukarıda sözünü ettiğimiz 'baskının' aktörlerini ve nedenlerini baskının yoğunlaştığı Temmuz 2013'ten seçtiğimiz güncel haberlerle anlatalım.

1. Temmuz 2013'ün ikinci haftasında, Alman Deutsche Bank, TCMB faiz yükseltmezse TL'de değer kaybı durmaz açıklamasını yaptı. Çok ilginçtir, Deutsche Bank'ın açıklaması, Merkez Bankası'nın pes etmesinden bahsediyor. TCMB, pes edene kadar yani politika faizini artırana kadar, TL baskı altında kalmaya devam edecekmiş. Şimdi kullanılan ifadelerden

de anlıyoruz ki, ortada bir 'savaş' var. Yani pes ettirmeye çalışmak, teslim almak vs. Bunlar açıktan savaş dili.

2. Reuters'in, aynı tarihlerde servis ettiği bir başka haber de şöyle: ABD'li finans devi Citi'nin Orta, Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Afrika (CEEMEA) döviz ve tahvil piyasası bölümü Başkanı Luis Costa, "Türkiye şu anda oldukça tehlikeli bir durumda. Muazzam tutarlarda para çıkışları şu ana kadar görmedik. Ancak bu durum ağırlaşabilir de" diyerek "Tehlikenin(!) farkında mısınız?" diye soruyor.

3. Yine Reuters'in servis ettiği bir başka haber: İsviçreli yatırım şirketi GAM'ın direktörü Paul Mc Namara, "TCMB kayda değer bir faiz artışı ile TL'deki kaybı telafi etmezse zararda olan yabancı yatırımcılar bile, zararı kabullenip çıkabilirler" derken, aslında istediğimiz olmazsa ekonomik rasyonalite aramayın, 'iş' siyasi demiş oluyor.

4. *Financial Times* da aynı hafta içinde, "BDDK'nın soruşturmasından Türkiye'deki yabancı yatırımcılar rahatsız" haberiyle TCMB'den rahatsız olan 'yabancıların' ikinci hedefinin BDDK olduğunu tüm dünyaya duyuruyordu.

Mesele yalnız politika faizi değil

Tabii bunun dışında 'içerideki' koronun da bundan çok daha fazla olduğunu söylemeliyiz. Peki, adeta bir savaş ilanı gibi olan bu saldırının arkasında yalnız TCMB'nin politika faizini bir iki puan yükseltip yükseltmemesi mi yatıyor? Tabii ki hayır. Deutsche Bank'ın belirttiği gibi iş, pes edip etmemek meselesi. Şimdi bütün bu süreçte, TCMB zaten eğer gerçekten bağımsızsa bu faizci ve vurguncu küresel çeteden bağımsız olarak yapması gerekeni yaptı. TCMB, bunların sandığı gibi TL'yi gereksiz bir şekilde korumaya almadı; yalnızca oynaklığı önlemeye çalıştı. Bunun için, hem döviz sattı, hem de parasal ek sıkılaştırmaya (EPS) gitti. Zaten EPS çerçevesinde politika

faizinden verdiği fonlamayı keserek bunu en üste çekip yüzde 6'dan fonladı.

Bu arada TCMB'nin politika faizine dönüp fonlama yaptığı günler de oldu ve bununla da politika faizinden vazgeçmeyeceğini, bunun gerçekçi bir durum olduğunu göstermek istedi. Öte taraftan BDDK da 8-9 Temmuz 2013'te yapılan ihalelerde, özellikle ihale sonrası gerçekleşen kurun üstünde gelen döviz talebini hem miktarsal olarak hem de saik ve banka olarak görmek istedi. Çünkü bu tür bir talep yalnız kuru değil, gösterge bileşik faizini de hızla yukarı sürükleyecek bir hamle.

Şimdi burada karşımıza üç piyasa çıkıyor: (1) Döviz piyasası, (2) TL piyasası, (3) Tahvil piyasası. TCMB ihaleleri sonrası sürdürülen ve ihale sonucu piyasanın arzı-talebi ile oluşan denge fiyatını zorlayarak—piyasa dışı—yukarı çekmek isteyenler, döviz talebini tahvilden çıkarak oluşacak ek TL likiditesi ile yapıyorlar. Bu da tahvil arzını artırıyor ve faizleri yukarı çekiyor. Yani 'birileri' böylece hem kuru—piyasa dışı olarak—hem de faizi yukarı taşımış oluyordu tam bu tarihlerde Türkiye'de... Bu somut olayı, bu kitabı 2013 yazında olan acayip "şeyleri" biraz olsun örneklemek için aldık... Yani 'birileri' yukarıda sözünü ettiğim üç piyasayı da bozarak kuru ve faizi yukarı taşıyordu... Tam da 2013 yazında...

Şimdi işin tarihsel-güncel boyutuna gelelim. Yani şu Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar savaşına. Seksenli yıllar, devletin ekonomiye merkezî bir müdahale aracı olmaktan çıkarak, stratejik alanlardaki tekel konumunu terk etmeye başladığı yıllardı. Örneğin enerjide devlet üretim, dağıtım, yatırım fonksiyonlarını devrederken fiyatlamayı da—sözümona— 'piyasaya' bırakıyordu. Ama doksanlarda görüldü ki fiyatları piyasa değil, tekeller piyasa dışı güçleriyle belirliyorlar. Böylece düzenleyici kurumların piyasayı, piyasa mantığı ile düzenlemesi öne çıktı. Ama bu, işin meşru—teorik—kandırmacası idi. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki bu kurumlar, küresel finans-oligarşisinin doğrudan denetim organı gibi yapılandılar. Merkez Bankalarının 'bağımsızlığı' da budur. Şimdi seçilmiş bir iktidarın bu kurumları küresel sermayeden bağımsız çalıştırması tabii ki oyunun kurallarının dışına çıkmak demek.

28 Şubat sürüyor

Bir ülkede seçilmiş bir iktidarın, doğal olarak, ülkenin geleceği için, küresel anlamda rekabet edebilir teknoloji-bilgi toplumunu hedeflemesi lazım(dır). Vurguna, faize dayalı bir ekonominin olmaması için de bizim yukarıdaki paragrafta anlattığımız bağımsız denetleyici ve düzenleyici kurumları halkın çıkarları lehine kullanması gerekir. Bu kurumlar halkın çıkarlarından bağımsız olamazlar. Örneğin Rekabet Kurumu'nun tekel ve oligopol anlaşmalarını bulup çıkarması ve soruşturma açması gerekir. Ama bu kurumlar özellikle doksanlı yıllarda seçilmiş iktidarlardan bağımsız olarak ama küresel sermayeye bağlı olarak işlevlendirilmiştir. Türkiye bu gerçeği en çok 28 Şubat 1997 sürecinde gördü.

28 Şubat, bu finansal-ekonomik küresel yapının Türkiye'deki maddi ve ideolojik ayakları bitmeden bitmez. Aslında bu kitapta anlattığımız bu anlamda ve çerçevede bir sınıf savaşıdır da.

www.facebook.com/groups/ekitaphane
www.facebook.com/ekitaphane

Hülâsa-i kelâm

NİHAYET ZİNCİRİN HALKALARI tamamlanıyor ve buradan artık varsayımlar (hipotezler) değil, ayakları yere basan tezler çıkarmamızın da zamanı geliyor. Türkiye'de Mayıs-Temmuz 2013 aralığında olup bitenleri alt alta yazın ve bunları bir daire ile çevirip tasnif edin. Bu daireleri yan yana koyduğumuzda bunlardan birbirine teğet geçen ya da ayrı ayrı duran halkalar elde etmezseniz. Tam aksine iç içe geçen, birbirini kesen sorunlar kümesi elde ederseniz. Tabii ki bunların çözüm kümeleri de ortak. Şimdi bunları ele alalım ve hem ekonomik hem de politik olarak sorun-çözüm kümelerine ulaşalım.

Birinci kümemiz (dairemiz), gelişmiş ülkelerdeki kriz ve krizin seyri. İkinci kümemiz, içlerinde Türkiye, Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelerin, tıpkı on yıl önce gelişmekte olan Asya'nın yaptığını yapmakta oluşları ve Doğu'nun, bunlarla birlikte, topyekûn Batı'ya yetişme hatta geçme iradesini ortaya çıkarması. Üçüncü kümemiz, Ortadoğu'nun değişen sınırları ve buna bağlı yeni güç dengesi, İslam coğrafyasının Batı gü-

dümlü diktatörlüklerden çıkma iradesi göstermesi. Dördüncü kümemiz, teknolojiden enerjiye kadar temel alanlarda oyunun ve oyuncuların yukarıdaki üç kümeye bağlı olarak hızla değişmesi.

Şimdi bu dört temel alan (daire) birbiriyle iç içe geçiyor ve tam burada önümüzde yeni bir topyekûn ama biçim değiştirmiş savaş var. Sadeleştirmek için bu savaşın taraflarını da yazalım. Savaşın birinci tarafı, ilk sorun kümemizin konusu olan gelişmiş ülkeler ve bunların—şimdiye değin hâkim olan—sermaye yapıları. Bir önceki dönemin sektörleri, finans yapısı vb. Savaşın ikinci tarafı da yüzyıllar sonra, yeniden Batı ile aynı şartlarda dünya ekonomisi ve siyasetinde var olma mücadelesi veren Doğu ve bunların yoksul halklarının siyasi iradesi.

Yaşam biçimi derken...

Bunun çok eski bir anlatı olduğunu (üçüncü dünyacılık) söyleyenler çıkacaktır ama kesinlikle öyle değil. Üçüncü dünyacılık, ulus-devlet sınırları ile bölünmüş çok keskin, indirgemeci bir Batı-Doğu ya da Kuzey-Güney ikilemi üzerine kurulmuştu. Örneğin Esad gibi bir katil, buna göre, emperyalizme karşı direnen bir halk kahramanı olabilir. Türkiye'deki ulusalcı solun Esad hayranlığının teorik kaynağı tam da buradan gelir.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan gerçeklik ise bir eski-yeni savaşı. Tam burada Merkel'le Esad, İran mollaları ile ABD'deki neoconlar, İsrail'in şahinleri ile Hizbullah, bizim laik burjuvazi ile yine İran mollaları, bugünlerde çıkar birliği içindedir ve aynı saftadır. O zaman buna bir Doğu-Batı krizi nasıl diyebiliriz sorusunun yanıtı ise basittir. Örneğin Mısır, Türkiye gibi ülkelerdeki laik 'modern' yarı askerî diktatörlükler de, İran molla diktatörlüğü de aslında şimdi çatırdamakta olan Batı'nın üstünlüğünün ve eski sektörlerinin hegemonyasının

parçalarıydılar. Bu hegemonya, Türkiye ve Mısır gibi ülkelerde, yaklaşık yüzyılı aşkın bir sürede kendi kültürel değerlerini, organik aydınlarını, devlet yapısını ve bunun ideolojik aygıtlarını üretti. Üniversiteler, kültür kurumları, eğitim, medya, iş hayatı vb. bu ideolojik aygıtlardı ve bunların yıllar içindeki toplam üretimi ortalama insanı ve onun 'yaşam biçimini' ortaya çıkardı. Yaşam biçimi kavgası dedikleri bunun kavgasıdır aslında.

Benim pazarımda gezinemezsin!

ABD'de yukarıda bahislerde anlattığımız gibi, Fed'den başlayan müthiş bir bölünme var. Bu bölünme, parasal genişleme tartışması gibi gözükse de, bizim yukarıda bahsettiğimiz savaşın bir parçası. Yani Fed içindeki eski sistemin temsilcileri, parasal genişlemenin Türkiye, Brezilya gibi ülkeleri daha fazla yukarı çıkarıp, merkez Avrupa'yı aşağı çektiğini iddia ediyorlar ve buna karşı çıkıyorlar. Şimdi Fed, bir yeni denge arıyor. O halde bizim ikinci sorun kümemizde anlattığımız 'bağzı şeylerin' başında Türkiye ve Brezilya gibi ülkelerin Almanya ve Fransa pazarlarında gezinmeye başlaması geliyor.

İslam endişesi; 'bizimkiler' gidiyor kaygısı

Öte yandan Mısır'da 1945'ten bu yana Kral Faruk'la başlayan, Nasır'la devam edip, Enver Sedat ve Mübarek'le süren 'millici' laik askerî diktatörlükler sürecinin bitmesi bütün bu sürecin ürettiği kesimleri ayaklandırdı ama bu ayaklanmanın arkasında, çürüyen eski küresel finans oligarşisinin, İslam endişeleri ve kaygıları yok mu?

Küresel krizin ortaya çıkmaya başladığı günlerden beri, ekonomik varlıkların sahipliğine ve faizsiz işletimine dayalı menkul kıymetleştirme sistemleri, kapitalizmin finansal çürü-

mesinin önüne geçecek en yakın alternatif olarak durmaktadır. IMF'nin İslami ekonomiye dönük 2010 raporunda, İslami bankaların, toksik varlıklara bulaşmadıkları için krize karşı esnek durabildikleri vurgulanıyor ve İslami fonların dünya çapında büyüklüğünün 1 trilyon dolara çıktığı, 2015 yılında dünyadaki 1,5 milyarı aşkın Müslüman'ın tasarruflarını çekeceği öngörüsünde bulunuluyordu.

Ortadoğu'daki siyasi değişim, aynı zamanda nasıl iflas edeceğini şaşıran şu anki kapitalizme, finanstan başlamak üzere ciddi bir çıkış-alternatif sunmaktadır. O zaman Mısır'daki ayaklanmaların bu tespitten ayrı olabileceği, Mursi'yi istemeyenlerin yalnızca 'daha fazla özgürlük' isteyen kitleler olduğu nasıl söylenebilir? Mübarek döneminde, tıpkı bizdeki gibi, devlet güdümünde palazlanan, rekabet edemeyecek alanlara yatırım yapan, verimsiz bir ekonomi yaratan devletçi lümpen burjuvazi, Mursi karşıtı gösterilerin baş aktörü ama tam yetmiş yılın ekonomik sorunlarını, Müslüman Kardeşler'e yıkmak ve kitleleri ayaklandırmak da işin en kolay kısmı tabii. Çok benzer değil mi, çok...

Olan biteni, bir de ekonomik olarak söylemediğimiz birkaç başlıkta toparlayalım: Haziran-Temmuz 2013'te olanları, gelişmekte olan ülkelerin, çok alışık oldukları bir kâbusu yeniden görmesi olarak anlatabiliriz. Türkiye de bu tabloyu doksanlı yıllarda sıklıkla, 2008 krizinden sonra da belli aralıklarla gelen kriz nöbetleri çerçevesinde gördü. Ancak şunu hemen söyleyelim; şu anda 'görünenin' arka tarafı, doksanlı yıllarda göstere göstere gelen krizlerden, hatta 2008 krizinin Türkiye'yi vuran 'olağan' dalgalarından çok farklı.

Tam da şimdi...

Bu sürecin Türkiye ve Brezilya'da kitle gösteriyle gelmiş olması da tabii ki tesadüf değil. Şunu da birbirinden ayıralım; her iki ülkede de bu gösterilerin 'içsel' dinamikleri, şu anda piyasalardaki dalgalanmalardan bağımsızdır ama bunların çakışmasında da bir neden-sonuç ilişkisini vardır. Bu açıdan benim tam burada demek istediğimi Markar Esayan, özlü olarak, şöyle anlattı bu kitabın diğer kısmında: "Bunu (yani Türkiye ve Brezilya'daki gösterileri, C.E.), karanlık yüzlü kudretli kötücül insanların yerin yedi kat altındaki üslerinde acil bir toplantı ile organize etmesi gerekmiyor. Ancak, benzer parçalar, içlerindeki benzer duyguları tek bir amaç için hızlıca devreye sokabilirler." Evet, aynen böyledir. Bu, 2013'e gelen günlerde ve 2013 yılında ortaya çıkmıştır... Ancak tam da ABD'nin, Avrupa'yı yeniden ayağa kaldırmak için, Amerikan Merkez Bankası'ndan (Fed) bir yeni konsolidasyona gitmeye başladığı günlere denk geldi. Başından beri bahsettiğimiz neden-sonuç ilişkisinin merkezlerinden birisi de budur.

Çin, ABD ve Türkiye...

ABD, yalnızca doları değersizleştirerek açıklarını kapatamayacağını gördü. Ayrıca başta Çin olmak üzere, gelişmekte olan Asya, büyüme temposunu sürdürse bile verilen fazla, ABD'yi finanse etmek için—artık—kullanılmayacaktı. Şimdi Çin'deki büyüme düşüşü konuşuluyor ancak bu daha geçen yıl belli değil miydi? Çin, makas değiştiriyor, artık ucuz işgücüne dayalı yüksek tasarruf ve ihracat büyümesinden vazgeçiyor; (eski) büyüme, devasa tasarruf ve fazlaları içeriye yönlendiremiyor, ABD kâğıtları ve dolarla ABD'yi finanse ediyordu. Bu bitiyor!

Ayrıca Çinli şirketler ellerindeki dolar birikimiyle son yıllarda, agresif, Avrupa'yı korkutan ve ABD-AB tarafından denetlemeyen bir sermaye ihracı stratejisi izlediler.

Çin'in son yirmi yıldır yaptığını Türkiye de yapma hazırlığındaydı. Onuncu Kalkınma Planı somut bir belgedir. Üstelik Türkiye'nin enerji alanlarında (Kuzey Irak ve Hazar kaynakları gibi) denetlemeyen bir 'hâkimiyet' stratejisi de vardı.

Batı'dan yeni ticaret ve para sistemi

Tabii son olarak bütün bu tabloya noktayı koyacak olan AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı sürecidir. Bu süreç, dünya ekonomisinin şimdilik yüzde 46,7'sini oluşturan ama son krize gelen süreçte bu büyüklüğü Doğu'ya kaptıracak kanalları açan ABD-AB ekonomilerini konsolide edecektir. Bu konuda Hakan Güldağ, *Dünya* gazetesinde 25 Haziran 2013'te[60] "Oyunun Kuralları Yeniden Yazılırken" başlıklı bir derleme yapmış. Çalışma, çok önemli verileri içeriyor. ABD'nin Avrupa'daki yatırımları, Asya'daki yatırımlarının üç katı. Amerikan şirketlerinin AB'deki yatırımlarının büyüklüğü ise 1,6 trilyon dolar. ABD-AB ticaret hacmi, 2012'nin ilk dokuz ayında, 485 milyar dolar, aynı dönem ABD'nin Çin ile ticaret hacmi 390 milyar dolar. Şimdi bu dev Serbest Ticaret Anlaşması, yaklaşmakta olan Doğu'nun önüne set çekiyor ve hiç şüphesiz yeni bir dönemi başlatıyor. Bu sürecin sonu, kaçınılmaz olarak, ortak bir para sistemi, ortak üst bir merkez bankası ve tabii ki yeni Bretton-Woods sistemi ve kurumlarıdır. Zaten IMF, Dünya Bankası gibi Bretton-Woods kurumları şu an işlevsiz. Dünya Ticaret Örgütü ise, GATT (Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması) rauntlarının kriz süreciyle çökmesi sonucu bitmiş durumda.

Bu süreci, hiç şüphesiz enerji ve finans alanlarında yapılan hızlı düzenlemeler tamamlayacaktır. Örneğin ABD'nin enerjide yeni alternatif kaynakları ve stratejileri tam da şimdilerde geliştirmeye başlaması anlamlıdır.

AB'nin Türkiye hedefi

Tabii ki başta Almanya olmak üzere, AB'nin merkez ülkelerinin hedefi, Türkiye'nin, AB-ABD arasındaki bu serbest ticaret anlaşması işlemeye başladığında, şu andaki koşullar içinde bunun dışında kalmasıdır. Yani Türkiye, AB ile Gümrük Birliği'ni bu koşullarda sürdürecek ama tam üye de olmayacak. İşte Hükümet, buna şiddetle karşı çıkıyor. Hatta Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan, tam da bu yüzden Gümrük Birliği'ni gözden geçirmemiz lazım dedi. Özellikle, son Gezi olayları da bize göstermiştir ki Avrupa, Türkiye'nin üyelik sürecini tam da bu nedenden dolayı bu tür bahanelerle geciktirecektir.

Türkiye'nin eli kolu bağlı değil

Yukarıda bu 'olan bitenin' herhangi bir kriz dalgası olmadığını söylemiştik, evet bu, birinci olarak ABD'nin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte olduğu gibi, bir kez daha Avrupa'yı ayağa kaldırma hamlesi ve ikinci olarak da yeni bir ticari, ekonomik ve parasal sisteme Batı'nın geçiş adımıdır. Bu adım ilk olarak, 2008'den beri piyasalara verilen dolar bazlı likiditenin çekilmesi ile başlatılmıştır. Bu süreç, yukarıda anlattığımız serbest ticaret anlaşmaları ve Türkiye gibi ülkelere sermaye akışkanlığını mümkün olduğunca düşürmeye yönelik operasyonlarla devam edecektir. Bu, Batı'nın tarihindeki en büyük bütünleşme (konsolidasyon) operasyonlarından birisidir. Batı bunu yaparken, tabii ki rakip ülkelerin 'içerisini' de dağıtmayı deneyecektir.

Ancak Türkiye'nin bu süreç karşısında, eskiden olduğu gibi, eli kolu bağlı değildir. Türkiye, kendi doğusuna doğru genişleme potansiyelini ve imkânlarını gün itibarıyla yakalamış ve bölgesel güç olma, Avrupa'yla rekabet edecek hatta enerji geçişleri, beşerî sermaye gibi alanlarda Avrupa'yla pazarlık masasına oturacak dinamiklerinin farkına varmıştır. Çözüm süreci ve ne yazık ki unutturulmaya çalışılan yeni Anayasa gibi süreçler, bugünlerde işte bu yüzden çok daha önemlidir.

Bu çalışmaya konu olan gelişmeler tam da 2013'ün Ma-

[60] http://www.dunya.com/oyunun-kurallari-yeniden-yazilirken-152405yy.htm

yıs'ında başladı. Ekonomide başlar her şey ve siyasi olanda biter. Bu çok bilinen bir kuraldır ve burada da işledi. Son kez 2013 yılının Mayıs ayına dönelim ve yine ekonomiden başlayarak son bir iki hususa değinelim:

Mayıs ayı başında sanki Mayıs'ın sonunda bize 'acayip' şeylerin olacağını anlatan kıpırdanmalar başlamıştı. Çok önemli bir gösterge olan ABD 10 yıllık tahvillerinin faizleri yavaştan kıpırdanmaya başlamış, gelişmekte olan ülkelerde yerel paralar, sürekli olmayan sermaye çıkışlarına gerektiğinden çok tepki vermiş ve Çin'le ilgili olumsuz haberler ısıtılmaya başlanırken, Amerikan Merkez Bankası'nın (Fed) en şahin 'genişleme' karşıtlarından olan Dallas Fed Başkanı Richard Fisher, her fırsatta konuşmaya başlamıştı. Fisher, parasal genişlemenin bir an önce son bulması gerektiğini, hiçbir işe yaramadığını söylüyordu.

Büyük bölünme

Fed içindeki bölünme ortaya çıkmıştı. Bu bölünme, *siz ne yapıyorsunuz, paralar Güney'e, Doğu'ya gidiyor, bizim temsil ettiğimiz silah, petrol, demir-çelik, finans sektörleri zaten can çekişiyor, bu sektörlerdeki istihdam kaybı hepimizi götürecek... ABD açıklarını düşük dolar, sıfır faizle kapatamaz, doları yeniden değerlendirip, yüksek faizle finansmana devam edelim; altın alanlar, servetlerini Güney'e aktaranlar, Çin gibi yerlerde ABD kâğıdından vazgeçip, ellerindeki fazlayla, Batı'nın zor durumda olan markalarını satın alan, Afrika gibi bakir pazarlarda büyüyen Çin firmaları yeniden dolar ve ABD Hazinesi kâğıdı alsınlar diyenlerle; ABD, hegemonyasını teknoloji ağırlıklı alanlarda, bilgi üreterek devam ettirecek, enerjide ve pazar alanlarında agresif olmayacak, bunun için başka topraklarda savaşmayacak. Zaten şu andan itibaren böyle bir gücümüz yok, üstelik bu artık gereksiz de* diyenler arasındaki bölünmeydi. Bernanke, tabii ki koltuğuna oturduğu Alan Greenspan kadar 'taktisyen'

değildi. Boğulduğunu hissetti ve akademisyenliğini hatırlayıp vazgeçti. Vazgeçtiği için de Obama'nın hışmına uğradı. Bernanke, bence her iki kanadı idare etmeye çalıştığı ve bir nevi 'bağımsız adam' rolü oynadığı için Obama tarafından gözden çıkarıldı.

Şimdi Fed, Obama'ya rağmen, bir denge stratejisi izliyor. *Bu, dünyanın bir önceki, yüzyıl—20. yüzyıl—egemenleri ile şimdiki yüzyıl—21. yüzyıl—egemenleri arasındaki geçiş mücadelesi...*

Yani ABD, dış ticarete konu olan, ileri teknoloji alanlarında yoğun bir istihdam kapasitesi oluşturana kadar bu genişleme politikalarını öyle bıçakla keser gibi kesemez. ABD, eski parasal ve mali sistemin bittiğini biliyor. *Bütün gümrük tarifeleri ve buna bağlı ticaret anlaşmaları, parasal ve mali kurallar hatta bunların temellendiği iktisat ve maliye teorileri şimdi işlevsiz durumda.* Bunun için hiçkimse, yanıbaşında duranın ne olacağını hesap etmeden adım atamaz. Bunun için Fed, hem içerideki Fisher gibi eski ekonominin temsilcisi muhaliflerin gazını aldı hem de bundan ayrı olarak, resesyonun dibine doğru hiç çıkmayacakmış gibi düşen Fransa gibilerin, hatta Almanya ve İngiltere'nin biraz olsun imdadına koştu. Ayrıca Türkiye, Brezilya gibi ülkelere 'one minute' denmiş oldu tam da 2013 yılında... Fransa'nın resesyondan çıkmak için çabaladığı günlerde... Ve Londra'da aç kurtlar gibi konuşlanmış 18 trilyon dolarlık fonlara Güney'e ve Doğu'ya gitmek için o kadar hevesli olmayın dendi.

İşte bu, yeni bir—silahsız—savaş

Ama bu, aynı zamanda bir savaşı da başlattı. Çünkü bu ülkeler artık kulağı çekilince gidip sırasına oturacak çocuklar olmadığı gibi; ABD'nin de dünyanın—eskisi gibi—jandarması olacak durumu yok.

Dünyanın dengelerinin değiştiğini ve değişmekte olduğunu görmeliyiz. Enerji oyunu artık eski oyuncularla oynanmayacak. Eskiden ABD önderliğinde altı-yedi ülke (G-8 vs.) oturup bu alanda da karar veriyor ve bu karar uygulanıyordu. Bu karardan zararlı çıkacak ülkelerin buna ses çıkarma gücü zaten yoktu. Özellikle Asya ve Ortadoğu enerji kaynakları Rusya'nın da dahil olduğu, bu küresel oligarşi tarafından paylaşılmıştı. Şimdi bu da geride kalıyor.

Enerjide yeni dönem ve TAP

Örneğin Şah Deniz doğalgazını Avrupa'ya ulaştırmayı hedefleyen iki projeden (NABUCCO Batı ve TAP-Trans Adriyatik Boru Hattı) TAP, Şah Deniz Konsorsiyumu tarafından seçildi. TAP, Türkiye'den gelen TANAP ile buluşarak Şah Deniz gazını, Yunanistan, Arnavutluk, İtalya üzerinden Avrupa'nın içlerine götürüyor. Böylece "TANAP önemsiz, Avrupa'nın içine gitmiyor ki" diyenlere de cevap olmuş oldu bu. Ama esasında bu konuların artık eski ezberlerle anlatılamayacağını da bu sonuç öğretiyor. Şunu da hemen belirtelim ki bu sonuç, Gazprom'un bir süre önce neden Güney Gaz Koridoru güzergâhında olan ülkelere indirim yapmaya başladığını da anlatıyor ama artık hiçbir şey eskisi gibi değil ve olmuyor.

Çünkü artık açık, ülke halklarının çıkarları doğrultusunda ve hesap verebilir projeler 'siyasi' proje ve adımların önüne geçiyor. TAP işte bundan dolayı, seçimi yapan konsorsiyumun içinde—siyasi sonuçları itibarıyla—muhaliflerin olmasına rağmen, seçildi. Örneğin TAP, ticari olarak, finansman olarak, kamu çıkarları olarak zaten zorunlu tercihti. Belki siyasi zorlamalarla başka seçenekler, NABUCCO—yeniden—devreye sokulmaya çalışılır ama rekabet edemeyeceği için bu boşuna olur. İşte enerjide 20. yüzyılın oyunu bozuldu!..

Ne yapmalı?

Bu süreçte bir gençlik sitesi olan[61] on5yirmi5.com'dan Ergin Dinç, benimle bir röportaj yaptı. Türkiye ne yapmalı şeklinde özetlenebilecek bir soru sordu, gerçekten bütün bunlar oldubitti ama ne yapalım... İşte işin en zor yanına geldik; şöyle anlattım:

"Bundan sonra ne olup biteceği ağırlıklı olarak AK Parti'ye bağlı. Eğer AK Parti burada geri çekilirse Türkiye'de bir restorasyon süreci başlar. Bu ekonomik ve siyasal alanı da kapsar. Türkiye geri gider. Türkiye 12 Eylül öncesine geri gider. Türkiye'de yeni bir askerî vesayet ve bürokratik vesayet süreci başlar ve bunu artık askerlerle de yapmayabilirler. Bunu teknokrat hükümetler, dışarıdan yönetilebilecek zayıf iktidarlar eliyle yapabilirler. Bu da bir vesayet sistemidir, yeni bir postdarbedir.

Dolayısıyla burada iktidarın iradesini göstermesi lazım. Çünkü ciddi bir halk desteği var arkasında. Kimsenin gözünün yaşına bakmaması lazım. Bu anlamda Türkiye'yi 12 Eylül anayasası cenderesinden çıkarması lazım. Türkiye'nin darbe süreçlerini yeni anayasa ile birlikte bir daha geri dönmemek üzere kapatması lazım.

İkincisi, şu anda hükümetin birtakım demokratik reformlar yaptığını, demokratik paketleri Meclis'ten geçirdiğini görüyoruz. Bunları ısrarla genişleterek sürdürmesi gerekir. Türkiye'de mezhepsel kışkırtmalara yol açabilecek birtakım olaylara yer vermeyecek düzenlemeler hızla yapılmalıdır. Buradaki demokratikleşme çok önemlidir.

Üçüncüsü, Türkiye'nin Avrupa Birliği süreci, Avrupa Birliği'ne rağmen ısrarla devam ettirilmelidir. Şu anda Avrupa Birliği demokrasi imtihanından kalmış durumdadır. Mısır olay-

[61] http://oku.on5yirmi5.com/haber/ekonomi/finans/132998/faiz-lobisi-hakkinda-her-sey.html (Erişim tarihi: 10.08.2013)

ları da ortaya çıkarmıştır ki, Avrupa Birliği artık kendi ortaya koyduğu burjuva demokrasisini bile savunamamaktadır. Türkiye burada Avrupa Birliği'ne, esasında Mısır olaylarında olduğu gibi demokrasi dersi de vermektedir. Türkiye'nin hem ekonomik olarak hem de siyasi olarak avantajı çok büyüktür. Böyle olunca Türkiye, Avrupa Birliği'nin demokratik ve ekonomik olarak yeniden yapılanmasında çok önemli bir unsur ve belirleyici olacaktır. Bu anlamda Türkiye'nin, Avrupa Birliği sürecinde ısrar etmesi lazım. Öyle olunca Türkiye, Avrupa Birliği hinterlandında Doğu Avrupa ve Almanya'nın yerini çok hızlı alacaktır.

Bir diğer başlık ise ekonomide yeniden yapılanma sürecidir. Burada da Türkiye tekelci finansal yapıyı temizlemeli. Örneğin TÜPRAŞ'ta denetim yapılıyor diyoruz. Türkiye'nin kaçak akaryakıttan vergi kaybı yıllık 3 milyar dolar civarındadır. Bunun da nereden geldiği bellidir. Burada devlet bütün bu yağma sistemine, düzenine son vermelidir. Eğer hükümet buna son verecek ekonomik adımları atmazsa her zaman hem 28 Şubatlar olur, hem Gezi gibi kalkışmalar olur. Hükümet aynı zamanda 1997'den sonra Güney Kore'nin yaptığını yaparak, yani sermayeyi yeniden yapılandırarak, rekabet şartlarına uyum sağlayabilecek, uzmanlaşacak ve bu anlamda bir işbirliği içinde rekabet edebilecek bir sermayeyi tesis etmek için gerekli reformları yapmalıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını, Türkiye'nin düşük tasarruf oranını telafi edecek küresel sermaye yatırımlarını teşvik edecek ve bunları Türkiye'ye çekecek yatırım ortamının geliştirilmesini sağlamalıdır. Gerçekten sahici yeni bir teşvik programına geçilmesinde zaruret vardır. Buna bağlı olarak KOBİ'leri ve bilişim teknolojilerini, ileri teknoloji sektörlerini hem finansman anlamında hem de teşvik anlamında desteklemelidir. Türkiye'nin bütünlüklü sanayi, teknoloji ve bilgi toplumu politikasını inşa etmelidir. Katılımcı bir demokrasi ve tabii bütün bunları sağlayacak siyasi istikrar bunların hem temeli, hem çatısıdır."

Şimdi burada söylediklerimizi iki önemli başlıkta açalım.

Türkiye'nin 'gizli eli'

'Gizli el' deyince biliyorsunuz ekonomide Adam Smith'in piyasayı 'düzenleyen' gizli eli anlaşılır. Bu gizli el iradi olmayan, toplumun ekonomik dinamiklerine göre hareket eden doğal bir durumu anlatır ve kesinlikle komplocu değildir. Smith'in 'gizli eli,' sistemin verili koşullarında ülkelerin (ulusların) üretici birimlerinin işbölümünün—uzmanlaşmasının—sonucudur. Yani herkesin yaptığı iş, ne üreteceği, nasıl hangi teknikle üreteceği bellidir. Herkesin sınırları, pazar alanı da bellidir. Öte yandan ülkelerin (ulusların) zenginliği de, bu işbölümünün ve uzmanlaşmanın ulus dışındaki pazarlardaki etkinliği ile paraleldir. Yani uzmanlaşma ne kadar yetkin ve bu yetkinliğin ulaştığı pazarlar ne denli büyük olursa ulusun zenginliği o denli artar. Buradaki uzmanlaşma (teknoloji üretimi ve rantı) ve pazar etkinliği-büyüklüğünü ise 'piyasanın' gizli eli (şöyle) belirler: Uzmanlaşma, sermaye yoğunluğu ve sonra da ihraç edilebilir sermaye demektir. İşte bu zenginliktir. Uzmanlaşma ve buna bağlı teknoloji rantı, şimdiye değin hep Batı'da oldu. Bu Batı'da olunca teknoloji, silah olarak burada güce dönüştü ve bu da Smith'in zenginlik modelindeki ikinci önemli unsuru, yani pazar büyüklüğünü ve etkinliğini Batı'ya hediye etti.

Savaş ve barış

Bu durum, hiç şüphesiz tarihi bir dengeydi. Bu dengenin bozulmaya yüz tuttuğu anlarda Smith'in görünmez eli, hızla bir savaş makinesine dönüştü ve tabii oldukça da görünür oldu. İşte bu 'gizli elin' görünmez olduğu tarihsel dönemler—ki bunlar çok azdır—sistemin göreli barış ve refah dönemleriy-

ken, 'görünmez' elin görünür olup, Batı lehine kurulan dengeyi yeniden 'düzenlediği' ya da 'uzmanlaşma' sonucu sınırlarını aşanları hizaya çektiği dönemler de savaş ve çatışma dönemleri oldu. Bu sonuncular aynı zamanda, şimdiki gibi geçiş dönemleridir.

Ancak tam da şimdi bütün bu hikâyeyi bozacak çok yeni bir durum var. Çarpıcı bir örnektir; Güney Kore, 1997'de Asya krizi sonrası, çok farklı alanlarda büyümüş ve hantallaşmış, etkin olmayan büyük işletmeleri, küresel rekabet edecekleri alanlarda uzmanlaşmaya zorladı. Otomotiv, bilgi işlem gibi ana sektörler güçlü olanlara teslim edildi. Küçükler için ise uzman oldukları alanlarda girişim sermayesi desteği sağlandı. İlk defa Smith'in görünmez elini taklit eden bir Doğu ülkesi ortaya çıkmıştı. Batı'nın 150 yılda kan ve savaşla inşa ettiği 'görünmez el' modelini Güney Kore on yılda inşa etti. Çünkü önüne gelen tarihi fırsatı kullandı. Çin de şimdilerde yavaşlıyor gibi yapıyor ama yaptığı yeni bir 'new-deal' yani ABD'nin, 1935'ten sonra yaptığı gibi, yeni bir kalkınma yoluna geçmek. Ben Smith'in görünmez elini taklit eden, Güney Kore ve Çin'i Batı'nın artık elinden kaçırdığını ve—üstelik—bunu yeni fark ettiğini düşünüyorum. Güney Kore'nin doksanlı yıllarda yaptığı geçişi şimdilerde yapmak daha kolay. Çünkü teknoloji şimdilerde daha fazla olarak dünyanın her yerinde ve Batı tarafından denetlenemiyor.

Bütün bu toz duman, Türkiye, Güney Kore'nin Asya'da yaptığını, Kuzey Afrika ve Orta Asya'yı etkileyecek bir biçimde yapmasın diye de kaldırıldı. Çünkü—Batı'ya göre—Türkiye de bir Güney Kore olmamalıdır. Türkiye'nin Güney Kore olması yalnız Türkiye'nin değişmesi değildir; Avrupa'nın, bu haliyle bitmesi ve Ortadoğu-Afrika'nın ekonomik sınırlarının yeniden belirlenmesi demektir. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde, değişmekte olan enerji oyununda Batı'nın seyirci kalmasını da buna ekleyin...

Türkiye'ye 'new-deal' gerekli

ABD, Keynes'in yazdıklarını ilk uygulayan ülke olmuştur. Roosevelt'in Keynesyen ekonomi politikaları, 1935'ten itibaren, daha önce hazırlığı yapılan ve çıkarılan yeni yasalar ve kurumlar sayesinde uygulandı. Örneğin, finansal sistemi ve bankacılık sistemini düzenleyen genel planlama yasaları ve buna bağlı düzenleyici kurumlar oluşturulurken, rekabeti sağlayacak, emek piyasalarını düzenleyecek ve işsizliği önleyecek denetleyici yasa ve kurumlar inşa edildi. Aslında burada paradoksal bir durum vardı. Bir yandan devlet ekonomiyi düzenleyip istihdam yaratıyor, öte yandan tekellerle mücadele ederek rekabetin önünü açıyordu. Dolayısıyla Keynes'in o dönem için yazdıklarına da, Başkan Roosevelt'in new-deal politikalarına da yalnız devletçi politikalar diyemeyiz. Bunlar, çok yönlü krizden çıkış ve yenilenme politikaları olarak tarihe geçti. Batı artık yeni bir new-deal yapamaz; çünkü bunu yapamayacak kadar küreselleşti ve çürüdü. Ancak başta Türkiye olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler bunu yapabilir. Bu açıdan Türkiye'ye yeni düzenleyici ve denetleyici kurumlar, daha fazla tekellerle mücadele, etkin bir piyasa reformu ve uzmanlaşmayı sağlayacak bütünlüklü bir 'Bilgi Toplumuna Geçiş Programı' gerekiyor.

Kamu çıkarı ekonomisi

Dünya-insanlık, 2008 krizinin, 1929 krizi gibi bir çöküş değil, bir yeniden yapılanma ve uzun sürecek bir değişim olduğunu artık gördü. Ve bu değişimin de ilk önce Batı-Doğu arasındaki çarpık dengeden başlamak üzere, insanlık için kabul edilemez birçok dengeyi değiştireceğini artık biliyoruz, görüyoruz. Ekonomi bilimi yeniden yazılıyor... Kriz, devletçi çözümler yerine ikame edilen neoliberal yoksullaştırıcı politikaların da kapita-

lizmin 'kurtarıcısı' olmayacağını gösterdi. Peki, devletçi ve neoliberal politikalar yerine, özellikle Türkiye gibi ülkeler nasıl bir yol izlemeli? Devletçi olmayan ama tekelleri güçlendiren neoliberal politikalar yerine kamunun çıkarları doğrultusunda bir anti-tekel geçiş programı uygulanabilir mi? Bu soruyu, "Piyasa mekanizmasını en etkin biçimde çalıştıracak, piyasaya girişleri kolaylaştıracak, küçük işletmeleri ve rekabeti destekleyecek bir model geliştirebiliriz" diye cevaplamak mümkün. Bunun da ilk adımı, seçilmiş iktidarın denetiminde, halka bu dolayımla hesap verecek denetim ve düzenleme kurumlarını oluşturmak ve yerelden-demokratik, katılımcı bir dinamikle ekonomiyi düzenlemek, gereken alt-yapıyı oluşmaktır. Meselâ, Prof. Dr. Numan Kurtulmuş'un başlattığı Kent Ekonomileri Forumu böyle bir çabadır. Artık Türkiye gibi ülkelerin ekonomi-politikaları, Washington'da, Londra'da hatta Ankara'da değil, yerellerde, en geniş katılımla belirlenmelidir. Zaten Türkiye, yalnız ekonomide değil, her alanda, Ankara'nın yükünü almalı, merkeziyetçi bir idareden, adem-i merkeziyetçi ve katılımcı bir demokrasiye geçmelidir.

Bu sürecin ekonomide en önemli unsurları siyasi iktidar dolayımıyla halka hesap veren düzenleyici ve denetleyici kurumlardır. Bu kitabın ilk bölümünde EPDK'nın tekelci sermayeyi neden ve nasıl rahatsız ettiğini anlattık. Ayrıca, bu süreçte Rekabet Kurumu, Sermaye Piyasası Kurumu ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu çok önemlidir. Türkiye, enerji piyasasında olduğu gibi, bu kurumlara stratejik bütün sektörlerde yenilerini eklemeli ve kanunlarla yetkilerini artırmalıdır.

Peki, böyle bir denetim mekanizması ve bunun sonucunda kurallara uymayanın devlet 'sopasıyla' yola getirilmesi özel mülkiyetin dokunulmazlığına, piyasa ekonomisine aykırı olur mu, hatta bundan önemlisi, bu, Türkiye'de 'özgür yatırım ortamını' yaralar mı?

Düzenleyici ve denetleyici kurumları her alanda etkin kılamazsak, piyasa ekonomisi ve gerçek anlamda özel mülkiyet olmayacak ve uzun vadede Türkiye yatırım yapılabilir bir ülke olmaktan çıkacaktır. Tekellerin at koşturduğu, piyasaya girişlerinin bunların elinde olduğu, fiyat mekanizmasının çalışmadığı, tüketici tercihlerinin üreticiye yansımadığı, güçlü olanın, devleti kullanarak devleti ve ülkeyi yağmaladığı bir yerde gerçek anlamda özel mülkiyet, piyasa olur mu? Ama Türkiye'de, on yıl öncesine değin, bu ekonomi ve bunun kazımakla çıkmayacak ideolojik alt yapısı vardı. Ve bu ideoloji ile hâlâ uğraşıyoruz.

Düzenleyici ve denetleyici kurumların etkin olduğu ve seçilmiş iktidarın tekellere değil de halka hesap verdiği bir ekonomi devletçi ekonomi değil, kamu çakarı ekonomisidir. Bu da, gerçek anlamda piyasanın ve demokrasinin başlangıcıdır. Türkiye buraya adım atıyor... Ve bütün bu kıyamet biraz da bundan kopuyor...

Bütün bunlara ek olarak şunu da söylemeliyiz; bu kitabın çeşitli bahislerinde vurguladık, artık teknoloji denetlenemiyor, ulus-devletler, tekeller, medya imparatorlukları teknolojiyi ve bilgiyi denetleyemiyor. Böylece bütün kapılar açılıyor. Demokratik yeni bir ağ toplumuna gidiyoruz. Demokrasi temsilî değil, katılımcı ve gerçek zamanlı oluyor. Aşağıdan gelenler daha fazla adalet, eşitlik ve özgürlük istiyorlar. Bu çok önemli ve yüzyılı belirleyecek kadar çarpıcı bir ayrım noktası.

İşte böyle... Eskiden halklar, ulus-devletlerin ve tekellerin çıkarlarına uymak zorundaydı. Ancak artık tam tersi olmaya başladı galiba. Bu tabii ki yeni bir durum ve yeni bir normalleşme süreci, hayırlı olsun...

Kaynakça

Basılı Eserler:

Ali Sait Çetinoğlu, *Resmi Tarih Tartışmaları 2*, ed. Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Yayınları, İstanbul: 2006.

----------, *Varlık Vergisi 1942-1944 (Ekonomik ve Kültürel Jenosid)*, Belge Yayınları, İstanbul: 2009.

Andre Gunder Frank, *Yeniden Doğu* (Re Orient: Global Economy in the Asian Age), İmge Yayınevi, İstanbul: 2010.

Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2009.

Cemil Ertem-Özgür Uçkan, *WikiLeaks-Yeni Dünya Düzenine Hoşgeldiniz!*, Etkileşim Yayınları, İstanbul: 2011.

TMMOB Sanayi Kongresi (Bildiriler Kitabı), Ankara: 2007.

Giovanni Arrighi, *Adam Smith in Beijing*, Londra: 2007.

Halil İnalcık, "Tanzimat Nedir?," *Tanzimat* içinde, İş Bankası Yayınları, İstanbul: 2008.

Haydar Kazgan, *Osmanlı'da Avrupa Finans Kapitali*, YKY, İstanbul: 2009.

İlhan Tekeli, *Sanayi Toplumu İçin Sanayi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul: 2009.

Karl Marx, *Kapital*, c. 1, Yordam Yayınları, İstanbul: 2011.

----------, *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2010.

Manuel Castells, "Enformasyon Çağı Ekonomisi," *Toplum ve Kültür*, c. 3 (Binyılın Sonu), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2007.

Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul: 1978.

Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, Homer Yayınevi, İstanbul: 2008.

Ori Brafman-Rod A. Beckstrom, *The Starfish And the Spider: The Unstoppable Power of Leaderless Organizations*, Penguin, 2006.

Özgür Uçkan, *E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye*, Literatür Yayınları, İstanbul: 2003.

P. M. Sweeezy-P. Baran, *Tekelci Sermaye*, Kalkedon Yayınları, İstanbul: 2007.

Rudolf Hilferding, *Finans Kapital*, Belge Yayınları, İstanbul: 1986.

Servet Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, 3. kitap, Say Yayınevi, İstanbul: 1986.

Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2005.

----------, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul: 1999.

Thomas Samuel Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, 1962.

Zafer Toprak, *İttihad-Terakki ve Cihan Harbi*, Homer Yayınevi, İstanbul: 2003.

Web Siteleri:

http://en.wikipedia.org/wiki/Actor-network_theory

http://haber.stargazete.com/yazar/gezi-ruhunu-behemotha-uflemek/yazi-775133

http://t24.com.tr/yazi/komplo/6989

http://www.dunya.com/oyunun-kurallari-yeniden-yazilirken-152405yy.htm

http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/21197400.asp

http://www.nytimes.com/2013/07/11/world/middleeast/improvements-in-egypt-suggest-a-campaign-that-undermined-morsi.html?pagewanted=all&_r=

http://www.sabah.com.tr/Perspektif/Yazarlar/ozhan/2013/07/06/fluliberalizm

http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/babaoglu/2013/07/10/yeni-darbeciler-ve-stratejileri

II. Kısım

Giriş

HER ŞEY 27 MAYIS 2013 Pazartesi günü başladı. Taksim'deki Gezi Parkı'nın Asker Ocağı Caddesi'ne bakan duvarın üç metrelik kısmı Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında gece saat 22:00 sularında yıkıldı. Ardından burada bulunan ağaçlar, kaldırım çalışması nedeniyle sökülmeye başlandı. Taksim Dayanışma Grubu'nun üyeleri iş makinelerinin önüne geçerek daha fazla ağaç sökülmesini engelledi. Bu gelişmenin özellikle sosyal medyada *"Topçu Kışlası yapımı başladı, ağaçlar kesiliyor"* şeklinde yayıldığı görüldü. 50 kişilik bir grup parkta oturma eylemi başlattı. Ertesi gün ekipler söküm için tekrar geldiyse de, BDP'li Milletvekili Sırrı Süreyya Önder ve dayanışma üyelerinin zabıta ekiplerine ruhsat sorması ve ruhsatın olmadığının anlaşılması nedeniyle işlem gerçekleşmedi. Bu arada parka daha fazla sayıda çevreci gelmişti.

Hâlâ küçük bir eylem boyutundaki Gezi Parkı protestoları, 29 Mayıs günü polisin eylemcilere müdahalesi, 30 Mayıs sabah 05:00'te ise eylemcilerin çadırlarının yakılması ile, bir

aya yakın sürecek olan ve bu satırlar yazıldığı sırada hâlâ yatıştığı çok da söylenemeyecek iktidardaki AK Parti hükümetine yönelen gösterilere dönüştü. Bayburt ve Bingöl hariç 79 ilde protestolar yaşandı. Bu protestolarda Mehmet Ayvalıtaş göstericilerin otoyol kapatma eylemi yaptığı sırada bir aracın ezmesi sonucu, Abdullah Cömert protestolar sırasında aldığı ağır darbeler nedeniyle hayatını kaybetti. 6 Haziran 2013'te göstericilere müdahale sırasında bir köprüden düşerek ağır yaralanan komiser Mustafa Sarı ve 1 Haziran günü Ankara'daki eylemde polisin ateş açması sonrası ağır yaralanan Ethem Sarısülük ile feci şekilde dövülen Ali İsmail Korkmaz da hayatlarını kaybetti. Gösteriler boyunca güvenlik güçlerinin kullandığı biber gazı kapsülleri nedeniyle 12 kişi, bir veya iki gözünü birden kaybetti.

Ülke bir anda kritik bir atmosfere girmişti. Sokaklarda kalabalıklar polisle çatışıyor, kullanılan biber gazı evlerden içeriye kadar giriyor, her gece saat dokuzda başlayan ve hükümeti istifaya davet eden tencere tava sesleri, saatlerce dinmiyordu. Gezi Parkı olayları, yakın tarihin belki de en ciddi meselesi olarak ülkenin gündemine oturmuştu. Hükümet ise, iktidarda bulunduğu 10,5 yıllık süre içinde belki de en ciddi toplumsal olayla karşı karşıya kalmıştı. Sokaklarda tansiyon bu denli yüksekken, hadiselerin sosyal medyaya izdüşümü, sokak ile ayrı tutulamayacak tansiyon ve etkileşim içerisindeydi. Ülke adeta hem gerçek hem de sanal dünyada ortasından ikiye bölünmüş gibiydi. Olayın karmaşıklığı, provokasyonlar, Gezi olayları nedeniyle sokağa çıkanlar veya sosyal medyada boy gösterenlerin heterojen yapısı nedeniyle, konu bütünlüklü bir biçimde değerlendirilmekten çok uzaktı. Hükümet, protestocular ve kamuoyu, çok ciddi bir kriz yaşandığından emindi ama çoğunluk değerlendirmeler, kişilerin bağlı olduğu gruba ve bakış açılarına göre radikal değişiklikler gösteriyordu.

Türkiye'yi sarsan bu yirmi günde yaşananlar, bazılarına göre ülkeyi hiçbir şeyin bir daha eskisi gibi olamayacağı şekilde değiştirmiş, kimilerine göre ise gelip geçici bir krizdi. Ancak olaylar, sadece Türkiye'nin değil, sosyal ve diğer medya parçalarının yoğun katılımı ile Avrupa ve ABD başta olmak üzere dünyanın da ilgisini çekmişti. Gezi'ye kadar, dünya krizi ABD ve Avrupa kıtasını bu kadar derinden sarsar, ABD'de *Occupy Wall Street* eylemleri yapılır, Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde hükümetler yıkılır, sokakları sürekli olarak milyonlar doldururken, Türkiye ekonomisini kararlılıkla güçlendiriyor ve uluslararası ekonomi otoriteleri tarafından sığınılacak sağlam bir liman olarak övülüyordu. Yatırım yapılabilir, iç barışını Çözüm Süreci'nde ciddi adımlar atarak sağlama yolundaki bir ülke olarak, Türkiye yükselen bir yıldızdı. Başbakan Erdoğan da, olayların Mayıs ayına denk gelmesini manidar buluyor, bu ayın yatırımlar ve ekonomik göstergeler olarak Türkiye'nin en başarılı dönemi olduğunu söylüyordu. İlginin bir nedeni de, dünyanın bu yeni cennetinde patlayan krizin biraz da sürpriz olmasıydı.

Gezi krizinin Türkiye'deki siyasi, toplumsal ve ekonomik dengeleri ne kadar etkileyeceği, bundan sonra yaşanacaklarda etkisinin ne kadar derin olacağı şüphesiz tam bir isabetle öngörülemez. Ancak, yaşanan krizin, olmamış gibi sayılamayacağı, etkisinin mutlaka hissedileceği de ortada... Kısa vadede olmasa bile, orta ve uzun vadede, Gezi'de yaşanan kırılmanın siyaseti etkileyeceği kuvvetle muhtemel. Hükümet ilk kez bu kadar ciddi bir sınavla karşı karşıya kalırken, şüphesiz Türkiye siyasetine ve toplumlarına daha farklı bakma ihtiyacı hissedecek. Bunu yapabildiği veya ihmal ettiği oranda ise, olumlu olumsuz sonuçlarını da konsolide edecek.

Protestolarda hükümet hedefte olsa da, anamuhalefet partisi CHP'nin bu olayların asıl nesnesi olduğu da ihmal edilmemeli. Aslında, Gezi ile CHP'den umduğunu bulamayan bir toplum parçası, bizzat kendisi bir siyasi aktör olarak sokakta

boy gösterdi. CHP Taksim'e neredeyse hiç sokulmadı, olayın siyasi temsilcisi olmasına bizzat alandakiler tarafından müsaade edilmedi. Bu insanların veya pencerelerinden *"Hükümet istifa"* diyerek tencerelerine hırsla vuranların önemli bir kısmı son seçimlerde CHP'ye oy vermişlerdi. Yapılan araştırmalara göre yüzde 95'i AK Parti seçmeni değildi. Ancak, anamuhalefet partisinin, özellikle gençler ve iktidar isteyen seçmenler nezdinde siyasi bir karşılığının kalmadığı da böylelikle tescil edildi.

Bu krizden hükümet ve Başbakan Erdoğan—özellikle dünyada—şüphesiz ciddi yara aldı ve bu yaraları sarıp saramayacağını, üç seçim ve bir muhtemel referandum bulunan bir dönemde ve uzun olmayan bir sürede anlayabileceğiz. Halkla organik bir ilişkisi bulunan, başarısını da bu ilişkiye borçlu olan AK Parti'nin, vizyonunu oy aldığı yüzde 50'lik kesimin ötesine taşırma ihtimali yüksek ve bu zorunlu görünüyor. Bununla birlikte, genelde bir bürokrasi partisi olarak, halka değil, bürokratik vesayete sırtını dayamış gözüken CHP'nin kökten değişmesi, ancak partideki ideolojik bir kırılma ile mümkün: Yani Kemalizmin tasfiyesi... Bunu yaparsa, zaten CHP, CHP olmayacaktır. Hâsılı, krizden hükümet çok etkilenmiş ve CHP de önemli bir uyarı almıştır. Ancak bir bütün olarak düşünüldüğünde, siyasal sistem ciddi bir biçimde hasar görmüştür. Bu hasarın bir günde oluşmadığı ve krizle görünür olduğu unutulmamalıdır. Bir toplumsal kesimin siyasi temsilcileri aradan çıkararak sokağa inmesi çok riskli bir durumdur. Siyasi partilerin bu riski öngörerek, parlamentonun etkinliğini-saygınlığını önplana çıkarmaları şarttır. Bunun önümüzdeki sıkışık seçim takviminde ne kadar mümkün olacağı şüphelidir. Ama kesin olan, bu olmadığında bizleri birçok Gezi krizlerinin beklediğidir.

Türkiye genç ve dinamik bir toplum. Genç nüfus, sadece işgücü olarak değil, ideolojik anlamda, siyasetin ve sosyal hayatın çeşitlenmesinde de büyük bir avantaj. Gezi alanında ortaya çıkan ve sözünü söyleyen gençlik, *"Bu oyunda ben de varım"* veya *"Olmak istiyorum"* dedi. Bu gençliğe, Gezi hareketine mesafeyle bakan dindarlar da dâhil. Bu mesaj net... Gençlerin, Gezi ile ortaya koydukları bu enerji, siyasete ne kadar ve ne isabette kanalize olacak ya da olabilecek mi, onu da daha uzun bir vadede göreceğiz.

Gezi krizi boyunca yaşanan, bir yanda tüm kesimleri yan yana getiren çevre hassasiyeti, bir yanda hükümetin krizi yönetmekteki ciddi hataları, kullanılan orantısız güç ve gaz, hayatını kaybeden, yaralanan vatandaşlar, protestocuların sergilediği vandallıklar, kamu ve özel mallara verilen zararlar, yakılan AK Parti merkezleri, saldırıya uğrayan başörtülü kadınlar, üretilen esprili apolitik dil, hükümeti destekleyenlerin *'makarnacı'* diye aşağılanması, CHP'nin olaydan kazançlı çıkmaya yönelik çaresiz girişimleri, Kürtlerin bir kez daha anahtar konumda olmaları, Diyarbakır, Lice ve Yüksekova'da yaşanan çatışmalar ve Gezi'den bir hükümeti düşürme operasyonu çıkarma eğilimleri gibi birçok ciddi olay, her kesimin, hatta her vatandaşın üzerinde düşünmesini gerektiren ciddi verilerle dolu.

Görünen o ki, Türkiye bir dönemini kapatıyor. Bu kapanışın en önemli belirtisi, tüm vatandaşların daha fazla demokrasi ve özgürlük talep etmesi... Bu talep, aslında hükümete de, muhalefet partilerine de geniş bir siyaset alanı açıyor. Bunu yapmak yerine eskide ısrar etmek, eskiyle birlikte tarih olmak anlamına gelecek gibi görünüyor.

www.facebook.com/groups/ekitaphane
www.facebook.com/ekitaphane

Birinci Bölüm

Cumhuriyet Tarihinde Kısa Bir Gezi

TÜRKİYE, 600 YIL SÜREN BİR imparatorluğun devamında, büyük bir küresel paradigma değişiminin fırtınası esnasında kuruldu. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının karmaşık dünya dengelerinde kendilerine bir çıkış yolu bulabildikleri veya paradigma kırılmasının onların önüne genişçe bir yol açtığını fark ettikleri ortada. Batı ve SSCB dengesini iyi kurabildikleri ölçüde başarıya ulaşacaklarını, bu başarının da hayallerindeki ülkeyi ve halkı yaratmak için altın bir fırsat olacağını biliyorlardı. Bu bakış, belki Mustafa Kemal'in genç ve gelecek vaat eden bir asker olarak, Karlsbadt'ta tedavi gördüğü ve Avrupa'da bulunduğu, Batı'nın yeryüzüne indirdiği cenneti gözlemlediği günlere dayanmaktaydı. Osmanlı gün be gün erir, kendi memleketi Rumeli ve Balkanlardan kovulurken, bu hayranlığa büyük bir melankoli ve öfke de eklenmiş olmalı. İmparatorluğun, koca bir eldeki kuru kumlar gibi hızla eriyip gitmesi esnasında ortaya çıkan öfke, birçok Avrupa görmüş İttihatçı tarafından paylaşılıyor, saltanata yönelik tepki artar-

ken, padişahlık ve halifelikte sembolize olan Doğu ve İslam'a yönelik öfke de tercih edilecek mücadele ve yeniden kuruluşun kodlarını oluşturuyordu.

Mustafa Kemal, İttihatçıların B grubunda yer alıyordu. A grubunun kudretli paşaları Enver, Talat ve Cemal'le girdiği mücadele daha çok bir kariyer rekabeti görünümündeydi. Henüz çok genç ve desteksizdi. Enver'in yerinde Mustafa Kemal olsaydı, acaba Sarıkamış yaşanır; Osmanlı, hayalperest İttihatçı paşaların peşinde Birinci Dünya Savaşı gibi, aslında emperyalist bir bataklığa saplanır mıydı, bilmek imkânsız. Bu soruyu akla getiren Mustafa Kemal'in Enver'den daha 'rasyonel' bir kişilik olarak gözükmesidir.

Bu sorular çok spekülatif... Ancak gerçek o ki, savaş kaybedilip, A grubu İttihatçılar iktidardan düşerek ülkeyi terk ettiklerinde, Mustafa Kemal için faydalanılacak önemli bir tecrübeler silsilesi birikmişti. Denge siyasetini ve dünya reel politiğini okumakta üstün bir başarıya sahipti. Bir yanda Kurtuluş Savaşı için SSCB'den destek alıyor, öte yandan da Batı ile ilişkilerini yeni dünya düzenini iyi okuyarak dengede tutuyordu. Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nı sahada savaşarak kazanamayacağını iyi biliyordu. Türkiye'yi paylaşmak için Rusya ve Batı'nın büyük savaştan sonra yeni ve büyük bir kapışmayı göze alamayacağını, ama kurulacak Türkiye'nin de iki tarafın şüphelerini çekmeyecek bir dengede durması gerektiğini tabii ki keşfetmişti. İki kampın da ortak noktasının, Osmanlı ile köprüleri tamamen atacak, radikal laik, pozitivist modernleşmeci ve radikal aydınlanmacı bir rejim ve gücü sınırlı bir devlet beklentisi olduğunu da bilmekteydi. Zaten kendisi ve kurmaylarının da arzuyla sahip çıktıkları yeni Türkiye formülü üzerine tam oturan 'mükemmel dalga' anıydı bu. Önce dar boğazdan geçmek, ayak sesleri o zamanlardan duyulan ikinci büyük savaşa kadar süre kazanmak esas olmalıydı. Batı ve SSCB ile ortak olmayan tek hedef, Türkiye'nin tayin edici bir

güç olmaması gerektiğiydi ki, bu daha sonraya ertelenebilecek bir ihtilaf konusuydu.

Bu resim netleşene kadar Mustafa Kemal, Kürtlerle ve dindarlarla ilişkisini de dengede tutacaktı. Kürtlere muhtariyet hakkı sözü,[62] Birinci Meclis'in oldukça demokratik bir şekilde kurulması, 1921 Anayasası'nın ülkedeki siyasal koalisyonun ve toplumun içine sineceği şekilde tesis edilmesi, A grubu İttihatçıların Ermeni katliamları gibi uygulamalarına tavır alınması[63] dengenin ülke içi ve dışında kurulmasına yönelikti. 1920'lerde hâlâ Ermeni tehciri için Osmanlı'nın cezalandırılması gerektiği fikri Batı'da ağırlıktaydı. Türkiye Batı'nın istediği gibi davranmazsa, bu ceza en ağır şekilde kesilecekti. Öte yandan içeride asker kaçaklarının sayısı 40 bini geçmişti. Bu, tüm Kurtuluş Savaşı boyunca yaşanacak insan kaybının çok üzerindeydi. Haliyle, 1924 durumuna erişmek için, Mustafa Kemal'in dışarıda ve içeride büyük bir maharet göstermesi şarttı. Gösterdi de... Bu nedenle Mustafa Kemal'in zeki bir lider olduğu asla reddedilemez. Bu büyüklüğün nelere yol açtığı ve muhteviyatı herkes için hoş olmasa da...

Tüm bu dengeler kurulurken, yeni dünya düzeninde kendine rol bulan Mustafa Kemal, sahada yalnız bırakılan Yunan ordusuna karşı zafer elde etmekte zorlanmadı. "Yedi düvele" yönelik savaş, aslında yeni dünya düzeninde kurulmasına izin verilen bir ülkeye örtük destek ve bundan bihaber Yunanlıların ülkeden kovulma süreciydi. Çok değil, cumhuriyetin ilan edilmesinden sekiz yıl önce Çanakkale'de yazılan destan sonrası, İstanbul'un Britanya savaş gemileri tarafından işgal edilmesi, reel politiğin anlamını en iyi ifade eden durumdu. Evet,

[62] "Lozan'dan sonra Kürtler unutuldu." Tarihçi Ayşe Hür'ün TBMM Çözüm Süreci Komisyonu'na verdiği bilgilendirmeden. (http://www.demokrathaber.net/siyaset/ayse-hur-lozandan-sonra-kurtler-unutuldu-h18843.html)

[63] "Mustafa Kemal'in İttihatçılığı ve 1915'e Dair Tavrı," Ayşe Hür, *Radikal*, 12.05.2013. (http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse_hur/mustafa_kemalin_ittihatciligi_ve_1915e_dair_tavri-1133108)

savaş diplomasiyle kazanılıyordu, hele dünya düzeni yeniden kurulurken, bu neredeyse tamamen böyleydi. Mustafa Kemal bu mahareti gösterdi ve "hayalindeki ülkeyi ve halkı" inşa etmek için tüm engelleri aştı. 1923'lere gelindiğinde durum bu minvaldeydi ve bunun üstün bir beceri gerektirdiği gerçekti.

Türkiye'de, özellikle Mustafa Kemal'in de yer aldığı Tek Parti dönemine dair bölümde tatbik edilen faşizan uygulamaların faturası—Dersim katliamı gibi—ya İsmet İnönü'ye ya Celal Bayar'a veya öne çıkan diğer kurmaylara kesilir. Yaşanan olumlu gelişmeler Mustafa Kemal'in dehası nedeniyle gerçekleşirken, tüm fenalıklar da 'ikinci,' 'üçüncü' adamlara ciro edilir. Şüphesiz bu ikinci adamların masum olduğunu göstermez, ancak Türkiye'deki resmî tarih anlatısının sadece şiddetle değil, aynı zamanda gönüllülükle de kabul edildiğini gösteren bir döngüdür. Ölümüne kadar, Mustafa Kemal'in ülkeyi tek başına yönettiği ve tüm kararların tek yetkilisi olduğu belgelerle ortadadır. Bu türden bir kutsal korumaya alınması, saygıdan ve hayranlıktan öte, resmî tarihin dokunulmazlığı için Mustafa Kemal'in araçsallaştırılmış olmasından kaynaklanır. Gerçek Mustafa Kemal, bildiğiniz bir diktatörün tüm menfi ve müspet özelliklerini haizdir, deha dahil.

Şimdi kısaca modern-çağdaş-laik Kemalist Türkiye'de azınlıkların ve Kürtlerin durumuna bir bakalım. Bu bakış, Gezi krizine (Mayıs'13) gelen süreci doğru anlamak için elzem gözüküyor.

OSMANLI'NIN GAYRİMÜSLİMLERİ, CUMHURİYET'İN AZINLIKLARI

Kemalist toplum mühendisliğinin büyük bir başarıyla ifa edilen en önemli operasyonu, şüphesiz azınlıkların ülkeden göçertilmesi ve sermayenin 'millileştirilmesi' olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde, Osmanlı Devleti'nde ya-

şayan gayrimüslimlerin nüfusu, genel nüfusun yüzde kırkını oluşturmaktadır. Savaş, 1914'te Ege'de yapılan Rum göçertmesi, 1915 soykırımı ve Lozan gereğince yapılan Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesi ile Türkiye'deki 1,1 milyon Rum-Türk Ortodoks ile Yunanistan'daki 380 bin Türk veya Müslüman'ın yer değiştirmesi şüphesiz ciddi bir demokrafik değişime neden olmuştur.[64] Ancak, 1927 sayımında—verilerin ne kadar sağlıklı ve resmî olduğu tartışılsa da—ülkede iki milyona yakın "Türkçe konuşmayan ve dini Müslüman olmayan vatandaş" bulunmaktadır. Bu sayımda etnik ve dinî yapının anlaşılmasına yarayacak üç soru sorulmuştu: Bunlar anadil, tabiyet ve dindi. Kesin sayım sonuçları 1929 yılında açıklandığında 11.777.814 kişinin anadilinin Türkçe olduğu görüldü. 1.184.446 kişinin anadili Kürtçe olmak üzere, anadili Türkçe dışında bir dil olanların sayısı 1.870.465'ti.[65]

Falih Rıfkı, *Milliyet* ve *Hâkimiyet-i Milliye*'de (1927) yayınlanan yazısında şöyle ifade eder bu durumu:

"*Nüfusumuz 14 milyona yakındır; şurası bilhassa şayan-ı dikkattir ki bu yekunun 12 milyondan fazlası halis Türk'tür. Nüfusumuzun bu hususiyetini daha ilk satırda nazar-ı dikkati celb etmek isteriz.*"[66]

Her halükârda, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, ülke nüfusunun en az yüzde onunun hâlâ gayrimüslim (Rum, Ermeni, Yahudi, Süryani, Keldani vd.) olduğu açıktır. Üstelik daha da önemlisi, ülke ekonomisinde gayrimüslimlerin nüfusları ile ters orantılı yüksek bir temsiliyeti ve gücü vardır. Yetkililerin fütursuzca yaptığı açıklamalardan, cumhuriyetin 'vatandaşlık' tanımının içinin uygulamada hangi mantıkla dol-

[64] Richard Clogg, "A Concise History of Greece," Cambridge University Press, 20 Haziran 2002, s. 10.

[65] "1927 Nüfus Sayımının Türkiye'de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar," *Nüfusbilim Dergisi/Turkish Journal of Population Studies*, 2004, 26, s. 83.

[66] A.g.m., s. 82.

durulduğu da aşikârdır. Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı ve dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, 1930 yılında yaptığı bir konuşmada şöyle demektedir:

"Türk, bu ülkenin yegâne efendisi, yegâne sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanların bu memlekette tek hakları vardır; hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı. Dost ve düşman, hatta dağlar bu hakikati böyle bilsinler!"[67]

"Ne Mutlu Türk'üm Diyene" yazısının dağlara yazılmasının esin kaynağı Bozkurt olmalıdır.

Azınlıklara yönelik zihniyetin sadece vatandaşlıkta sınıf düşme olarak kısıtlı kalmadığı, ülkeden cebren kaçırtılmaları için ciddi bir devlet politikası yürütüldüğü ortadadır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde esmeye başlayan faşizm rüzgârları, baskının hukuk ambalajına giydirilmeden uygulanması lüksünü Tek Parti'ye sağlamıştır. Dönemin apolojisini yapmaya çalışanların, bu faşizan uygulamaları açıklamak için sıkça başvurdukları 'argüman,' örneğin Yahudilerin Avrupa'da Nazilerin soykırımına tabi tutulurken, Türkiye'de 1934 Trakya Yahudi pogromu ve Varlık Vergisi ile kifayet edildiği, Nazi Almanyası ile mukayese edildiğinde, azınlıklar için Türkiye'nin 'cennet' olduğudur.

Oysa bu bir saptırmadır. Tüm dünyanın o esnada faşizmle malul olduğu, Türkiye'nin de bu tek seçeneğe imkânlar elverdiğince karşı durduğu gibi romantik ve gerçekdışı bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Oysa, o dönem Türkiye'nin model alacağı ülke Almanya ve İtalya olmak zorunda değildi. Dünyada, dönemine göre ileri demokrasiler mevcuttu ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 'soykırım,' 'insanlık suçları' gibi kavramlar uluslararası hukukun ilgi alanına girmişti. Faşizmin ve ırkçılığın nasıl bir insanlık suçu olduğu konusunda dünya bugünkü olgunluğa sahip olmasa bile, henüz bebeklik dönemini de yaşamıyordu. Bu bir tercihti ve tercih böyle yapılmıştı.

[67] Ayşe Hür, "Cumhuriyet'in 'Azınlık Raporu,'" *Taraf*, 22.01.2012, http://www.taraf.com.tr/ayse-hur/makale-cumhuriyet-in-azinlik-raporu.htm

Cinayetler, tecavüz ve yağma ile 15 bin Yahudi'nin Tekirdağ, Edirne, Çanakkale, Kırklareli gibi Trakya şehirlerinden ülke dışında kaçmasına neden olan 1934 Trakya Yahudi Pogromu (Furtuna)[68] 1941 yılında 27 ile 40 yaş arasında gayrimüslim erkeklerin ikinci kez askere alındığı ve amele taburlarında çalıştırıldığı Yirmi Kur'a Askerlik Vak'ası[69] gayrimüslimlerin ekonomik hayattan tasfiye edilmesi ve 'milli' sermayenin oluşturulmasında önemli yer tutan, (apolojisi Milli Şef İnönü'nün "Savaş şartlarında diplomatik mahareti" olarak yapılan) 1942 Varlık Vergisi uygulaması[70] sermayenin yerlileştirilmesi, azınlıkları göçertme siyasetinin en trajik olayı sayılan ve binlerce Rum, Ermeni ile Yahudi'nin ülkeden göç etmesi sonucunu doğuran 6-7 Eylül Olayları,[71] her ne hikmetse İstanbul'un kurtuluşu gününe denk getirilen bir kararla İstanbullu Rumların Kıbrıs meselesi bahane edilerek ülkeden mallarına el konarak kovulduğu 1964 Rum Mübadelesi,[72] bu tercihin bir konjonktürel denk düşme değil, daimî, seçilmiş bir devlet politikası olduğunu göstermektedir.

Örnekleri çoğaltmak mümkün. Konuya yabancı olanlar için, AK Parti hükümeti döneminde kaldırılan ve azınlık vakıflarının mallarına devletçe el konması anlamına gelen 1936 Beyannamesi uygulaması da kenara not edilmelidir. Bu uygulama Diyanet, Millî Eğitim Bakanlığı gibi devlet kurumlarından hiçbir ödenek almayan ve sadece vakıfların gelirleri ve bağışlarla ayakta kalmaya çalışan azınlıkların okul, dernek, hastane ve kiliselerinin çökertilmesi amacını taşıyordu. Nite-

[68] Ayşe Hür, "Münferit(!) Antisemitizm Vak'aları," *Taraf*, 08.02.2009.

[69] Rıfat N. Bali, *Yirmi Kur'a Nafıa Askerleri (II. Dünya Savaşında Gayrimüslimlerin Askerlik Serüveni)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul: 2008.

[70] Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve 'Türkleştirme' Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul: Şubat 2000.

[71] *6-7 Eylül Olayları, Fotoğraflar-Belgeler, Fahri Çoker Arşivi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Türkiye Araştırmaları Dizisi, İstanbul: 2005.

[72] Sait Çetinoğlu, "İstanbul Doğumlu Rumların Kovulması," http://istanbulizein.wordpress.com/2011/04/25/istanbul-dogumlu-rumlarin-kovulmasi-1964/

kim öyle de oldu. Azınlık okulları art arda kapanmaya başladı. Bu ise, kendi dilinde eğitim alması engellenen azınlıklar için, belki de devletin tüm cebri politikalarından daha yıkıcı etki yarattı. Özellikle saldırının öncelikle hedef olan Rumlar, yeni neslin eğitim almasının önündeki bu engeller nedeniyle göç ettiler. Eğitim meselesinin göçe zorlamada en etkili taciz yöntemi olduğu çok önce keşfedilmişti. Mesela, Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'da (Tenedos), 1927 yılında devlet 1151 sayılı *"Bozcaada ve İmroz kazalarının mahalli idareleri hakkındaki Kanun"*un 14. Maddesi'ne göre Rumca tedrisatı yasaklamıştı. Bu uygulamanın farkına, 2013'ün ilk aylarında AK Parti hükümeti Gökçeada'da bir Rum okulunun açılması için yapılan başvuruyu olumlu karşılayınca varıldı.[73] Kanun bu şekilde fark edildi ve 'icraat' ile siyaseten aşıldı.

Yine azınlıkların, Lozan Antlaşması ile garanti altına alınan din adamı yetiştirme hakkı, manastırların kapatılması ile cebren engellenmişti.[74] Çok ilginçtir ki, Lozan, Türkiye'nin Sevr sonrası kurucu anlaşması olarak neredeyse kutsal metin muamelesi görürken, Lozan'ın azınlıkların hakları ile ilgili maddeleri (37-45) sadece ve sıklıkla Türkiye tarafından ihlal ediliyordu. Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması da yine AK Parti döneminde gündeme geldi. İlgili bakan ve siyasilerden gelen olumlu açıklamalar, uzak olmayan bir gelecekte, bunun gerçekleşeceği konusunda Patrik Bartalameos nezdinde dahi iyimser bir beklenti yarattı.

Azınlıkların Tek Parti döneminde uğradığı açık şiddet ve haksızlıklar, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile kılıf değiştirdi. Nazileri destekleyen bir görüntü çizen Türkiye'nin üzerinde, son gününde Almanya'ya savaş açmış olsa bile, il-

[73] Gökçeada ve Bozcaada'da Rumca eğitim yasakmış!, http://t24.com.tr/haber/gokceada-ve-bozcaadada-rumca-egitim-yasakmis/226789

[74] Elçin Macar, Mehmet Ali Gökaçtı, "Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışma ve Öneriler," TESEV, http://www.tesev.org.tr/tr/yayin/heybeliada-ruhban-okulunun-gelecegi-uzerine-tartism

hamının nereden geldiği belli olan içerideki uygulamalar nedeniyle şüpheler birikmişti. Türkiye hâlâ Tek Parti ile yönetiliyordu ve faşizm dünyada yenilmişti. Bu sorunlu durum açık bir şekilde dikkat çekiyordu. BM üyeliği için şart koşulması üzerine, İsmet Paşa gönüllü olmadan 1946 yılında çok partili parlamenter rejime izin verdi. Bu tarihlerden sonra ülke içindeki faşizan uygulamaların—darbeler dâhil olmak üzere—hukuksal bir şemsiye ile veya kanuna dayanmayan icraatlarla yapılmasına özen gösterildi. Buna en iyi örnek, ordunun darbe yapmasının dayanağı olan ve Gezi krizi sonrası kaldırılan (13.07.2013) TSK Kanunu'nun 35. maddesidir.

Emniyet, istihbarat ve stratejik devlet kurumlarının çoğunda birer 'azınlık masası' bulunurdu. Bu uygulama hâlâ tam anlamıyla kalkmış değil. Herhalde, demokratik olduğunu iddia eden bir ülkede bu uygulamanın bir açıklaması yoktur. Ermeni, Rum ve Yahudi masaları, bu vatandaşların daha iyi yaşamaları için birer danışma organı değil, bir 'iç düşman' tanımına göre işlev görüyor, azınlık karşıtı uygulamaların datalarını oluşturuyor ve cebri yöntemlere moderatörlük yapıyordu. Bu uygulamalar arasında azınlık gruplarından gönüllü veya zorla ajan devşirmek de vardı. Bu öyle çok da gizli yapılmıyor, azınlık yöneticileri üzerinde bu türden bir psikolojik baskı kurulması sağlanıyordu.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gayrimüslimlerle yabancılaşma, düşmanlaşma süreci ve uygulanan ülkeden kaçırtma siyaseti, 2. Abdülhamid'den İttihatçılara, oradan da Kemalist Türkiye'ye sirayet etmişti. 2. Abdülhamid, belki İttihatçılara kıyasla daha 'vicdanlı' bir siyasetle, özellikle Ermenileri 'sorun olmayacak' sayılara indirmek için Hamidiye Alayları'nı kurmuş ve ortalama 200-300 bin Ermeni aralıklı katliamlarla yok edilmişti.[75]

[75] Neşe Düzel, "Selim Deringil: Tehcir'de 800 bin Ermeni öldü," *Taraf*, http://www.taraf.com.tr/nese-duzel/makale-selim-deringil-tehcirde-800-bin-ermeni-oldu.htm

İttihatçıların, 1914'te Ege'de Rumlara, 1915-1918'de Ermenilere ve Süryanilere yaptığı ise toplu imha mantığını taşıyordu. 1948 BM Sözleşmesi ile bu türden toplu imhalar dünyada artık soykırım olarak kabul edilmektedir. Cumhuriyet döneminde ise, konjonktürün müsaade ettiği ölçüde sertleşen, yumuşayan, açık veya kapalı olarak icra edilen bir Türkleştirme, yağma ve kaçırtma siyaseti izlendi. Bu üç azınlık uygulamasında, ideolojik yaklaşım olarak Kemalistlerin Abdülhamid'den ziyade İttihatçılara daha yakın oldukları gözükür.

Özetle, bu trajik hikâyenin sonucunda, bu coğrafyanın ana unsurlarından olan gayrimüslimler, bugün itibarıyla nüfus olarak ülkenin yüzde 40'larından binde 1'lerine doğru geriletildi. Ülkenin en kalabalık gayrimüslim halklarından olan Rumların sayısı artık birkaç bini aşmıyor. Süryaniler, son darbeyi devlet-PKK çatışmasında alarak özellikle Kuzey Avrupa ülkelerine göç ettiler ve sayıları yirmi binin altına indi. Lozan'a göre azınlık vasfı taşımayan Süryaniler, kilise açma, vakıf kurma gibi kısıtlı haklardan dahi hâlâ mahrumdurlar. Yahudilerin nüfusu da yirmi binli rakamlara gerilemiştir. En kalabalık azınlık toplumu olan Ermenilerin sayısı ise elli bin rakamını geçmemektedir.

Bugün bu kesimlerin oy gücü olmaması, parlamentoda temsil edilmeme sonucunu doğurmakta, siyasi partilerin veya sivil toplumun sahiplenmesi dışında bir seçenekleri kalmamaktadır. Demokrasinin en önemli göstergesi olan, azınlıkların haklarının ve temsiliyetinin sağlanması, hâlâ Türkiye'de ciddi bir sorundur. Yıllar sonra parlamentoya BDP'nin duyarlılığı sayesinde Süryani Erol Dora milletvekili olarak seçilmiştir (2011). Bu konuda kendi iddiaları gereği—ki o iddia 'laik, demokratik, çağdaş' bir hareket olmaktır—CHP'nin bu konularda ön açıcı olması gerekirken, bu iddianın içinin boşluğu birçok kez kanıtlanmaktadır. AK Parti'nin Azınlık Vakıfları Hakkında Kanun teklifi sırasında, bu adaletsizliği düzeltme yolun-

da CHP destek vermek yerine, kanunu engellemeye çalışmış, CHP'li vekiller *"Azınlıklar istiyor diye Agop'un mallarını mı vereceksiniz?"* diyerek yasayı veto etmişlerdir. Görünen odur ki, bu konuda duyarlılığı hükümet gösterirken, hükümeti gerici olarak suçlayan kesimler, çok daha rijit bir ulusalcılıkla ola ya yaklaşmaktadır. Sorun, bu zihniyetin topyekûn mahkûm ve terk edilmesi ile aşılabilecektir. Bunu da, Türkiye'nin demokrasi yolculuğundan bağımsız düşünmek mümkün değildir.

HER DAİM KÜRT SORUNU

1925 Şeyh Sait hadisesi, "yobaz bir kalkışma" olarak servis edilmiş olsa da, birinci anayasanın restore edilmesi ve Kürtlerin haklarının verilmeyeceğinin anlaşılmasının yarattığı öfke de etkiliydi. Şüphesiz, 1 Kasım 1922'de saltanatın, 3 Mart 1924'te de hilafetin kaldırılması dindar Türkler kadar, dindar Kürtler için de büyük bir öfke nedeniydi. Ancak Kurtuluş Savaşı'nı muhtariyet beklentisiyle Türklerle birlikte veren, 1915 Ermeni katliamlarında da A grubu İttihatçılarla—ganimet paylaşımı yanında—ülkeyi birlikte paylaşma sözü nedeniyle rol alan Kürtlerde daha büyük bir şok yaşanıyordu. Onlara göre büyük bir ihanete uğramışlardı ve artık karşılarında kendi varlıklarını reddeden, dünyanın desteğini arkasına almış ceberut bir devlet vardı.

Bu tepkiyle kurulan Kürt muhalefet odaklarından Kürt İstiklal Komitesi'nin çalışmaları açığa çıkarıldıktan sonra, örgütün önde gelen yöneticilerinin çoğu ve diğer Kürt muhalefet önderleri tutuklandı.[76] Bundan sonra, her hak ve tanınma girişimi, 1925 Şeyh Sait, 1930 Ağrı ve Dersim isyanlarında olduğu gibi bölücülük olarak algılanacak, sert yöntemlerle bastırılacaktı. Şeyh Sait İsyanı ile 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn

[76] János M. Bak, Gerhard Benecke, *Religion and Rural Revolt*, Manchester University Press, 1984, ss. 289-290.

Kanunu'nun kabul edilmesi, ceberut devlete yönelimde en büyük kırılmalardan birisi oldu. Üç maddeden oluşan Takrir-i Sükûn Kanunu'nun 1. maddesi ile İstiklal Mahkemeleri uygulaması resmen başladı. Madde şöyleydi:[77]

"İrtica ve isyana ve memleketin nizam-ı içtimaisi (toplumsal düzen) ve huzur ve sükûnu ve emniyet ve asayişini ihlale bais (bozmaya yönelik) bilumum teşkilât ve tahrikat ve teşvikat ve neşriyatı (örgütlenmeleri, kışkırtmaları, yüreklendirmeleri ve yayınları), hükümet reis-i cumhurun tasdikiyle ve re'sen ve idareten man'e mezundur (kendi başına yasaklamaya yetkilidir). İş bu ef'al erbabını (bu eylemleri işleyenleri) hükümet İstiklâl Mahkemesi'ne tevdi edebilir."

Uğur Mumcu bir makalesinde İstiklal Mahkemeleri *"mahkeme sayılmazlar. Bunlar, savaş ve ihtilal dönemlerinde rastlanan anti-demokratik 'infaz kurulları'dır"* demiştir.[78] Mumcu'ya göre bile bu dönemde asılanların sayısı binlerle ifade edilir. Doğru rakam ise, İstiklal Mahkemeleri'nde dokuz bin kişinin ideolojik nedenlerle sorgusuz sualsiz asıldığıdır. Bunların arasında çoğunluğu Müslüman, Kürt, muhalifler ve gayrimüslimler oluşturmaktadırlar. Bu vahşetin apolojisi de aynı devletin gadrine uğrayan rahmetli Mumcu'nun yaptığı gibi, *"dönemin şartları"* ve *"devrimlerin zaten hep kanlı olduğu"*dur.[79]

Kürt meselesi, daha sonrasında 1930 Ağrı, 1935, 1937 ve 1938 Dersim olaylarında da aynı kaderi izledi ve devletten aynı karşılığı aldı. O dönemde Dersim üzerine yazılan birçok raporda, bölgenin giderek "Kürtleştiği," bölgenin "okşanarak" tedip edilemeyeceği genel kanıyı oluşturuyordu. 2 Şubat 1926 tarihli raporunda Hamdi Bey, *"Dersim gittikçe Kürtleşiyor, mefkureleşiyor, tehlike büyüyor. Dersim, hukumeti Cumhuriye*

[77] Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Cem Yayınevi, İstanbul: 1982, 2. Baskı.

[78] Uğur Mumcu, "İstiklal Mahkemeleri," *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1992.

[79] A.g.m.

için bir çibandır. Bu çiban üzerinde kati bir ameliye ihtimalatı elimeyi önlemek, selameti memleket namına farzı ayindir" diyordu. 25 Aralık 1935 tarihinde ise 2884 sayılı Tunceli Vilayeti'nin İdaresi Hakkında Kanun çıkarıldı.[80] 4 Ocak 1936 tarihinde Dersim Vilayeti'nin adı Tunceli Vilayeti oldu.[81]

Gerçekten de 1935, 1937 ve 1938'de Dersim'e yapılan operasyonların, yaşanan sürgün ve katliamların altındaki imzalar Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'ye aittir. Haziran başında başlanan, operasyonların en ağırı ve sonuncusu olan 1938 Dersim Harekâtı'ndaki kararnamede M. Kemal Atatürk'ün imzası vardır. 8993 sayılı kararnamede *"Bir aydan fazla devam edeceği tahmin edilen Tunceli harekâtının muharebe ve müsademeleri istilzam edecek mahiyet ve ehemmiyette olduğu"* belirtilmektedir. Cumhurbaşkanı olarak M. Kemal Atatürk'ün imzaladığı kararnamede Başbakan olarak da Celal Bayar imzası bulunmaktadır. 09.06.1938 tarihini taşıyan "Atatürk" imzalı başka bir kararnamede de Kara, Hava ve Jandarma kuvvetlerinin Tunceli'ye yapacağı harekâtın *sefer mahiyetinde mühim bir harekât* olduğu yazılıdır. Mustafa Kemal Atatürk'ün Dersim'den değişik yıllarda başka illere göç ettirilen ve ettirilecek yerliler ile ilgili kararnamelerde de imzası mevcuttur. Öyle iddia edildiği gibi, o esnada hasta yatağında bilincini kaybetmiş halde yatmakta değildir.[82]

3 Ocak 2013 tarihinde başlayan Çözüm Süreci'nin ikinci bölümünde görev alan ve iki ay boyunca bölgelerde görüşmeler yapan Akil İnsanlar Heyeti'nden Güneydoğu Bölgesi Grubu'nun raporunda, sorunun kaynağı şu şekilde özetleniyor:

[80] "New Perspectives on Turkey," Simon's Rock of Bard College, Issues 1–4, 1999, s. 15.

[81] Paul J. White, *Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers: The Kurdish National Movement in Turkey?*, Zed Books, 2000, s. 80.

[82] Yıldıray Oğur, "Dersimli Nasıl CHP'li Oldu?," *Taraf*, http://www.taraf.com.tr/yildiray-ogur/makale-dersimli-nasil-chpli-oldu.htm

"Çok kültürlü, çok dilli, çok dinli bir imparatorluğun bakiyesi üzerine modern bir ulus devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'dan miras kalan heterojen kitleden homojen bir millet ve vatandaşlar topluluğu yaratmak istedi. Siyasal bir üst kimlik olarak kurgulanan vatandaşlık; etnik açıdan Türk soyuna, dinsel açıdan sekülerize edilmiş İslam dinine, mezhepsel olarak Sünniliğe ve Sünnilik içerisinde de Hanefiliğe dayandırıldı. Bunun doğal ve kaçınılmaz sonucu olarak Türk soyundan, İslam dininden, Sünni ve Hanefi mezhebinden olmayanlar dışlandı ve ötekileştirildi. Bu makbul vatandaşlık kategorisinin dışında kalanlar (gayrimüslimler, Aleviler, Kürtler ve dindar Müslümanlar), muhayyel siyasi kimlik etrafında asimile edilmeye ve şekillendirilmeye çalışıldılar. Bütün bu kesimlere yönelik olarak sistematik baskıcı politikalar uygulandı. Bu dönem içerisinde Kürtler, ret, inkâr ve asimilasyon politikalarının yanı sıra, tehcir, tenkil ve tedip politikalarına da maruz kaldılar. Kürtler, bu politikalara tepki gösterince, ağır askeri operasyonlarla isyanlar birbirini takip etti. Askerî tedbirlere paralel olarak geliştirilen tehcir ve iskân politikalarıyla Kürtler ülkenin değişik yerlerine sürgüne gönderildiler. Güvenlikçi yaklaşım ve uygulamalar yıllarca sürdü ve devletle Kürtler arasındaki ilişkiler büyük yaralar aldı.

Artık Kürtlerin önemli bir kısmının nazarında devlet, varlıklarını inkâr ederek kendilerine her türlü zulmü reva gören bir baskıcı otorite, hatta bir kısmına göre de düşmandı. Devlete göre ise, Kürtler, kendisine başkaldıran, asi/eşkıya; bazı yönetici kadrolara göre ise, terbiye edilmesi, modernleştirilmesi gereken gayri medeni unsurlardı. Bu tarihî birikimin üstüne, 12 Eylül darbesinin uygulamaları da eklenince, Kürt meselesinin, daha da karmaşık hale geldiğini ve ülkenin son otuz yılına damgasını vuran mevcut boyutlara ulaştığını belirtmek gerekir. Diyarbakır Cezaevi'nde binlerce tutukluya ve yakınlarına yapılan baskı ve işkenceler, adeta bardağı bir kez daha taşıran damla işlevi gör-

dü ve bu uygulamalar, bir yandan neredeyse her tahliye edilenin dağa çıkması sonucunu doğurdu, bir yandan da Kürt meselesinin ciddi anlamda bir modern kimlik sorununa dönüşmesini hızlandırdı.

Yine 90'lı yıllarda işlenen ve hemen bir tedbir alınmazsa bugünlerde birer birer zaman aşımına uğrayarak dosyaları kapatılacak olan binlerce faili meçhul cinayetin işlenmesi, aynı dönemde köylerin boşaltılması ve bir kısmının da yakılmasıyla insanların iç göçe zorlanması, Kürtlerin zaten yaşamakta olduğu toplumsal travmayı daha da derinleştirdi. 17 Temmuz 2004'te çıkarılan 5233 Sayılı 'Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun' ve benzeri düzenlemeler, maalesef bu yaraları iyileştirme konusunda oldukça yetersiz kaldılar."[83]

Kürt isyanlarının sonuncusu olan PKK ile devlet savaşı ise 1984'ten beri devam ediyor. Yine Akil İnsanlar Güneydoğu Grubu raporunda sorunun yol açtığı yıkım şu şekilde tarif edilmiş:

"Kürt sorunu, sadece Kürtlere değil, tüm topluma/ülkeye büyük maliyetler getirdi. Kuşkusuz en ağır bedeli Kürtler ödedi; inkâr edildiler, yok sayıldılar, dilleri yasaklandı, yer isimleri değiştirildi, çocuklarına kendi dillerinde isim koyamadılar. Bunlar yetmedi; yerlerinden yurtlarından zorla çıkarılarak adeta sürgün edildiler, yoksul ve sahipsiz bir şekilde büyük kentlerin varoşlarında kendi kaderleriyle baş başa bırakıldılar. Gidilen yerlerde de işsizlik, fakirlik gibi insan onurunu en ağır şekilde zedeleyecek sorunlar yaşadılar. Tüm bu politikalar, Kürtlerde sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik açıdan büyük yaralar açtı. Şiddet ve baskılar arttıkça; ölü, yaralı, tutuklu ve dağa çıkan kişi sayısı büyüdükçe, Kürtlerdeki travma daha da derinleşti. Özellikle kendilerini "her şeylerini kaybetmiş bir nesil" olarak

[83] Akil İnsanlar Güneydoğu Grubu Raporu, Haziran 2013, ss. 11-12.

gören genç kuşaklarda travma çok daha büyük boyutlara ulaştı.

Kürtlerdeki bu büyük travmanın altında yatan faktörlerin başında, bu sorun yüzünden bugüne kadar yaşanan ölümler gelmektedir. Cumhuriyet'in ilk 14 yılında yaşanan 21 isyan sırasında ölenlerin sayısı 45 bini geçmektedir. Aynı şekilde, PKK ile mücadele sırasında ölenlerin sayısı da 40 binin üzerindedir. Öte yandan, 'terörle mücadele'ye ayrılan kaynağın, farklı hesaplamalara göre 150-400 milyar dolar aralığında değiştiği ileri sürülmektedir. Yaygın kabul gören kanaate göre, bu rakam 300 milyar dolar civarındadır. Hatta hesaplanamayan maliyetle birlikte düşünüldüğünde bu rakamın 1 trilyon dolar civarında olduğu söylenmektedir. Bu rakamlara göre, Türkiye son 20 yılda 'terörle mücadele'ye her yıl yaklaşık minimum 15 milyar dolar kaynak ayırmak durumunda kalmıştır. Ortaya çıkan böylesine ağır bir tablo, doğal olarak bölge ve ülke ekonomisinin ağır yara almasına da yol açmıştır."

Sorunun çözümü yönünde önceki tüm adımlar, maalesef karanlık komplolara kurban gitti. Erbakan ve Özal'ın çabaları yetersizdi. En önemli provokasyonlardan birisi, Özal'ın sorunu çözmek için ciddi adımlar atmaya karar verdiği 1993 yılının baharında gerçekleşti. Bingöl'de sivil 33 asker PKK tarafından öldürüldü ve ardından çok geçmeden Turgut Özal kuşkulu biçimde hayatını kaybetti. 1993 yılı uğursuz, karanlık bir yıldı. Orgeneral Eşref Bitlis gibi, Kürt sorununda güvenlikçi yaklaşımdan farklı düşünen birtakım etkili askerler ve Adnan Kahveci gibi bu konuda Özal'a ileri raporlar[84] sunan

[84] Adnan Kahveci'nin 13 sayfalık raporu, "Kürt Sorunu Nasıl Çözülmez-Bir Çözüm Paketi Önerisi" başlığını taşımaktaydı. Kahveci raporunda bugün Çözüm Süreci'nin de mantığını oluşturan şu tespitleri yapmaktaydı: "Kürt meselesinde önemli olan tek şey, kendini Kürt kökenli olarak görenlerin aynı zamanda kendilerini Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci sınıf vatandaşı olarak hissetmeleridir. (...) Çözüm vardır. Ama uygulaması siyasi otoritenin tam olarak etkinliğini göstermesine bağlıdır. İlk iş olarak Türk toplumunun şunu kabul etmesi gerekir. Demokratikleşme ne kadar olursa olsun bölücü terör durmayacaktır. Bakın bu hakkı verdik ama terör durmadı tezi ile demokratikleşmeye bakmamamız gerekir. Kürtçe ile ilgili yasak kalkınca bölücü terörün duracağını zannedenler de aynı yanlış içinde idiler."

siyasiler aynı yıl içinde şüpheli biçimde hayatlarını kaybettiler.

1999 yılında Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanıp Türkiye'ye teslim edilmesiyle, sorunda yeni bir safha başladı. 1999 yılında Öcalan'ın silahlı güçleri ön koşul öne sürmeden sınır dışına çekme çağrısı yaptığı sırada trajik gelişmeler yaşandı. Çekilme sırasında devlet kaynaklarına göre 200, PKK kaynaklarına göre 500 civarında PKK'lı arkalarından vurularak, tuzağa düşürülerek infaz edildi. İkinci açılım sürecinde PKK'nın geri çekilmesi konusunda konuşan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da *"Geçmişte PKK çekilirken malum infazlar yapıldı. Şimdi biz hükümet olarak bu yönde düşünmüyoruz"* diyerek bu acı hadiseyi teyit etti.

Yazar ve Kürt siyasetçisi Orhan Miroğlu, 2004 yılında uzun bir ateşkes sürecinden sonra PKK'nın silahlı mücadeleye dönmesini, Ergenekon iddianamelerine de yansıyan bilgilere dayanarak şöyle anlatıyordu:

"2004 yılında PKK'ye tekrar silahlı mücadele kararı aldırılmamış olsaydı sorun bu noktaya gelmezdi. Karar aldırıldı diyorum çünkü kongreye tanıklık eden ve katılan birçok kişi, aynı şeyi söylüyorlar. İmralı'dan gelen avukatlardan birinin yapacağı konuşma öncesinde liderlerden birçoğu savaşın sürmemesi yönünde tavır koyuyor ancak aynı kişiler konuşma sonrasında çıkıp özeleştiri veriyorlar. Öncesinde bir komutan İmralı'da Öcalan'a gidiyor ve şöyle söylüyor: 'Devlet sizi bu yoğunlukta bir savaşla ciddiye almaz, savaşı sertleştirmeniz gerekli.' İmralı'da Öcalan ile ilişki içerisinde bulunan devlet görevlilerinin savaş yanlısı tutumu da burada belirleyici olmuş görünüyor."[85]

İşte, 2009 yılında AK Parti hükümetinin başlattığı birinci açılım sürecine böyle bir tarihsel perspektiften ulaşıldı. Bu perspektifin iki halk ve halklar ile devlet arasındaki güveni tamamen olmasa da önemli ölçüde yok ettiğini görmek gereki-

[85] Orhan Miroglu, "Silah ve şiddet hiçbir şeyin sigortası değildir," http://www.ilkehaber.com/yazdir/haber/silah-ve-siddet-hicbir-seyin-sigortasi-degildir-20352.htm

yor. Böyle kırık bir güven zemininde barışı aramak, bulmak ve tesis etmek takdir edilecektir ki sadece bir siyasi partinin kaldırabileceği bir yük değildir. Bir yanda 90 yıldır süregelen totaliter bir devlet ideolojisi, çoğunluk yalanlara dayalı bir resmi tarih anlatısı, Türkler ve Kürtler arasına giren ve 40 bin insanın ölümü ile kronik hale gelen önyargılar; öte yanda ülkenin batısı ve doğusu arasında birbiri ile yüzde yüz zıt iki Türkiye algısının oluşması ve iliklere işleyen milliyetçilik-ulusalcılık ve devletçilik, çözümün karşısına dikilen en büyük zorluklar olmuştur.

Çözüm Süreci'ne daha ileride değineceğimiz için, bu kısa girizgâhla şimdilik kifayet ediyorum.

İkinci Bölüm

Yeni Bir Dönem: AK Parti Hükümetleri

KÜRTLERE VE AZINLIKLAR dâhil tüm 'öteki'lere yönelik monolitik-ayrımcı devlet aklının 3 Kasım 2002 genel seçiminden itibaren iktidara gelen AK Parti hükümetlerince terk edilmeye çalışılması hamleleri, bu dönemin ana motiflerinden birisidir. Kimi radikal, kimi ise sembolik adımlarla, AK Parti cephesinde Tek Parti ve Kemalist Türkiye devletine mesafelenme ihtiyacı duyulduğu açıktır. Ancak, Kemalist halk mühendisliği etkilerinin, 2002'den itibaren dindarların başlattığı demokratikleşme sürecinde tamamen bertaraf edildiği söylenemez. Doğrusu böyle bir beklenti de oldukça naif olurdu. Dönemin Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün, günümüz uluslararası hukukunda bir insanlık suçu sayılan mübadeleler hakkında 2008 Kasım'ında yaptığı, *"Bugün eğer Ege'de Rumlar, Türkiye'nin pek çok yerinde de Ermeniler yaşamaya devam etseydi, acaba Türkiye aynı millî devlet olabilir miydi?"* açıklaması; bu monolitik zihniyetin türlü tezahürleri ile türlü kesimlerde ne kadar derinlere işlediğinin açık kanıtıdır. Üstelik bu

durum, sadece hükümetin değil, ülkedeki her kesimin sorunudur. Geçmişten kopmak, akıl ile mümkün olsa bile, duygu ve anlam dünyalarında etkisini sürdürmektedir. Bu nedenle, bu türden eleştirileri siyasi malzeme olarak kullanmak yerine, kendimizi de dâhil ederek sürekli gündemde tutmak, normalleşmenin bir gereğidir.

DEMOKRATİK KOALİSYON

AK Parti hükümeti, 28 Şubat'ta Millî Nizam ve Millî Görüş anlayışında yaptığı ciddi bir özeleştiri ile, önemli bir paradigma değişimine gitmiş ve devlet ideolojisi ile arasına mesafe koymak yolunda ciddi adımlar atmıştır. Bunda, Tek Parti ve Kemalist uygulamalarında ortaya çıkan ortak mağduriyet duygusunun, diğer toplumsal parçalara yönelik olarak dindar kesimlerde empati yaratması etkili olmuştur. Tabii, bu noktada bir çift geçişlilik de mevcuttur; aynı durum, dindarlara yönelik bakışta laiklerde bir miktar da olsa kırılma yaratmış, özellikle 28 Şubat Postmodern Darbesi ve başörtüsü nedeniyle yaşanan şiddetli mağduriyetin sahiplenilmesini kısıtlı da olsa sağlamıştır. Liberallerin, özgürlükçü solun ve demokratların, ilk iki döneminde AK Parti hükümetine verdikleri desteğin altında bu paydaşlık önemli bir yer tutmuştur. Dindarlar ile seküler liberal, özgürlükçü solcular ve demokratlar, birbirlerine demokratikleşme ortak zemininde yakınlaşmış, otoriter devletin dönüşümünde nispeten ortak bir yol haritasında birleşmişlerdir. Lakin bu 'birleşmenin' geçici ittifaklarla değil, gerçek bir eşitlik zemininde kalıcı hale gelmesi gerekmektedir. Nitekim Gezi sürecinde, neredeyse 10,5 yıllık mücadele hiç yaşanmamış gibi, özellikle başörtülü kadınlar üzerinden üzücü bir yabancılaşma baş göstermiştir.

2002-2010 sürecinde liberal, sol ve demokrat aydınların kendi mahallelerinde uğradıkları baskıya rağmen, AK Parti

hükümetine verdikleri destek çok önemli bir meşruiyet kaynağı olmuştur. Hükümetin üzerinde bir yük olan *"Gizli ajanda*ya sahip, güler yüzlü irticai tehdit" ithamları ve baskısı bu sayede etkili olamamış, bu ittifak, ABD ve AB başta olmak üzere dış dünya nezdinde AK Parti'ye geniş bir meşruiyet alanı açmıştır. AK Parti'ye yönelik sınıfsal önyargılar ve irrasyonel irtica korkularının ötesine geçmeyi başarabilen bu kesimler, 12 Eylül 2010 Referandumu'nda—"Yetmez Ama Evet" kampanyasında olduğu üzere—ulusalcılar ve radikal sol örgütler tarafından adeta linç edilmişlerdir. Liberal, özgürlükçü sol ve demokratların toplumsal bir tabana denk gelmeyen büyük bir algı yaratma güçleri vardır. Bir tür kefalet etmeye benzeyen bu ezber bozan etki, sadece medya ve STK'lardaki etkili varlıklarından değil, seküler cemaatten gelerek, dindar cemaatler hakkında mümkün olduğunca adil ve önyargısız bir söylem geliştirmeleri sayesinde mümkün olmuştur. Kendilerine yönelik nefretin en büyük nedeni de, seküler cemaatlerde dindarlara karşı kurulan cephede gedik açmaları ve bu nedenle birer 'Truva Atı' olarak görülmeleridir.

Bu demokratik koalisyonun ortaya çıkışındaki etkenlerden biri de askerî ve sivil vesayetin ülkede hâlâ çok ciddi bir iktidar gücüne sahip olmasıdır. Recep Tayyip Erdoğan'ın 1994 yılında İstanbul Belediye Başkanı seçilmesi ve sonrasındaki genel seçimlerdeki Refah Partisi'nin yükselişi ile birlikte, askerî-sivil vesayet odakları, 'beyaz sermaye' ve 'beyaz medya'nın güçlü desteği ile dindarların 'demokrasinin zayıf karnını' kullanarak iktidara gelmesini önlemek için aralıksız çalışmışlardır. Bunun sadece—çoğunluk irrasyonel de olsa—samimi rejim korkusu veya yaşam biçimlerine dair endişelerden kaynaklandığını söylemek naiflik olur. Bu belki, Kemalist stratejinin ağır ve yanlı propagandalarının etkisinde kalmış kentli taban tarafından böyle algılanmış olabilir. Ancak devletin gizli iktidarını seksen yıldır kuran ve yöneten elit kadro için aynı id-

dia pek doğru değildir. Onlar tam da gerçekliğin üzerini örten bir iklimlendirme çabasını sürekli canlı tutmuşlardır. Hakikati bilmeyen, hakikati çarpıtmaya kalkışmaz. Suni bir gerçeklik yaratmaya karar vermiş olanların, hakikatin bilgisine sahip olacağı zorunlu bir çıkarımdır.

Ülkenin tapusunu cebinde tutmak isteyenlerin, bunu bir hobi olarak yapmadığı, çok ciddi ekonomik çıkarlarının olduğu bir gerçektir. Sermayenin, ilk bölümde özetini sunduğum kuruluş kimyası, yatırım ve yaratıcılıktan çok, gayrimüslimlerin malvarlıklarının bu kesime aktarılması, devletin ekonomik politikalarının bu güçlü ailelerin varlıklarını arttıracak şekilde uygulanması şeklinde tezahür etmiştir. 24 Ocak Kararları ve Turgut Özal'lı ANAP dönemine kadar uygulanan kapalı ekonomi-ithal ikame yani yüksek gümrük duvarları ile rekabetten korunan beyaz sermaye, ekonominin doğal akışına uygun olmayan bir şekilde büyümüş ve güçlenmiştir. Üretmeden tüketmenin, kapalı ekonominin, zayıf ihracat rejimi, değersiz lira ve yüksek enflasyonun sübvansiyonu, yıllarca devlet tarafından dolaylı vergiler ve borçlanma ile karşılanmış, bu da halka yoksulluk ve zayıf sosyal devlet olarak geri dönmüştür. Turgut Özal'ın bu kadar yalnız kalması ve hedef seçilmesi, Kürt sorununu çözme niyetinin yanında, bu ekonomik sistemi değiştirecek radikal adımları atması nedeniyle olmuştur. Serbest piyasa ve liberal ekonomi politikası, kapalı ekonomi ile dev zenginliklere sahip olan 'beyaz' çevrelerde büyük tepkiye neden olmuş, medya gücü ile Özal etkisizleştirilmiştir. Özal'ın aile konularının medyada bu kadar manipülatif şekilde işlenmesi, aslında karakter suikastına yönelik bir operasyondur. Etkili de olmuştur.

28 Şubat Postmodern Darbesi, yaşanan darbeler içinde en büyük işbirliği ile gerçekleştirilmiş olanıdır. Konvansiyonel bir açık darbenin konjonktürü geçerli olmadığı için 1960, 1971 ve 1980 darbelerinin bileşenleri rollerini daha farklı paylaşmış,

asker daha geride dururken; medya, iş çevreleri, üniversiteler, sendikalar, odalar ve STK'lar asıl taşıyıcı unsurlar olarak darbeyi gerçekleştirme-meşrulaştırma görevini üstlenmişlerdir. Bu birleşenlerin ağırlıklı ortak noktası, ekonomi çevrelerine ait olmalarıdır. 1990'larla birlikte değişen dünya düzeninde dışarıya açılmaya gayret eden ve güçlenen 'siyah' Anadolu sermayesi, irtica, rabıta gibi ideolojik yaftalarla baskı altına alınmaya çalışılmış, bir 'yeşil sermaye tehdidi' şayiası yaratılmıştır.[86] Bu sermayenin kökenleri Suud Ailesi etkisi altındadır ve asıl niyeti ülkeye şeriatı getirmektir. Propagandanın özeti budur. Artık şirketlerin 'beyaz' ve 'siyah' olarak andıçlandığı, Genelkurmay'da listelerin yapıldığı bir dönemdir bu. Ülker gibi makbul bulunmayan tüm şirketler zararlı olarak takdim edilmekte, halka listeler dağıtılmakta ve Kemalist-seküler çevreye bu şirketlerin ürünlerinin yerine alternatif 'beyaz' şirketlerin ürünleri tavsiye edilmektedir.

[86] TBMM Darbeleri Araştırma Raporu, Cilt 2, Kasım 2012, s. 1302. "Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı tarafından hazırlanıp Sayın CB'na sunulan 17 Mart 1998 tarihli "İRTİCA NE DURUMDA?" başlıklı belgede (sh. 30 vd.) ve bu belge içinde yer alan iddialar ve bunlara ilişkin önerilerin sunulduğu 1 Nisan 1998 tarihli belgede (sh. 6-10), "İrtica'ın Sermaye Alanındaki Faaliyetleri" başlığı altında İrtica'yı desteklediği iddia edilen sermayenin ekonomide söz sahibi olmasına engel olunmasına yönelik önerilere yer verilmiştir. Sözkonusu iddiaya göre "İslami sermayenin" bilinen kaynakları,—holdingler (7 büyük holding),—şirketler (4000 civarında),—özel finans kurumları (11 büyük kurum),—vakıflar (şubeleri ile birlikte dört binin üzerinde),—derneklerdir. Bu başlık altında "İslami sermaye"nin yurtdışı eğitim yatırımlarının, sermaye piyasası mevzuatına aykırılıkların, haksız rekabet ile ilgili hususların incelenerek bunların engellenmesi için her türlü tedbirin alınması önerilmiştir. (...) Yine 29.07.1997 tarihli *"Siyasal İslami Kesimin Kadrolaşma Faaliyetleri"* adlı belgede *"İslami Sermaye"* başlığı altında Faisal Finans, Albaraka Türk ve Kuveyt Türk siyasal İslam'a destek sağlayan yurtdışı kökenli finans teşkilatları olarak sayılmıştır. Bu finansal kuruluşlarla birlikte bazı cemaatlerin yurt dışında önemli bir finansal örgütlenmeye sahip oldukları ifade edilmiştir. Yine bu belgede irticai olduğu iddia edilen derneklerin (MÜSİAD ve Fethullah Gülen yanlısı İş Hayatı Dayanışma Derneği gibi), ticari şirketlerin, holdinglerin (Kombassan, Yimpaş, İhlas), finans kuruluşları (İhlas Finans, Asya Finans, Anadolu Finans), vakıflar ve Refah Partili belediyelerin "İslami Sermaye"nin yurtiçindeki ekonomik gücü olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca "Siyasal İslami Kesimin Kadrolaşma Faaliyetleri ve İslami Sermaye İle İlgili Genel Değerlendirme, Sonuç ve Teklifler" başlıklı belgede de İslami sermayenin tasfiye edilmesine yönelik tekliflerde bulunulmuştur.

Necmettin Erbakan liderliğindeki Refah Partisi'nin seçim başarısı ve kurulan koalisyonda başbakanlığının engellenememesi, darbe düğmesine basılmasına ve darbe bileşenlerinin operasyonunun başlamasına neden olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 28 Şubat'ı özel kılan rolüyle, darbenin maestrosu olarak görev yapmıştır. Askerin muhtıra mektupları Demirel tarafından işlevselleştirilmiş, Refah-Yol'un düşürülmesinden sonra, verdiği sözü tutmayarak hükümeti kurma görevini Mesut Yılmaz'a vererek operasyonu tamamlamıştır.

28 Şubat Darbesi sonrasında çoğu büyük holding ve bankaların, gazetelerin yönetim kurullarında birer emekli askerin görev yapması, bu organik asker-sermaye ilişkisinin en önemli sembollerindendir.[87] Bu dönemde devlet bankaları hortumlanmış, yüksek faizlerle devlet adeta soyulmuş ve 2001 krizi bu ağır suiistimaller sonucu gerçekleşmiştir. 28 Şubat'ın devlete maliyeti, daha doğrusu hortumlanan rakam 260 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır.[88]

[87] *TBMM Darbeleri Araştırma Raporu*, Cilt 2, Kasım 2012, ss. 1302, 1303. "Komisyonumuzca Fon'a devredilen bankalar ve kamu bankalarında (T. Halk Bankası, T.C. Ziraat Bankası, T. Vakıflar Bankası) üst düzey yöneticilik (danışmanlık da dahil) yapmış olan asker kökenli kişilerin görev dönemlerine, sorumluluk alanlarına ve varsa haklarında yapılmış suç duyurularına ve akıbetlerine ilişkin ilgili kurum ve bankalardan bilgi talep edilmiş olup, sözkonusu bankalarda görev yapmış olan asker kökenli personel ve görev dönemlerine ilişkin bilgiler ise şu şekildedir: 1. (Emekli Orgeneral) Hüsnü ÇELENKLER (Halkbank Danışma Kurulu Üyesi) (1990-1991) 2. Metin AKPINAR (Ziraat Bankası Genel Müdür Yardımcısı) (1996-1999) 3. (Emekli Orgeneral) A. Doğan BAYAZIT (Kentbank) (1996-1999) 4. (Emekli Oramiral) Ö. Feyzi AYSUN (Bayındırbank) (1991-1993) 5. (Emekli Orgeneral) Sabri YİRMİBEŞOĞLU (Bayındırbank) (1996) 6. (Emekli Koramiral) Çetin ERSARI (İnterbank) (1996-1999) 7. (Emekli Orgeneral) Teoman KOMAN (İnterbank) (1997-1999) 8. (Emekli Koramiral) Işık BİREN (Egebank) (1989-1991) 9. (Emekli Oramiral) H. Vural BAYAZIT (Etibank) (1999-2000) 10. (Emekli Orgeneral) M. Muhittin FİSUNOĞLU (Sümerbank) (1998-1999) 11. (Emekli Oramiral) Zahit ATAKAN (Impexbank) (1989-1991) 12. (Emekli Koramiral) Ekmel TOTRAKAN (Etibank) (1997-Özelleştirme öncesi) 13. (Emekli Korgeneral) Alaettin GÜVEN (Etibank) (1998-Özelleştirme öncesi) 14. G. Aydın AKSAN (Etibank) (1994)."

[88] *TBMM Darbeleri Araştırma Raporu*, Cilt 2, Kasım 2012, ss. 1325, 1326. "28 Şubat sürecinde, popülist politikaların finansmanı amacıyla kamu bankalarının kullanılması bu bankaların görev zararları yazmalarına neden olmuştur. 2001 krizi sonrasında finansal sistemin güçlendirilmesi sürecinde kamu bankalarının görev zararlarının

28 Şubat'ın ekonomik yönü sadece bir hortumlama olarak da açıklanamaz. Olayın asıl boyutu tabii ki ülkenin ekonomik kaynaklarını, ekonomi yönetimini paylaşacak bir demokratik rejime geçişin önünü kesmek olarak ortaya çıkmaktadır. Görüldüğü üzere, 28 Şubat'ta medya ile halka gösterilen simülasyon, aslında bir irtica tehlikesinden çok, iktidar savaşının ta kendisidir. Bu savaşın ne ahlaki, ne de demokratik olduğu iddia edilebilir.

Şüphesiz, içinde rasyonellik ve ahlak barındırmayan her hareket, halktan ve zamanın ruhundan ciddi bir şekilde karşılığını alır. 28 Şubat darbecilerinin ekonomik yağması ile ülke 2001 Şubat'ında çok ciddi bir ekonomik krize sürüklenmiş, bu durum halkın fakirleşmesine yol açmış ve 28 Şubat'ın iktidarı teslim ettiği ANASOL-D hükümetine öfke uyandırmıştır. Bu öfke, ülkede siyasal rejimde bir reform baskısı yaratmıştır. Emekli maaşlarının bile neredeyse ödenemez hale gelmesi, iç borçların ertelenmesi, işsizliğin ve enflasyonun zirve yapması, devletin astronomik faizlerle bile borç bulamaması, IMF'den 1 milyar dolar borç alabilmek için çok ağır şartlara maruz kalınması, hatta bağımsızlığın zarar görmesi gibi olumsuz gelişme-

ülkeye maliyeti *21,9 milyar dolar* seviyesindedir. Öte yandan yüzde 100 mevduat garantisi altında özel sektör bankaları zayıf denetim altında toplamış oldukları fonları geri dönüşü olmayan ekonomik birimlere transfer etmeleri, öz kaynakları yetersiz ve küçük ölçekli özel bankaların risklere karşı kırılganlığını artırmıştır. Nihayetinde bankacılık görevini yerine getiremeyecek hale gelen şirketlerin yönetimlerine TMSF tarafından el konmuştur. TMSF'nin yönetimlerini devraldığı 25 banka için *31,4 milyar* dolarlık kaynak ihtiyacı doğmuştur. Sonuç olarak özel sektör ve kamu sermayeli bankaların yeniden yapılandırılmasının ülkeye maliyetinin *53,3 milyar ABD doları* olduğunu ifade edebiliriz. (...) 28 Şubat süreci sonrasında şoklara karşı kırılganlıkların daha da yükselmesiyle 1999 ve 2001 yıllarındaki ekonomik küçülmelerin yatırımlara olumsuz yansımaları *47 milyar ABD* doları civarındadır. Devlet iç borçlanma senetlerinin bankaların toplam aktiflerindeki payı 1990 yılında yüzde 10 iken, bu oran 1999'da yüzde 23 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kamu kesiminin faiz harcamalarının gayrisafi millî hasılaya oranının değişmediğini kabul ettiğimizde 1997-2007 periyodunda yaklaşık *119 milyar ABD doları* fazladan faiz giderlerine harcama yapıldığı görülmektedir. (...) Bu bağlamda 1999 yılında meydana gelen ani sermaye çıkışlarının ardından ekonomide yüzde 6,1 oranında, 2001 yılındaki sermaye çıkışları sonrasında ise gelir seviyesinde yüzde 9,5 oranında daralma sözkonusu olmuştur. İki dönemdeki sermaye çıkışları sonrasında gayrisafi millî hasıla düzeyinde toplamda *75 milyar ABD Doları* azalış meydana gelmiştir."

ler, halkta büyük tepki yaratmıştır. 3 Kasım 2002 seçimlerine doğru gelindiğinde, 28 Şubat'ın payandası olan ANAP ve DYP, halk nezdinde artık yok hükmündedir.

Kapatılan Refah Partisi tabanı ve tüm dindar kesimlerin paylaştığı haksızlık hissi de diğer bir dinamik olarak devrede olmuştur. Seküler çevreler 28 Şubat'ı gerekli bir 'balans ayarı' olarak görseler bile, bu darbenin hedefi olan ve ağır bedel ödeyen dindarlar, yaşananın gerçek anlamını çok iyi bilmektedirler.

ADİL DÜZENDEN ADALET VE KALKINMAYA

1960'lardan itibaren evrimleşerek 2000'lere gelen Millî Nizam, Millî Görüş, Adil Düzen hareketinin en önemli özelliği tabana dayalı bir oluşum olmasıdır. 28 Şubat'ta kendilerine yapılan haksızlığı fetişleştirmek yerine, bundan ders çıkarmayı tercih eden reformcu karakterler yeni bir hareket başlatırlar. Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül ve Bülent Arınç'ın önderliğinde Erbakan'ın Millî Görüş'ü ile ciddi bir farklılaşma yaşanır. Hatta kongrede Abdullah Gül, kıl payı denecek bir oranla genel başkanlığı kaçırır. İvmenin nereye doğru gittiği aslında çok açıktır.

Reformcular şu kritik soruyu kendilerine sorarlar: "Nerede hata yaptık?" Darbe açık bir haksızlıktır ama mağduriyete sığınmak ve özeleştiri yapmamak, sadece tarihin tekerrür etmesi anlamına gelecektir. Bu kritik özeleştirinin mümkün olması sonucunda Millî Görüş çizgisi ile önemli konularda ayrışma yaşanır. *Raison d'etat* yani hikmet-i hükümet, siyasal İslamcıların ahlaki ve dinî bulmadıkları sapmalar içerir ama bu, dünyanın bir gerçeğidir. İslami ve ahlaki olan ile kamu ve siyaset alanının birbirinden çok farklı olduğu ortadadır. Reel politik gibi bir ahlak düşkünlüğüne ortak olunmasa bile, oyunun kurallarının bilinmemesi, dindarların sürekli olarak ma-

dun, yanlış anlaşılan ve manipüle edilen bir topluluk olarak kalmasına yol açacaktır. Öte yandan oyunun kurallarını anlamadan oyun kurmak, oyundan dışlanma sonucu ortaya çıkan öfkenin şiddete yönelimi tehlikesini doğurmaktadır.

Bu satırların yazıldığı günlere kadar, Mısır'da, Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye yapılan darbe sonrası İhvan'ın bu tuzağa düşmemiş olması çok önemli bir artıdır. 27 Temmuz (2013) katliamında dahi, İhvan yöneticilerin "Sürekli öldürülüyoruz, ama biz öldürmeyeceğiz" açıklaması yapması, müthiş bir aydınlanmayı ima ediyor. Çünkü hiçbir muktedirin, öldürülmeyi göze alan, ama öldürmeyi seçmeyen bir hak arama karşısında geçerli bir cevabı yoktur. İhvan'ın yüz yıllık varoluş mücadelesi geleneğinin ne kadar önemli olduğu böylelikle ortaya çıkıyor. Şahsi temennim, İhvan'ın tüm vahşet ve kışkırtmaya karşın, bu tavrını sonuç alana kadar sürdürmesidir. General Sisi'nin beklentisi, şiddete şiddetle karşılık verilmesidir. Böylelikle darbe meşrulaşacaktır.

Hâsılı, Millî Görüş'ün reformcu liderleri tarafından, içine kapalı bu sistemi kırmanın gerekli olduğu anlaşılır. *"Demokrasi ile İslam bağdaşmaz mıdır?" "Dinin ve demokrasinin evrensel ilkeleri arasında bir çatışma mı vardır?"* Dindarlar, bunu iddia etmenin, öncelikle kendi inançlarına bir haksızlık olduğunu düşünür. Kürtlerin devlet tarafından ezilmesi, dillerinin yasaklanması mı İslam'a daha uygundur, yoksa *"Arap'ın, Acem'e üstünlüğü yoktur"* diyen Peygamber'in sözlerine uymak ve halkların haklarını savunmak mı? *"Gayrimüslimlere yapılan haksızlıklar Medine Sözleşmesi'ne göre nasıl tanımlanabilir?"* Bu soruların cevapları, genel olarak haklar konusunda dindar kesimde İslam ve demokrasi arasında bağ kurulmasını ve Türk-İslam sentezinin detoksunu sağlamıştır.

Böylelikle, AK Parti, ABD'nin bir şeytan devlet, AB'nin de bir ahlaksızlar kulübü olduğu türünden kategorik duruşlarla köprüleri atmaya başlar.

Küreselleşme ile birlikte, mütedeyyin tabanın dünyaya açılması, özellikle ekonomik anlamda dünya ile entegrasyon, devlet ihaleleri ile değil, üreterek para kazanmanın tercih edilmesi, buna bağlı oluşan değişim arzusu, muhafazakâr ailelerin çocuklarını yurt dışına eğitime göndermeleri ciddi bir toplumsal dinamiği harekete geçirmiştir.

'Dindar,' 'mütedeyyin,' 'muhafazakâr' derken, bir inançtan ziyade, Cumhuriyet'in vatandaşlık tanımında yer almayan, 'siyah Türk' veya 'siyah Kürt' olarak da tanımlanabilecek bir sosyolojik gruptan bahsettiğimizi burada belirtmekte yarar var. Bu noktada, laik-ulusalcı kesimlerin veya ara grupların "Bizler de Müslümanız, dindarız" itirazları konu dışı kalmaktadır.

Bu dönem için yapılan yorumlarda Türkiye'nin birikmiş ve dondurulmuş sorunların altında ezildiği, küreselleşme ve Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeni ile zaten değişmeye mecbur olduğu iddia edilmektedir. Buradaki gizli varsayım, 2002'de iktidara gelen AK Parti'nin hızla giriştiği reformların aslında partinin ideolojik, ahlaki tercihinden bağımsız olarak, bir zorunluluk olduğuna dayanır. Yani, hangi siyasi parti olsa, böyle bir değişim zaten dış dünya tarafından Türkiye'de dayatılmıştır ve bunda AK Parti ve tabanının tercihleri, olsa olsa parametrelerden birisi veya en önemsizidir. Bu görüş, daha çok, AK Parti'nin yaptığı reformların, AB üyeliği konusundaki ilk dönemindeki arzusunun ve demokratikleşme sürecinin doğru olduğunun seçkinci-dışlayıcı dilde kabul edilmesidir. Lakin sorun bunu dindarların yapmasıdır ve bu "seküler-ulusalcı" cemaatin rasyonel bir çizgide durmaya çalışan kesimlerinde dahi bir kafa karışıklığına neden olmuş ve nedenleri başka öznelere bağlama ihtiyacı doğurmuş gibidir. Çünkü yapılanların doğru ve bu doğruların öznesinin de AK Parti olduğunun kabul edilmesi durumunda, ortaya çıkacak gerçekle yüzleşme konusunda ciddi ve aslında sınıfsal bir sıkıntı vardır. Bu, Kemalizmin ve radikal aydınlanmacı paradigmanın çökü-

şü anlamına gelir. Dindarların da 'iyi bir şeyler' yapabileceğini, bu ülkeyi seküler-ulusalcılar kadar hatta onlardan daha iyi yönetebildiklerini kabul etmek, oldukça zor bir durumdur.

Türkiye'nin çok ciddi bir cemaatçi yapısı vardır ve bu asla sadece dindarlarla kısıtlı değildir. Dinî bir kavram olarak kanıksanan 'cami-camia-cemaat' olgusu Türkiye'de istisnasız tüm kesimleri kapsar ve en önemli nedeni devlet şiddeti, otoriterliği ve totalitarizmidir. Hızlı bir özetini geçtiğim Osmanlı ve Türkiye devlet tarihinde 'bireyleşme' adeta bir tehdit olarak görülmüş ve ezilmiştir. Bunun yanında, hem Osmanlı'dan gelen tebaa yapılanması hem de Cumhuriyet dönemindeki baskılar, toplumların kendi kompartımanlarına çekilmesine, 'kendi benzerleri' ile güçlü bir dayanışma-direnme ağı geliştirmelerine yol açmıştır.

Bu doğal rezistans, totaliter devletin hem arzu ettiği, hem çekindiği sonuçlar doğurmuştur. Hedef seçilen toplumsal parçalar, dindarlar, Aleviler, azınlıklar, Kürtler, solcular ve her türlü muhalif gruplar, korunma güdüsüyle içlerine kapanarak etkili birer siyasi aktör olamamışlar, istisnai hareketler ise kısa soluklu kalmıştır. Bu kesimler aynı zamanda, devletin tepesinde üretilen stratejilerden habersiz kalarak, bu stratejinin şiddetli uygulamaları yüzünden birbirlerini suçlamışlardır.

Bu strateji, tüm bu toplumsal yapılar arasında ciddi düşmanlıklar yaratmayı başarmış, önyargıları kökleştirmiş, yabancılaşma ve düşmanlaşma sayesinde, kendi iktidarını 'sağlam' bir şekilde sürdürebilmiştir. Sünniler ile Aleviler, Türkler-Kürtler ile gayrimüslimler, Kürtler ile Türkler, rijit laik-ulusalcılar ile dindarlar, sosyalistler ile sağcılar ve muhafazakârlar, kentliler ile taşralılar, sermaye ile çalışan sınıflar, hatta erkekler ile kadınlar ve yaşlılar ile gençler arasında gerçekleşen algı parçalanması, aynı coğrafyada birbirinden taban tabana zıt onlarca Türkiye algısının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Aslında bu, bilindik kolonyal 'böl-yönet' mantığının içeride uygulanması-

dır. Kemalist elitin, halkı, 'ilkel, tembel, tekinsiz, düşük ahlaklı, ontolojik olarak modernite ile uyumsuz, kendi başına bırakıldıklarında ülkeyi çağlar öncesine götürecek denli arkaik ve yobaz' olarak gören algısının, Batı'nın Doğu'ya kolonyal bakışı ile benzerliği şaşırtıcıdır. Haliyle, bu 'tehlikeli yığınları' dönüştürme, kontrol etme ve yönetme stratejileri de kolonyalların Doğu'da uyguladıkları strateji ile benzerlik taşır.

Kompartımanlara tıkıştırılmış, birbirlerine önyargılarla düşman edilmiş etnik, dinî ve siyasi yapılar, Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne kadar hâlâ toplum olamamışlardır. Türkiye'de daha çok dinî ve siyasi cemaatler vardır ama sağlıklı ve özgür bir toplum yapısı henüz kurulamamıştır. Algılardaki sayısız Türkiye tahayyülleri tek mekâna indirgenememiş, aradaki önyargılar; ama özellikle Kürt, Alevi ve ulusalcı-laikler sorunu buna engel olmuştur. Türkiye'nin Gezi dâhil, yaşadığı her krizde toplum olamamanın, aynı dili konuşamamanın yarattığı bu derin çatlak ve şiddet eğilimi kendisini belli etmektedir.

Türkiye'de birkaç dönem hariç, hükümetlere ancak birer belediye, çok çok birer bayındırlık bakanlığı işlevi görmelerine izin verilmiştir. Adnan Menderes, 1970'lerdeki Bülent Ecevit (Karaoğlan) ve Turgut Özal dönemleri birer istisna kabul edilebilir ama 'iktidar' olma konusunda hem mükemmel örnekler değillerdir hem de çoğu eksiklerine rağmen, kırmızı çizgileri aşmış olmaları, liderlerin hayatına mal olmuştur. Menderes darbe sonucu idam edilmiş, Özal ise Kürt sorununu çözme konusunda adım atmak üzereyken, şüpheli bir ölümle tasfiye edilmiştir. Ecevit ise, yine aynı kesimler tarafından sağlık nedeniyle darbeye maruz kalmıştır. Gezi'nin kimi aktörleri, o dönem de tıpkı Gezi sürecinde Erdoğan'a yaptıkları gibi, Ecevit'i hedef almışlardır.

Türkiye'de iktidar, TSK'nın liderliği ve koruyuculuğunda, seçimle gelip gitmek gibi bir zorunluluğu olmayan, sabit bir elite aittir. Bu elit iktidar, ülkeyi kurduğunu ve emanet aldığı

nı düşünen askerler, medya, odalar, sendikalar, üniversiteler, yargı, ulusalcı STK'lar ve sermayenin millîleştirilmesi esnasında oluşturulan millî burjuvazinin kendisidir. Medya, sendikalar, meslek örgütü görünümündeki vesayet STK'ları ve üniversitelerin önemli bir kısmı, kritik dönemlerde cuntalarla ittifak ederek siyasi iktidara karşı 'devrim' yapmak üzere silaha sarılan sosyalist bazı gruplar, devletçi siyasi partiler ve devşirilen, otoriter devletin hikmetine inanmış, muhafazakâr-sağ kesimler bu elitin etki alanında kalmışlardır.

Tüm bu kesimler, derin-değişmez iktidarı çoğulcu, birbirine rakip gösteren, gizleyen roller üstlenirler. Bu, halkın kafasını karıştırır ve muhalif, dönüştürücü enerjisini derin iktidarın akülerine taşır. Halk, totaliter devlete karşı mücadele verdiğini, sandıkta demokrasiye hizmet ettiğini düşünürken, aslında sadece statükoyu tahkim ediyordur. Süleyman Demirel'in kritik anlarda derin devlete biat eden tercihleri, her darbede şapkasını alıp gitmesi, 28 Şubat Postmodern Darbesi'nin ise maestroluğunu üstlenmesi bu işbölümüne mükemmel bir örnektir. Bülent Ecevit'in 1970'lerdeki halka dönüşü ima eden 'Karaoğlan' dönemi, gerçekten bir olumlu istisnadır. Lakin Ecevit, 1970'lerde kontrgerilla ile karşılaştığında, tercihini onunla savaşmak yerine, görmezden gelme yönünden kullanmış veya kullanmak zorunda kalmıştır. Bunun hayatına veya siyasi geleceğine mal olacağını düşünmüş olmalıdır.

Doğrusu, sanılanın aksine 'Türkler'in de bu uzun sıkıntılı dönemden fayda gördüğü büyük bir yanılgı ve bu kesimlere de haksızlıktır. Irk olarak avantajlı ve rejimin muteber bulduğu kesimler oldukları için böyle yanıltıcı bir algı oluşmuştur. Kürtler, gayrimüslimler ve dindarlardan gasp edilen haklar ve ekonomik faydalar, tamamen bu kesime gitmemiş, tüm bunlardan daha çok dar bir elit çevre faydalanmıştır. Yüz yıla yakın bir kural haline gelen devlet şiddeti, antidemokratik uygulamalar, ekonomik krizler ve düşük hayat kalitesinden herkes

gibi Türkler de nasibini almıştır. Tabii ki Kürtler, Aleviler ve gayrimüslimlerin yaşadıkları haksızlıklar ve çektikleri acılar ile mukayese edilemez, ancak Türklerin de bu arada bir cennette yaşadıklarını söylemek haksızlık olur. Doğu'dan esirgenip, batıya yapılan yatırımların karşılığı ise, PKK çatışmalarında ve darbelerde katbekat havaya savrulmuş, ülkenin hiçbir bölgesi ne güvenli, ne de zengin olmuştur. Kısaca, bu kesimlere elit iktidar tarafından kademeli olarak dağıtılan yağma payı, demokratik bir ülkede yaşamanın konforunun yerini tutmamıştır.

Dindar ve merkez sağ kesimlerin mağduriyetleri ile ilgili kabul gören anlatıda da sorunlar vardır. Dünyanın çoğu yerinde olduğu gibi, Türkiye'de de hiçbir sosyo-ekonomik, sosyo-politik toplumsal kesim homojen değildir. Ötekilerin de kendi içlerinde çok karmaşık bir hiyerarşik yapıları vardır. 'Ötekinin de ötekisi' şeklinde bir iç piramide sahiptirler. Dindar bir erkek ile dindar bir kadın, baskı gören bir Kürt erkeği ile aynı durumdaki bir Kürt kadın, varlıklı bir Alevi ile yoksul bir Alevi'nin hayat şartları aynı olmayacaktır. Buna eşcinselleri, marjinal yaşam biçimlerine sahip olanları ve engellileri de katmak gerekir. Diğer yandan, dindarlar kendilerine devlet dini dayatmasını yaşamışlar, cemaatleri baskı görmüş, tarikatlar yasaklanmış ve devlet yönetiminden dışlanmışlarsa da, Türk kimlikleri ile birçok İttihatçı ve Kemalist devlet avantajından yararlanmışlardır. Gayrimüslimlerin ve devletin mallarının yağmaya açılmasından sonra, bu suça az veya çok ortak olmayan toplumsal kesim yok gibidir. Öte yandan, evet Madımak katliamı gibi trajediler, derin devlet organizasyonu olarak kabul edilmişse de, otelin dışındaki azgın kalabalığın kendini dindar olarak tanımladığı da bir vak'adır. Burada, tüm öteki kesimlerde olduğu gibi, mağduriyetin örttüğü, loşta kalan bir özeleştiri alanı mevcuttur. Bu eğilim, inkârcı devlete karşı koz vermeme kaygısından kaynaklanıyor olabilir. Ancak düzgün

ve sağlıklı bir toplum kurabilmenin temel prensibi, yeni düzenin, tüm yüzleşmeleri cesurca içermesidir. Yoksa tarih sürekli olarak tekerrür eden bir kaosa dönüşür.

AK Parti Hükümeti 3 Kasım 2002 tarihinde iktidar olduğu anda, TSK içinde darbe hazırlıkları başlar. *Nokta* dergisinin ortaya çıkardığı dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Özden Örnek'in *Darbe Günlükleri* ile bu hazırlıklar kamuoyuna yansır. Muhtemelen, ileri bir tarihte Başbakan Erdoğan'ın günlüklerinde ayrıntılarını öğrenebileceğimiz çok büyük bir mücadele dönemidir bu. 'Beyaz medya' sayesinde hem içeride hem de dışarıda hükümetin ülkeyi İran tipi İslami kurallara göre yönetilen bir ülkeye çevirmek için gizli bir ajandası olduğu işlenir.

Açıkçası, ülkede olan bitenleri samimi bir şekilde anlama çabası iktidar mücadelesine kurban gitmeseydi, AK Parti'nin Türkiye'yi radikalliklerden koruyacak bir emniyet supabı olduğu da teslim edilebilirdi. Eğer, vatandaşlık haklarından mahrum bırakılmış, baskı ve ayrımcılığa maruz kalmış büyük bir toplumsal kesim, merkez siyasete yerleşmek istiyor ve bunu demokrasinin kuralları içinde gerçekleştiriyorsa, bu, eşit vatandaşlık ilkesine göre hem ahlaki ve doğru olandır, hem de bu kesimlerde öfkeyi ve biriken enerjiyi siyasete tahvil ederek ülke demokrasisinin bir kazanımı olur. Siyaset kanalları antidemokratik uygulamalar ve darbelerle—Mısır'da olduğu ve Batı'nın maalesef alkışladığı gibi—büyük kitlelere kapatılırsa bunun şiddete ve radikalliklere davetiye çıkaracağı, bundan kimsenin memnun olmayacağı ortadadır. AK Parti, kendi seçmen kitlesini de aşan bir ölçüde dindarların ve ötekilerin siyasi taşıyıcısı olmakla, aslında ülkedeki reel olmayan siyasi yelpazeyi normalleştirme yönünde önemli bir dönem açmıştır.

AK Parti, tüm karşı iddialara rağmen bir merkez partisidir. 10,5 yıllık iktidar döneminde, içinde barındırdığı değişik unsurları demokratikleşme yönünde tahkim etmiş, ekono-

mik olarak da krizlerle incelen orta sınıfın güçlenmesini sağlamıştır. Bu nokta çok önemlidir, çünkü orta sınıfın gücünün ve yoksul kesimle orta sınıf, orta sınıfla varlıklı kesimler arasındaki geçişkenliğin artması ile demokrasi arasında doğru orantı vardır. İstikrar ve refah, sosyal devletin tesis edilmesi ile birlikte, siyasi reformların yapılabilmesinin ana şartıdır. AK Parti döneminde olduğu üzere devletin reformdan geçirilmesine yönelik köklü adımlar, siyasi ve ekonomik olarak istikrara sahip olmayan ülkelerde mümkün olmamaktadır. Vesayet odaklarının ekonomi ve siyasi istikrarı hedef alması rastlantı değildir.

VESAYETLE MÜCADELE

İlginç bir biçimde, AK Parti'nin en radikal reformları yaptığı dönem, askerî ve sivil vesayet ile kıran kırana mücadele verdiği, darbe girişimleri ve siyasi suikastlarla dengesinin bozulmaya çalışıldığı ilk iktidar dönemidir. 2006 yılında yaşanan Rahip Santoro cinayeti ve Danıştay baskını, 2007 yılında gerçekleşen Hrant Dink ve Malatya Zirve Yayınevi (misyoner) cinayetleri, Ergenekon ve Balyoz darbesi iddianameleri ile Hrant Dink davasının savcılık mütalaasında, hükümete yönelik operasyonlar olarak yorumlanmıştır. Bu cinayetlerde hedef, AK Parti'nin ABD ve AB nezdindeki meşruiyetini ortadan kaldırmaya ve bir darbe için konjonktür yaratmaya yönelik belirlenmiş gibidir. Danıştay, laik cumhuriyetin sembolik bir kurumu olarak sözümona başörtüsü meselesi yüzünden basılmış, "dindar bir hükümetin yönettiği ülkede" Hıristiyanlar koyun gibi boğazlanmıştır. Hayatını yitiren Danıştay Yüksek Hâkim Mustafa Özbilgin'in cenazesi, AK Parti'ye yönelik bir linç nümayişine çevrilmiştir. Hiç de yabancısı olmadığımız alışıldık bir senaryonun adım adım gerçekleştirilmeye çalışıldığı malumdur.

2007-2008 yılları, suikastlar kadar askerî ve sivil vesayetin müdahalelerinin de zirve yaptığı bir dönem olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimleri üzerinden yine 'laiklik' tartışmaları alevlendirilmiş, böyle sembolik bir makama eşi başörtülü bir siyasetçinin, Abdullah Gül'ün seçilmek istenmesi bir rejim sorunu haline sokulmaya çalışılmıştır. TSK, bizzat Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın kaleme aldığı muhtırayı 27 Nisan gece yarısı sitesinde yayımlamış, ülke tarihinde ilk kez bir hükümetten sert biçimde karşılık görmüştür. Sahip olduğu ahlaki üstünlüğü iyi temsil eden hükümet, 22 Temmuz 2007 seçimlerinde oylarını yüzde 47'ye çıkarmış ve demokratik koalisyonu tahkim etmiştir.

Bundan sonraki süreçte de, Anayasa Mahkemesi'nin bir vesayet organı gibi çalıştığına, Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığının önünü kesmek için '367 kararı' gibi bir hukuk cinayeti işlendiğine tanık olunur. Gerilim sürekli yüksek tutulmak istenmekte, bindirilmiş kıtaların öncülüğünde bayrak mitingleri düzenlenerek laik hassasiyetleri istismar edilen halk kesimleri sokağa davet edilmektedir. Amaç darbe için fiilî bir durum yaratmak veya hükümeti 'yönetmez' hale getirmektir. Bu esnada derin devlete yönelik ve ülke tarihinde bir ilk olan Ergenekon operasyonları başlamış, Zekeriya Öz ve bir avuç cesur savcı vesayetin operasyonel bölümüne müdahale etmiştir. Hükümetin verdiği siyasi destekle devam eden bu operasyonlarla birlikte, şüpheli suikastlar bıçak gibi kesilmiş, bu durum vesayetin hükümet ve öne çıkan Gülen Hareketi'ne kini daha da arttırmıştır. Sembolik olarak 31 Mart 2008 tarihine denk getirilen kapatma iddianamesi—Google iddianamesi olarak da bilinir—Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilmiştir. İtham, hükümetin irticai faaliyetlerin odağı olduğudur. Gülen Hareketi'ne yönelik olarak da, hareketi silahlı örgüt kapsamına sokma girişimleri sözkonusudur. Gülen Hareketi'nin bu süreçte darbe operasyonlarına, demokratikleşmeye ve reformlara verdiği sivil desteğin nefretle karşılandığı ortadadır.

Bu zor dönemde, darbe girişimlerinin boşa çıkmasında, hükümetin sahip olduğu ahlaki üstünlük ve mağduriyetin, demokratikleşme koalisyonu tarafından dünyaya başarılı bir şekilde anlatılmış olması çok etkili olmuş, darbeciler içeride ve dışarıda umdukları desteği bulamamıştır. Hükümetin rejim krizlerini yönetirken hukuk dairesinden çıkmamış olması ve soğukkanlı tavrı, özellikle AB ülkeleri ve birlik organlarından açık destek almasını sağlamıştır.

~

Üçüncü Bölüm

AK Parti, BDP ve Çözüm Süreçleri

www.facebook.com/groups/ekitaphane
www.facebook.com/ekitaphane

12 HAZİRAN 2010 SEÇİMLERİNDE oylarını yüzde 50'ye yükselten AK Parti hükümetinin üç iktidar döneminde yaptığı reformların en önemlisi, 12 Eylül 2010 referandumudur. Referandum, aslında Türkiye için bir milattır. 2007'de yeni anayasa girişimi engellenmişse de, bu paketle eski rejimin anayasaya yerleştirdiği kritik önemdeki mayınlar temizlenmiştir. Yüksek yargıdaki kooptasyon ve ideolojik kast sistemi kırılmış, askerlerin işlediği suçların net tanımları yapılarak "üstünlerin hukukundan, hukukun üstünlüğüne geçişte" önemli bir aşama kaydedilmiştir. Böylelikle, askerlerin görev tanımı dışında kalan suçların adli mahkemelerde görülmesi ve adaletten kaçırılması önlenmektedir. Parti kapatmalara dair madde ise BDP'nin destek vermemesi nedeniyle paket dışında kalmış, parti bu konuda oldukça eleştiri almıştır. 2009 yılında başlayan ilk çözüm sürecine AK Parti ve BDP arasındaki koordinasyonsuzluk damga vuracaktır.

AK Parti-BDP ilişkisi PKK ve Kürt sorununun baskısı altın-

dadır. Aslında demokratikleşmede 'doğal müttefik' olan ve değişimi en çok arzulayan ya da arzulaması gereken iki siyasi hareketin ilişkisindeki kopukluk, sertlik ve irrasyonellik, PKK ve Kürt sorunlarının kompleks hali ve bu sorunları yaratan paradigmanın etkisi nedeniyledir. AK Parti, BDP'nin üzerindeki taban ve örgüt baskısını, Kürt coğrafyasındaki psikolojiyi anlamakta zorlanmakta, hükümet ve örgüt arasında kalan BDP ise popülizme savrularak siyaseten gittikçe etkisizleşmektedir. Kesimler arasındaki güvensizlik en ciddi sorun olarak yine karşımıza dikilmektedir. İki partinin aynı zamanda Kürt oylarına talip siyasi rakip olmaları, durumu daha da zor hale getirmektedir. Bu zorluk iki partide de popülizm, siyasi lümpenleşme olarak ortaya çıkmakta, kişisel pozisyon ve ikbal endişeleri de krizlere katkı yapmaktadır.

Silvan saldırısı ve Oslo sürecinin basına sızdırılması ile ilişkiler daha da sertleşmiş, KCK operasyonlarının neredeyse tüm Kürt siyaset alanını tehdit etmesi, BDP ve PKK'da büyük öfke yaratmış, birinci Çözüm Süreci'nde bir fetret devrine girilmiştir. Erdoğan'ın milliyetçi ve sert söylemleri ile BDP'nin Kemalist totaliter dikey yapılanmanın bir versiyonu olan Demokratik Özerklik ilanı—her ne hikmetse demokratik özerklik Silvan saldırısının yapıldığı gün ilan edilmiştir—durumu daha da sıkıntılı hale getirmektedir. Öyle görünmektedir ki, devlet güvenlikçi siyasete döndükçe, milliyetçilik, şiddet ve provokasyonlara eğilim artmaktadır.

BDP konusunda, diğer ciddi bir sorun ise, 1980 Darbesi ve SSCB'nin yıkılmasıyla boşlukta kalan Türk solu ile sol milliyetçiliğin diri kalan Kürt milliyetçiliğine aşılanmış olmasıdır. AK Parti ile liberaller arasındaki ilişkinin çok benzeri ama negatif yönde olanı BDP ile bir kısım Türk sosyalistleri arasında gerçekleşmiştir. Sosyalistler, kendi zihinsel sorunlarını ve ideolojik darlıklarını zaten şiddet ile iç içe yaşayan BDP-PKK hareketine taşımış, medya ve STK'lardaki etkili isimlerin ideo-

logluğunda, 'mağdurun şiddeti'ni rasyonel hale getiren bir söylem üstünlüğü yaratmayı başarmışlardır. Kemalist, milliyetçi, kolektivist, aşırı laik ve sosyalist kodlar, PKK-BDP ile Türk solu arasında kimyanın uyuşmasına yol açmış gibidir. Hakların 'demokratik halk savaşı' ile elde edileceğine derinden bir iman gösteren bu kısım sosyalistler ve benzer düşünen BDP'liler için devlet ile müzakere etmek, şeytanla yatağa girmektir, harekete ihanete eştir. Devletten ne geliyorsa, tereddütsüz reddetmek ve dize gelmeden dize getirmek tek amaç olmalıdır. AK Parti döneminde yapılan reformlar, Ergenekon ve darbe davaları ile 2010 anayasa referandumu karşısında BDP ile sosyalistlerin aldığı pozisyonlar aşağı yukarı aynı olmuştur. Darbe davalarına "Ne AKP, ne darbe" veya "Yiyin birbirinizi" zihniyeti ile özetlenebilecek bakış, sosyalistlerin kuramsallaştırdığı bir tavır olmuş, Kürt hareketi de Öcalan'ın müdahalesine kadar bir çeşit 'boykot' ile bu eğilimi göstermiştir.

Maocu *Aydınlık* hareketinin geçmişteki ileri gelen isimlerinden olan Halil Berktay, verdiği bir mülakatta bu durumu şöyle açıklamaktadır:

"Ulusalcılıkla solun buluşması sadece Türkiye'de olmadı. Ne zaman ki ortada emekçilerin kurtuluşu, gelecekte sosyalizm ve sınıfsız toplum diye inanılabilir bir ideal kalmadı, herkes kendi milliyetçiliğine döndü. Türkiye'de ne oldu? Türkiye'de eski solun mirası üçe ayrıldı. Bir kısmı tamamen Atatürkçü milliyetçi oldu. Ulusalcılık bu. En aşırı örneği de eski Maoculuğun lideri Doğu Perinçek'tir. Küçük bir fraksiyon örgütü olarak kurulan yeni TKP ve maalesef ÖDP de ulusalcı oldular.

(...)

Bir kısmı da, Kürt milliyetçiliğinin kuyruğuna takıldı ve Kürt devrimi projesine angaje oldu. Solun çeşitli kesimlerinden, özellikle de eski tarihsel TKP'den PKK ve BDP çevresine azımsanmayacak sayıda iltihak oldu. Bunların birçoğu bugün önemli propagandistler, kalemşörler rolünü oynuyor. BDP teşkilatında en sert,

en militan, en savaşçı üslubu onlar kullanıyor. Solun mirasının üçüncü parçasına gelince, onlar da benim gibi insanlar işte."[89]

Kürt hareketinin devlete güvensizliği, AK Parti hükümetine de şüpheyle yaklaşması acı dolu tarih için anlaşılabilir bir durumdur. Öte yandan, vesayet ile AK Parti'nin savaşında kimin galip geleceğinin görülmek istenmesi ve yanlış bir pozisyon almama endişesi de Öcalan için bir strateji olmuş gibidir. AK Parti'nin bu güveni sağlamada çok fazla girişken olmaması, KCK operasyonları ve yavaşlayan reformların yarattığı hayal kırıklığı da anlaşılabilir bir kaygı yaratmıştır. Ancak, bu saptamalar, BDP siyasetinin bu şartlara göre bile daha iyi yönetilebileceği gerçeğini değiştirmez. Daha çok pasif bir durumu kabullenen, AK Parti'nin adımlarına göre pozisyon kuran bir parti, dönemin sunduğu siyasi fırsatları da kaçıracaktır. BDP'nin, AK Parti'nin statükoda açtığı çatlaklardan sızan fırsatları bu dar bakış açısı yüzünden dolduramadığı gerçektir. Referandumdaki boykot kararı ve siyasi partilerin kapatılması konusunda verilmeyen destek, sadece bunlara iki örnektir.

Öte yandan, devletin ve PKK'nın, sürekli işbirliği eğilimi gösteren parçalı-derin yapıları ve örgütün otuz yılı aşkın Ortadoğu'nun karanlık koridorlarında ayakta kalabilen bir yapı olmasının karşılığı yani dış devletlerle ilişkiler boyutu olayı daha da karmaşık hale getirmiştir. Üstelik CHP ve MHP bu konuda hükümete yardımcı olmak bir yana, açılımı bir "vatana ihanet" projesi olarak halka anlatma çabasına girişmiştir. Bunun hükümet için karşılığı, milliyetçi oyların tehlikeye girmesidir. Bu nedenle, yine şüpheli bir şekilde 14 Temmuz 2011'de gerçekleşen ve 13 askerin hayatına mal olan Silvan saldırısı sonrası ve seçimler öncesinde Erdoğan ciddi şekilde milliyetçi dile yönelmiştir.

Bu dönemde Öcalan'ın idam edilmesi dâhil gündem çok

[89] Neşe Düzel, "Halil Berktay: Sol'un Mirası Üçe Ayrıldı," *Taraf*, 22.08.2011, http://www.taraf.com.tr/nese-duzel/makale-halil-berktay-solun-mirasi-uce-ayrildi.htm

sert bir dile teslim olmuştur. Bunu bir yazımda "AK Parti'nin Kullan At Milliyetçiliği"[90] başlığı ile analiz etmiş, kırmızı çizgili tabu konuları çözmeye çalışırken, hükümetin dört yılda bir oy almak için seçmenin önüne giden bir siyasi parti olmasının en önemli kırılganlık olduğunu iddia etmiştim. Nitekim, 12 Haziran 2011 seçimleri ve Silvan saldırısı sonrası, sertleşen bu dil ile, hükümetin eski devlet politikasına doğru keskin bir dönüş yaptığı iddia edilmişti. Ancak, söylemin en sert şekilde devam ettiği dönemde, hükümetin MİT aracılığıyla, açılımın ikinci evresi için Abdullah Öcalan ile anlaştığı ortaya çıktı. Öcalan, Silvan ile sarsılan liderliğini, açlık grevlerini durduran çağrısı ile tahkim etmiş, devlet ile görüşmeler yeniden başlamıştı. 2012 yılının Eylül aylarında başlayan bu süreç, 3 Ocak 2013 tarihinde bir BDP heyetinin İmralı'ya ziyaret etmesi ile kamuoyuna duyuruldu.

Erdoğan ikinci açılım sürecinde yaptığı çoğu konuşmada, önceki dönemin aksine adeta tabanına 'milliyetçilik detoksu' uyguladı. Pragmatik bir lider olan Erdoğan, en sert söylemi sürdürdüğü, idamından bahsettiği dönemde Öcalan ile görüşmelere yeniden başlanması için MİT Müsteşarı Hakan Fidan'a talimat vermişti. (Temasların hiçbir zaman tam olarak kesilmediğini de burada ilave etmek gerekir.) İkinci süreç başlar başlamaz da dil değişim göstermişti. 18 Şubat 2013'te Midyat'ta yaptığı konuşmada milliyetçilik için kullandığı sert temalar, süreç boyunca sık sık tekrarlanacaktı:

"Bizim siyasetimiz hizmet siyasetidir, biz ideolojilerle bu yola çıkmadık. Bu hizmet yolunda bu can bu tende olduğu sürece yürüyeceğiz. Hiçbir ayrım gözetmeden 81 vilayete, mezralara kadar hizmet götürdük. Allah ömür verdiği sürece, insanımızla el birliği, gönül birliği içinde Türkiye'ye, bu topraklara hizmet etmeye devam edeceğiz. Kim ki kendi ırkının, kavminin, kendi

[90] Markar Esayan, "AK Parti'nin Kullan At Milliyetçiliği," *Taraf*, 13.01.2011, http://www.markaresayan.com/?p=552

kabilesinin diğerlerinden üstün olduğunu iddia ediyorsa o kişi şeytanın izindedir. Kavimler, kabileler, ırklar, inançlar farklı olabilir, ama hepsi saygındır. Biz, Türkiye Cumhuriyeti topraklarının üzerinde hep beraber tek milletiz. Bu millet kavramının içinde Türk'ü var, Kürt'ü var, Arap'ı var, Laz'ı var, Çerkez'i var, Abaza'sı var. Var oğlu var. Bizim kadim medeniyetimizde asla böyle bir farklılık, asla ayrım olmamıştır. Bizim kültürümüzde, geleneklerimizde özellikle bu hassasiyet hep korunmuştur. Etnik milliyetçiliği kim yaparsa yapsın o sapkınlığın içindedir, fesat içindedir, fitne peşindedir. Bin yıllar boyunca bu topraklarda nasıl bir ve beraber olduysak Allah'ın izniyle yine bir olacak, diri olacak, bu topraklar üzerinde iri ve güçlü olacağız.

Bu süreçte kimse bizim karşımıza Kürtlükle de Türklükle de çıkmasın. Biz her türlü milliyetçiliği, ayaklarının altına almış bir iktidarız. Kuru milliyetçilik yok. Bizim milliyetçilik anlayışımızda ne var biliyor musun? Vatanseverlik var, insan severlik var. Fakirin fukaranın, garip gurebanın yanında yer almak var. Şu güzel ülkemizi, dünya ülkeleri arasında ilk 10'un içerisine sokmak var. Medeniyetin artık bu ülkede hâkim olduğunu görüyoruz. 780 bin kilometrekare vatan toprağının her karışında aynı hakların, aynı özgürlüklerin hâkim olması için çalışıyoruz. Artık, inkâr, ret, asimilasyon politikaları yok. Bunların hepsi ayaklarımızın altında. Kürt'ü de Arap'ı da Türk'ü de Laz'ı da Çerkez'i de Gürcü'sü de hepsi benim kardeşim. Biz imtiyazları yıka yıka bu ülkede demokrasiyi güçlendirdik, kökleştirdik. Bugün önümüzde duran sorunların çözümü yeni imtiyazlar üretmekten geçmiyor, tam tersine hakların ve özgürlüklerin herkes için hayata geçirildiğinde sorunlar gerçek anlamda ve kalıcı şekilde çözülmüş olacak."

Çözüm sürecinin bu ikinci aşamasında ciddi bir sorun daha ortaya çıkmıştır. Vesayete karşı savaş verilirken doğal nedenlerle oluşan demokratik koalisyon, artık eski diriliğinde değildir. Bazı etkili liberal aydınlar ile de köprüler atılmış gibidir. Kürt sorunu konusunda oldukça etkili isimler ile Erdoğan arasında polemikler yaşanmakta, bu yazarlar Erdoğan'a ağır eleştiriler getirirken, Erdoğan yazarlara davalar açmakta, konuşmalarında bu kişilere ağır karşılıklar vermektedir.

SORUN ÇÖZÜLÜRKEN AYDINLARIN KRİZİ

Yaşanan gerginliklerin altında, bu yazarların Erdoğan'ın demokratik bagajının yetersiz olduğu veya tükendiği, sorun çözme konusunda artık güvenilmez olduğu kanaati etkindir. Onlara göre Erdoğan artık dizginlenmelidir ve yeni dönemin demokrasi mücadelesi, Erdoğan'ın tehdit ettiği modern yaşam biçimlerini koruma zemininde olacaktır. Bu tespit, Erdoğan'ın sert söylemlerinin, yaşam biçimlerine dair kuşku yaratan yasaların verdiği fırsatlarla kamuoyu desteği kazanmıştır. Bu şekilde, iki taraf için de meselelere daha serinkanlı yaklaşmak yerine, kontrollü bir gerginlik üzerinden popülizm yapma fırsatı doğmuştur. Aydınların Erdoğan ile daha çok şahsi bir rekabete girdikleri, meseleyi şahsileştirdikleri de genel bir kanaattir. Ancak, Gezi krizinde bu kontrollü gerginliğin dengesi kaybedilmiş, Türkiye'ye ve Çözüm Süreci'ne zarar verecek bir kimliğe dönüşmüştür.

İkinci sürecin başladığı Ocak ayının başından itibaren, sözkonusu kesimlerden *"Demokrasi olmadan, barış olmaz"* mottosuyla, Erdoğanlı çözüm sürecine muhalefet başlar. Bu iddiaya göre *"Erdoğan diktatörlüğe gitmekte, ülkede neredeyse faşizm hortlamaktadır."* Reformların yavaşladığı, Erdoğan'ın dilinin sertleştiği, Avrupa Birliği üyeliği sürecinin akamete uğradığı, laiklere kültürel muhafazakârlığın dayatıldığı, Uludere'de 34 Kürt vatandaşın katledildiği olayın aydınlatılmadığı gibi birçok argümanla, Çözüm Süreci'nin aslında aldatıcı olduğu adeta kanıtlanmaya çalışılır. *"Demokrasi olmadan*

barış olmaz" mottosuna, Türk ve Kürtlerin milliyetçi kesimlerini etkilemeye yönelik *"PKK'ya ne verildi, ne alındı?"* tartışması eşlik eder. Böylelikle, Türklerde PKK'ya *"egemenlik hakkı"* devri yapıldığı, Kürtlerde ise *"Otuz yıllık savaşın sonucunda, Öcalan'ın hareketi bir hiç karşılığında sonlandırdığı"* izlenimi uyandırılmaya çalışılır.

Hükümete yapılan eleştirilerin tabii ki haklı yönleri vardır. Ancak bu haklılık, gerçeğin sadece bir yönüne odaklı bir tercih gibidir. Olay sanki eleştirinin daha ötesine geçmiş gibidir. Erdoğan, akıl sağlığını yitirmiş bir meczup gibi gösterilmeye çalışılır. *"Türkiye'nin bir AK Parti sorunu yoktur, bir Erdoğan krizi vardır"* kampanyası başlatılır. Ne derin bir paradokstur ki, Erdoğan, Çözüm Süreci ile bu türden aydınların otuz yıldır devlete yap dediklerini uygulamaktadır. Barışın aktörü Erdoğan'a gerçeklik ve olguları aşan bir karşı kampanya başlatmanın nedenleri, gerçekten incelenmeye değerdir. Bu durumun, haklı eleştirilerden, Erdoğan'ın paternal tavrından, sınıfsal nedenlerden, kişisel nefretlere kadar uzanan derin bir analize ihtiyacı vardır. Erdoğan'ın eleştirilmesi gereken hatalarında adillik ve objektiflik olgusu aşılarak, aslında verimli olabilecek bir tartışma ortamı heba edilmiş olur. Köşe yazarlarının, ülkenin yönetiminde vesayet oluşturacak denli güçlü olmalarının nedeni de, Türkiye'nin antidemokratik geçmişinde aranmalıdır. Erdoğan'ın, kamuoyunda etkilerini iyi hesap edemeyerek, bu kişilerle doğrudan kavgaya girişmesi, taktiksel hata olarak değerlendirilmektedir. Bu kişilerin kamuoyu oluşturmadaki maharetleri küçümsenmiş gibidir.

Süreçte, birçok liberal ve muhafazakâr yazar da, bu 'eleştirinin' gerçeklik sınırını aşacak denli kötümser-önyargılı olduğu tespitini yapmaktadır. Karşı argümanları kısaca özetlemek gerekirse; Erdoğan'ın kim olduğundan bağımsız olarak, *"Demokrasi olmadan barış olmaz"* önermesi bir paradokstur. Çözüm Süreci'nin kimyası yani müzakereler ile varılan silahların bırakılması, bizatihi Türkiye'nin tarihi boyunca attığı en büyük demokratikleşme adımıdır. Muhalif yazarlar, Erdoğan'a öfke ve hükümete eleştiri ile Çözüm Süreci'ni birbirinden ayırmamakla önemli bir hata yapmışlardır. Bu üzücüdür, çünkü kamuoyu üzerinde etkili olmuşlardır. Barış yönündeki geçmişte aldıkları riskler ile birlikte düşünüldüğünde bu, onlar adına dramatik bir final olmuş gibidir.

Aslında Kürt sorunu gibi, nice güçlü lideri siyaset sahnesinden silen çok riskli bir konuyu, tam da Erdoğan gibi güçlü bir lider çözebilirdi. Bu konuda en önemli perspektifi, Kürt siyasetinin ciddi bedeller ödemiş isimlerinden Leyla Zana—kendi mahallesinde yalnız kalma pahasına—vermişti. 14 Haziran 2012 tarihinde *Hürriyet* gazetesine verdiği röportajda sarf ettiği sözler, kanımca, çözüm sürecinin ikinci aşamasını başlatan kritik bir etki yaratmıştır. Zana'nın tarihî sözleri şöyledir:

"(...) Asker çözer, polis çözer, yargı çözerle bu iş olamaz. Burada bir gerçek vardı. Bunu hepimiz açıkça söyleyelim ve kabul edelim. Bu işi isterse en güçlü durdurur. O güçlü kimdir, şimdiki hükümettir. O hükümetin başı Recep Tayyip Erdoğan'dır. Tarihin en güçlü hükümetinin başındaki isim isterse o iradeyi gösterir, buna gücü yeter ve bu sorunu da çözer. Ben onun bu işi çözeceğine inanıyorum. Buna dair umudumu da, inancımı da asla yitirmedim. Yitirmek de istemiyorum. Yitirseydim giderdim, burada olmazdım. Şimdi hepimizin yapması gereken, hepimizin başbakanın sorunu çözmesinde yanında olduğumuzu ona hissettirmemiz, onu teşvik etmemizdir."

Gerçekten de, demokrasi isteyenlerin her türlü Erdoğan eleştirisine rağmen, desteklenmesi gereken adımlar atılmaktadır ama ciddi bir kutuplaşma ile, medyanın ve aydınların önemli bir bölümü sürece yönelik şüphe uyandırmak için anlaşılır olamayan bir çaba sarf etmektedir. Bunun karmaşık nedenlerini tarihin ilerleyen safhalarında sanırım ancak anlaya-

bileceğiz. Süreç hakkında yapılan eleştirilerin çoğu, daha çok Erdoğan eleştirisi gibidir. Örneğin, sürecin şeffaf yürütülmediğine dair Erdoğan'ı işaret eden eleştiriler yapılır. Oysa ikinci sürecin en önemli özelliği şeffaflığı olmuştur. Hatta kanımca, gereğinden belki biraz fazla şeffaf bir süreçtir bu.

Kuzey İrlanda barışını getiren süreçte İngiltere Başbakanı Tony Blair'in sağ kolu olan ve IRA ile müzakerelerde baş müzakereci olarak görev yapan deneyimli diplomat Jonathan Powell, "*Türkiye'de hem muhalefet partilerinde hem de kamuoyunun bir bölümünde 'Her şey kapalı kapılar ardında oluyor, PKK'ya ne verildiğinden haberimiz yok' gibi bir eleştiri var*" sorusuna şöyle cevap vermektedir:

"*Kamuoyu önünde müzakere edemezsiniz. FARC ile 2007'de bunu yapmaya çalıştılar, neredeyse televizyonda müzakere ettiler ve çöktü. Olmaz. Taraflar kamuoyu önünde taviz vermez. Bırakın kamuoyunu, görüşme odasında bile taviz vermeye yanaşmıyorlar. Ancak çok dar kapsamlı, gizli görüşmelerde mümkündür bu. Ama müzakereler gizli sürerken, sokaktaki insanı da birlikte taşıyabilmeniz lazım. Kolay değil. Bu yola giren siyasi lider büyük siyasi acılar çekmeye hazır olmalı. Yarım gönülle bu iş yapılmaz. Bedel ödemeye hazır olması lazım. Çıkıp bunu halka satmaya hazır olması lazım. Bunu başarabilen bir Türkiye'nin AB süreci de büyük ölçüde rahatlar. Türkiye hâlâ üyeliği istiyor mu bilmiyorum, ama barış sürecinin başarılı olmasının üyelik şansını muazzam ölçüde arttıracağına inanıyorum.*"

Powell'ın Erdoğan hakkındaki görüşleri ise şöyledir:

"*Erdoğan diktatör değil, demokratik seçimlerde iş başına gelmiş güçlü bir lider. Ayrıca Taksim'de olanların Arap Baharı'na benzetilmesine de karşıyım. Türkiye'de yaşananların bununla alakası yok. Anladığım kadarıyla herkes tek bir şeyi protesto etmiyor. Mesele sadece yeni bir hükümet değil. O anlamda biraz Brezilya'ya benziyor. Yani Suriye, Mısır ya da Tunus'taki gibi bir diktatörü protesto etmek değil mesele. Bazen Batı basını bu konuları birbirine karıştırabiliyor. Türkiye'de büyük ihtimalle hâlâ seçmenin büyük bölümünün desteğine sahip bir hükümet var. Ama protestoculara sert müdahalenin de bir anlamı yok. Bu tamamen yanlış. Erdoğan güçlü bir lider ve zaten böylesi bir barış sürecinin başarılı olması için uzun süre güçlü bir lidere ihtiyaç var.*"[91]

Erdoğan'ın bu kadar riskli, zor ve tehlikeli bir süreci başlatmasının çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan ilki, Kürt ve PKK sorunu çözülmeden Türkiye'nin bölgesinde ve dünyada tayin edici bir gelişmiş ülke olmasının mümkün olmamasıdır. Bu ekonomik, siyasi ve demokratik kriterler anlamında da böyledir. İkinci neden, bu sorunun çözülmemesi, ülkenin birarada tutulmasını artık imkânsız hale getirmiş olmasıdır. Kuzey Irak ve Suriye'deki gelişmelerle birlikte düşünüldüğünde, Türkiye'deki Kürtlerin verili şartlarda sessizce ve hiçbir şey olmamış gibi yaşamaları mümkün değildir. Üçüncü neden, PKK ile çatışmaların devam etmesinin derin devletin ve vesayetin iktidar devşirdiği kocaman bir karadelik yaratan etkisidir. Hükümet, bu sorunu çözmeden gerçek iktidar olamayacağının farkındadır. Uludere faciası, topluma yansıtılandan çok daha derin bir olaydır ve üçüncü nedeni ispatlayan karanlık bir konudur. Dördüncü neden, Erdoğan'ın bu sorunu çözebilecek kadar kendisini güçlü hissetmiş olmasıdır ki, bunun toplumda gerçekten bir karşılığı vardır. Tabanı ile kurduğu sıkı ilişki ve güven zemini, 10,5 yılın bilançosunda biriken siyasi ve ekonomik başarılar, bu güveni besleyen faktörlerdir. Beşinci nedenden aslında Erdoğan karşıtlarını en çok endişelendiren noktadır. Çözüm Süreci'ni başarıyla tamamlayan bir Erdoğan'ın çok önemli bir prestij ve güç kazanacağı öngörülmektedir. Muhalifleri bu olasılıktan hiç hazzetmemektedir. Altıncısı ise insani ve ahlaki olan nedendir. 40 bin insanın öldüğü bir kirli

[91] Cansu Çamlıbel, "Jonathan Powell: Gezi Barış Sürecini Vurursa Trajedi Olur," *Hürriyet*, 24.06.2013, http://www.hurriyet.com.tr/planet/23570386.asp

savaşı siyasi nedenler ve çekingenlik nedeniyle statükoya teslim etmek, Erdoğan gibi inançlı birisi için kabul edilebilir bir manevi yük olmayacaktır. Bu son gerekçenin pozitivistlerce küçümsenme riski olsa da, kanımca süreçteki önemli motivasyonlardan birisidir.

ÇÖZÜMÜN İKİ BELİRLEYENİ: ERDOĞAN VE ÖCALAN

Gezi krizine kadar gelen evrede, tüm dikkatler Çözüm Süreci üzerine yoğunlaşmıştı. 3 Ocak'ta başlayan ve ilk aşama olarak PKK'nın silahlı güçlerinin sınırdışına çıkmasını hedefleyen anlaşma, belki de binlerce gencin ölmesine engel olacak, Türkiye demokratikleşme konusunda en kritik engelini aşacaktı. Zemin hükümet ve Öcalan arasında iyi hazırlanmışa benziyordu. Erdoğan'ın 12 Ağustos 2005 yılında Diyarbakır'da yaptığı konuşma, çözüm arayışına yönelik ilk safhayı oluşturmaktaydı. Meseleyi "Kürt Sorunu" adını telaffuz ederek kabul eden Erdoğan, çözümün ana parametrelerini ise *"daha fazla demokrasi, daha fazla hukuk ve daha fazla refah"* şeklinde tanımlamıştı. Abdullah Öcalan ile üzerinde anlaşılan çözüm mantığı özellikle bu ilk ikisini ima ediyordu. Öcalan'ın Diyarbakır'da okunan Newroz mesajı da, anlaşmanın *"Ne aldın, ne verdin"*den çok, Türkiye'nin demokratikleşmesi üzerinden ortak geleceğin oluşturulması olduğunu teyit ediyordu.

Erdoğan, Öcalan'ın Newroz konuşması sonrasında, Türkiye'de hiçbir siyasinin yapmadığı ve göze alamayacağı bir çıkışta bulunarak, çözüm konusunda "Perspektiflerinin Öcalan'la paralel olduğunu" söyleyecekti.

Doğrusu da aslında buydu. Bunun ötesinde, bir siyasi partinin halktan gizleme pahasına 'ödün' veremeyeceği ortadayken, daha ilk günden itibaren PKK'ya çok ileri tavizler verildiğine dair kampanyalar başladı. Erdoğan bunları defalarca yalanlamış, Öcalan da Newroz konuşmasında çözümün çerçevesini buna uygun çizmişken, ortak bir demokratikleşme çabasının ötesinde gizli bir anlaşmanın varlığı kanıtlanmaya çalışıldı. Belki de, bu spekülasyonların bir derece etkili olmasının nedeni asla son bulmayacağına inanılan kırk yıllık kanlı bir çatışmadan sonra, çözümün reçetesinin bu kadar basit olmasıydı.

Hükümet Uludere konusunda ağır şekilde eleştirilirken, ikinci çözüm sürecinin bu acı olaydan sonra geldiği gerçeği ihmal edilmekteydi. Evet, gerçekten bu kabul edilemez bir trajediydi. Adalet sağlanmamış, acı açıklamalar eşliğinde Uludereliler yalnız bırakılmış, hükümet bu kriz karşısında ciddi anlamda bocalamıştı ama herhalde böyle katliamların artık mümkün olmayacağı bir açılım başlatmak, telafi değeri teslim edilmesi gereken bir adım olarak anlaşılmalıydı.

İkinci açılım süreci hakkında spekülasyonları yapanlar ve bunları ciddiye alanlar şu gerçeği unutmuşa benziyordu. Kürtler, sadece eşit vatandaş olamadıkları, insan onuruna layık bir hayat süremedikleri, insanın doğumuyla hak ettiği hakların devlet tarafından ayaklar altına alınmış olması nedeniyle içlerinden bir PKK çıkarmış ve onu otuz yıl diri tutmuşlardı. Devlet ve PKK aklı savaş paradigmasını terk ettiğinde, barışın tesisi de başlangıçtaki hatanın tashihi, demokrasi eksiklerinin giderilmesi ile olacaktı tabii ki. Aslında, *"Ne verdin, ne aldın?"* argümanı, bir barıştan çok, bir tarafın diğerini yenmiş olması ile mümkündü. Oysa ortada böyle bir galibiyet-mağlubiyet durumu yoktu. Bu basit gerçek maalesef bazı kesimlere anlaşılmaz gözüktü.

Erdoğan da, Öcalan da, spekülasyonları bertaraf ederek tabanlarını bu basitlikte bir çözüme ikna etme zorluğu ile karşıyaydı. Erdoğan hem bu ağır riski almak, hem de iktidarda kalmayı başarmak zorundaydı. Milliyetçi hisler ve karşı propaganda nedeniyle oy kaybetme tehlikesi vardı. Kırk yıllık bir savaş paradigmasından, aniden barış haline geçmenin

çeşitli zorlukları vardı. Kamuoyuna kırk yıl boyunca anlatılan *"savaşın neden gerekli olduğuna dair"* ezberleri, yalanları deşifre etmek, bunu yaparken de, iki tabanda da etkili olan milliyetçilik damarını tam zıddına dönüştürmek gerekiyordu. Türkiye'nin öncelikle barış fikrine alışması, karşılıklı kışkırtılmış milliyetçi, güvenlikçi, şiddetperver duyguların sakinleştirilmesi şarttı. Dile kolay, 40 bin insanın öldüğü, on binlerce insanın sakat kaldığı, köylerin yakıldığı, yoksul evlerinden sürekli şehitlerin çıktığı, bir ananın aynı anda hem PKK'da, hem askerde oğlunu kaybettiği, kırk yıl boyunca çatışma bölgesinde askerlik yapan milyonlarca insanın ve onların ailelerinin travmatize olduğu çok kırık bir zeminde gerçekleşmek durumundaydı barış. Erdoğan'ın neden sürecin başlamasıyla birlikte milliyetçilik detoksuna giriştiğini, paralelinde Öcalan'ın da aynı stratejiyi kendi tabanına neden uyguladığını ilk bölümde anlatmıştım.

Böyle zor bir iş için ülke ve siyaset çapında bir işbölümü gerekliydi ama, maalesef bu konuda barışın aktörleri yalnızdı. İlk heyetin dönüşü sonrasında BDP'nin Öcalan'ın mesajını kamuoyuna açıklamakta tereddüt ettiğini, bunun üzerine bu tarihî açıklamayı—*TRT*'de—Erdoğan'ın yapmak zorunda kaldığını unutmayalım. Erdoğan için bunun ne kadar riskli bir iş olduğunu teslim etmek gerek. Erdoğan, BDP'nin de rolünü üstlenmek zorunda kalmıştı. BDP Eşbaşkanı Selahattin Demirtaş ve diğer BDP'lilerin ilk günlerde ciddi bir şaşkınlık ve yalpalama içinde olduklarını, ancak Öcalan'ın müdahaleleriyle BDP'nin sürece adapte olmaya başladığını da hatırlayalım. Öcalan aşama aşama, BDP'lileri ve PKK'nın tüm parçalarını savaşın ve galibiyetin doğasında olan maksimalist taleplerden, barışın rasyonel sakinliği ve hedeflerine çekmeye çalıştı. Bunda başarılı da oldu. *"Demokrasi olmadan, barış olmaz"* diyenlerin, barışın aslında iki güçlü liderin kararı ve aldıkları risk ile gerçekleşeceğini görmelerini ummak durumundayız. Evet, bu

'tek adamlık'lar çok da demokratik ve şık görünmüyor. Ama barış için ülkenin şu anki şartlarına uygun ve işe ziyadesiyle yaradığı ortada. Ülkenin tüm kesimleri ve muhalefeti demokratik olgunluk içinde barışı arzulasa ve iki lider güçlerini kullanarak inisiyatifi ellerinde tutma bencilliği gösterseydi, bu eleştirinin belki bir anlamı olurdu. Ama bu şartlarda, demokrasi gibi sürekli gelişen, sabitlenemez bir süreç, tasavvur edilen bir 'mükemmel an' somut barış fırsatının önüne konuyor, aslında buradan *"savaşa devam edelim"*den başka bir sonuç çıkmıyordu.

Barışın asgari zihin birlikteliğinin sağlanamadığı bu ortamda, art arda gelen provokasyonlara da göğüs germek gerekliydi. Sürecin provokasyonlara açık olduğu herkesçe kabul gören bir durumdu. Nitekim, İmralı'ya gidecek heyetlerin isimlerinin belirlenmesinde ciddi krizler yaşandı. Paris'te PKK'lı üç önemli kadının öldürülmesi gecikmedi. Suikastta öldürülen Sakine Cansız'ın, 1999 yılında yakalanması sonrasında Öcalan'ın liderliğinin tartışılmaya açıldığı kongreyi üzerindeki bombalarla basıp tartışmayı Öcalan lehine bitirdiğini, PKK içinde kadınların Öcalan'ın liderliği için çok ciddi bir güvence olduğunu biliyoruz.[92] Saldırı Çözüm Süreci'ne karşıydı ve Öcalan'ın doğrudan liderliğini hedef alıyordu. Sorumlularının ortaya çıkarılmaması, arkasında istihbarat servislerinin olduğu savını güçlendiriyordu. Bilindiği gibi, devletlerin işlediği cinayetler asla aydınlatılmaz.

20 Mart 2013 tarihinde ise, önce Kızılay'da Adalet Bakanlığı'nın ek binası önüne akşam saatlerinde iki adet parça telsirli bomba atıldı. Adalet Bakanlığı önündeki olayın meydana geldiği saatlerde Söğütözü semtinde bulunan AK Parti Genel Merkezi'nin karşısında bulunan bir siteden genel merkez

[92] Abdülkadir Selvi, "PKK'daki Değişiklikler ve Çözüm Süreci," *Yeni Şafak*, 11 Temmuz 2013, http://yenisafak.com.tr/yazarlar/AbdulkadirSelvi/pkkdaki-degisiklikler-ve-cozum-sureci/38532

binasının 7 ve 8. katlar arasındaki bölgeye saat 20:45 sıralarında lav silahı ile saldırı düzenlendi. Bu katlarda Başbakan Erdoğan'ın çalışma odası bulunuyordu.

Danimarka'da bulunan Başbakan Erdoğan saldırıdan bir gün sonra olayı şu şekilde değerlendirdi:

"Son derece kritik, son derece hassas bir süreçten geçerken yapılan bu saldırılar çok açık şekilde, demokrasiye, çözüm sürecine, millî iradeye ve kardeşliğimize yapılmış saldırılardır. Terör kimi, nereyi hedef alırsa alsın elbette kötüdür ancak bir siyasi partiyi, demokrasinin, millet iradesinin, çok sesliliğin en önemli unsurunu hedef almak takdir edersiniz ki çok daha kötüdür. (...) Olayın bir başka boyutu da bunun Ergenekon ile olan bağlantısıdır. Geçmişte de buna benzer şeyler hep olmuştur. Türkiye ne zaman sağlıklı bir sürecin içerisine girmişse böyle bir dönem içerisinde bu tür zaman zaman derin devlet gibi, zaman zaman Ergenekon gibi bu tür bağlantılar ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede benzer eylemler olmuştur. Şu andaki eylem de bunun bir benzeridir. Artık farklı bir Türkiye var. Bir diğer taraftan çözüm sürecinin gayreti içerisinde olan bir Türkiye var. Çözüm sürecini engellemeye çalışan bir terör örgütü ortada var. Tabii biz bunlara pabuç bırakmayacağız. Bu süreci ertelemek düşüncesi sözkonusu değildir. Kararlılıkla yolumuza devam edeceğiz."

Hükümetin Paris, Genel Merkez ve Adalet Bakanlığı'na yapılan saldırıları Çözüm Süreci ile ilişkilendirdiği, ellerinde buna dair istihbaratın olduğu açık ve kapalı açıklamalarla kendisini ortaya koyuyordu. Kamuoyundaki kanaat de bu yöndeydi. Çözüm Süreci'nin en büyük talihsizliği Suriye'de iki yılı aşkın süredir devam eden iç savaş ve Esed ile bozulan ilişkilerdi. Barzani ile kurulan güçlü ilişkilerden sonra, Suriye içinde ciddi varlığı bulunan PKK'nın Türkiye'nin safına geçmesi, Türkiye'nin Esed'in katliamlarına reel politik kurallarının dışına taşarak net ve sert tavır alması, Suriye ve Muhaberat'ın sürece yaklaşımını belirlemişti. Reyhanlı'da 51 kişinin öldüğü 11 Mayıs'ta yaşanan bombalı iki saldırı hakkında Erdoğan da bu perspektifte düşünüyordu:

"Bu süreç hassas bir süreç. Özellikle çözüm süreci diye ülkemizde yeni bir dönemi başlattık ve bu yeni dönemi hazmedemeyenler, ülkemizdeki bu özgürlük havasının teneffüs edilmesine ne yazık ki olumlu bakamayanlar, bu tür eylemler içerisine girebilir."

Çözüm sürecinin Suriye başta olmak üzere çeşitli kesimleri rahatsız ettiği ortadaydı. Suriye ile gerginlik üzerinden Türkiye'de bir Alevi-Sünni çatışması çıkarmak, PKK ile barışı zorlaştıracağı gibi, en azından Kürt sorununun yerini bir Alevi sorununun almasını sağlayabilirdi. Temmuz ayının (2013) ilk haftasında KCK yönetiminin değiştirilmesi ve PKK'nın silahlı güçleri olan HPG'nin başına Murat Karayılan'ın getirilmesi de bu öngörüyü doğruluyordu.

PKK yönetimindeki değişiklikler *"Öcalan süreci korumaya aldı"* şeklinde yorumlandı. İstihbarat kaynaklarına göre Çözüm Süreci'nin planlanan şekilde ilerlemesinden rahatsız olan, örgüt üzerinde etkili iki ülkenin gizli servisi HPG'ye sızma girişiminde bulunmuştu. Bu riski yok etmek isteyen Öcalan, HPG'nin başına en güvendiği isim olan Murat Karayılan'ı getirmiş, bu özerk yapının da kontrolü kendisine geçmişti. Böylelikle, HPG bünyesinde, herhangi bir provokatif eylem yapılmaması için daha ciddi bir önlem alınmış oldu. Daha önceki tüm barış girişimlerinin bu türden şüpheli eylemlerle yarıda kesildiği düşünülürse, PKK'nın silahlı güçlerine hâkim olunmasının ne kadar önemli olduğu anlaşılır. Bu aynı zamanda, Öcalan'ın sürece verdiği desteği ve kararlılığını göstermesi açısından da önemlidir.

Suriye'nin kuzeyinde, PKK'nın Suriye kolu olan PYD'nin kontrolü eline almaya başlaması ve özerklik ilan edeceğine yönelik hareketlenme Çözüm Süreci'ne karşı işlevsel başka

bir argüman olmuştu. Türkiye, İran, Irak ve Suriye'de yaşayan Kürtlerin durumu, birleşik kaplar kuralı gibi, birbirini doğrudan etkiliyordu. Türkiye'nin gerçekten Suriye'de oluşacak duruma çok dikkatle yaklaşması gerekiyordu. Yapılan her eleştiriyi, kategorik olarak dışlamak da doğru değildi. Ancak, PYD Eşbaşkanı Salih Müslim'in 25 Temmuz'da İstanbul'da Dışişleri Bakanlığı üst düzey yetkilileri ile yaptığı görüşme, bu endişelerin yersiz olacağına dair güçlü bir umut vaat etti. Türkiye, neyi ki, Kürtler konusunda kırmızıçizgili siyasetini terk etmiş ve rasyonel bir dış siyasete geçiş yapmıştı. Bugün Türkiye'nin ikinci ticari partneri olan ve çözüm sürecinin olmazsa olmaz destekçisi Mesut Barzani'nin kısa süre öncesine kadar "aşiret reisi" gibi aşağılanmalara maruz kalması, bu zihniyet değişimin ne kadar değerli olduğunu gösteriyordu. Türkiye'nin Rojava'da yaşananlarla ilgili endişesi genel olarak muhalif cephenin daha da parçalanması, bundan Esed'in kazançlı çıkması ve PYD ile Barzani arasındaki ilişkilerin kötüye gitme olasılığıydı. Türkiye, muhaliflerle uyumlu bir Esed karşıtı mücadele sonucunda Rojava'da muhtemel bir özerklik durumuna kategorik olarak karşı gözükmemektedir. Zaten, hiçbir ülkenin, bir diktatöre karşı verilen savaş sonrası, o ülkenin tüm kesimlerinin üzerinde anlaşacağı olası yeni bir sisteme müdahale etme hakkı yoktur. Bu anlamda, Müslim'in Türkiye ziyareti ve yapılan açıklamalar aklıselimin devrede olduğunu göstermiştir.

Salih Müslim görüşmeler sonrası şu önemli açıklamalarda bulundu:

"Bazıları (...) 'özerk yönetim ilan edilecek' diye bir söylem oluşturdu. Oysa böyle bir durum yok. Rojava'da halkın kendi bölgelerinde denetimi ele geçirmesinin üzerinden bir yıl geçti. Bu tecrübeden anladık ki; artık bir yürütmenin olması gerekiyor. Geçici olarak da olsa bir yürütmenin olması gerekiyor. Bir düzenin oluşması gerekiyor; hem gıda bakımından hem ihtiyaçlar bakımından yani toplumun her yönlü ihtiyaçları bakımından bunun olması gerekiyordu. Bunun için biz bir düşünce ortaya attık. Bütün oluşumların, herkesin yer alabileceği Kürtlerin, Türkmenlerin, Arapların içinde yer alabileceği siyasi bir çözüm buluncaya kadar bir geçici bir yönetim kurulması fikriydi. Bunu anlattık görüşmelerimizde. Türk yetkililer 'bu sizin hakkınızdır' dediler. Biliyorsunuz sınırdaki çatışmalardan kaynaklı halkımız çok perişan bir durumdadır. Şimdi söz de verildi. Türkiye halkımıza her bakımdan yardım edecek. Yani insani yardımda bulunacak. Bu da iyi oldu. Zaten bizim oradaki sınır güvenliği Türkiye'nin de güvenliği oluyor."

Açıkçası, Çözüm Süreci'ni, Türkiye'nin içinde bulunduğu kutuplaşma ile birlikte taşımak oldukça zordu ve hükümetin, sadece PKK ile yapılan anlaşma üzerinde değil, toplumsal alanlardaki biriken enerjileri fark etmekte daha özenli olması gerekiyordu. Tüm riskleri birarada düşünmeli, birleşik kaplar misali, bir yerdeki hatanın diğer tarafı etkileyeceği daha ciddi öngörülmeliydi. Çünkü Türkiye'nin gerçekte asıl meselesi 'ulusalcı aşırı laikler' sorunuydu. Bu kesimin siyaseten güçsüz olması, Gezi krizinde görüldüğü üzere 'etkili' olamayacakları anlamına gelmiyordu.

3 Kasım 2002 tarihinde başlayan demokratikleşme ve eski rejimi dönüştürme hamlelerinin bir yavaş devrim olduğunu söylemek abartılı olmaz. Tarih, daha soğukkanlı yazıldığında, AK Parti ve Erdoğan'ın bundan sonraki hikâyesi ne olursa olsun, bu dönemin çok önemli olduğunu teslim etmek gerekecek. Kitabın ortasından konuşalım: Bu, Türkiye'deki dindarların yarattığı bir mucizeydi. Bu gerçeği teslim etmek Türkiye'de hâlâ çok zor ve bunu yapanlar ciddi bir şekilde eleştiriliyor, hükümetin yaptığı hatalar göze sokuluyor. Hükümeti eleştirirken, doğru eylemlerini desteklemek hâlâ bir linç vesilesi. Oysa toplamda baktığınızda, Türkiye, kuruluşunda yapılan ve tüm toplumsal kesimlerin büyük acılar çekmesine yol açan yapı-

sal ve ideolojik tercihlerin tashihini yapıyor. Ancak bu tashih, ülkedeki laik-Kemalist kesimlerde ciddi bir melankoli yaratmış durumda. Bu melankoli, imtiyaz ve iktidar kaybı ile birlikte, ülkenin yeniden kuruluşunda bu kesimlerin birer izleyici olmalarından kaynaklanıyor. Dindarlar hızla madunluktan kurtulurken, Cumhuriyet kesimleri kendi siyasetsizlikleriyle madunlaşıyor.[93] Ülke, dindarlar, Kürtler ve demokratlar tarafından yavaş bir devrimle değiştirilirken, laik-Kemalist kesimleri temsil eden etkili bir aktör ufukta dahi gözükmüyor. Muhalefetin antisiyaseti, toplumun bu kesiminde depresyona yol açmış bulunuyor.

Bu aktörün, şüphesiz anamuhalefet partisi CHP'nin olması gerekiyordu. Ancak CHP, Deniz Baykal döneminde de, kaset komplosuyla partinin başına geçen Kemal Kılıçdaroğlu döneminde de sürekli olarak antisiyaset stratejisi izledi. Kaset komplosu sırasında, bu karanlık olayın arkasında, beyaz medya ve beyaz iş çevrelerinin olduğu kulislerde dolaştı. Strateji, Baykal ile tıkanan CHP'yi ulusalcı-devletçi kimliğine zarar vermeden, vitrinde daha sempatik ve halkçı hale getirmekti. Darbelerle siyasetin dizayn edilemediği bu yeni dönemde sandıkta AK Parti'yi alt etmek için CHP'ye bir müdahale elzem görünmüş olmalıydı. Aslında, yöntem ne kadar karanlık da olsa, siyasetten ümit beslemek bile, bu kesimler için oldukça ileri bir durumdu.

Ancak Kemal Kılıçdaroğlu bekleneni veremedi. Çünkü, CHP'nin siyasete dönmesi demek, bir paradoksu ima ediyordu. Siyasete dönen bir CHP, artık CHP olmayacaktı. Siyaset yapan bir CHP, örneğin Çözüm Süreci gibi yüzyılın demokrasi proje-

[93] Madun/Subaltern, askerlikte ast anlamına gelir ama sosyal bilimlere Antonio Gramsci'nin uyarladığı şekilde, yapısal olarak iktidar dışındaki gruplara verilen isimdir. Toplumdan gelen seslerin hepsi eşit değillerdir. Öznenin bireyleşmesinin temel göstergesi 'konuşabilmesidir.' Madun kesimler bu konuşma eşiğinin hemen yanında, ancak sessiz gruplardır. Madunlar bireysel olarak değil, ancak bir cemaat olarak konuşabilmektedir. Özne olma ile olamama halinin tanımıdır. Terimi post kolonyal çalışmalarında olgunlaştıran isim ise Gayatri Chakravorty Spivak'tır.

sinde olumlu rol oynamak durumunda kalacaktı. Aslında Kemal Kılıçdaroğlu bu yönde eğilimler gösterdi. Sürecin başında Erdoğan'a kredi açtı ve destekledi. Erdoğan, bu fırsatı çok kötü kullandı ve Kılıçdaroğlu'nu *"Senin kredine ihtiyacım yok"* diyerek yalnız bıraktı. Oysa CHP ile kurulacak daha iyi bir ilişki, kısa sürecek de olsa dönemsel bir rahatlama sağlayabilirdi.

Sonrasında, Çözüm Süreci'ndeki tavrını beğenmeyen parti içindeki daha sert ulusalcılar Kılıçdaroğlu'na darbe yaptı. CHP'li vekil Birgül Ayman Güler'in anadilde savunmaya ve hükümlülerin cezaevinde eşleriyle görüşmesine imkân tanıyan kanun tasarısının görüşüldüğü bölümde *"Kürt milliyetçiliğini bana 'ilericilik' ve 'bağımsızcılık' diye yutturamazsınız. Türk ulusuyla Kürt milliyetini eşit, eş değerde gördüremezsiniz"* sözleri önce Meclis'i, ardından da dalga dalga yayılarak Türkiye'yi sarstı. Arkasından, eski lider Deniz Baykal ortaya çıktı ve 12 Şubat'ta parti grubunda "sürpriz" bir konuşma yaptı.

Baykal *"Başkan olmak isteyen Erdoğan, kendi anayasasını oluşturmak istiyor. Beyefendinin başkanlık rejimi hevesi al gülüm ver gülüm pazarlığı yaptırıyor. Bana başkanlığı verin, ben de size ulusalcılığı vereyim diyor. Yani gelecek anayasa al-ver anayasası, mübadele anayasasıdır. Bu anayasa ile ulusalcılığı alacaklar başbakana başkanlığı verecekler"* derken, doğrudan Çözüm Süreci'ni hedef alıyordu. Nitekim Baykal'ın konuşma yaptığı sırada Kılıçdaroğlu grupta bulunmuyor, Çözüm Süreci'ne olumlu bakan Sezgin Tanrıkulu, Gülseren Onanç gibi yenilikçi isimler salondan ayrılıyordu.

Saygın bir araştırma şirketinin siyasi partiler ve özel müşterileri için yaptığı kamuoyu yoklamalarında ise, aslında Kılıçdaroğlu'nun elini güçlendirecek şekilde CHP tabanının Çözüm Süreci'ni desteklediği ortaya çıkmıştı. Nisan ayı ortalaması yüzde 60'ı buluyordu ve parti bunu gizlemek için elinden geleni yapıyordu. Kılıçdaroğlu, Birgül Ayman Güler ve Deniz Baykal hamlelerine cevap veremedi. Kılıçdaroğlu eğer

gerçekten CHP'yi değiştirmek isteseydi, Çözüm Süreci gibi prestijli bir tartışma üzerinden bu tarihî bir fırsattı. Bunun yerine, tarihler 7 Mart'ı gösterdiğinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e çıkarak Çözüm Süreci'ne sekte vurmayı denedi. Kılıçdaroğlu'na verilen bilgi ve göreve göre, MİT'in İmralı ile görüşme yapması ancak MGK kararı ile mümkündü. Eğer böyle bir karar MGK'da alınmamış ise, Hakan Fidan suç işliyordu. Görüşme sonrası yaptığı üstü kapalı açıklama bunu teyit ediyordu:

"Bu kritik dönem içinde hepimiz Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve milletine karşı olan görevlerimizi eksiksiz olarak yerine getirmeliyiz. Çünkü böyle bir dönemde kendi sorumluluklarını ihmal edenler, tarihe hesap veremezler. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin binlerce yıllık birikimle zenginleşmiş aklı ve milletin derin irfanını acilen ve yeniden devreye sokmak mecburiyetindeyiz."

Kılıçdaroğlu'nun kritik diye nitelendirdiği dönem, Türkiye'nin en büyük demokrasi hamlesi olan bir iç çatışmayı bitirme süreciydi.

Görüşme sonrası Gül de kısa bir açıklama yaptı. Ancak, Kılıçdaroğlu ilginç bir şekilde bu görüşme hakkında bir daha hiç konuşmadı. Gül'ün, kendisine *"Çocuk oyuncağı mı bu? MİT kafasına göre böyle bir işe kalkışır mı? Elbette MGK görev verdi ve bu bilgi mahrem ve devlet ciddiyetinize emanet!"* şeklinde bir cevap verdiği iddia edildi. Kamuoyu bunun üzerinde o günlerde çok durmadı ama bu açık bir sabotaj girişimiydi.

Kemal Kılıçdaroğlu, CHP'nin çizgisini kökten değiştirecek kalibrede bir lider olmadığı gibi, aslında partideki rijit ulusalcılar ile arasında uzak bir mesafe olduğu temennisi de kuşkuludur. Kılıçdaroğlu 'eski' ve varsa eğer 'yeni' CHP arasında bir tercih yapamadı ve liderliğini denge siyaseti ile sürdürmeye çalıştı. CHP'nin, güncel siyaset yapmasının CHP'yi aslında CHP olmaktan çıkaracağını herkes bilmekteydi. CHP içindeki 'yenilikçilerin' de ne kadar güçlü veya yeni olduğu kuşkuluydu. İstenen değişikliklerin, partinin göze batan siyasetdışılığını palyatif olarak kamufle etmek olduğu anlaşılıyordu. Gülseren Onanç gibi isimlerin aldığı tavırların, makul sözlerin bireysel olduğunu düşünmemek için fazla kanıt yoktu.

CHP'nin antisiyaset stratejisi, AK Parti'yi mümkün olduğunca hareket ettirmemek ve şansın bahşedeceği bir kaos veya ekonomik krizin kendisine iktidar yolunu açmasını beklemek olarak belirlenmiş gibiydi. CHP'nin *"yokluğu ile var olma"* durumu, hükümetin lehine gibi görünse de, siyasal sistemin ve parlamentonun dengesini ciddi anlamda bozan bir anomaliydi. CHP, ancak reel ve halka dönük siyaset üreterek bu çıkmazdan kurtulabilirdi ama karşısında bunu zaten oldukça iyi yapan bir iktidar partisi vardı. Üstelik zayıf hamleler, tıpkı aşı gibi, iktidarın önünü daha da açacaktı. Kılıçdaroğlu'nun o çok ünlü 'çark'ları, aslında bu ikilemin doğal bir sonucuydu. Bu nevrotik durum, CHP'nin siyaseten gittikçe silikleşmesine, değersizleşmesine yol açtı. Vesayet döneminde, muhalefette olsa dahi devletin Meclis'teki temsilcisi olan, iktidar olmayı, onun görevini TSK ve vesayet bürokrasisi üstlendiği için çok da umursamayan CHP, bu yeni dönemde siyaset yapma mecburiyeti ile yüz yüze kalmıştı. Ancak anlatılan paradoks nedeniyle, AK Parti ve bir *"pragmatik siyaset canavarı"* olan Erdoğan karşısında gittikçe etkisizleşti.

Bu durum, AK Parti'nin üzerindeki yükü daha da arttırmıştı. Her parti, aralıksız iktidar dönemleri süreçlerinde yıpranır. Ancak AK Parti bu siyasi yelpazede alternatifsiz görünüyordu. Bu alternatifsizlik, hem hükümette damar sertliği ve savrukluğa, hem de CHP tabanında büyük bir depresyona yol açtı. Hükümetin parlak 2023 hedefleri istikrarı ima ettiği için AK Parti tabanında coşkuyla karşılanırken, CHP tabanı ve AK Parti karşıtlarında melankoli yaratıyordu. Aslında bu çok ciddi bir sorundu ve muhalefet sorununun nasıl hallolacağı hakkında kimsenin belirli bir fikri yoktu. Belki tam da bu ihtiyaç

nedeniyle, CHP'deki yenilikçi hareket dev aynasında görülmek istendi.

Açıkçası, 10,5 yıllık birikmiş bu tepkinin ne zaman ve nereye doğru akacağı merak ediliyordu. Bu soruna yönelik kimsenin fazla bir öngörüsü yoktu. Toplumun en az dörtte biri temsiliyetsiz, öfkeli ve mutsuzdu. Dindarlar ile sekülerler arasındaki faylardaki gerilim gittikçe artıyor, hükümetin ve Erdoğan'ın hem sert üslubu ve hem de aşırı kendine güvenli halleri de SOS veriyordu. Bunun AK Parti'nin, daha doğrusu Başbakan Erdoğan'ın tayin ettiği kent siyaseti üzerinden Gezi'de bir krize dönüşmesi iki önemli şeyi ortaya koydu: Antisiyasetin *"muhalif siyasi rolü"* apolitik-etkisiz bir noktaya sıkıştırmış olması ve hükümetin savruk kenti siyasetinin çöküşü.

Gezi'de bu iki unsur tehlikeli bir reaksiyona girecekti.

Dördüncü Bölüm

Gezi Krizi

www.facebook.com/groups/ekitaphane
www.facebook.com/ekitaphane

TARAF GAZETESİNİN YÖNETİMİNDE olduğum dönemde (26.04.2013'e kadar), özellikle Gezi krizine değin gelen son iki yıllık süreçte, Taksim ve Gezi parkı, Haliç Metro Köprüsü gibi projeleri adil bir biçimde eleştirmeye gayret gösterdik. Türkiye'de her türden yeniliğe kategorik olarak karşı çıkan sorunlu bir sivil toplum yapısının hâkim olduğu bu alanda, adil ve etkili haber yapmak için kaynak bulmanın bile ciddi bir güçlük olduğunu belirtmeliyim. Sivil toplumun bu ideolojik sıkışmışlığı ve AK Parti'den gelen her şeye alerjiyle yaklaşmaları ile hükümetin *"Ben yaptım oldu"* tavrı arasında doğru bir eleştiri alanı yaratmak gerçekten zordu. Denebilir ki, bu konuyu ısrarla gündemde tuttuğumuz halde, sivil toplumdan rasyonel, çözüme yönelik etkili bir karşılık, hatta destek bulunamadı.

Gezi'deki faaliyetler uzun süre bir düzine insanla devam etti. Sağduyulu sesler ise bireylerin olgunluğu ile sınırlıydı. Projelerin tepeden inme şekilde oluşturulması, gerekli teknik

ve demokratik süreçlerin çalıştırılamamasına yol açıyordu. Oysa, birçok yazımda altını çizdiğim üzere, bu türden projeler—hepsi olmasa bile—Türkiye'nin katılımcı demokrasisini güçlendirecek birer altın fırsattı. Hükümet, özellikle Taksim, Haliç Metro Köprüsü gibi, önümüzdeki yüzyılda nasıl bir çevrede yaşanacağını tayin eden icraatlarda proje yarışmaları, çoklu projeler arasında tercih yapma imkânlarının yaratılması ve gerektiğinde mini referandumlara gidilmesi yolunu seçmiş olsaydı, bu ancak Türkiye için prestij ve demokratik kazanım olacaktı.

Nitekim, İstanbul Şehir Hatları vapurları konusunda internet üzerinden halkoylaması yapılmış ve halk kullanmak istediği vapur modelini kendisi seçmişti. İlginç bir şekilde, seçilen model gerçekten en estetik olanıydı.

Sanırım bunda, hükümetin ve Erdoğan'ın 10,5 yıllık dönemde sürekli savaşarak siyaset yapmak zorunda kalmış olmasının yarattığı deformasyon etkiliydi. Her şeye karşı çıkan bir muhalefet karşısında, ancak zorlu kavgalar verilerek başarılı olunuyor, bunun karşılığında ise hükümet oylarını arttırıyordu. Bu, kategorik bakışın simetrisinin hükümette de yerleşmesine yol açmıştı. AK Parti seçmenine yönelik kamuoyu araştırmaları da bu dengeyi destekler gibiydi. Bir kamuoyu araştırmasında yurttaş şöyle diyordu: *"Eğer bir şeye* CHP *karşı çıkıyorsa, anlıyorum ki o bizim için iyi bir şeydir. Konu hakkında bilgi sahibi olmasam bile, CHP'nin dediğinin tersini yapıyorum ve hep doğru çıkıyor."*

Bu sürekli kendi sağlamasını yapan algı, ciddi bir kör alan oluşturmuştu ve o kör alan laik-ulusalcı kesimleri ihmal ediyordu. Öte yandan, Erdoğan'ın 1994'te devraldığı İstanbul Belediye Başkanlığı, başbakanlığı süresince de devam eden bir görev oldu. İstanbul onun için önemliydi. Dindarların doksan yıldır gasp edilmiş hakları, Kemalist kent siyasetine de sirayet etmişti. Örneğin, AKM nasıl ki bazı ulusalcılarda mimariyi

aşan ideolojik bir anlamı ima ediyorsa, bazı dindarlar için de bu yapı hak gasplarını temsil ediyordu. Dindarların merkeze yürüyüşü, sadece devletin değil, mimarinin, çevrenin de paylaşılmasını gerektiriyordu ama bu konuda doğru bir strateji kurulamadı. 12 Eylül 2010 referandumunun aslında bir milat olduğu, vesayetin sindirilmesiyle birlikte hükümetin artık paradigma değiştirmesi gerektiği, belli ki fark edilmemişti.

Hükümetin, 12 Eylül 2010'a kadar, kendi tabanını tahkim etmesi yeterli oluyor ve bu başarılı bir siyaset sayılıyordu. Ancak bu milattan sonra, laiklerin temsiliyetsizliği ve depresyonu, bir darbenin artık çok zor gerçekleşebileceği ile birlikte düşünüldüğünde, hükümetin kendi seçmen kitlesinin ötesine bakmaya başlamasını gerektiriyordu. Makro konularda ve kutuplaşma siyasetinde çok başarılı olan hükümetin artık tüm ülkeyi yönetmeye ehil hale gelmesi gerekiyordu. Kent siyasetindeki savrukluk da, 2023'e ve belki ondan sonrasında iktidarda kalacak bir parti tarafından ısrarla devam ettirilince, bu öfke çok işlevsel hale geldi. Kullanılan üslup, icraatların özünün ötesine geçti. Kürtaj yasası girişimi ve alkol düzenlemesinde, aslında yasaların içeriği değil, topluma nasıl anlatıldığı ön planda oldu. Belki Çözüm Süreci'ni sağlama almak ve gündem değiştirmek için uygulandığı düşünülebilecek bu taktik, artık miadını doldurmuştu. Alkol yasası, Batı'daki muadilleri ile karşılaştırıldığında liberal bile kalabilirdi ama bu yasa tartışılırken kullanılan dil, laik mahalleye birer bomba gibi düşüyordu. Kürtaj yasasına denk gelen *"en az üç çocuk"* gibi söylemler de toplum mühendisliğinin dindar versiyonu olarak değerlendiriliyordu. Avrupa'da, Rusya'da, genç nüfusun arttırılmasına yönelik yasalar, teşvikler uygulanıyor olması, Türkiye için bir örnek teşkil etmiyordu.

Şu noktayı açmakta yarar var: Türkiye eğer normalleşmiş ve temel rejim sorunlarını çözmüş bir demokrasi olsaydı, muhafazakâr-demokrat bir partinin bu tercihleri birer rejim kri-

zine yol açmazdı. Her demokraside belirli seçmen kitlesine göre siyaset yapan partiler vardır. Avrupa'daki bir Hıristiyan Demokrat partisinden veya ABD'deki cumhuriyetçilerin başkan adayından, *"Kürtaj yasağını kaldıracağız"* veya *"Eşcinsel evlilikleri yasal hale getireceğiz"* türünden vaatler duyamazsınız ve bu anormal değildir. Tabanı da kendisinden—genellikle—bunun tersini duymak ister ve oyunu buna göre kullanır. Tersi de liberaller, demokratlar, sosyalistler, sosyal demokratlar ve yeşiller için geçerlidir.

Ancak Türkiye'de 2002'den beri yaşanan yavaş devrimin taşıyıcısı olan AK Parti'nin henüz böyle bir lüksü yoktu. AK Parti, Birinci Cumhuriyet'in tashihini yapan kurucu bir partidir. Haliyle, kutuplaşma siyasetini vesayet güçlerini sindirdikten sonra, halkın bir kesimine karşı devam ettirmek büyük risktir. Üstelik, kendi siyasi hedeflerinizi gerçekleştirirken de her zaman üslubun dengesini kurmak ve diğer kesimleri anlamak mecburiyeti vardır. Bu en azından demokratik bir şıklıktır. Kaldı ki, sanılanın aksine, ne AK Parti, ne de CHP tabanı homojendir. CHP tabanında kürtaja, alkole karşı olan dindar insanlar bulunduğu gibi, AK Parti seçmen kitlesinin içinde de alkol kullanan veya alkol kullanılmasına karşı olmayan insanlar bulunabilir. Bir kişi alkol kullanmayabilir, kürtaja karşı da olabilir ama insanların alkol kullanma ve kürtaj yaptırma hakkını da destekleyebilir. Aynı şey tersi için de geçerlidir. Zaten demokrasi dediğimiz kavramın temel kuralı da bu olgunluğu ima eder.

GEZİ KRİZİ NASIL BAŞLADI?

Evet, her şey 27 Mayıs (2013) Pazartesi günü başlamış gibi gözüküyordu. Aslında, ertelenmiş, belki de algılar ve fantezi dünyalarında çoktan gerçekleşmiş bir kazaya şahit olacaktık. Kaldırım çalışması nedeniyle Pazartesi günü Gezi Parkı'na dayanan iş makineleri, orada mutedil bir kalabalığın toplan-

masına yol açmıştı. Salı günü öğleden sonra ben de oradaydım. İnsanlar sakin bir şekilde çimlerde oturmuş 'ağaç nöbeti' tutmaktaydı. CHP'li Gülseren Onanç, BDP'li Sırrı Süreyya Önder, bu alanda sağduyu sahibi ender uzman isimlerden Mimar Korhan Gümüş ve STK üyeleriyle sohbet ettik. Böyle bir duyarlılık sergilenmesinden memnun olmuştum. Bilgiler henüz kirliydi. Topçu Kışlası ve AVM inşaatının başladığı söyleniyordu. Sosyal medyada da yüklenici firmanın bu yönde parka girdiği bilgisi dolaşmaktaydı. Oysa, yapılan Taksim meydan düzenlemesi kapsamında Gezi Parkı'na bakan Asker Ocağı Caddesi'ndeki kaldırımın genişletilmesi çalışmasıydı ve bu kararda CHP İl Meclis üyelerinin de imzası vardı. Kuvvetle muhtemeldir ki, bu günlerde yapılacak kapsamlı bir açıklama, krizin çıkmasına engel olabilirdi. İstanbul Büyükşehir Belediyesi bu üç kritik günde—27 Mayıs'tan 30 Mayıs'a kadar—parka yapılan müdahalenin nedenlerini detaylarıyla topluma anlatmak için hiçbir girişimde bulunmadı.

30 Mayıs sabah beşte parka yapılan müdahale, çadırların yakılması ve orantısız polis gazı, krizin geri döndürülemez evresinin fitilini ateşledi. Sanki yapılmaması gereken her şeyi yapan bir irade sergileniyordu. Bundan sonra her şey daha karmaşık hale geldi. Evet, hükümet ve Erdoğan, iktidara geldikleri günden itibaren en ciddi kriziyle böyle 'aniden' karşılaşmıştı. 10,5 yıldır, ülkede olan biten ne varsa, buna dair bir hesap kesme, bir *'Z raporu'* alma isteği kendisini belli ediyordu. Gösteriler iki il hariç 79 şehre yayıldı. Çevre itirazı ile vandallık, bu hareketin üzerinden Erdoğan'ı devirme kampanyaları birbirinin içine geçti. Duygular ve tansiyon aşırı şekilde yükseldi. Herkes sadece kendi haklılığını duymak istiyordu. Oysa bu kadar karmaşık bir krizde, hiçkimseyi o anda tatmin edecek bir açıklama yoktu. Ancak yine de kendilerine çarpan bu 'şey'i anlamak istiyordu insanlar. Bir çevre eyleminin, Çözüm Süreci'ni de tehdit eden bir kaosa dönüşmesi üzerine, or-

talığı sadece 'bir yeri' gören analizler ve kavramsallaştırma fırtınası kapladı. Herkesin Gezi tanımı farklı hale geldi.

GEZİ GENÇLİĞİ

Gezi krizi ile birlikte, gerontokrasinin[94] köklü olduğu Türkiye'de *"Nereden çıktı bu gençler?"* şaşkınlığı yaşanıyordu. Değerlendirmeler, vandallar ile demokrasi için umut yaratan mucize kuşak arasında gidip geliyordu. "X, Y, Z" kuşakları kavramı da nereden baktığınıza göre değişen taban tabana zıt sonuçlar vermekteydi. Oysa Gezi fenomeni oluşum halindeydi ve henüz soğukkanlı değerlendirmeler yapmak için elde yeterli data yoktu. Tabii bu durum, Avrupa'dan alınma 'kimliksizler' ve ABD'den alınma "X, Y, Z" kuşağı gibi kavramlarla anlaşılmaya çalışıldı. Şüphesiz global dünyada örtüşen birçok özdeşlik olabilirdi ama Türkiye'de yaşananın öznelliğini kaçırma riski de büyüktü. Gezi gençliği konusunda birkaç yazı örneği ile devam edelim.

> ***Şu anda Gezi hareketini yaratanlar Y kuşağı çocukları***
> ***Onlar "İndigo Çocukları"***
>
> *Bu kuşak için barış ve özgürlük öncelikli. Otoriteye boyun eğmeyen bir yapıya sahip. Kendisini olduğu gibi ifade etmek istiyor. Yaşa ve yaşat felsefesini benimsiyor. Bireyin özgürlüğü ve tuğlaların sağlamlığı her şeyden önemli. Tuğlalar ve tuğlaların arasında kullanılan yapıştırıcı harç sağlam olmalı ki inşa edilen bina da sağlam ve depremlere dayanıklı olabilsin. İndigolar aile ilişkilerinde de akran ilişkilerinde de dayanışmaya önem veriyor. İlk bakışta özgürlükçü felsefeleri 68 kuşağıyla benzerlik gösteriyor. Temel fark: 68 kuşağı bir şeylere karşı çıkarak kendisini ifade etti. Y kuşağı bir şeyler için dayanışma göstererek kendisini ifade ediyor. İndigoların enerjileri öylesine saf ve duru ki, etraflarında hızla harika bir sinerji oluşturuyorlar. Çekim güçleri yüksek. Bilinç sıçramasını yaratmak için her yaşta insanı kendiliğinden mıknatıs gibi kendilerine çekiyorlar. Öylesine kararlı ve cesurlar ki, onlara 70'lik 80'lik nineler bile tencere tavalarla destek veriyor. Öylesine birleştiriciler ki tüm ideolojiler ve tüm yaş grupları onların harika enerji potasında eriyor ve birleşiyor.*
>
> *Hoş geldin Yeniçağ. Hoş geldin Bilinç Devrimi.*[95]

Yeni Şafak gazetesinden Murat Menteş ise yazısında, her yönüyle Taksim dışında çürümüş bir ülkede, soyluluğa, nezakete, barışa, diyaloğa, sebata ve sabra yönelik hangi ideal davranış varsa, onun hazinesinin Gezi Gençliği'nde bulunduğunu ifade eden eforik yazısında şöyle diyordu:

> *Başkalarının sevincine katlanamayanlar (...) iftiraya varan çarpıtmalarla ülkeyi ateşe vermeye yönelenler karşısında, (...) Türkiye'yi malı gibi görenler karşısında, (...) barbarlığa meyledenler karşısında, şehirli nezaketini gençlerden bekliyoruz...*
>
> *Temiz kalpli, nur yüzlü, pırıl pırıl gençlerden...*
>
> *Eli öpülesi afacanlardan, kreatif keratalardan, devrimcilikte devrim yapanlardan.*[96]

Gezi gençliğini oldukça romantize eden ve daha çok *"hasretle beklenen özneyi"* çağıran temennilere dayanan bu türden değerlendirmelerin Gezi gençliğinin kendisi tarafından bile fazlaca eforik bulunacağı ortada. Ancak aynı sonuca varan ve daha akademik değerlendirmeler süreç boyunca itibarlı sosyolog Nilüfer Göle'den geldi.

Göle'ye göre "*Müslümanlar ve Cumhuriyet arasında onarıldığı düşünülen yara yeniden kaşınıyor. Hem de cumhuriyet sınıflarının yaralandığı, kırılganlaştığı, mağdur olduğu bir ortamda. Müslümanlara mazlum kimliği biçiliyor. Ötekilere te-*

[94] Gerontokrasi, yaş bakımından toplum içerisindeki en yaşlı bireyin hiyerarşik anlamda en üst düzeyde bulunması ve bu kişinin iradesine tabiyettir. Siyasi bir yönetim biçimini ifade etmenin yanında sosyolojik bir olgu olarak, soy bağımlı bir toplulukta başat unsur olmayı ifade eder. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Gerontokrasi)

[95] Nil Gün, "Gezi Parkı Hareketi ve Y Kuşağı," *Kuraldışı Dergi*, Haziran 2013, http://www.kuraldisidergi.com/5515/gezi-parki-hareketi-ve-y-kusagi/

[96] Murat Menteş, "Kreatif Keratalar," *Yeni Şafak*, 10.06.2013.

rörist muamelesi reva görülüyor"du. Göle *"İçki, kadın, faiz, Alevilik üzerinden, mutaassıp Sünni çoğunluk anlayışı dayatılmak isteniyor. Ahlaki temalar 'muhafazakâr demokratlık' değil, geçmişin tutucu, 'yobaz' kategorisini çağrıştırıyor. Kendi yarattığı yeni Müslüman sınıfların yeni hayat tarzlarını hiçe sayıyor"*du.[97]

Nilüfer Göle "AK Parti'nin *'yobaz'lığa geri dönüş trendine*" girdiğini ilan etmişti. Yani o hep iddia edilen gizli ajanda ortaya çıkmıştı. Üstelik bu tam da, *"Müslümanların Cumhuriyetle barıştığı, lakin Cumhuriyet sınıflarının yaralandığı, kırılganlaştığı, mağdur olduğu bir ortamda"* yapılıyordu. Demek ki, Müslümanların Cumhuriyetle barıştığı oranda, Cumhuriyet elitleri ve kesimleri de mağdur oluyordu. Bir kesimin mağduriyeti sona ererken, diğer bir kesimin—birleşik kaplar kuralı gibi—mağduriyetinin neden otomatik olarak arttığı ciddi biçimde açıklanmaya muhtaçtı. Bu paradoksu görüşlerine temel yapan Göle, hâlâ başörtülü bir kadının kamuda görev yapamadığı, Cumhuriyet kesimlerine de *"kendilerine özel"* bir ayrımcılık uygulandığının ispatlanamadığı bir Türkiye'de yeni mağdurların artık Cumhuriyet kesimlerinin olduğunu tescil ediyordu.

Demokrasi, mağduriyetlerin değil, hakların eşitliği değil miydi?

Acaba, Cumhuriyet kesimlerindeki bu mağduriyet hissi, dindarların çevreden, daha doğrusu mezralardan, sıvasız gecekondulardan çıkarak, kentlerin, hatta lüks semtlerin yaşam alanlarında boy göstermelerine yönelik bir kibir ima edemez miydi? AK Parti'nin savruk kent siyaseti ve Erdoğan'ın üslubu ile meşrulaştırılmaya çalışılan mağduriyet, laiklerin dindarlarla 'eşitliği' hazmedememe depresyonu olabilir miydi? "AK Parti'nin—aslında Erdoğan'ın [M.E.]—yobazlığa geri dönüşü" ile ilan edilen yeni mağdur laiklerin, daralan kamu alanına isyanı mıydı bu gerçekten? Yoksa o kamusal alanı dindarlarla paylaşmayı reddetmelerinden doğan gönüllü klostrofobi de analizlerin bir parçası olmalı mıydı? Erdoğan'a atfedilen aşkın güç ve dindar kişiliği, rijit dili olmasa, kamusal alanı büyük bir hoşgörü ile paylaşacaklar mıydı dindarlarla gerçekten? Dindarların mağduriyetinin giderilmesi, AK Parti'nin 'yobaz'lığa geri dönüşüyle mi olmuştu, yoksa hızlı-yavaş devam eden demokratikleşme sürecinin bir sonucu muydu? Eğer öyleyse, neden Cumhuriyet kesimleri, demokratikleşme ile mağdur olsunlardı ki?

Gerçekten Türkiye, itibarlı bir bilim insanının iddia edebileceği oranda yobazlığa dönüş sinyalleri vermekte miydi? Yoksa imal edilmek istenen yapay gerçeklik dalgası bu kadar güçlü müydü? Öyle bir 'gerçeklik' olsun ki o, ait olduğunuz 'cemaatin' dışında düşünemeyecek kadar sınıfsal bir ortaklığa dayansın ve sorgulanmadan kabul edilsin.

Kamusal alanın daralması, belki de bu alanı Kemalist kategoriden çıkartıp, halkın tüm kesimlerine açan AK Parti'ye tepki nedeniyle '*gönüllü*' yaşanmıştı. Hem, Erdoğan'ın *"paternalist"* veya *"Ben sizin babanızım, sizin için en iyisini ben bilirim"* tavrından neden sadece Cumhuriyet kesimleri rahatsız olsundu ki? Temel meselenin, kamusal alanda, eğer varsa '*yobaz*' uygulamaların kanıtlanması yerine, Erdoğan'ın üslup dairesine indirgenmesi, sorunun demokrasi değil, sınıfsal bir kısa devreden kaynaklandığını kamufle etmesi açısından işlevsel bulunmuş görülüyordu.

Nilüfer Göle, eski ve yeni mağdur kategorizasyonlarındaki dikotomiyi süreç boyunca yazdığı yazılarda farklı denemelerle desteklemeyi sürdürdü. Bunlardan en ilginci, Gezi'deki gençlik ile Kazlıçeşme mitingi arasındaki karşılaştırmasıydı. Şöyle diyordu Göle:

> *Meydan ile sokak birbiriyle karıştırılır. Sokaktan farklı olarak meydan kitlesel değil, kişisel bir görünüm sunar. Vatandaşın*

[97] Nilüfer Göle, "Film Geri Sarılıyor, AKP'nin Dinle İmtihanı," T24, 17.06.2013, http://t24.com.tr/yazi/film-geri-sariliyor-akpnin-dinle-imtihani/6907

ben diyebildiği bir şahıs hareketidir. Nitekim Gezi'ye katılanların profillerini, teker teker yüzlerini, sözlerini, kişiliklerini seçebilir, farklı tercihlerini öğrenebiliriz.

Sokak hareketlerine katılanlar yüzlerini birbirlerine değil liderlerine dönmüşlerdir. Hep birlikte, bir ağızdan, yürüyerek kitlesel bir eylem sunarlar. Sokak hareketini tek tip kalabalıklar, çoğunluklar oluşturur. Meydan hareketini oluşturanlar ise aktif azınlıklardır.

AKP miting çağrısıyla ağırlığını meydan demokrasisinden yana değil, sokaktan yana koydu. İktidarda olan bir partinin sokak çağrısı kendi içinde bir tezattır. Bu; iktidarların kendi siyasi örgütlü gücünü meclis ve sandıkla sınırlı tutmayıp, sokağa taşırması anlamına gelecek.

Bu açıklamaların sosyolojik olmadığını, en azından sosyoloji ile çeliştiğini söylemek gerekir. (Sanırım bu süreçte en büyük zararı sosyoloji bilimi ve siyasal liberalizm kavramları aldı). Gezi'yi AK Parti seçmenlerinin karşısına yerleştirerek üstün, özgür, birey olanlar ile çobanının çağrısı ile kendini sokakta buluvermiş arkaik bir toplaşmanın tezadını önümüze sermek istemişti Göle. *"Meydan ile sokak birbirine karıştırılır"* derken, *"Aman bu iki meydanı eşit saymayın"* uyarısını duyar gibi oluyordunuz. Taksim'in ve Kazlıçeşme'nin de adının *meydan* olması, orada toplananların sınıfsal kalibresini eşitlemez. Kazlıçeşme'ye giden *"tektip kalabalıklar"* Siren'lerin sesini duyunca büyülenen denizciler gibi, kayalıklara—Erdoğan'a—yönelen iradesi devredilmiş bir *'çoğunluk'*tur. Burada *'çoğunlukçu'* (Kazlıçeşme) ile *'çoğulcu'* (Gezi) farkının tınısını da duymamız istenir. Taksim ve çevresinde sergilenen vandallıklar, Başbakanlık Dolmabahçe Çalışma Ofisi'nin işgal edilmek istenmesi ve Ankara'da Erdoğan'ın konutuna doğru yürüyüşe geçilmesi ile yaşanan *"meydan taşması"* es geçilir ama bir milyonu aşkın AK Partili'nin sakince evlerine dönmesi, demokratik bir olgunluk üzerinden mukayese edilmez. Onlar çobanlarının sözünden çıkmayan iradesiz çoğunluk olarak böyle yapmışlardır. *"Meydan'ın asil gençleri ile 'sokak'a çıkan çocuklar arasında kimi tercih ederdiniz?"* diye sorulur adeta. *"Geleceğimizi hangi 'meydanın' kurmasını isterdiniz?"*

Göle, *"İktidarın tercihini meydan demokrasisinden değil de sokaktan yana yaptığını, bu sokak çağrısının iktidar için tezat olduğunu"* iddia ederken, bir bilim insanı olarak, Gezi krizinin nerelere savrulduğunu ve hükümetin nasıl bir siyasi risk ile karşı karşıya olduğunu fark etmemiş olabilir. Ancak Gezi krizine eşlik eden motto, şu ünlü *"Demokrasi sandıktan ibaret değildir"* cümlesi olmuştur. Bunun ima ettiği şey, bir halk ayaklanmasının hükümeti—Erdoğan'ı—devirmesinin pekâlâ 'demokratik' olabileceğidir. Bunun karşılığında Erdoğan'ın tabanına yönelmesinin, eğer kıyas buysa, daha antidemokratik bulunması açıklanmaya muhtaçtır.

Gezi gençliğinin üzerine eklenen sayısız katman ve Gezi'de biriken enerjinin üzerinde alçak uçuş yapan Erdoğan karşıtı koalisyonun ülkeyi yönetemez hale getirme çabaları, görmek isteyenlerin gözünden kaçmamaktadır. Ülkenin birkaç gün içinde bir içsavaşın eşiğine geldiği ortadadır. Hükümete karşı 10,5 yılda birikebilecek itirazlar ile Gezi sürecinde açığa çıkan aşkın enerji arasında muazzam bir fark vardır. Bu farkın analizi, sadece hükümetin hataları, üslup ve çöken kent siyaseti ile açıklanamaz. Enerji farkının, Gezi gençliğinin dışından sürekli tahkim edildiği ortadadır. Polis ve gençliğe yönelik aydın gazı adeta birbiri ile yarışmaktadır. *"Peki bu neden böyle oluyor?"* sorusu, sürekli olarak süreçte hayatını yitiren altı kişi ve gözlerini kaybeden insanların mağduriyetine geri dönüşle etkisizleştirilir. Erdoğan ne yaparsa yapsın, artık düşürülmelidir ve bu tarihî bir fırsattır. Gezi'ye enerji tahkimatının altında, bu siyasi amaç yatıyor gibidir.

Basında, Erdoğan hakkında *"Erdoğan'a darbe yapılması meşrudur," "Erdoğan psikolojik olarak liderlik etmeye vakıf değildir"* yazıları özgürce yazılabilmektedir. Ne ilginçtir ki, yüzde

doksanını Erdoğan'ın kontrol ettiği söylenen medyada, Erdoğan karşıtı yazıların, destekleyen yazılara fersah fersah galebe çaldığı da ortadadır. Medya hükümetin kontrolünde efsanesi çökmüştür. Böyle bir kaos ortamında, Erdoğan'a *"Demokrasi sandıktan ibaret değildir"* ve *"Erdoğan istifa!"* kartı çıkarıldıktan sonra, siyasi gücünü sandıkla sınırlı tutmamasını eleştirmek gerçek bir paradokstur.

Toplumsallıklara bu dar çerçeveden bakmak, analizleri sınırlamakta veya spekülatif bir alana savurmaktadır. Üstelik Gezi ile çevresi konusunda yapılması gereken alan ayrışması ciddi şekilde ihmal edilmektedir. Olayı bir *"demokrasi patlaması veya ona karşı olanlar"* şeklinde sunan ve Gezi gençliğini epeyce romantize eden ikilikçi yaklaşımlara gelen eleştirilerden birisi de Uludağ Üniversitesi'nden siyaset sosyoloğu Prof. Dr. Ali Yaşar Sarıbay'a aittir. Sarıbay, Göle'nin tezlerini adeta çürütür:

> *'Taksim Gezi Parkı Olayları,' demokrasi meselesi ekseninde değerlendiriliyor gibi görünse de, tabiri caizse, olayların hem muvafıkları hem muhalifleri daha derinlerde yatan bazı sosyolojik izahları es geçmiş oldular. Bu bakımdan olaylar, bütünüyle mevcut iktidarla ilgili bir meseleye dönüştürülmüş oldu: Olayları tasvip etmek 'demokratik bir tutum' veya 'demokrasi mücadelesi;' kınamak ise 'iktidar yandaşlığı' gibi dar bir kıskaca alındı, dolayısıyla toz-duman içinde adeta bir kör döğüşü başladı. (...)*
>
> *Geçmişle kıyaslandığında, günümüz kültürünün insanları maruz bıraktığı ve onların hayatlarına yön veren sabiteler o kadar çok ki; sosyolog Stjepan Mestrovic'in söylediği gibi, adeta 'çarpışan açıklamaların ve beraberinde gelen çarpışan duyguların Samanyolu galaksisine' giriyoruz: Ama bunların hiçbirine bağlanamayarak ve kararlılıkla davranamayarak. Neticede, duygular ile akıl arasındaki bağı kaybediyoruz ve geçmişin yeniden tedavüle sokulduğu, köksüz dolaşan kurguların tahakkümüne tâbi oluyoruz. Bu bağlamda, Mestrovic'in şu iki saptaması çok önem arz ediyor: 'Dolaylı bir öfke, nezaket ya da paket halinde hazır diğer duyguları ne zaman göstermesi gerektiğini akılcı olarak seçebilmenin ipuçlarını akranlarından ve medyadan alma.' Bu husus, öte yandan, kolektif bilinç denen bir olguyu da sanallaştırıyor: 'Kolektif bilinç, sosyal kimliğin birbirine düşman grup kimliklerine parçalandığı bir Balkanlaşma, atomik bir parçalanma sürecine yenik düşme' halini yaşamaya başlıyor.*
>
> ***Demokrasinin yeni sürümü***
>
> *Mestrovic'in saptamaları açısından Gezi Parkı olaylarına bakarsak; 'demokrasi' yaftası altında geçmişin, demokrasiyle en bağdaşık olmayan özellikleri üzerinden tedavüle sokulduğunu gördüğümüz kadar; çevredeki çöpleri poşetlere doldurma, 'nezaketi'ne ve akranlarına ve (sosyal) medyaya bakılarak tekrarlanan paketlenmiş duygular gösterimine ve nihayet grup kimliklerinin atomik parçalanmasına da tanık oluruz. Nezaketin, süregiden bir öfke patlamasına dönüşmesi ise esasen sosyolojik olarak* anomiye *tekabül eden bir olay mahiyetindedir. (...)*
>
> *Bu temelde yeniden toplum olma, yeni bir yurttaş tipinin ortaya çıkıyor gibi görünmesi kaçınılmaz bir yanılgı olarak belirir; çünkü toplum, Ortega Y. Gasset'in deyimiyle toplaşma ile karıştırılır hale gelir. Böyle bir sonuç, esasen kapitalist modernliğin farklılığı yücelterek, özgür tekil birey yaratma güdüsünün eseridir: Bütün içinde tekilleştirmeye gitmek, dönüp tekillerin 'toplaşması' ile bir bütün oluşturuyor görünmek. Bu ise bireyde tam bir bilinç yarılması meydana getirir. Tekillik (özgür olma) ile bütünlük (tâbi olma) arasındaki bireysel sıkışma, aynı zamanda, reddetme ile kabul görme çatışmasının öteki yüzü olarak belirir. Neticede, tekilliğinin güdülediği toplum karşıtlığı, bir bütünün parçası olmanın verdiği işbirliği arzusuyla devamlı yer değiştirebilir; bireyin kendi varoluşsallığını müteredditkılar: Müteredditliğin doğurduğu iç çekişme, öfke şeklinde bireyi toplumsal bağlardan kopuk hale getirir, ancak kalabalık içinde o iç çekişme ve öfke paylaşıldığında bir dinginlik bulur. Bu nokta, şüphesiz, yukarıda bahsedilen 'istencin tiranisi'ni hazırlamaya elverişli bir ortam yaratabilir. Çünkü, kalabalık silinen bireysel istenci silinmemiş gibi yapar, sözde kolektif bir istenç içinde eritir ama birey kendisini kalabalıkla özdeş görmeye devam ettiğinden herkes kalabalığın istencini ve bunun*

doğurduğu tiraniyi, kendi istenci ve tiranisi gibi görür; görmeye devam ettikçe de kalabalıkla özdeşleşir. Bu anlamda bireysel yalnızlığı kalabalık telafi ederken, ironik olarak, kalabalığın kendisi de yalnızlaşır.

İstençlerin uzlaşması

Bunu, yani iradelerin/istençlerin 'uzlaşmasını,' yeni bir toplumun kuruluşu olarak görmek, tekrarlayalım, ancak toplaşmayı toplum gibi saymak yanılgısıyla mümkün olabilecek bir şeydir. Oysa, sosyolojinin bize öğrettiği, bunun tersidir: İradeler/istençler arasında sözkonusu olabilecek bir uzlaşma, bir toplumun, beraberliğin (togetherness) varlığı sayesinde mümkündür; biraradalık (coexistence) sayesinde değil. Taksim Gezi Parkı, bu açıdan hâlâ beraber olamayışımızı bize maalesef acı bir biçimde göstermiştir. Bunun mevcut iktidarla olan bağlantısı aslında kısmîdir. Esas mesele, iktidarın beraber yaşamanın demokratik formlarını gösterme iradesinin gayrimeşrulaştırılmak istenmesidir. Şüphesiz ki, demokratik bir rejimde hiçbir kimse, kurum, değer ve siyasi fikriyat eleştiriden muaf değildir. Ama, yapmaya çalıştığımız analiz doğruysa, meselenin iktidarla olan bağlantısının kısmî olması kadar, demokrasi ile olan bağlantısı da o kadar kısmîdir. Buradan nasıl çıkılabileceği ise ayrı bir konudur."[98]

Gezi Parkı alanı kısıtında *"Uzaylılar Türkiye'yi işgal etse"* yanyana gelemeyecek olanların birlikte yirmi gün geçirmeleri, siyasi bir harekete dönüşmesi uzak ihtimal olsa da, toplumsal barış ve yüzlerce farklı Türkiye algısının birleşmesi yolunda bir maya değeri taşıyabilir. Hayek'e göre özgürlüğün gerektirdiği şey, insanların devletin eylemlerini sınırlayacak şeyler yapabilmesidir. Devletin kimi eylemlerini yapmasını engelleme hakkının kullanılması, özgürlüğün temel kurallarındandır. Gezi'nin dar meşru boyutunda, bir çevre siyasetine yönelik sivil bir itiraz vardır. Bu anlamıyla, eğer Gezi'de böyle bir özgürlük talebi ortaya çıkmışsa, bunun hükümet tarafından da

[98] Ali Yaşar Sarıbay, "Demokrasinin Yalnız Kalabalıkları," *Star* Açık Görüş, 30 Haziran 2013, http://www.okumayeri.net/DergiTanitim.aspx?id=493&cid=11

doğru değerlendirilmesi, siyaset mühendisliğinden özenle ayrıştırılması ve tehdit olarak görülmemesi ideal tutum olacaktır. Süreçte yazdığım ve bölümün sonunda okuyacağınız bir yazıda, Gezi olaylarında kabaca on iki toplumsal kesim veya aktör tespit etmiştim. Bu kadar karmaşık bir heterojen yapı üzerine söz sarf etmek gerçekten özen isteyen zor bir meseledir.

Menfi veya müspet, her türlü genelleme Gezi'ye çevre duyarlılığı, sonrasında polis şiddetine tepki olarak giden gençler için de ciddi bir haksızlık olur. Gezi gençliğine bir kutsallık veya kötücüllük atfederek, olayın karmaşık tezahürlerini gözden kaçırma eğilimi, rasyonel olanı istismar etmiştir. Bu eğilim iki kesimde de kendi karşılığını bulmuştur. Gezi'nin enerjisinden bir siyaset mühendisliği çıkarmaya çalışanların dışında, Etyen Mahçupyan'ın "Gezi'nin parazitleri"[99] dediği bir kesim de, hayatlarının tüm düş kırıklıklarını, siyasi bozgunlarını ve kişisel tatminsizliklerini Gezi'yi sahiplenerek giderme kolaycılığına kaçmıştır. Mahçupyan, bu kesimin ruh halini şöyle açıklıyor:

"Gezi'den çıkabilecek olan 'yeni' her şeyi kendi kucağına oturtarak tanımlayan ve yönlendirmeye çalışan bir 'eskilik' numunesi. Bu tür 'aydın' olma hali, gerçekte kaybedilmiş hayallerin, kavgaların ve hayatların başkalarına yapışarak sürdürülmesinden başka bir şey değil."

Başbakan Erdoğan ise, Gezi krizinin bir siyaset mühendisliğine girişimine dönüşmesinin ardındaki aktörlere çatarken, Gezi'deki gençleri bu zeminden ayırma eksikliğini daha sonra gidermeye çalışmıştır. Bu çaba genellikle beyaz medyanın sansürüne uğramıştır. Doğan Akın konu üzerine yaptığı bir analizde bunun altını şöyle çizer:

"Biliyorum, bu noktaya itiraz edenler olacaktır, ancak ben yine de Başbakan'ın ilk günlerde 'bir avuç çapulcu' diye üzerle-

[99] Etyen Mahçupyan, "Gezi'nin Parazitleri," *Zaman*, 28.07.2013, http://www.zaman.com.tr/etyen-mahcupyan/gezinin-parazitleri_2114575.html

rine çarpı attığı insanlara bugün 'Gençler' diye hitap etmesini, 'Mesajınız alındı' demesini, 'yargı kararına uyacağını' ilan etmesini, protestocuların temsilcilerini de içeren heyetlerle görüşmeler yapmasını not düşmek istiyorum."[100]

Doğan Akın'ın bu mahcup tespitlerine, Erdoğan'ın referandum kararını ve alkol düzenlemesi sırasında sarf ettiği sözlerden ötürü incinmiş vatandaşlardan özür dilediğini de eklemek gerekir. Ancak mahalle baskısı o kadar büyüktür ki, objektif yaklaşımlar ciddi baskı altındadır.

Gezi krizinde Gezi gençliği için kırılma noktası Başbakan Erdoğan ile yapılan uzun görüşmeler sonrasında, Topçu Kışlası konusunda mahkemenin iptal kararına uyulacağı, kışlaya vize çıksa bile referanduma gidileceği kararının bir kazanım olarak kabul edilmemiş olmasıdır. Oysa başta meşru bir zeminde başlayan bu gösterilerin, böylesine ciddi bir kazanım elde edildikten sonra konsolide edilmesi gerekmekteydi. Bu kararda örgütlerin mi, yoksa gençlerin mi etkili olduğu hâlâ tartışma konusu. Ancak, eğer bu karar açıklandığında, bir kutlama şöleni ile bu protesto sona erdirilebilseydi, Türkiye'de başarıyla sona eren belki de ilk sivil itaatsizlik eylemi olarak tarihe geçecek, gösterilerin devamında yaşanan vandallıklar ve siyaset mühendisleri ile araya net bir mesafe konmuş olacaktı. Gezi gençliği, bu tercih ile baştaki ahlaki üstünlüğünü önemli miktarda yitirmiş oldu. Toplumun genelinde de yapılan araştırmalara göre Gezi'ye destek oranı 24,3'e düşmüştü. Bu, siyasi eşik olan AK Parti'nin oy oranının yüzde elli altındaydı.[101]

[100] Doğan Akın, "Gezi Parkı Direnişi Erdoğan'ı Beş Noktada Değiştirdi," T24, 14.06.2013, http://t24.com.tr/yazi/gezi-parki-direnisi-erdogani-bes-noktada-degistirdi/6894

[101] Andy-Ar Sosyal Araştırmalar Merkezi, 21 ilde 3 bin 643 kişi ile yüz yüze görüşerek yaptığı araştırmayı 12 Haziran'da açıkladı. Araştırmanın sonuçları şöyleydi: Gezi Parkı eylemlerinden haberdar olanların oranı yüzde 92,4, olmayanların oranı ise yüzde 7,2. Eylemi destekleyenlerin oranı yüzde 24,3 iken, desteklemeyenlerin oranı 52,5. Kısmen diyenlerin oranı ise 6,8. Eyleme katıldığını söyleyenlerin oranı yüzde 12,1, katılmayanlar ise 75,1. Eylemin devam etmesini isteyenler yüzde 7,5 iken, istemeyenlerin oranı yüzde 82,8.

Açıkçası, Gezi'deki gençlerin enerjisini arkalarına alarak İstanbul, Diyarbakır ve Hakkari'den bir Tahrir çıkarmak isteyenlerin bu süreçte gözleri Kürtlerin üzerindeydi. Toplumsal olaylara duyarlı olan Kürtler ve BDP, ilk günlerde Gezi'ye gitmiş, daha çok Sırrı Süreyya Önder'in kişisel 'performansı' ile BDP alanda görünür olmuştu. Bu arada, köşe yazılarında, sosyal medya ve bir kısım gazetelerde Kürtlerin alana inmesi için ciddi bir kampanya vardı. Kürtlerin, özellikle de BDP üzerinde sosyalistlerin etkisinden daha önce bahsetmiştik. Bu damar olabildiğince kullanıldı. BDP ve Kürtler üzerinde ağır bir mahalle baskısı oluşturuldu. Kürtlerin katılımı olmadan, Gezi ateşinin harlanması mümkün gözükmüyordu. *"Biz bunları yaşadıysak, Kürtler kim bilir ne acılar çektiler"* söylemi üzerinden özellikle sosyal medyada yapılan kampanyalar oldukça güçlüydü.

Bir köşe yazarı, bu durum hakkında yaptığı yorumda şöyle diyordu: *"Gezi olaylarının patlak verdiği ilk günlerde Kürt siyasal hareketi göstericilere karşı sergilediği mesafeli tutum ile epey tepki toplamıştı. Özellikle BDP Eşbaşkanı Selahattin Demirtaş'ın 'Ulusalcılarla yan yana durmayız' sözleri, dertleri gerçekten demokrasi olan geniş kitleler arasında büyük hayal kırıklığı yaratmıştı."*

Hürriyet'teki *"Kürt kardeşlerim barış şimdi hâlâ inebilir"* başlıklı yazısında Ertuğrul Özkök ise *"Gezi ile Lice'yi yakınlaştıralım, Kürtleri de sokaklara indirelim"* fikrinin adeta teorik çerçevesini çiziyordu:

"Türkiye'de artık yeni bir rüzgâr esiyor. Bu hayırlı bir rüzgârdır. Demokrasiyi kuvvetlendirecek bir rüzgârdır. Ve bu rüzgâr, tarihinde ilk defa 'barış sürecini, bir devlet projesi olmaktan çıkarıp halkın projesi haline getirme' şansını doğurmuştur. Bu ülkede Türklerle Kürtleri barış içinde, aynı ülkeye ait olmanın

mutluluk verici ruh haliyle yaşatacak olan gerçek barış, anayasalarda değil, gönüllerde yazılır. Türkiye'de halk ilk defa, partilerden, derneklerden, şundan bundan bağımsız şekilde çoğulcu rejimini kuruyor. Kürtler de aynı bağımsız ruhla bu harekete katılmalı."

Ertuğrul Özkökçeyi bilenler için bu paragrafın siyasi anlamının tercüme edilmeye muhtaç olmadığı açıktır.

Bu arada, BDP'li Sırrı Süreyya Önder'in Gezi'de oldukça öne çıkmasının, Çözüm Süreci'ne zarar verme boyutu ile krizi endişeyle izleyen BDP çevrelerini rahatsız ettiği anlaşılıyordu. Ancak Sırrı Süreyya Önder'den yeni çıkışlar da gelmişti. Önder, Gezi'deki demokratik taleplere destek vermediğini söyleyerek DTK'yı suçlamıştı. Jonathan Powell'ın *"Elli yıl sonra Gezi'yi değil, Kürt barışını konuşacaksınız"* dediği, Çözüm Süreci ile ilgili herhangi kritik bir kırılmanın delillerinin olmadığı bir ortamda yaşananlar, söylenenler ve alınan tavırlar ilginçti.

DTK adına cevabı, Ahmet Türk vermişti. T24'den Helin Alp'e konuşan Türk, özetle şunları söylüyordu:

"Gezi Parkı eylemlerinde demokrasi talebi var. Bu talep bizim de istediğimiz taleplerdir. Eylemlerde, yaşam biçimlerine karışılmasını istemeyen yeni kuşak bir nesli gördük. DTK olarak biz bu demokrasi taleplerini destekliyoruz. Gezi Parkı eylemlerinde, demokrasi taleplerinin yanında bilinçli bir senaryo da devreye girmiş olabilir. Eylemlerde, demokrasi talebinde bulunanlarla birlikte hükümeti yıpratmak ya da çözüm sürecine karşı olan farklı grupların da yer aldığını söyleyebiliriz. (...) Gezi Parkı eylemlerindeki halkın tepkisinin, hükümete, 'günlük yaşamımıza karışamayın ve her şeyi biz biliriz' tavrına yönelik olduğunu söyledik. Ancak, defalarca açıklama yapmamıza rağmen Sırrı Süreyya Önder'in Nuçe TV'de yaptığı açıklamayı doğru bulmuyorum."

Ahmet Türk, Akil İnsanlar Heyeti üyesi Prof. Dr. Baskın Oran'ın dile getirdiği *"Hükümetin ya da Başbakan'ın barış sürecini buruşturup attığı"* görüşünü ve bazı yazar ve siyasetçilerin öne sürdüğü *"Bu hükümetle barış olmaz"* sözlerini şu aşamada gerçekçi bulmadığını söylüyordu:

"Henüz öyle bir noktada değiliz. Haziran sonuna kadar PKK gerillalarının sınır dışına çıkması tamamlanacak. 2. aşamaya geçildi. 4-5 aydır cenaze gelmiyor. Bu aşamada sorunun çözümü için demokratik adımların bir an önce atılması gerekiyor. Ancak, hükümet henüz bu adımları atmıyor. Bu, bizde kaygı uyandırıyor."[102]

Çok ilginçtir, Çözüm Süreci ile birlikte, Kürtlere *"Bir demokratik özerklik bile almadan savaşı neden bıraktınız"* diye serzenişte bulunan kesimler, şimdi de *"Neden sokaklara çıkmıyorsunuz?"* diye kızıyorlardı. Belli ki Kürtlerin barışanı değil, her şartta savaşanı makbuldü. Ancak beyaz Türkler de, sosyalistler de, Kürtleri ama özellikle Öcalan'ı hafife almışlardı. Olayların en sıcak günlerinde, 7 Haziran'da İmralı'ya giden 6. BDP heyetine Öcalan süreç ve Gezi hakkında önemli açıklamalarda bulunacaktı. Bu arada, Gezi'de öne çıkan Sırrı Süreyya Önder bu heyette yer almadı. Öcalan'ın Önder'in üzerini çizdiği ile Öcalan'ın değil hükümetin Önder'i veto ettiği, Öcalan'ın ise bu vetoyu *'nazik'* bir eleştiri ile geçiştirdiği konusunda rivayet muhtelifti.

Öcalan'ın çözüm süreci ve Gezi hakkında çizdiği perspektif, Kürtlerin Gezi krizindeki tavrın da izahını veriyordu. Öcalan *"Devletle görüşmelerimiz devam ediyor, kaygı duyulacak bir şey yok. Biz üzerimize düşeni yaptık, yapacağız. Çekilme ile birlikte hükümetin de üstüne düşeni yapması gerekiyor. Şimdi sıra devlette"* diyordu. Helin Alp yine *T24'de* yayınlanan haberinde *"Kaynaklar Öcalan'ın Gezi Parkı eylemlerini*

[102] Helin Alp, "Ahmet Türk'ten Sırrı Süreyya Önder ve Baskın Oran'a İtiraz," T24, 21.06.2013, http://t24.com.tr/haber/turk-gezide-demokrasi-talebi-var-dtk-olarak-destekliyoruz/232462

barış süreci ile birlikte" de değerlendirdiğini belirtti.[103]

Bu son cümle önemliydi.

24 Haziran'da İmralı'ya giden heyette yine Sırrı Süreyya Önder yoktu. Öcalan ise, Gezi krizi üzerinden kamuoyunda uyandırılmaya çalışılan *"Çözüm Süreci çöktü"* algısının tam tersi bir açıklama yapıyordu:

"Ben şahsen sürecin her aşamasının şeffaf şekilde yürütülmesi taraftarıyım. Umarım devlet de ikinci aşamaya dair bu önerilerimizi doğru değerlendirip, doğru sonuçlara varır. Bu mesele 100 yıllık bir meseledir. Meselenin tarihî olguları ve maddi olgulara dayanan gerekçeleri vardır. Herkesin bu ciddiyetle yaklaşması gerekir. Bizim sunduğumuz öneriler, Türkiye halklarının belki de yüzde 90'ının ortak çıkarını temsil eden bir çalışmanın sonucudur. Bazı güçlerin engellemelerine rağmen ben süreci ilerletmekte kararlıyım. Başarılı olacağımıza da inanıyorum. Olanaklarım olursa her hafta kamuoyuna bilgilendirme yapmak isterim."

Öcalan'ın küçük hücresinden yaptığı isabetli değerlendirmeleri, bazı aydınlar, yazarlar, her nedense tüm olanaklara sahip olmalarına rağmen yapamamışlardı. Öcalan, Gezi'deki demokratik talepler ile, onun arkasına sığınan siyaset dizaynı çabalarını birbirinden ustalıkla ayırmış ve tabanına hâkim olmuştu. Öcalan, Erdoğan'ın hedef seçilmesinin en önemli nedeninin çözüm iradesini göstermesinden ve bunun güç dengelerini temelden sarsacak özelliğe sahip olmasından kaynaklandığını biliyordu tabii ki. Öcalan'ın *"Barış için kiminle el sıkıştıysam hedef oldu"* diye sitem ettiği söyleniyordu. Bu süreçte, Erdoğan ile Öcalan'ın geleceklerinin, birbirlerinin tercihlerine doğrudan bağlı olduğu ortadaydı. Erdoğan, Öcalan'ın *"ölmeden barışı kuran lider"* olmasını sağlayacak yegâne etkili

[103] Helin Alp, "Öcalan: Biz Elimizden Geleni Yaptık, Şimdi Sıra Devlette, Üzerine Düşeni Yapmalı," T24, 09.06.2013, http://t24.com.tr/haber/ocalan-biz-elimizden-geleni-yaptik-simdi-sira-devlette-uzerine-duseni-yapmali/231607

aktörken, Erdoğan için de Öcalan, bu ölüm kalım oyununda asla kaybedilmemesi gereken alternatifsiz bir liderdi. Çözüm sürecinin çöktüğüne yönelik tezvirat da, bu ortaklığı çökertmeyi hedefleyen bir tercih gibiydi.

Kürtler, çok şık bir biçimde Gezi'deki demokratik taleplerin yanında yer almışlar, polis şiddeti ve gazını eleştirmişler, ölen ve yaralanan insanlar için tepkilerini göstermişler, ancak işin karanlık kısmına payanda olmamayı başarmışlardı. Diyarbakır, Cizre ve Hakkari'deki olaylara Gezi üzerinden verilen *'aşkın destek'* de, bu kritik yerleri Tahrir'e çevirmeye yetmemişti.

BDP Eşbaşkanı Selahattin Demirtaş, Kürtlerin Gezi'ye bakışlarını net biçimde açıklayarak son noktayı şöyle koyuyordu:

"Gezi Parkı'nda ortaya konan demokratik talepler BDP'nin sahiplenebileceği, arkasında durabileceği demokratik taleplerdir. Bu yönüyle biz Gezi direnişinin yanında olduk. Parlamentoda da bunu savunduk. Hatta bu talepler çözüm sürecinden de kopuk değildir. Biz de benzer şeyleri istiyoruz. Fakat şöylesine bir hareket içerisine de girildi. 'Bu şekilde hükümeti devirecek, darbeye doğru götürecek bir halk hareketini çıkarabilir miyiz? Ya da bu halk hareketini darbeye kanalize edebilir miyiz?' Böyle bir arayış vardı. Bunu, biz hem sokaktaki gözlemlerimizle hem de arkadaşlarımızın tespitleriyle rahatlıkla ifade edebiliyoruz. Bu bir spekülasyon değil. Biz bu kısmına şiddetle karşı çıktık. Bu yüzden de bir mesafe koyduk. Buradan bir darbe çıkarmak isteyenlerle birlikte olmayız biz."[104]

GEZİ KRİZİ VE MEDYA

Sürecin başından itibaren özellikle görsel medyanın Gezi krizini görmemesi haklı olarak eleştirildi. Son 10,5 yılın medya analizi, ayrı bir kitabı hak ediyor ve bu dönemde yaşananlar-

[104] Selahattin Demirtaş, 31 Temmuz 2013. http://haber.stargazete.com/politika/gezi-de-darbe-isteyenlerle-birlikte-yuruyemezdik/haber-777447

dan, 3 Kasım 2002'nin öncesinden asla ayrılamayacak derin bir meseleyi ima ediyor. Eleştiriler, özellikle *NTV* ve *CNN Türk* üzerinde yoğunlaşmıştı. Eğer görsel medya haber verme görevini yerine getirseydi, sosyal medya üzerinden yayılan bilgi kirliliği bu kadar etkili olamayacak, insanlar gördükleri ile bu bilgileri kıyaslama şansına sahip olacaktı. Bu gerçekten doğru bir tespitti ama gerçeklerle uyuşmuyordu.

Türkiye'de Kemalist siyaset mühendisliği ile kurulmamış bir yapı yoktur. Özü itibarıyla totaliter ve vesayetçi yapılardır. Konjonktürlere uyum gösterme kabiliyetleri yüksektir, ancak her kritik kırılma anında fabrika ayarlarına dönerler. Türkiye'de fabrika ayarı hâlâ çoğu yapı için vesayetçi-elitist otoriterliktir. Medya bu açıklamanın mükemmel tarif ettiği özellikleri içerir. Köklü bir geleneğe sahip olunduğu için, dış dünyada temsiliyet ve algı yaratma gücü yüksektir, hatta neredeyse bir tekeli ima eder. Tüm darbeleri, 28 Şubat'ı, Ecevit'in sağlık nedeniyle düşürülme operasyonunu üst üste oturttuğunuzda, aynı şablonun tekrarlandığını görürsünüz. Gezi'de medya açısından yaşanan da aynı şablon olmuştur.

Gezi sürecinde, habercilikten ziyade, medya üzerinden büyük bir algı oluşturma kavgası verildi. Gezi'yi yüceltmek ile Gezi'nin nasıl bir komplo olduğunu ortaya çıkarmaya yönelik yayınlar, sosyal medyadaki provokatif-proaktif haberlere deva olacak türden değildi.

Sindirildiği iddia edilen merkez medyanın Gezi krizinde nasıl *'fabrika ayarlarına'* döndüğü ortadaydı ve bu hükümet için bir sürpriz olduysa, gerçekten kötü bir haberdi. Bu dönemin Gezi gençliğinden ve hükümetin hatalarından bağımsız olarak, 28 Şubat'tan daha vahim bir süreç olduğunu kısa süre sonra anlayacağız. 28 Şubat, yapay kurulmuş bir meşruiyet üzerinden gerçekleştirilmişti. Gezi de ise, haklı bir çevre duyarlılığı ertesinde, hükümetin hatalarından ve polis şiddetinden kaynaklanan bir demokratik-ahlaki üstünlük sözkonusuydu. Aslında her şeyi daha karmaşık hale getiren de bu demokratik meşruiyetin peşine takılan siyaset mühendisliğiydi.

Bingöl'deki bir tecavüz, Uludere, Madımak dâhil her konu, Erdoğan'ı yıpratmaya dönük olarak araçsallaştırıldı. 28 Şubat'tan deneyimli olanlar, bu tür yayıncılığın neyi amaçladığını da çok iyi biliyordu. Erdoğan'ı diktatör olarak göstermek, Kürtleri, Alevileri sokağa çekmek için olağanüstü mesai harcandı. Çözüm süreci üzerinde kuşku yaratmaya çalışıldı. Mısır'daki darbe bir demokrasi mücadelesi olarak sunuldu, Türkiye'ye örnek gösterildi. Türkiye'de bir diktatör varsa, onu bir halk hareketi ile devirmek neden demokrasi dışı olsundu ki? Aslında, Mısır ile bir paralellik kurulacaksa, bu, liberallerin, ulusalcı solcuların demokrasi ile yaşadığı sınıfsal çatışmalar, çelişkiler ve ahlak kaybı üzerinden olmalıydı.

www.facebook.com/groups/ekitaphane
www.facebook.com/ekitaphane

Beşinci Bölüm

Ya Gezi Sonrası?

GEZİ KRİZİNİN SONLARINA doğru, AK Parti'nin krizle ilgili iki çalıştayına katıldım. Burada çok geniş sayılabilecek değerlendirme ve veri toplama çalışması yapıldı. Bu çabanın önemli olduğunu ve geçici olmaması gerektiğini düşünüyorum. Gezi krizi gibi, duyguların, öfkelerin, çekişmelerin doruk yaptığı dönemlerin, akademik hayatın soğukkanlı ortamlarında masaya yatırılmasında büyük fayda var. Türkiye birikmiş o kadar çok soruna sahip ki, en önemli konular bile sıcak günlerden sonra yaşanmamış sayılıyor, hızla tüketilip kenara fırlatılıp atılıyor. 40 bin insanımızın öldüğü PKK sorununda bile, doğru dürüst, ideolojik kaygı taşımayan objektif bir akademik çalışma bulmak hâlâ zor. Bu da sorunların karmaşık doğasını anlamayı zorlaştırdığı oranda, çözüm için harcanan zamanı da, ödenen bedeli de arttırıyor.

Hükümetin Gezi krizini öngörememiş olması, öngörememiş olsa dahi, krizi yönetmekteki başarısızlığı, bundan sonrası için özellikle Çözüm Süreci bağlamında çok kritik. Bu başarı-

sızlığı nelere bağlı hükümetin? Ülkeyi yönetmekte bir 'level' uyumsuzluğu mu var? Önemli elemeleri başarıyla geçen, ama finale arabasını modifiye etmeden katılan, antrenmanları aksatan ve bir üst 'level'a geçmekte zorlanan bir yarışçı gibi olabilir mi hükümet?

Bu 'level' uyumsuzluğunu gidermek için Gezi krizindeki haklı ve demokratik itirazların mutlaka ciddiye alınması gerekiyor. Bunları, olaydan istifade etmek isteyenlerle mücadeleye kurban vermek, komplolara fazlaca vurgu yapmak hatanın tekrar etmesi olur. Ölen insanların ve gözlerini kaybedenlerin sorumlularının bulunması, adalete hesap vermesi, kamuoyunun haklı beklentisini tatmin edeceğinden ötürü elzem ve demokratik bir ülke olmanın da temel gereği. Konunun bu yönü ihmal edilmemesi gereken hayati bir gereklilik. Çünkü kimse, yargının eksiklikleri veya hatalarını sadece yargı kurumuna yüklemiyor. Burada fatura hükümete kesilecektir. Hükümet, artık 10,5 yıllık güçlü bir iktidar görünümünde ve gerekçelerin artık fazlaca bir hükmü yok.

Süreçte en fazla Erdoğan'ın üslubu öne çıktı. Doğru, bu üslup meselesi oldukça istismar edildi ama bu, dilin önemli olmadığı manasına gelmiyor. Krizde yapılan *"cami-içki"* polemikleri, alkol yasasında kurulan dilden farklı değildi. Ancak dilin Erdoğan'ın kişisel bir tercihiymiş, onun bireysel kararı ile değişecek bir sorunmuş gibi görmek yüzeysellik olur. Bu Türkiye'nin bir sorunu. Eski Türkiye'den miras kalmış ve tüm kesimlere sirayet etmiş bir hayalet. *"O dil neden öyle kuruluyor?"* Bu hayati sorunun cevabını doğru biçimde vermek, dilin düzelmesini sağlayacaktır. Gezi ile anlaşılmış olması umulan şey odur ki, Türkiye, 2002-2010 dönemi paradigmasından çıkmıştır.

Hatırlatmakta fayda var. Türkiye'nin krizi Gezi olayları ile başlamadı. Bu kriz, kimi zaman potansiyel halde, kimi zaman da kendini açıkça belli ederek AK Parti'nin iktidara geldiği ve

radikal reformların başladığı günlerden itibaren başlamıştı zaten. Dindarların—ki bu dindarlar da en marjinalinden, merkeze yakın sağ seçmene kadar geniş bir yelpazeyi ima etmekteydi—90 yıllık bir totaliter dayatma karşısında yaşadıkları demokrasi krizi, siyasete AK Parti ile daha yumuşak bir geçiş yaptı ve orada tatmin buldu. Dindarların böyle verimli bir siyasi temsil alanı bulmaları ile laik Cumhuriyet kesimlerinin yalnızlığı ve depresyonu başladı.

Bu depresyonun ciddiyeti, 2002-2010 dönemindeki hükümetin vesayete verdiği mücadele sürecinde fark edilmemiş olabilir. Bu, herkes için yeni bir olgu. Hükümet dış dünyanın ve ülke içindeki demokratların desteklediği, her adımı ile ülkedeki evrensel demokrasi kriterlerine katkıda bulunan bir siyasi tercih içindeydi. Bu, hükümete çok önemli bir ahlak ve söylem üstünlüğü veriyordu. Aynı zamanda tam da bu demokratik tercihleri nedeniyle, laik Cumhuriyet kesimlerinin destek verdiği güçlü vesayet odaklarına karşı savaş halindeydi.

İki kesim arasındaki kutuplaşma, darbe girişimleri, anamuhalefet partisi CHP'nin antisiyaseti ve derin devlet davaları üzerinden yaşandığı için, altta buna eşlik eden depresyon ya fark edilmedi ya da tedavisine katkıda bulunmak yerine, organın ampute edilmesi türünden bir bakışa yer açtı. Cumhuriyet elitleri, çağdaş-demokratik olduklarını iddia ederken, her türlü demokrasi dışı ve irrasyonel tercihi yapan ideolojik birer aygıt gibi görünüyordu. Bu esnada 'Y kuşağı' ise henüz çocukluk evresindeydi.

Hükümetin, asker ve bürokrasiden gelen çok sert-etkili saldırıları göğüslemeye çalışırken, bu güçlere Bayrak mitingleri ile destek veren kesimlerin depresyonunu fark etmesi, fark etse bile, buna yönelik ayrı bir siyaset geliştirmesi o dönem için çok gerçekçi değildi. Ama bu, krizin psikolojik-sosyolojik bir yönünün olduğu gerçeğini değiştirmiyordu. Belki de Cumhuriyet elitleri, sadece şımarıklık ve darbecilik yapmıyor,

ülke temelden değişirken, bu değişime itiraz edecekleri daha demokratik bir mecra bulamadıklarından da 'hazır' ama köhne yapılar içinde bir temsiliyet buhranı yaşıyordu. En azından böyle bir topluluğun var olabileceği ihtimalini ihmal etmemek şarttı.

Gezi krizinin hükümete yönelik siyaset mühendisliği yönünü ihmal edersek, bu toplumsal depresyon kronik halden birden akut hale geldi denebilir. Olay sadece bir Erdoğan nefreti veya hayranlığı boyutunda değerlendirilmeyecekse, Gezi'de bundan sonrası için hayati olacak bilgiler sözkonusu. Dindarlar krizlerini ve depresyonunu çözdü. Ama Cumhuriyet kesimleri de bu ülkenin eşit vatandaşları ve onların da mutlu olması, temsil edilmesi gerekiyor. Çünkü bu olmazsa, yüz bin kişinin sokağa çıktığı anda ülkenin krize girdiği bir ortamda, dindarların da mutluluğu uzun süremeyecektir.

2002-2010 sürecinde hükümetin bu kesimleri anlama şansı ve lüksü yoktu. Ama 2010 anayasa referandumundan sonra ülkedeki paradigmanın değiştiğini görmek ve yeni bir strateji ve dil kurmak zorunda. 2010 ile 2013 arasında, aslında üç yıl değil, belki üç yüz yıl geçmiştir. Eski rejimde, dindarların, Kürtlerin ve gayrimüslimlerin yaşadığı türden bir yabancılaşma, kendi ülkelerinde gurbete düşme duygusunu şimdi Cumhuriyet kesimlerinin yaşamaması gerekiyor. Çünkü bu er veya geç, toplumsal huzura ve siyasete ağır darbe vuruyor.

Siyasetin bu yeni dönemde, bu kesimleri siyaset mühendislerinden ayırarak, onları anlama, dinleme ve dilini buna göre ayarlama becerisini göstermesi gerek. Dil, kendiliğinden değişmez. Yukarıdaki analizi anlamak, dilin düzelmesine yol açacaktır. Laiklerin, hükümet ve dindarların algısında, darbeleri destekleyen bir kesimden, kendi yolunu bulmaya çalışan bir kesime terfi etmesi, sorunların çoğunu çözebilecek bir imkânlar alanını önümüze serecektir.

Gezi krizinde ciddi analizleriyle öne çıkan Etyen Mahçup-

yan'ın bu konudaki tespitleri, bu noktada referans gösterilmeyi hak ediyor:

> *İslami kesim şu veya bu şekilde kendisini İslamiyet'le ilişkide olarak tanımlayan, kimliğini o öğretinin kodları çerçevesinde tanımlayan insanlara atıfta bulunur. Oysa laik kesim için böyle bir güçlü öğreti yok. Kemalizm bütün uğraşlara ve devlet politikalarına rağmen hiçbir zaman sözkonusu kesimi toparlayan ve kuşatan bir ideoloji olamadı. Bu aslında Türkiye'nin şansıydı... Çünkü 'laik kesimin' geçirgenliğini artırdı ve onu tanımlanmak zorunda kalınmayan bir 'hayat tarzının' zemini haline getirdi. Bu hayat tarzı Batılı ve moderndi ama Batılı ve modern olmak da çok geniş bir yelpazeye yayılabilen nitelikleri ifade edebiliyordu. Böylece laik kesim birbirine benzediği kuşkulu olan en azından üç grubu bir araya getirdi: Bireyci Batıcılar, merkeziyetçi solcular ve mütedeyyin pragmatik sağcılar. Siyaset çok uzun süre bu grubun iç meselesi olarak yaşandı, bireyci Batıcılar sol ve sağ arasında bölündüler ve darbelerin de yönlendirmesiyle sivil iktidar dar bir alanda el değiştirip durdu.*
>
> *AKP'nin iktidara yerleşmesi, sözkonusu koalisyonun kimyasını bozdu... Çünkü mütedeyyin pragmatik sağcılar neredeyse blok olarak bu süreçte AKP seçmeni haline geldiler. Geri kalanların içinden de küçük ama epeyce etkili bir demokrat kanat ayrılarak yine AKP'nin yanında yer aldı. Bu durum ilk kez laik kesimi kendi içinde homojenleştirerek kimlikleştirmeye başladı. Atatürkçülük ve ulusalcılık, bugün sözkonusu kimliğin genel ideolojik rengini oluşturuyor. Öte yandan laik kesimin tümünün 'sert' bir ideolojik tutuma sahip olduğunu söylemek de mümkün değil. Hatta küreselleşme, kentleşme ve refah artışı sayesinde bireyci Batıcıların özellikle genç kuşaklarda daha da çoğaldığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla daha önce mütedeyyin pragmatik sağcıların yerine getirdiği işlev, büyük ihtimalle gelecekte bu bireyci Batıcıların bir bölümü tarafından sağlanacak. Yani bu grup ulusalcılık ile İslami duyarlılıktan beslenen siyasi duruş arasında bir tampon olacak.*
>
> *Bunun anlamı AKP'nin sözkonusu kesimi anlamadığı, ona hitap edemediği takdirde ülkeyi yönetmekte zorlanacağı*

ve Batı karşısındaki meşruiyetini de büyük ölçüde zora sokacağıdır. Ancak mesele iktidarın 'bireyci Batıcıların ulusalcılığa meyletmemiş kısmının' duyarlılığına dikkat etmesiyle hallolmuyor. Karşımızda Kürt meselesini andıran bir analoji var: PKK'ya destek vermeyen, hatta karşı olan Kürtler bile devletin PKK'ya yaptıklarından olumsuz etkileniyorlar ve bu muamelenin salt 'Kürt' olunduğu için yapıldığını düşünüyorlar. Aynı şekilde solculuğu veya ulusalcılığı desteklemeyen, hatta karşı olan bireyci Batıcılar da hükümetin bu gruplara karşı olan tutumundan olumsuz etkileniyor ve sözkonusu muamelenin salt 'laik' olunduğu için yapıldığını düşünüyorlar... Hükümetin laik hayat tarzı ile ilgili sınırlayıcı düzenleme ve hayallerinin böyle bir denklemde nasıl bir sonuç vereceği açık: Doğal olarak bireyci Batıcıların giderek sol/ulusalcı grup ve siyasetlere destek vermesi, kendisini orada korumaya alması ve Batı'ya konuşurken de korkularını öne çıkarması beklenir. Böyle bir psikoloji içinde yaşanırken aynı kesimin çocuklarının polis gazına ve resmî anlayışsızlığa muhatap olmasının, bu içe kapanma ve öfkelenme duygusunu artırması şaşırtıcı değil.

Hükümet bu yanlışları yapmakla kalmadı, Gezi sürecinde karşısında ille de örgütlü bir muhatap görme arzusu nedeniyle sol/ulusalcı siyasetin, dağınık ve özgür bireyci Batıcıları da temsil ettiğini sandı. Bu yaklaşım hem hükümetin tampon işlevi gören toplumsal kesimi gözden kaçırmasına neden oldu, hem de o kesimi bu konjonktürde siyasi olarak sol/ulusalcı aktörleşmenin maddi ve manevi destekçisi haline getirdi.

Eğer AKP bu ülkeyi kendisi için tehdit ve tehlikeler üretmeden, bunları tetiklemeden yönetmek istiyorsa, dağınık bir sosyolojik taban olmayı sürdüren bireyci Batıcılara iletişim kanalları açmak zorunda. Bu kesimin kendini ifade edebilmesini mümkün kılan, talep ve tercihlerinin tüm toplumca duyulmasını ve konuşulmasını sağlayan bir zemine ihtiyaç var. Unutmamak lazım ki sözkonusu kesim açısından ne sol/ulusalcı siyaset, ne de bugünkü CHP fazla bir anlam taşımıyor. Diğer bir deyişle laik hassasiyetin laik siyaset yoluyla kamusal alana çıkması çok olası gözükmüyor. Bu ise, o hassasiyetlerin sıkışmasına ve son olayda olduğu üzere gençlik üzerinden patlamasına neden oluyor. Türkiye'de cemaatçi siyasetin ömrü doluyor. Bunu anlarsa AKP'nin iktidarı en az bir on yıl daha sürer...[165]

AK PARTİ'NİN SORUMLULUĞU

Tarih, bu ülkenin değiştirilmesi görevini AK Parti'ye verdi ve bu görev, partinin hata yapma lüksünü sıfırlıyor. Öte yandan, siyasal sistemin asgarî düzende sağlıklı yürümesi için CHP'nin de korunması gerekiyor. Bu korunma, Türkiye CHP'yi aşmaya hazır hale gelene kadar, bu partinin siyasal sisteme mümkün olan en az zararı vermesine yönelik bir önlem olarak düşünülmelidir. CHP'nin Gezi olaylarında en çok zarar gören parti olduğunu söylemiştim ve bu doğrudur. Ama bu tespit, CHP'nin yerine hemen yeni bir partinin geçeceğini ima etmez. Konsensus Araştırma Şirketi'nin kamuoyu yoklamasına göre, Gezi krizinden oy olarak kazançlı çıkan tek parti CHP olmuştur. CHP'nin oyları yüzde 2,5 artmıştır. Bu hem bir paradokstur, hem de değildir. AK Parti ve Erdoğan'a rezistansın bu denli yüksek olduğu bir ortamda, seçimlerde hâlâ CHP'den başka bir tercih yoktur.

Ancak Gezi'de ortaya çıkan demokratik taleplerin, bu talepleri taşıyamayacağı ortada olan CHP'yi değişime zorlayacağı beklentisi açıkça naifçedir. Bunun yerine, önümüzdeki dönemde Kemal Kılıçdaroğlu'na bir operasyon yapılacağı daha muhtemeldir. Ben siyaset mühendislerinin—Çözüm Süreci'ne yönelik kararsız tutumu nedeniyle—Kılıçdaroğlu'nu çoktan gözden çıkarttığını düşünüyorum. Türkiye'de bölünemeyecek, içinden daha demokrat bir parti çıkaramayacak tek parti CHP'dir. CHP bir devlet kuruluşudur ve bunu Bülent Ecevit bile başaramamıştır. Ecevit, imkânsızlığı görerek, DSP'yi kurdu ve yeni bir başlangıç yapmaya çalıştı. Hatta Ecevit'in, 1980 darbesinden sonra CHP'nin yeniden açılmasına hayıflandığı rivayet edilir.

[165] Etyen Mahçupyan, "Bireyci Batıcılar," *Zaman*, 17.07.2013.

Türkiye'de anlamlı bir muhalif hareket, toplumsal talepler o şiddet ve olgunluğa eriştiğinde farklı bir mecradan gelecektir. Ancak bu şekilde CHP tarihe karışabilir. Bu olana kadar, CHP tüm çelişkileri, irrasyonellikleri ile siyaset sahnesinde ana-muhalefet partisi olarak varlığını koruyacaktır. Önemli olan, CHP'nin demokratik sisteme en az zararı vermesini sağlamaktır. Bu görev de görünen odur ki, hükümete düşmektedir.

Hükümet, CHP'yi boşa ve gülünç duruma düşürmek yerine, onu siyaset içinde ve saygın halde tutmak için gayret göstermelidir. Kemal Kılıçdaroğlu'nun Çözüm Süreci'ne kredi açmasının Erdoğan tarafından araçsal olarak iyi değerlendirilmemiş olması buna kötü bir örnektir. CHP'nin itibarı ve siyasi karakteri eğer çok fazla hırpalanırsa, parlamenter sistem zarar görür. Gezi ile çok tehlikeli bir şey gerçekleşmiş, CHP'den ümidi kesen kalabalıklar sokağa inerek kendileri birer siyasi aktöre dönüşmüşlerdir. Kalabalıkların siyasi partileri aradan çıkartıp taleplerini sokağa inerek iletmeleri, zırhı soyulmuş elektrik kablosunu çıplak elle tutmaya benzer. Bu nedenle, hükümetin CHP'nin çok zarar gören siyasi itibarını fazladan hedef almasına gerek yoktur. Bunun yerine daha çok irtibat ve işbirliği ile CHP siyaset zemininde tutulmalıdır. CHP'nin yokluğu, varlığından daha yıkıcı bir etki yapacaktır. Bu Türkiye'nin şu anki gerçeğidir.

Hükümetin Avrupa Birliği ile ilişkilerinde de zihniyet yenilenmesine ihtiyaç vardır. Burada da, laik Cumhuriyet kesimleri ile yaşanan kısa devrenin bir benzeri yaşanmaktadır. Türkiye, 250 yıllık modernleşme hikâyesinde yaşadığı travmalardan artık kurtulmalıdır. Batı, ne kadar Doğu'ya yönelik bir paradigma tükenişi içerisindeyse, Doğu da aynı dertten maluldür. Mısır darbesinde bir kez daha ortaya çıktığı üzere Batı, Doğu'ya kolonyal bakış ile reel politik karışımı bir anomali içinde sıkışmakta, Doğu da başına gelen her fenalığın Batı'dan kaynaklandığı sabitiyle, kendi gelişimini, Batı'nın düzelmesi-

ne ve kendisini takdir etmesine endekslemektedir. Böyle birşey tarihte olmadığı gibi, bundan sonra da olmayacaktır.

Türkiye bu konuda Ortadoğu ile mukayese edilemeyecek kadar ileri bir noktadadır. Ancak bu nefret-aşk ilişkisi, Türkiye'ye hâlâ ciddi anlamda maliyet çıkarmaktadır. Avrupa Birliği, tıpkı Türkiye'de Cumhuriyet kesimlerinde olduğu gibi heterojen bir kesim değildir. Eğer, Avrupa Birliği demokrasi ve ekonomik gelişmişlik düzeyinde bizden çok gerilerde olsaydı bile, bu önemli komşu ile yakın ilişki ve işbirliğini sürdürmemiz gerekecekti. Güney Kıbrıs'ın Türkiye'den önce birliğe alınması, Fransa'daki inkâr yasasının siyasi malzeme olarak araçsallaştırılması gibi *'haksızlıklar'* Türkiye'de rasyonelden ziyade, duygusal bir karşılık bulmaktadır ve bu bir siyasi zayıflık olarak okunmaktadır. Ülkelerin ilişkileri, iki dostun sadakat temelli arkadaşlıkları seviyesinden tahlil ve idare edilemez. Yapılan haksızlıklar kenara not edilir, siyasi bir soğukkanlılıkla bu haksızlığın telafisi için strateji üretilir, zamanı geldiğinde de aynı soğukkanlılıkla o hesap kesilir veya bir avantaja-tavize döndürülerek ciro edilir.

Dindarların, beyaz Türkler ve Batı karşısındaki komplekslerinden kurtulmaları gerekiyor. Bunun için durmadan Osmanlı İmparatorluğu'nun görkemli dönemlerine dönerek iç geçirmek, oradan moral tahkim etmek gerçekçi değil. Bu da bir tarihe sahip çıkmadan çok, kompleksi ima etmektedir. Türkiye'de son 10,5 yılda dindarların yaptığını, Batı yüzbinlerce kişinin öldüğü içsavaşlarda üç yüz yılda gerçekleştirdi. Bu başarıyı hazmetmek yeterli. Avrupa Birliği'ne belki araçsal yaklaşmak daha doğru. Birliğe üye olup olmamaktan bağımsız olarak, bu sürecin Türkiye'ye sağlayacağı her türlü meşruiyet ve kazanımlara yoğunlaşmalı. Mısır'daki darbeye darbe diyemeyen, krizle ekonomisi ağır hasar görmüş, ırkçılığın yükseldiği bir birlik, eğer toparlanamazsa, Türkiye'nin belki üyelikten vazgeçeceği bir süreci getirebilir. Sonucun ne ol-

duğu önemli değil. Orada kullanılmayı bekleyen bin yıllık bir demokrasi müktesebatı var ve Türkiye bunu kendisi için yapması gerektiğini anlamış durumda. Avrupa Birliği üyeliği ve ilişkiler, bir iç politika malzemesi olarak popülizme veya *"haksızlıklar karşısında sergilenen onurlu duygusal çıkışlara"* kurban gitmemeli. Veya bu çıkışlar dengede tutulmalı. Türkiye'nin tayin edici gücü ile bu çıkışlar arasında orantısızlık olması halinde, cezanın Gezi krizi gibi dönemlerde kesileceği unutulmamalı.

10,5 yılda AK Parti'nin tüm medya, STK ve sermayeye hâkim olduğu oldukça inanılan bir tezdi. Ben buna hiçbir zaman ikna olmadım, çünkü bu daha çok yaratılmak istenen bir yapay gerçeklikti. Gezi krizinde, AK Parti'nin, daha doğrusu Erdoğan'ın ne kadar yalnız kaldığı açıkça ortaya çıktı. Bu efsane çöktü. Hükümet bu alanlarda ya hiçbir şey yapmamış ya da yanlış taktiklerle mücadele etmişti. Hükümete yakın medya konusunu analiz etmiştim. Belki, vesayete karşı ölüm kalım mücadelesi verilen ilk iki dönemde darbeci merkez medyaya karşı savaşan bir medya oluşturma ihtiyacını anlamak mümkündü. Ancak, AK Parti ülkeyi demokratikleştirdikçe, bu türden bir medya, hem işlevsizleşti, hem de demokratik bir ayıp haline geldi. Bu medya, 28 Şubat şartlarında darbeye karşı iş görebilirdi, ama Gezi'de adeta çöktü.

Hayalci ve gereğinden fazla idealist olmak analizleri geçersizleştirebilir. Dünyanın hiçbir ülkesinde, medya-iktidar, medya-lobi, medya-sermaye ilişkisi çözülebilmiş bir sorun değildir. Medya en önemli güçlerden birisidir ve günümüzde algı oluşturmak en kritik yetenek olmuştur. Medya siyasi bir güç olduğu müddetçe bu sorun tam anlamıyla çözülemeyecek. Hele medyanın darbelerin en önemli aktörü olduğu Türkiye gibi ülkelerde, bu konu hükümetler için ihmal edilebilecek bir risk değildir. Ancak bu, iktidarların medya ile daha demokratik bir ilişki kuramayacağı anlamına gelmiyor.

Gezi krizinde, özgür medya güçlü olsaydı, hükümeti eleştirecek ama, olayın darbeye giden vahametini de halka gösterecekti. En itibarlı duruş ise, haber üzerinden bunu yapmaktır. Darbe yanlısı, krizlerde sürekli fabrika ayarlarına dönen, her köşesinden birer Ertuğrul Özkök'ün fırladığı operasyonel medya, ancak dürüst ve bağımsız medya ile dengelenebilir. CHP gibi, merkez medyayı da halkın kendisi rehabilite etmeli. Bu ancak doğru alternatiflerin ortaya çıkmasını sağlayacak reformlarla olacaktır.

Türkiye'nin önünde üç önemli seçim, olası referandumlar var. Gezi krizi ise bitmiş değil. Gezi'de aktör olmayı deneyimleyen kesimler de, krizler üzerinden siyaseti dizayn etmek isteyenler de yeni Gezilerin yaşanması için yeterli enerjiyi taşıyorlar. Hükümetin yapması gereken, bu enerjiyi reformlara kanalize etmek olmalı; o enerjiyi kategorize ederek kutuplaştırmayı derinleştirmek değil. 12 Eylül 2010 referandumu ile siyasi paradigma değiştiren Türkiye, Gezi krizi ile de toplumsal paradigmasını değiştirmiştir. Bunu her kesimin fark etmesi gerekmekte.

Tarih, Türkiye'de eskiye dair aktörleri çöpe atmaya hazırlanıyor. Belki attı bile. Bunu doğru değerlendiren tüm yapılar Türkiye'nin geleceğinde yer alacak. Önümüzdeki dönemde aktörler çoğalacak. Bundan her eski yapı etkilenecek. İnsanlar içinde bulundukları, tabi oldukları cemaatleri, partileri, kurumları, tarikatları, dernekleri vs. sorgulayacaklar. Bu Türkiye'nin işleyen demokrasi sistemini kurması için de yaşanması gereken doğal bir süreç. İnsanlar, devlet korkusuyla dar cemaat alanlarına sıkışmak yerine, demokrasinin nimetlerinden yararlanmak, özgürleşmek isteyecekler. Üstelik bu süreci, AK Parti yaptığı reformlarla başlattı.

Hükümet eğer bu beceriyi gösterirse, herkes daha az acı çekecek. Ama eğer gösteremezse, tarih durmayacak, devam edecek. AK Parti artık CHP ve MHP gibi, "eski Türkiye'nin eski

partisi" olmamakla, yani "eski Türkiye'nin yeni partisi" kimliği ile yola devam edemez. Yeni Türkiye'ye göre ayarlarını değiştirmekle yükümlü. Buradaki enerji bitti ve halk yeni bir anlayış görmek istiyor.

Belki de, AK Parti ve diğer seçmenleri birleştiren en önemli ortak nokta da bu.

Ek-I:

GEZİ KRİZİ SÜRECİNDE YAZILAN MAKALELER

ÖNCEKİ BÖLÜMLERDEKİ değerlendirmeler ile tekrar riski taşımasına rağmen, kriz süresince kişisel bloğumda yayımladığım makalelere burada bir kez daha toplu bir biçimde ve kronolojik olarak yer vermeyi düşündüm. Olayın sıcaklığında yazılan yazıların bizler hakkında da önemli bilgiler içerdiğini düşünüyorum. Bu nedenle, yazılar üzerinde herhangi bir düzeltmeye gitmedim ve olduğu gibi kullandım. [Biz de yazarın bu tercihine riayeten, imla tashihi dışında başkaca bir tasarrufta bulunmadık bu bölümde.—Ed. notu] Çok önemli bir tarihsel tecrübe yaşadığımızı ve bunun her bireyi değiştirme potansiyeli taşıdığını düşünüyorum. Umarım bu doğru yönde bir değişim olur ve yeni Türkiye bu değişimden neşet eder.

Gezi'deki tuzaklar ve fırsatlar: Bir demokrasi sınavı

GÜNLERDİR, GEZİ PARKI'NDA başlayan ve sonrasında tek gündemimiz haline gelen ve böylesiyle ilk defa karşılaştığımız sosyal bir olayı konuşuyoruz. İlk günkü ve Taksim'den çekilme talimatı gidene kadar yaşanan polis şiddetinin yanlışlığını sanırım artık herkes kabul ediyor. Vali Hüseyin Avni Mutlu'nun amasız, dolambaçsız özürü, oldukça önemli. Ben böyle bir pratiği geçmişten hatırlamıyorum. Başbakan Erdoğan'ın içki konusunda yaptığı açıklamalardan ötürü kırılmış vatandaşlardan özür dilemesi de öyle. Hükümetin böyle bir patlamaya hazır olmadığı ve belki de 10,5 yıllık çok zor iktidar dönemleri boyunca bile yaşamadıkları bir sıkıntıyla karşı karşıya kaldıklarını düşünüyorum.

Daha önceki yazılarımda, dilim döndüğünce AK Parti'nin normal demokrasilerde iş gören hükümetlerden çok daha özel bir konum ve misyonu olduğunu zikretmiştim. Bunun altını özellikle çizdim. Üstelik bunu bir kısım aydının kibirli-üstenci dili reddederek yaptım. Çünkü halktan biriyim ve hep öyle yaşadım. Hükümetin bir kurucu parti olarak 10,5 yıldır yavaş, yumuşak ve ama bir o kadar da köklü bir devrim yaptığını iddia ediyorum. Bunun cezası ağırdır. Kemalist statükoyu, onun vurucu gücü Ergenekon'u ve ekonomi

vesayetini ortadan kaldırmaya çalıştığınız ve bunu önemli oranda başardığınız zaman, bunun karşılıksız kalmayacağını ve hazırlıklı olunması gerektiğini bilirsiniz. Tek bir örnek vereceğim. AK Parti, 100 liraya satılan ilacın fiyatını, 10 liraya indirdi. Bu bir devrimdir. Yüzde yüz ellilerde dolaşan faizi ise yüzde altının altına çekti. Enflasyon yüzde yüz kırklardan, yüzde sekize geriledi. IMF'ye olan hesap kapandı ve kuruma borç verecek düzeye gelindi. Bu bir devrimdir. Bugün darbe yapmaya heves eden fiyakalı paşaların devri kapanmış gözüküyor. Azınlıkların devlet eliyle mallarına el koyan 36 Beyannamesi fecaati, bu iktidar tarafından kaldırıldı, el konan 200 milyar liralık gayrimenkulün iadesine başlandı. Bu bir devrimdir.

Bunlar cezasız kalmaz. Ta ki o cezayı siz öngörüp, önünü alırsanız, bu karşı koyuş, bir demokrasi fırsatına çevrilir.

İşte AK Parti hükümetine yönelik yazılarımda, kurucu iktidar olarak, bunca sefil durumda bir muhalefet tablosunda, ülkenin kalan yüzde ellisine yönelik dilin çok dikkatli kurulması gerektiğini de hep söyledim. Ben Türkiye'de yaşam biçimleri tartışmasının yanlış yapıldığını düşünüyorum. Burada hükümet de, ona eleştiri getirenler de olayı tam olarak kavrayamıyor. Hükümet, haklı olarak, yıllarca çeperde tutulmuş, hakkı yenmiş, kamu alanına sokulmamış kitlesini memnun edeceğini düşündüğü uygulamaları ustalık döneminde yapmaya çalıştı. Doğru ya, Müslüman demokrat bir parti, bir sosyal demokrat veya liberal parti gibi davranamaz. Dört yılda bir sandığa giden bir parti, mutlaka seçmeninin taleplerini dinlemek zorundadır. Ancak, mesela hükümetin yasa haline getirdiği alkol düzenlemesinin değil, ondan önce kullanılan dilin sorunlu olduğunu düşünüyorum. İçkinin sembolik bir fay hattı oluşturduğu unutularak, düzenlemenin içkiyi aşan anlamları ıskalandı. Aynı şey gereksiz bir kürtaj yasası hamlesinde de yaşandı. Ben bunların yaşam biçimlerine ideolojik bir müdahale niyetiyle yapıldığını düşünmüyorum. Ancak kurulan dil o kadar sorunlu ki, hem dilin kendisi rahatsız edici, hem de kullanılmaya çok müsait.

Madalyonun öteki tarafından bakanlar da AK Parti'nin sosyolojisini anlamaktan uzak gözüküyorlar. Hiç hak etmedikleri davranışlara, haksızlıklara maruz kalan Müslümanlar, hiç kan dökmeden, kendilerine yönelik vahşi bir darbeye—28 Şubat—rağmen, bundan dersler çıkartarak AK Parti temsiliyetinde iktidara geldiler. Başba-

kan haklı, devrim ise, devrim 3 Kasım 2002'de yapılmıştır. Hem de en demokratik şekillerde... Şimdi bu iktidar, en basit bir hak meselesini bile, mesela kamuda başörtüsü serbestiyetini 10,5 yıldır tam olarak çözebilmiş değil. Nedeni ise, düzenlemenin bir rejim kavgasına dönmesinden endişelenilmesi. Ama keşke, şu son yaşanan kargaşa, içki vs. düzenlemesi yüzünden değil, kamuda başörtüsünü amasız serbest hale getiren bir yasa yüzünden yaşansaydı.

AK Parti, aynı anda her şey olmak zorunda. Acı ama gerçek bu. Belki o kadar da acı değildir. Belki de bu siyaseti çok olgunlaştıran, demokrasi kültürümüzü geliştirecek bir şeydir. Bunu da AK Parti anlamalı. 10,5 yıldır, Türkiye'de bir devrim yaşanırken, imtiyaz kaybeden, korkuları ahlaksızca istismar edilen AK Partili olmayan kesimler de, muhalefet partileri, ama özellikle CHP tarafından temsiliyetsiz bırakıldı. Bir anamuhalefet partisi düşünün ki, derin devlet suçlarına sahip çıktı, Ergenekon sanıklarını milletvekili yaptı, elli kişilik vekil ordusu ile Silivri'deki Ergenekon mahkemesini sabote etmeye kalktı. Çözüm Süreci'nde bile kararlı duramadı. Bir vatandaş hatırlıyorum, şöyle demişti: "CHP bir şeye karşı çıktığında, anlıyorum ki o iyi bir şeydir, konuyu bilmesem de tersini destekliyorum."

İşte ülkenin bu muhalefetsizliği, reformlarla imtiyaz kaybına duyulan sınıfsal beyaz Türk öfkesi ve hükümetin dönem dönem sertleşen ataerkil dili, birarada bir enerji birikmesine yol açtı. Bunun diktatörlük olduğunu iddia etmek, ya hiç diktatörlük görmemiş olmak, ya da başka türden bir diktatörlüğü arzu etmekle mümkün. Hükümet, başarıları ile kendine daha çok güvenmeye başladıkça, yola çıktıklarında işbirliği yaptıkları liberal aydınların kibrinden rahatsız olmaya, ancak buna başka tür bir kibirle karşılık vermeye başladı. Artık Türkiye 2002-2010 dönemindeki bileşenlerden oluşmuyordu. Demokratların bir kısmının cilası dökülmeye başladı. Aslında, tam da onlar Müslümanların yaşam özgürlüğüne karşıydılar. Bunu demokrasi sorunu olarak ambalajlamaları gerçeği değiştirmiyordu. Kamusal alana mahcup bir yere kadar değil, beyaz Türklere eşit şekilde yerleşmeye çalışan Müslümanlara karşı, çok derinlere gömülmüş bir tür İslamofobi ortaya çıktı. Bu sapma, "Erdoğan nefreti" başlıklı bir koalisyonun oluşmasını sağladı.

Çözüm süreci de, bu nedenle, Erdoğan'ın önünün kesilmesinin artık mümkün olmayacağı düşüncesiyle, kategorik olarak reddedildi. Devlet, Erdoğan'ın tüm riskleri alarak 30 yıldır demokrat görünümlü elit aydınların "yapın" dediklerini yapmaya başlamıştı ama, nedense bu bir tür öfkeye neden oluyordu. Bunu açıkça ifade etmek mümkün olmadığı için, "Demokrasi olmadan, barış olmaz" gibi paradoksal bir kavramın arkasına sığındılar. Bu gösterişli önermenin, aslında muğlak bir demokratik duruma kadar savaşa devam demek olduğunu görmek istemediler. Barış yapmaya karar vermenin tam da demokrat bir durum, şiddetin sona erdiği bir ortamda, gençlerimizi artık amaçsız bir çatışmaya kurban vermek başta olmak üzere, demokrasi sorunlarına daha çok zaman ve enerji ayırmak demek olduğunu da anlatamadık onlara. Barış ile AK Parti arasındaki çizgi yakınlaştıkça, bu kesimler hızla operasyonel tavır almaya başladılar, bizleri de yandaş diye yaftaladılar. Bu yaklaşımları bile sınıfsaldı. Diyelim ki o kişi AK Parti'yi destekleyen bir aydın olsun, bu neden aşağılayıcı bir durum olsundu ki! CHP'yi desteklemek övülecek bir durumken, AK Parti'nin olumlu siyasetini bir aydın olarak desteklediğinizde, sanki ayıp bir şey yapmış oluyordunuz. Asıl sorun tam da bu eşitliği hazmedememiş kibirli tavırdaydı.

Gezi meselesi, tam bir yönetim basiretsizliği ile artık bir çevre ihtilafı olmaktan çıkmış durumda. Ciddi olarak endişelenmemiz ve bu endişeleri sağduyuya tahvil etmemiz gereken kritik bir dönemdeyiz. Çevre hassasiyeti ve ataerkil dile karşı çıkan gençlerimizi bu büyük oyunda mutlaka ayrı bir yere koymak, onları korumak, dinlemek, dersler çıkarmak ve onlardan ders almak zorundayız. Ancak, olayın ikinci bir 28 Şubat denemesine dönüştüğünü, hükümetin de buna direneceğini görmek gerekiyor.

Hangi aydın vicdanı ve akıl, Erdoğan'ı Hitler, Mussolini ve Franco'ya benzeterek gençleri direnişe çağırabilir, sağduyunuza bırakıyorum. Ülkede yaşananları faşizme karşı bir Türk baharı olarak pazarlamaya, hükümetin dünyadaki meşruiyetini karalamaya çalışmak, kime ne kazandıracak? Hadi diyelim, muvaffak olundu ve hükümeti devirecek bir kaos yaratıldı, bundan kim kazançlı çıkacak? Hükümeti devirmek için yüzlerce gencin ölmesini, ekonominin çökmesini beklemek, nasıl bir ruh durumuyla açıklanabilir?

Ama tabii ki, buna karar vermiş olanlara vicdan çağrısı yapmak naifçe. Hükümetin özellikle de Erdoğan'ın, dengelerinin bozulması sağlanarak hatalar yapması beklentisini boşa çıkartması lazım. Hü-

kümet, ilk günlerdeki anlaşılmaz polis şiddetinde kaybettiği ahlaki üstünlüğü yeniden kazanmalı. Bu ise olayların ve vatandaşların hepsini bir provokasyon torbasına atmakla olmaz. Hükümette alandaki gençleri bu işten ayrı tuttuğuna dair bir tavır var ve bu çok isabetli. Yapılan hatalar telafi edilmeli, sorumlular hızla belirlenmeli ve adalet duygusu tamir edilmeli. Mesela Gezi'deki gençler daha uzun süre orada kalmaya karar verirse, oraya müdahale etmeme tavrı mutlaka sürmeli. O alan şu anda on binlerce kişinin en küçük panikte hayatını kaybedebileceği bir ölüm labirenti gibi. Eğer böyle bir felaketi yaşarsak, bunun tüm Türkiye'yi saracak bir ateşe dönüşmesi kaçınılmaz olur. Biz Gezi'de ne olduğunu, Gezi üzerinde alçak uçuş yapan akbabaların operasyonlarını belki yıllar sonra ancak daha doğru analiz edebileceğiz. Şu anda, çoğunlukta olduğunu düşündüğüm sağduyulu vatandaşların ve öncelikle hükümetin üzerine çok sorumluluk düşüyor. Ateşe su dökmek ve gençlerimizi, demokrasimizi korumak.

Bu olursa, demokrasi anlayışımız tepeden tırnağa değişecek ve çok şey kazanacağız. Ben bundan eminim.

10.06.2013, İstanbul

Hedef yönetemez hale getirmek

ÖNCELLİKLE, GEZİ'DE İLK gün orantısız polis şiddeti uygulanması ile ahlaki üstünlüğü zedelenen hükümeti, daha sonra attığı demokratik adımların etkisini azaltan Cumartesi akşamki müdahale kararı için "tebrik" etmek istiyorum. Hükümetten başladım, çünkü aklı hâlâ başında kalan sağduyulu insanların gördüğü gibi, bu kaos eğer nihayetlenmezse, bundan en çok 10,5 yılda kazanılan demokratik haklar, ama daha da önemlisi, 30 yıllık kan banyosunu bitirecek ve çok olumlu giden çözüm süreci zarar görecek. Allah korusun, hele bunun bir iç çatışmaya dönüşmesi durumunda, ortaya çıkacak resmi hayal etmek bile istemiyorum. Eğer birkaç gün veya bir hafta beklenebilseydi, apolitik gençler, radikal ulusolcu örgütler ile olaya diyalog kanalları ile yaklaşan hükümetin yaklaşımı arasındaki farkı takdir edebilecek ve alanı terk edeceklerdi. Daha sonra ise, küçük bir marjinal grup kalacaktı orada. Bu ayrışma süreci başlamıştı bile Gezi'de. Hükümetin bu kararında, hem Taksim Dayanışması'nın verdiği sözde durmaması, referandum konusunda Başbakan'la toplantıda konuştuklarını reddetmesi, hem de Taksim'e bir milyon kişi yürütme kararının etkili olduğu söyleniyor. Hâlâ aklı başında davranabilecek tek etkili adres hükümet olduğu için yazı-

ya hükümeti eleştirerek başladım. Ancak Taksim Dayanışması'nın alanda kalmaya devam etme kararı, en ciddi şekilde eleştirilmeyi hak ediyor. Zaten açıklamanın diline baktığınızda, değişmeyen sekter zihniyeti açık eden 1930'larin Stalinist jargonunun hâkim olduğunu görüyorsunuz. Bir yanda gençlerin enerjisine akbabalar gibi göz diken faklı farklı kesimler, bir yanda siyasetten çok çatışmadan medet uman tarih dışı kalmış bir örgütçülük... Arada tüm gri renkler kaynayıp gidiyor haliyle.

Hiçbir şey için geç değil. "Ya hep, ya hiçe" sıkışmak zorunda değiliz. Ortalığı sakinleştirmek hükümete ve herkese düşüyor. Zaman sinip kenarda bekleme zamanı değil. Ama kim olursanız olun, resmin bir parçasına odaklanıp öfkeyle davranacaksanız, ateşe odun taşıyacaksanız, varlığınız eksik olsun, kenarda durun. Yüzüklerin Efendisi'ndeki Gollum'un paradoksu gibi, Gezi'de oluşan imaj rantının devşirilmesi, buradan en popüler isim olarak çıkma yarışını kazanmanın büyüsüne bir dur denmeli bence. Ama sanırım aynı dili konuşmuyoruz. Ve sanırım bu her şeyden evvel bir ahlak meselesi.

Hükümetin, basit bir çevre meselesinin, kendilerine yönelik bir komplo zeminine dönüştüğünü görüyorsa, tam da bu nedenle, soruna çok ciddiyetle ve sabırla yaklaşması gerekiyor. Ortamı gerecek, krizi kontrol edilemeyecek ve istismar edilecek hale getirecek her tuzağı boşa çıkarmak öncelikle hükümete düşüyor. Bin düşünüp bir yapmak, kötücül "Türkiye bir diktatörlüğe gidiyor" kampanyasını destekleyecek hatalardan kaçınmaları gerek. Herhalde bu sağduyuyu, ulusolcular ve kibirli, Erdoğan nefretiyle eleştirinin namusunu kaybetmiş aydınlardan bekleyemeyeceğiz. Eğer Cumartesi bu müdahale olmasaydı, bugüne, 20 günlük kâbustan önemli ölçüde kurtulmuş olarak uyanacaktık, belki. Belki diyorum, çünkü kaşıma gayretleri devam edecekti şüphesiz. Hepimiz çok üzüldük ve çok yorulduk. Ama hükümetin, haksızlığa uğradığını, aldatıldığını düşünerek duygusal davranmaya hakkı yok. Hepimizin geleceği ile ilgili bir kırılma yaşıyoruz. Buradan ancak daha fazla demokrasi ile çıkabiliriz. Ahlaki üstünlük ise sürekli olarak çözüm ve oyunları bozmak isteyen taraflarda olmalı.

Gelelim Gezi Parkı'na. Ben Başbakan ve Vali ile yapılan uzun görüşmeler sonrası kendi aralarında toplanan örgütlerden eylemi bırakma kararı çıkmayacağından adım gibi emindim. Haksız çıkmayı o kadar dilerdim ki! Eğer, apolitik gençler örgütlü olabilseydi—bu bir oksimoron, biliyorum—ve karar alma gücü onlarda olsaydı, emin olun Gezi'yi terk etme kararı alırlardı. "Direnme" kararı ile örgütlerin hiç umurunda olmayan siyaset yapma imkânı da harcanmış oldu. Oysa buradan orta-uzun vadede özgürlükçü bir muhalefetin nüveleri ortaya çıkabilirdi. En azından, demokratik-özgürlükçü bir kent siyasetinin ilk anlamlı başarısı olarak tarihe geçerdi. Taksim Dayanışması bunu bencilce heba etti. Çünkü hayata hâlâ 1970'lerden, devrim romantizminden bakmaktalar. Böyle ortamlar da, asla onların yaratamayacağı bir var olma-görünme rantı yaratmakta. Hem siyaseti reddetmek, hem de maksimalist taleplerin karşılanacağını ummak, bir şarkıcının, kalıcı eserler bırakmak yerine özel hayatı ve skandallarla ün yapma tercihine benziyor. Özgürlük taleplerinin siyasete tahvil edilmemesi, en iyi ihtimalle bir romantizm ile sonuçlanır. Ya da ergenliğe bile ulaşamamış bir tür nihilizm olarak algılanır, toplumun teveccühünü arkasına alamaz.

Tabii bu işin bir veçhesi ve benim "enerjiyi siyasete tahvil edin" önerimi olanaksız kılan başka ciddi meselelerimiz var. İlk günkü meşruluğunu, hükümetin attığı net demokratik adımları yok sayarak kaybeden Gezi hareketini—Cumartesi günü yeniden bir polis müdahalesine maruz kalsa da—"özgürlükçü" bir halk hareketi olarak yorumlamak ancak bir temennidir. Gezi ilk günden beri, Erdoğan nefreti ile malul bir çevrenin mahalle baskısı altında kaldı, domine edildi ve sömürüldü. Kentin geleceğinde söz sahibi olmak ve hükümetin bazı icraatlarına itiraz etmek isteyen—aslında en zayıf olan—halkanın üzerine, temel niyeti hükümeti "ülkeyi yönetemez hale getirmek" olanlar abandı, boğdu. Buna, "çevrenin" "merkeze" yürümesini hazmedemeyen elit öfkesi eklendi. Kimse, polis şiddetini, hükümetin veya Başbakan Erdoğan'ın eleştirilemezliğini veya yanılmazlığını savunmuyor, ancak ülkenin geldiği bu ortam, hükümetin veya Başbakan'ın yaptığı icraatlarla orantılı mı sizce? Burada, "gerçeklik algısını" ciddi bir bozma gayreti var ve bunu yapanlar ya nefretle, ya duygusallıkla, ya ergenlikle, ya da sınıfsal nedenlerle bunu yapmaktalar.

Bu bir koalisyon ve gençlerin samimi enerjisini ve onların hükümetin yaşam biçimlerine müdahale etme gücüne yönelik tedirginliği alabildiğince sömürüyor. Sokakta, 10,5 yıllık muhalefetçe tem-

sil edilmemişliğe öfke duyan kesimler de bu enerjiye destek veriyor. Gezi'de karşı olunan şey Erdoğan; ve Erdoğan'a karşı olma nedenleri demokratik olandan operasyonel olana kadar çok geniş bir spektrumu ima ediyor. O nedenle de enerjisi hem çok yüksek, hem de olumsuz ve örgütlü olana yem olmaya çok açık.

Max Horkheimer, 1968 hareketlerinde sokağa inmediği için oldukça eleştirilmiş ve verdiği cevapla da çok konuşulmuştu. Horkheimer, şöyle diyordu: "Günümüzün gençliğini harekete geçiren dürtülerin bir kısmını ben de paylaşıyorum. Ayrılığımız, gençlerin uyguladığı şiddetle ilgilidir, aslında güçsüz olan düşmanlarının işine yarayan, onları güçlendiren şiddetle. Bütün kusurlarına karşın, sarsak bir demokrasi bile bugün bir devrimin kaçınılmaz sonucu olacak bir diktatörlükten iyidir—bunu açıkça söylemek, doğruluk adına zorunlu görünüyor bana... Sınırlı özgürlüğü gittikçe artan tehditlere karşı savunmak, korumak ve mümkün olduğu yerlerde de genişletmek (...) umutsuz eylemlerle onu tehlikeye atmaktan çok daha acil bir görevdir."

Ben de aynen böyle düşünüyorum. Bu duruş, ortamın gerginliğinde, muktedire yakın durma, Stockholm Sendromu ile çarpıtılmaya müsait, olsun. Gezi projesini yönetiminde bulunduğum gazetede haber ve yazılarımla iki yıl boyunca eleştirmiştim. Hatta bizim gazeteden başka hiçbir gazete bu boyutta olayın takipçisi olmamıştı. Gezi ne halkın, ne de muhalefetin umurundaydı o sıralarda. Ağaçların söküldüğü ilk gün ben de oradaydım. Daha sonraki günler de gittim. Yapılan polis şiddetini, ölümleri, yaralanma olaylarını defalarca telin ettim ve ediyorum. Ama bu haklı itiraz alanı, ilk birkaç gün sonrasında, üzerinde akbabaların dolaştığı verimli bir kaos tarlası haline geldi. Tabii, alanın heterojenliği, oradan, haklı bir grubu veya haklı bir itirazı seçip gözünüze sokmalarına neden oluyor. Bu durum ise, politik ve örgütlü olanın apolitik olana galebe çalacağı gerçeğini değiştirmiyor. "Sokağa çıkın" çağrılarının, ne kadarının adil, sağduyulu ve ahlaki bir yerden yapıldığı kuşkulu. Bu eylemlere samimiyetle katılanların da, daha sonra, haklı itirazlarının, yüksek enerjilerinin nasıl istismar edildiğini görerek üzüntü duymaları sürpriz olmayacak.

Hükümete dönelim ve yazıyı bitirelim. Hükümet etme bir aklı ima etmeli, duyguları değil. Yapılan her hata, "Türkiye diktatörlüğe gidiyor" kampanyasına malzeme taşır. Ciddi bir Erdoğan'ı yalnızlaştırma operasyonu ile karşı karşıyayız. Buradan kimseye fayda gelmez. Ancak sokağı fiştekleyenler, bunun komplo boyutuna dair bilgiler, hükümetin ayarını bozmamalı. Ahlaki üstünlük sürekli gözetilmeli. Çünkü siyasetin ahlaki üstünlüğü, yani demokratik olanı temsil etme ve uygulama gücü, bu krizden en az yara alarak çıkmamızı sağlayacak. Yönetemez hale gelme, sadece sokağın karışması ile değil, kutuplaşmanın taşınamaz hale gelmesi ile de mümkün. İki tarafı çok keskin bir bıçağın ucunda yürümek zorunda bu hükümet.

Bu çağrıyı sağduyusunu kaybetmiş tüm kesimlere yapmak isterim. Ama orası artık çok karışık ve ajite edilmiş duygular hâkim. Görünen o ki, bu süreçte "aydınlarımızın" veya aydın sandıklarımızın da çoğunu kaybettik. Bu durumu toparlayacak tek aklıselim merkezi, yine halk ve hükümet görünüyor. Olanlardan ders çıkarmak, diyaloğu hiç kesmemek, ölen vatandaşların sorumlularını hızlı bir şekilde bulmak en etkili cevap olur. Adalet duygusu zedelenmemeli. Sokağın neden bu kadar öfkeli olduğu, sadece komplolarla, kötü niyetlilerin provokasyonlarıyla açıklanmaya çalışılırsa, ölümcül bir kör nokta oluşur. Başbakan'ın tek bir sözünün bile çok şey değiştireceği bir ortamda, sağduyulu, kucaklayıcı yaklaşımlar, provokatörlerin herhalde son arzusu olacaktır. Bunu da "camiye ayakkabılarıyla girdiler, camide içki içtiler, Gezi'deki çadırlarda kim bilir neler oldu" diyerek yapamazsınız. Hele hele mezhep kavgasının kaşındığı bu günlerde...

Evet, bu özgürlükçü bir hareket değil. Samimi insanlar bunu görmeli ve eve dönmeli. Buradan ancak bir kaos çıkar, 28 Şubat gibi hükümete darbe olmaz, ama hükümet ülkeyi yönetemez hale gelebilir. Bence en büyük risk de budur. Gelin sakinleşelim, demokrasi sorunlarımızı barışçı bir şekilde çözmeye çalışalım. Bu kaybet-kaybet oyununu, kazan-kazan haline getirmek bizlerin elinde.

Tüm farklılıklarımızla, birarada olmaktan daha güzel ne var ki şu hayatta?

17.06.2013, İstanbul

Erdoğan'a operasyonda olağan şüpheliler

ÖNCELİKLE, GEZİ MESELESİNDE komplo ve operasyon teorileri hakkında taşları yerli yerine oturtmak gerektiğini düşünüyorum. Kendimi bildim bileli bu komplo teorilerine çok soğuk baktım ve pek değer atfetmedim. Gezi meselesinde de, ülke içi ve ülke dışındaki faktörlerin işe ne zaman karıştığını doğru tespit edemezsek, bu ağır krizden alacağımız dersleri kaçırabiliriz. Gezi krizi, AK Parti'nin şehircilik siyasetinin geri tepmesinin bir sonucu olarak birden patladı, çok kötü yönetildi ve iş birden kendi doğal sınırlarını aştı. Gezi'de ilkin ağaçların sökülmesine karşı ve şehirde yapılacak olan projelerde söz hakkı isteyen bir grup, sağlıklı bir duyarlılıkla bir protesto eyleminde bulundu. Bu ilk gruba, hâlâ anlamadığım, anlamakta zorlandığım bir biçimde ağır bir polis şiddeti ve gaz saldırısı uygulandı. Sabahın beşinde dozerle alana gelen ve orada bekleyen küçük gruba orantısız güç uygulayan zihniyet, bu şiddete tepki gösteren ikinci grubun sokağa çıkmasını sağladı. İş bu kadar net ve basitti. Bu noktada komplo aramak gerçekten bizi yanlış yerlere götürür, gerçeklik algımızı bozar diye düşünüyorum.

Daha sonra olanları da yine toplum ve siyaset sosyolojisine başvurarak anlayabiliyoruz. 10,5 yıldır, sürekli gücünü arttırarak reel

siyaset yapan, büyük başarılar elde eden güçlü iktidar ve onun güçlü lideri ile karşı karşıya olan bir kesimin çaresizliğinden-melankolisinden bahsetmeliyiz. Türkiye 10,5 yıldır yavaş bir devrim süreci içinde ve çok doğaldır ki, tüm bu olan bitenden memnun olmayan, ülke yeniden kurulurken, bu yeni kuruluşta hiçbir paylarının olmadığını düşünen bir toplumsal sıkışmışlık sözkonusuydu. Laiklerden bahsediyorum... Bu kadar da değil; bu köklü devrim, mütedeyyin çevre partisi tarafından yapılıyor ve doksan yıllık bir toplum mühendisliğinin yarattığı algı farklılıkları, olan biteni bir korku ve öfke prizmasından geçirerek hayata yansıtıyordu. Burada bir elit kibri ve mütedeyyinlerle eşit hak paylaşımına nefretle bakan bir patoloji olduğu kadar, gerçekten yine doksan yılın toplum mühendisliğinin öğretilerinden kaynaklanan yaşam biçimlerine dair ekilmiş bir korkular spektrumu da var. Korkunun reel olması gerekmiyor; duyguları ve tercihleri gerçek korkular kadar yönetme gücü var. Sanırım hükümetin eksiği, laik kesimlerin rahatsızlığını sadece 'laik patoloji' üzerinden okumuş, ya da doğru okusa bile, bunu icraatlarına motif olarak yeterli başarıyla taşımamış olması. Eğer eksik okuma yapmamış olsalardı, yaşam biçimlerine dair korkuların ne kadar suiistimal edilmeye müsait olduğunu daha iyi hesap eder, mesela alkol düzenlemesi sürecinde algıyı daha iyi yönetir, dili daha dikkatli kurar veya çözüm sürecinde böyle bir risk almayı erteleyebilirlerdi.

Bu sıkışmışlık, laiklerin parlamentoda CHP tarafından etkili olarak temsil edilmemişliği ile kendisini dayanılmaz hale getirdi. Hükümet, hiçbir zaman sadece kendi tabanına siyaset yapma ve kendinden sorumlu olma lüksüne sahip olmadı. CHP'nin alması gereken yükü, bizler de hep hükümetten almasını bekledik. Bu ne kadar adil, ne kadar gerçekçi bilmiyorum, ama hâlâ benim bundan öte bulabildiğim bir çözüm yok. Gece gündüz bunun üzerine düşündüğüm halde.

Sadece bu da değil. Bir de çok önemli bir Alevi sorunumuz var. Son krizde, Suriye savaşı ve bence doğru olan hükümetin Suriye politikası ile alttan alta kaynayan-kaynatılan Alevi vatandaşların rahatsızlıkları-korkuları da bu krizi derinleştiren başka bir fay hattı oldu. 3. köprüye Aleviler için oldukça rahatsız edici tarihî bir bagaja sahip olan Yavuz Sultan Selim adının verilmesi, tıpkı alkol düzenlemesindeki gibi bir etki yarattı bu kesimde. Gazi Mahallesi, Dersim

ve Ankara'daki protestoları bir de bu psikolojiden okumak gerekir. Ben hükümetin Alevi açılımında ne kadar iyi niyetli olduğunu ama ne kadar zorlandığını bir gazeteci olarak iyi biliyorum. Muhatap bulamama, Alevilerin kendi içlerindeki çok parçalı, parçalanmış yapısı zaten zor olan çözümü zorlaştıran etkenlerdi. Sünni iktidara karşı şüphe, arada hükümeti temsil eden kişilerin kullandığı ifadeler, her zaman diyaloğu zorlaştıran etkenler oldu.

AK Parti, 10,5 yıldır sürekli olarak önyargılarla boğuştu ve kendisini anlatmaya çalıştı. Bunun ne kadar yıpratıcı olduğu, ne kadar öfke uyandırabileceği ortada. Hükümet bir yandan 90 yılda biriken travmaları iyileştirmeye, otoriter-totaliter Kemalist devleti dönüştürmeye çalışırken, bir yandan darbeler, suikastlar ve asker-sivil vesayetin takoz koymaları ile uğraştı, bir yandan muhalefetsizliğin yükünü çekti, bir yandan da kendi tabanının ihtiyaçlarını karşılamak zorundaydı. Oysa Nilüfer Göle gibi değerli akademisyenlerin üzerinde durduğu, bence daha çok sınıfsal bir yerden bakıldığı için yanlış çıkarımlar yapıldığı gibi, aslında mütedeyyinler henüz iktidar olmuş değillerdi. Göle beni düş kırıklığına uğratan şu değerlendirmeyi yapıyordu mesela:

"İçki, kadın, faiz, Alevilik üzerinden, mutaassıp Sünni çoğunluk anlayışı dayatılmak isteniyor. Ahlaki temalar 'muhafazakâr demokratlık' değil, geçmişin tutucu, 'yobaz' kategorisini çağrıştırıyor. Kendi yarattığı yeni Müslüman sınıfların yeni hayat tarzlarını hiçe sayıyor."

Bu kadar kestirmeci ve açıkça fobik bir açıklama bir bilim insanında hiç de iyi durmuyor. Hükümetin eleştirebileceğimiz ve bu algıyı belki sade vatandaşta oluşturabilecek hataları var. Ancak hükümetin siyaset yapma eğrisine baktığınızda, 10,5 yıllık bir iktidarın, kendi tabanının da motiflerini siyasetine bir nebze taşımak istediğini, en azından bir bilim insanının ayırt etmesi beklenir. Aslında burada açığa çıkan, bir tür azınlık dayatmasıdır. Çoğunluğun, dindarların "kötü," "tekinsiz" olduğu modern saplantısı, iktidar olunsa bile, hükümetin icraatlarının baskı altında tutulmasını ima ediyor. Peki, kim veriyor bu yetkiyi size? Bunun cevabı yok. Erdoğan'ın sözlerine yansıyanlara odaklanıp, bunun hükümetin icraatlarına ne kadar yansıdığını buradan ölçmek çok tutarsız. Alkol düzenlemesi, dil açısından sorunlu, Yavuz Sultan Selim isminin seçilmesi tam bir algı

yönetme skandalı. Ancak, icraatlara baktığınızda, 10,5 yılda azınlıklar ve ötekiler konusunda cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir zihnî kırılmayı devlet aklına yansıtan bir hükümete gerçekten büyük haksızlık yapılıyor. Hele bunu "yobazlığa dönüş" olarak nitelemek gerçekten müthiş bir savrulma. Hepimiz, bu uygulamaların CHP tarafından yapılması halinde, böyle bir tartışmanın gündeme bile gelmeyeceğinden eminiz değil mi?

Sorun laiklerin mütedeyyinlerle eşitliğe razı gelmemesi, bir tür rejim şımarıklığı olarak kendisi tanımlıyor. O nedenle, "mütedeyyinler iktidar oldu, hâlâ iktidar değilmiş gibi davranıyorlar" demek, gerçeği eğip bükmek demek. Hayır, mütedeyyinler değil iktidar, daha henüz bu ülkenin laik vatandaşların algısında onlarla eşit bile olamadılar. Son kalkışmanın nedenlerinden birisi de bu: Sınıfsal, İslamofobik ve tabii ki elit kibiri de içeriyor. Laik kibirin, hükümete her tasarrufunda kırmızı kart çıkarmasının altında, sadece hükümetin hataları değil, bu önemli nokta da var. O nedenle bu kalkışmaya, polis şiddetinin ve yanlış kent siyasetinin meşruluğunda büyük bir enerji yüklendi.

Gezi krizinde işte bu çok katmanlı durumunu, soğanın zarlarını teker teker soyar gibi anlamak zorundayız. İşin "Erdoğan'ı yalnızlaştırma ve hükümeti düşürme" kısmına evrilmesi ise, bence özetle geçtiğim bu fay hattının kırılması sonrasında, hükümetin ateşe su atmakta gecikmesi ile insiyaki olarak geçildi. Bu kırılmış zemin üzerinde yaşanan gerilim, tabii ki Erdoğan'la hesap görmek isteyenler için bulunmaz bir fırsattı. "Onlar" da doğal bir koalisyon olarak bu işe giriştiler. Cıva damlalarının birbirini hemen bulması gibi. Bu iki safhayı mutlaka birbirinden ayıralım.

Bence şöyle oldu: Ülke dışında, genel küresel reelpolitik ahengini bozan tek "siyah" lider olan Erdoğan'ın hal edilmesini isteyenler medyaları ile harekete geçtiler. Ülke içinde ise, Erdoğan'dan hastalık derecesinde nefret eden bir kısım aydınlar ve Erdoğan'dan sınıfsal ayrılık nedeniyle hiç hazzetmemiş olan iş çevreleri ülkeyi yönetilemez hale getirmek için doğal davranışlar sergilediler. Erdoğan onlardan değildi ve olamazdı. İş çevreleri, bir hükümet bunalımı ile yüzde 15'lik bir kaynak kaybını göze aldılar. Birlikte halka gaz vermeye başladılar. Bu 20 günde tanık olduklarımı hayatım boyunca hiç unutmayacağım. Kibrin ne kadar kötücül bir şey olduğunu gör-

düm ve ürktüm. Plan ise, bir askerî darbe değildi şüphesiz. Bir postmodern halk itirazını, bir rejim bunalımına dönüştürerek, Erdoğan'ı itibarsızlaştırmak ve düşürmek istediler. Gezi'deki sosyoloji de, bu amaca uygundu. İnsanlar AK Parti'ye değil, Erdoğan'a karşıydı. Haber sitelerinde Erdoğan'ın psikolojisi ile ilgili haberler çıkmaya başladı. Erdoğan'ı neredeyse deli ilan edeceklerdi. Cumhurbaşkanı Sayın Gül'ü, ve Sayın Bülent Arınç'ı öne çıkarmaya çalıştılar. "Sorun Erdoğan'dı, o giderse AK Parti kalabilirdi" teması işlendi. Böylelikle bir Brutus'un ortaya çıkmasını beklediler. Gerçekten gördüğüm en vahşi ve büyük operasyondu.

Tabii, kötücül olanın bir kör noktası oluyor, hikmet eksikliği. Millî Görüş'ün ve AK Parti'nin bugünlere kadar hangi kavgalardan geçtiğini bilmemek, Gül ve Arınç'ın asla bu oyuna gelmeyecek kadar zeki ve ahlaklı olduklarını gözden kaçırdılar. Erdoğan'ın bence tek dayanağı olan halka gitmesi, sakinleşmesi de bu oyunu bozdu. Tabii şimdilik. Bu oyunun nasıl kalıcı şekilde çözülebileceğini de sonraki yazıda anlatmaya çalışacağım.

18.06.2013, İstanbul

~

Demokratikleşme paketi, hemen şimdi

GEZİ KRİZİNİN SANIRIM akut dönemi sona erdi. 20 küsur gündür yaşadığımız kronikleşen bir kâbus mudur, yoksa yeni devlet yapısının ve toplumsal barışın inşasını mı ima etmektedir? Buna başta hükümet olmakla birlikte, en küçük gruplardan bireye giden bir konsorsiyum karar verecek, yani bizler... Biraz olsun sakinleştiğimizi ve birbirimizi "duymaya" hazır olduğumuzu ümit ederek, bu konsorsiyumun büyükten küçüğe parçalarını inceleyerek gidelim diyorum. Hükümet: Bu kriz hükümetin 10,5 yıllık iktidarının en büyük kriziydi. Çünkü artık karşısında karikatürize bir CHP değil, onun seçmen kitlesi olduğu varsayılan—muhtemelen mecburiyetten seçimlerde CHP'ye oy veren—ama içinde bir kısım Kürtleri, solcuları, liberalleri, LGBT'yi vs. de barındıran heterojen bir kitleyi mobilize halde buldu. CHP'nin bu kitlelerin daralan siyasi alanını genişletemediği doğruydu ve bu 10,5 yılda AK Parti'nin siyasi alanı tamamen kaplamasına yol açmıştı. AK Parti'nin siyasi alanı, aslında kendisinin de altında ezileceği bir genişleme gösterirken, Gezi heterojenliğinin tüm bileşenleri de klostrofobik bir daralma içinde hissediyordu kendisini. Bu durum hükümetin işini kolaylaştırdığı ölçüde, yaşadığımız bu kazanın da temellerini atıyordu. Muhalefet bu kesimleri temsil edemiyor, anti siyaset ile bu daralmaya katkıda

bulunuyordu. Hükümetin ise, 2002-2010 yılları arasındaki o müthiş hengâmede, CHP tabanının sosyo-politiğini analiz etmesini beklemek anakronik ve hayalci olurdu. Hükümet için CHP tabanı demek, Cumhuriyet mitinglerinde "Ordu Göreve" pankartını açanların bindirilmiş kıtaları anlamına geliyordu o zamanlar. Ki bu çok da haksızca değildi. Seçmen kitlesinden bağımlı-bağımsız olarak, CHP'nin temsiliyeti AK Parti'yi hal etme üzerine kuruluydu çünkü.

Ama artık hükümetten Gezi krizi ve 10,5 yıllık yönetim tecrübesi ile bu kesimler üzerine daha rafine, sorumlu bir "laik çevre açılımı" bekleyebiliriz. Hükümet ve tabanı ne kadar ferah ve önü açık hissediyorsa, "karşı kampa" ait olan heterojen-laik topluluk da kendisini o denli daralmış ve çaresiz hissediyor. AK Parti, bir kurucu parti ve birinci cumhuriyeti temelinden değiştiriyor. Bu gerekli ve geç kalınmış bir şey. Ancak bu değişim, karşı kampın itirazı ve korkuları hilafına ancak buraya kadar yapılabilirdi. 76 milyon yurttaşın 75 milyonunun desteğini alsanız bile, kalan bir milyonun mutsuzluğu, birçok Gezi krizinin çıkmasına neden olabilir. 'Diktatörlük,' 'faşizm' gibi ahlaki olmayan operasyonel yakıştırmaları bir kenara bırakırsanız, hükümetin yaptığı en büyük hata, diğer grupları anlama çabasını yeteri kadar göstermemiş olması oldu. Bir devrim yapıyor, üstelik dünyada da Filistin, Suriye gibi konularda reel politik dışında kalıp, bir de küresel ekonomi pastasından her geçen gün daha fazla pay almaya başlamışsanız, bunun mutlaka cezalandırılmak isteneceğini öngörmek durumundasınız. Bu cezayı savuşturmanın en önemli hamlesi ise, içinizdeki gerilimleri ve sorunları demokratikleşme ile çözme konusunda pragmatizmi aşan bir hız göstermenizdir. Ben hükümetin laik kampa karşı bir rövanş içinde olduğu fikrine hiç katılmadım. Çoğunlukla Başbakan'ın "Kasımpaşalı" dili, icraatlarının muhteviyatının önüne geçti ve aslında kendi kendine haksızlık yapmış oldu. "Yaşam tazı dayatma" meselesi de, daha çok mütedeyyinlerin kamusal ve ekonomik alanda kendi yerlerini almalarına yönelik bir refleksin cicili argümanı oldu. Müslüman demokrat bir parti olarak AK Parti'nin kendi tabanına münasip siyaset hakkı da, ülke için hâlâ bir lükstü. Devleti demokratikleştirmeden, kırık toplumsal fay hatlarını onarmadan, sadece kendi kimliğinize göre siyaset yapamazsınız Türkiye'de. Size kolaylıkla ve haksızca diktatör yaftasını yapıştırırlar.

Öte yandan, Başbakan'ın kendi iyi niyetinden ve hayallerinden

yola çıkarak, paternalist bir dil ve siyaset izlemesi, 10,5 yıllık demokratikleşme sürecinde önü açılan toplumun kimyası ile paradoks halinde oldu hep. Hükümetin yapması gereken toplumu reşit hale getirmek, ona babalık yapmak, onun için en iyisini düşünüp, bazen de dayatmak değil; iyinin ve özgürlüklerin kanallarını açıp, toplumu doğal akışına bırakmak. Evet, AK Partili olmayanlar—çoğunluk—hükümete kategorik olarak karşı belki ama hükümetin demokratikleşme hamlelerinin ve iyileşen ekonominin tüm getirilerinden de faydalanıyorlar. Haliyle toplumda özgürleşme isteği, demokrasi ilerledikçe daha da artıyor. Aslında Başbakan bununla ne kadar övünse azdır. Şimdi neden o kesimi de kazanmasın ki artık? Madem bu kesimler CHP tarafından etkili temsil edilmiyor, neden o kesimler ile bu fırsattan istifade, bir barış imzalanmasın? Belki buradan fazlaca oy gelmeyebilir, ama kendi seçmen kitlenizden aldığınız oylarla elde ettiğiniz iktidarın, ahlaki üstünlük kazandığı ölçüde, meşruiyeti de sağlamlaşır.

Hükümet kendi hayalini, tabanının gasp edilmiş merkez hakkını iyi temsil etti ama artık diğer parçalarla bütünleşme, onları anlama ve kendi tabanı ile laik kesim arasındaki tıkalı kanalları açma dönemine girmek zorunda. Kutuplaştırma siyaseti, kısa vadede oy kazandırır ama meşruiyeti zedeler. 76 milyonun hükümet olma iddiasının altının dolması, ancak "diğer mahalleyi" anlamaya çalışarak mümkün. Günümüzde kimseye, doğru bile olsa, bir tercihi dayatamazsınız. "Bizim cemaate katıl" diyemezsiniz. 76 milyonluk bir ülkeyi kaosa sokmak için 100 bin kişinin sokağa çıkması yeterlidir.

Ben hükümetin bu ağır krizden hayati tecrübeler edindiğini düşünüyorum. Ancak görece yatışmış görünen bu krizin yapısal analizi ile birlikte, yeniden başka kâbuslar yaşamamak için, yeni Türkiye'ye "diğer mahalleyi" de dâhil etmek mecburiyeti var. Üstelik bu onların hakkı da. Gezi'de çok haklı, makul itirazlar da vardı. Çok zor, bir sürü değişken, önyargı ve direnç var. Ancak çaba göstermenin kendisi bile, ahlaki üstünlüğü geri getirecektir.

Bunun da benim aklıma gelen birkaç yolu var: Öncelikli olarak, Erdoğan, o insanüstü siyasi becerisi, cesareti ve pragmatizmi ile, merkezinde yeni anayasa ve adem-i merkeziyetçi devlet reformu olan bir demokratikleşme paketini hemen gündeme alacaktır diye ümit ediyorum. Bu krizde en önemli fay hattı Alevi vatandaşlarımız oldu. CHP'nin kışkırtıcı tavrı ortada. Suriye politikası üzerinden yaşanan

ve kaşınan bir mezhep çatışması ihtimalini sıfırlamak, Alevi vatandaşların özellikle cemevi gibi sorunlarını çözmekle mümkün. Tekke ve Zaviyeler Kanunu, ne pahasına olursa olsun kaldırılmalı, cemevleri ve dedeler yasal statü kazanmalıdır. Yavuz Sultan Selim'in adının 3. köprüye verilmesi gibi, sembolik ama bedeli ağır hatalar telafi edilmeli, Alevi vatandaşların gönlü alınmalıdır. Dilin ne kadar önemli olduğunu, bazen icraatların bile önüne geçtiğini gördüğümüze göre, neden bu konuda bir "jest" yapılmasın? Alevilere verilecek olan, zaten Kemalistlerin doksan yıldır gasp ettiği doğal hakları değil mi?

Çözüm süreci: Süreçten asla taviz verilmemeli, hatta daha büyük bir kararlılıkla üzerine gidilmeli. Bunun için de demokratikleşme paketini hayata geçirmek yeterli zaten. Bize radikal adımlar gerekli. Anadil, koruculuk, siyasal partiler kanunu, seçim barajı gibi. Bu kaostan ancak bu hamleler ile çıkılabilir. Ancak Çözüm Süreci'nde üstlenilen tarihi görev, "terörist başı" gibi dil sorunlarıyla yine gölgeleniyor. Başbakan geçmişte bu türden dil oyunlarını çok yaptı ve riskli dönemlerde milliyetçi kesimleri tahkim etti. Ancak artık Türkiye'nin çok farklı ve riskli bir yere ulaştığını görmeli.

Hükümet, ama özellikle Başbakan Erdoğan, Gezi ile meşru bir zeminde başlayan hareketin makas değiştirmesi ile büyük bir operasyona maruz kaldı. Gezi bir komplo değildi. Ama süreç iyi yönetilmediği için istismara açık hale geldi. Bunun getirdiği öfkeyi ve üzüntüyü anlayabiliyorum. Karşı atak asla öfkeli davranmak değil, demokratikleşmeye hız vermek olmalı. Ahlaki duruştan sapan sanatçılar, köşe yazarları ve gazetecilere cevabı halk ve zaman verir. Bunları gündemde tutmak, isimler zikretmek—haklı olunsa bile—AP, CNN ve BBC'ye çatmak, aslında "Türkiye diktatörlüğe gidiyor" kampanyasına su taşır ve bu yalnızlığın altından zor kalkılır. Her açıklamaya, her haksızlığa cevap verme zorunluluğu hissedilmemeli. Komplo söylemi geri çekilmeli, elde deliller varsa bunu hükümet bilsin ve önlemini alsın, halkı ilgilendirmiyor. Hatta, hükümete yapılan gerçek bir haksızlığı, spekülatif bir dünyaya tahvil ederek, olayın ciddiyetini azaltıyor.

CHP: Kemal Kılıçdaroğlu utanç verici bir kriz fırsatçılığı yapıyor, hoş görmek mümkün değil. Ama ben bu öfkeyi askıya almayı teklif ediyorum. Diyorum ki, bu süreçte CHP diri tutulmalı, çünkü siyasal sistemin çökmesi, yani CHP'nin tamamen devre dışı kalması, en çok hükümete zarar verecektir. Parlamenter sistem, sadece hükümetin

değil, muhalefetin de korunmasıyla sağlıklı işler. Gezi'den, üç aya kadar demokratik bir muhalefet çıkması romantizmdir. Sosyalistleri ise bu krizde neredeyse tamamen kaybettik. Devrim rüyalarıyla, itibarlı bir siyasi kazanımı çatışmaya tercih ettiler. Gezi enerjisinin bir siyasete tahvil olması—o da bir olasılık olarak—ancak yıllar sonra olabilecek. Bu da yine hükümetin demokratik kanalları açması ile mümkün. Gördüğünüz gibi, ne kadar çok ihtiyacımız var birbirimize!

Aydınlar: Bu süreçte, sosyalist, sol liberaller başta olmak üzere aydınlar adeta çöktü. Sorumlu davranmadılar. Ya korktular, ya mahalle baskısına boyun eğdiler, ya da ergen romantizmine kapıldılar. Böyle dönemler "kirlenme" zamanlarıdır. Kenarda, "en temiz ve en muteber bir noktada" durmazsınız. Ya açık açık "Ben bu hükümeti devirmek istiyorum, hadi arkadaşlar gün bugündür" diyecek ya da objektifliğinizi, sağduyunuzu kendi mahallenizden kovulma pahasına alana çıkıp göstereceksiniz. Ama ne yaparsanız yapın, bunu dürüstlükle yapmak gerekir. Tarih her şeyi yazıyor. Medya gibi, aydın tipinin de bundan sonra aynı kalması mümkün gözükmüyor. Ben tüm süreç boyunca, kaybettiğimiz beş insanımıza yenilerinin eklenmesi ve bir iç çatışma endişesi taşıdım. Ya Erdoğan nefreti, ya mahalle baskısı, ya da ergenlikte tatmin edilmemiş eylemcilik şımarıklığı nedeniyle, sorumluluk ve sağduyunun terk edildiğini gördüm. Adeta bir çıldırma dönemi yaşandı, histeri krizi gibiydi.

Peki, ne umuluyordu? Diyelim hükümetin dengesi bozuldu, Erdoğan'ı hal ettiler; nasıl bir Türkiye ile karşılaşmayı umuyorlardı? İşler tersine döndüğünde, 21,5 milyon AK Parti seçmenine rağmen bir hükümet kurulacağını, yola hiçbir şey olmamış gibi devam edeceklerini mi düşündüler? Birkaç sene sonra daha büyük bir mütedeyyin hareketin büyük bir öfkeyle geri geleceğini ama bu ara dönemde vesayetin hortlayıp 10,5 yılın reformlarının dinamosu olan demokratik koalisyon bileşenlerinden intikam alacağını, tüm demokratik kazanımların heba olacağını görmek için gerekli akıl nerelere gitmişti?

Mütedeyyinler, laikler ve hepimiz, bundan sonra da birarada yaşayacağız. Birbirimizin yüzüne bakacağız. Üç günlük ömrümüzü muhabbetle geçirsek olmaz mı? Çok mu romantik bir teklif bu?

Demokrasinin özü bu değil mi?

19.06.2013, İstanbul

'Öteki Mahalle'nin yardıma ihtiyacı var

NORMALDİR, SON YAŞADIĞIMIZ gibi krizlerde akıl ve sağduyu, o an açığa çıkan enerjiyi boğmaya yönelik bir düşman gibi görülür. Mücadele veren iki kuvvet vardır ortada ve sağduyu kafa karıştırıcıdır. Birinden birisine açık biçimde destek vermeniz beklenir. Hatta susmanız halinde, iki kuvvetin de hışmını üzerinize çekebilirsiniz. Bu sıkışık durum, iki kuvvetten birisine koşulsuz destek vermeniz için ağır bir mahalle baskısı yaratır. Her yer kirlenmiştir ve doğrusu, kirlenmek böyle zamanlarda kaçınılmaz olur. Bu iyidir de... Sonrasında, hasar tespit çalışmaları yapıldığında, bu kirlerin izlerini okuyarak yaşanan "şeyin" analizi yapılabilir.

Gezi'de ilk günlerde yaşanan, hükümetin halkı için en iyisini düşündüğü varsayımı ve etkili bir muhalefetin yokluğu ile sağırlaşan bir kent siyasetine olan haklı itirazdı. Hükümet, önümüzdeki belki yüz yıl boyunca içinde yaşayacağımız ortak büyük evlerimizin karakterini kökten değiştirirken, bunun ideolojik derin bir anlamı da olduğunu gözden kaçırmıştı. Haliç Metro Köprüsü, önünden her geçtiğimde benim yüreğimi sıkıştırıyorsa, buna benzer birçok projenin halkın hiç hoşuna gitmediği de ortadaydı. Oysa bunlar, tıpkı İstanbul Şehir Hatları vapurlarının internet üzerinden kent ahalisine seçtirilmesi gibi demokrasiyi güçlendiren, toplum parçaları arasındaki gerilimleri azaltmak için de şahane bir yol olan yöntemlerle birer avantaja dönüştürülebilirdi. Olmadı. Sanırım, projelerin ne olduğundan çok, bu yöntem daha çok sorunluydu. Kadir Topbaş'ın

açıklamaları, bu hatanın farkına varıldığını gösteriyor. Umarım uygulamada da kendisini gösterir.

Bu hatalar zinciri, ilk günkü polis ve zabıta şiddeti ile meşru bir itirazın açığa çıkmasını sağladı. Çok değil, üçüncü günden itibaren diğer parçaların sahaya inmesi ile hükümet—Erdoğan—karşıtı bir harekete dönüştü. Aslında toplumsal-sınıfsal bir sembol olan Erdoğan'a hıncı olan hangi kesim varsa, alana çıkan bu heterojen kitleleri gazlamaya başladı. Polis ve aydın gazı birbiri ile yarıştı. Gezi'nin ilk safhasının küresel bir operasyon olduğu varsayımı ne kadar yanlışsa, daha sonraki günlerde bu fırsatın Erdoğan'ı hal etmek için operasyonel bir hale geldiği de o kadar doğruydu. Bunu, karanlık yüzlü kudretli kötücül insanların yerin yedi kat altındaki üslerinde acil bir toplantı ile organize etmesi gerekmiyor. Ancak, benzer parçalar, içlerindeki benzer duyguları tek bir amaç için hızlıca devreye sokabilirler. "Düşmanımın düşmanı benim dostumdur" kuralı buna çoğunlukla yeter. Sonrasında ise kervan yolda düzülür. Kaosun "erdemi" budur.

Bunlar beni sade bir vatandaş olarak çok ilgilendirmiyor. Beni ilgilendiren, hükümetin bu durumu okuyamamış olmasıdır. Ben muhatap olarak yasal, siyasi ve meşru siyasi temsilciyi alırım. Hükümete, anamuhalefete, STK'lara, toplumsal parçalara bakarım. Aydınların yazdıklarını analiz ederim. Buradan bir sonuç-resim çıkarırım. Çünkü aslolan bu parçaların sağlıklı işlemesidir. Benim siyasette, sahada, sosyal medyada, medyada ve basında gördüklerim hiç hoşuma gitmedi. Her zaman, "AK Parti aslında yalnız bir siyasi hareket, arkasında sadece tabanı var ve taban da hızlı hareket edecek kadar organize olamaz" dediğim buydu. Fikret Bila ve kibirli aydınlarımızın papağan gibi "Demokrasi sandıktan ibaret değildir" diye tekrarlarken ima ettikleri de buydu. Demokrasinin sadece sandıktan ibaret olduğunu kim iddia ediyordu ki zaten! Bu "Elma ağacı elma verir" önermesi kadar totolojik bir yaklaşımdı. 10,5 yıllık yavaş devrime itirazı olanların, bundan sonraki bir on yılda da AK Parti'den başka bir seçenek olmamasına aba altından gösterilen bir sopaydı; bunu anlamıştık. "Evet, sandıkta size bir şey yapamayız ama sizi ülkeyi yönetemez hale getirebilir, partiyi bölebilir, ekonomik kriz çıkarabilir, gemiyi ateşe verebiliriz," söylenen buydu.

Bu, siyaset değil, ahlaksızca bir tehdittir ve evet bir siyaset mü-

hendisliğidir. Böyle bir tehdide destek vermem düşünülemez bile. Horkheimer gibi, sorunları olan sarsak bir demokrasiyi, onun yerine gelecek kaosa tercih eder, demokrasi sorunlarını eleştirmeye devam ederim. Bu darbenin, ilk günlerinde meşru olan bir halk hareketinin üzerine bina edilmesi, bir iç çatışma çıkarılması ve ekonominin çökmesi için elden gelen her şeyin yapılmış olması, hükümetin hatalarıyla, polisin gazıyla örtülecek bir olgu değil. Böyle durumlarda, aydınların görevi, ateşe benzinle gitmek, eleştirinin namusunu kaybetmek değil, sağduyulu davranmak ve doğruları göstermektir. AK Parti yalnızdı, iş dünyasının elitleri hâlâ beyaz Türklerden oluşuyordu, medya da fabrika ayarlarına hemen dönüvermişti. AK Parti'nin medya siyasetinin de ne kadar kof olduğu ortaya çıkmıştı. Vesayet medyasını onun silahıyla vurmak değil, reformlarla özgür basını destekleyerek, engelleri kaldırarak, halkın karşı koyması esas olmalıydı.

Bu süreçte mahalle baskısının âlâsını, mütedeyyinler değil, laikler yaptı. Laikler, mütedeyyinleri hep cemaatleşmekle itham etmişlerdi ama cemaatleşmenin laik mahallede de ne kadar baskın olduğunu gördük. Solcular, tüm siyasetsizlikleri ve ergenlikleriyle, kendi cemaatlerini devreye soktular. Laik şemsiye, laiklikle yakalamasa, ulusalcılıkla, onunla olmasa, sınıfsal kibirle bu kesimleri birleştirdi. İnternetten alanlara ilk kez çıkan gençlerin de yüzde 75'inin muhafazakârlığa karşı, eğitimli ve kentli olması, geri kalanının da mezhep farkıyla tahkim edildiğini görmek için, fazla akla gerek yoktu ama herhalde asgari ahlak şarttı. İlk günlerdeki haklı taban itirazı 'özgürlük' temasından, sınıf üstünlüğü temasına hızla kaydı. Apolitik olduğu denli politik bir durum yaşanıyordu. Laik aydınların verdiği gazla bir özgürlük hareketi başlattıklarını düşünen gençler, aslında, çeperin merkeze yerleşmesine duyulan nefretin ve iktidar savaşının dinamosu oldular. Batı'nın buna sempati ile bakması biraz da paylaşılan bu sınıfsal paydaşlıktan kaynaklıydı. Zamanla bunun bir özgürlük mücadelesi olmaktan çıktığı anlaşılacak.

Hükümetin gerçekten bir diktatörlük ve faşizm tesis ettiğini düşünseydim, ben de alanlarda—şiddet uygulamadan—olurdum şüphesiz ya da olmaz ya, aynı şey iktidarda olan CHP hükümetinin başına gelseydi, yine aynı şeyleri yazıyor olacaktım. Hükümetin yanlışları, otoriter ve paternalist dil, son 25 gün yaşadıklarımızla orantılı değil. Hatalar ve ortaya çıkan aşkın tepki arasında bir enerji fazlası var. Bu

fazla, hükümetin yanlış kent uygulamaları ve dile tepkinin üzerine bolca eklenen sınıf kibri ve mezhep fayları ile oynanarak tahkim edildi.

Mütedeyyinler, muhafazakârlar veya dindarlar, adına ne derseniz deyin, siyasal bir sınıf olarak, hâlâ laiklerle eşit olabilmiş değiller. Erdoğan'a duyulan tepkinin altında yatan, sınıfsal gerçek bu. Şundan eminim ki, 10,5 yıllık icraatların aynısını CHP yapsaydı, bugün bunları yaşıyor olmayacaktık. Şunu da siz bilin ki, Çözüm Süreci'nin başarıyla sona ulaşması, Erdoğan ve temsil ettiği mütedeyyinlerin kalıcı iktidar olmasına yol açacak. Kalıcı iktidar derken, sürekli hükümet etmekten bahsetmiyorum; kalıcı, tayin edici bir siyasi geleneğin meşrulaşması anlamında kullanıyorum bunu. Bundan nefret ediliyor. Beyaz Türk sermayesi, rüyalarında görmeyecekleri paraları hükümetin ekonomik başarısı ile kazansa da, Erdoğan'ı asla hazmetmeyecekler. Beyaz Türk medyası ve onların tabanları da öyle. Ben bu tabandan geliyorum ve çok içinden biliyorum oradaki duyguları.

Bu dönemde aldığım 'eleştiri'ler—tırnak içinde yazdım çünkü çoğu tehdit ve hakaretti aslında—ya Ermeniliğimden istifa ettiğim ya da kalemimi—affedersiniz—'sattığım' yönündeydi. Bu 'eleştirileri' birer veri olarak kullanıyorum ben. Çoğuna göre, bu analizleri yapmam için bu ikisinden birisi gerçekleşmiş olmalıydı. Ermenilerden beklenen, bağımsız davranmaları değil, laik-ulusalcı şemsiyenin altına girmeleriydi herhalde. Ermeni cemaatinin, Ermeni olmakla kategorik olarak AK Parti karşıtı olması gerektiği baskısı, ırkçılık değildi de neydi peki? Ermenilerin bağımsız bir toplum olduğu, Türkiye sosyolojisine münasip olarak kendi parçalarını barındırdığı ve kimsenin vesayetine, temsiliyetine ihtiyacı olmadığı unutuldu.

Oysa sadece kendimi temsil ediyordum. Benim için bir mütedeyyin ile bir laik, bir laikle bir mütedeyyin arasında hiçbir fark yoktur. Bu insan olmanın asgari bilgisidir. Eşit olmayı sindirmekle, çok bir şey yapmış olmayacaksınız, sadece insan olmanın gereğini yerine getireceksiniz. Sık sık, sanki benim kefaletime ihtiyaç varmış gibi, Erdoğan'ın "Affedersiniz bana Ermeni, Rum, Yahudi dediler" sözünü gözüme sokarken, çağrının altında "vesayetimizden çıkma" tehdidi vardı. Sanki kolektivizmlerden birisini tercih etme zorunluluğumuz varmış gibi. Hayır, biz özgür bireyleriz. Anlaşılmayan sanırım bu.

Demokratların, liberallerin, solcuların sapır sapır dökülmesinin altında da bu sınıfsal neden yatıyor aslında. Üstelik bu sınıfsallık,

siyasi, ekonomik değil, daha çok ontolojik. Yani asıl sorun, "ontolojik akılsal üstünlüğe" yapılan bu kuvvetli vurgu. Oradaki psikolojiyi de içeriden birisi olarak anlatayım sizlere: Askerî vesayetle mücadele devrinde, AK Parti ile birlikte hareket eden laik liberal, solcu ve demokratların bir kısmı, bu geçici koalisyondan hep rahatsızlık duydular ve "Aslında biz onlarla aynı değiliz, bu geçici bir durum" mesajını vermek için fırsat kolladılar. Ben referandumda "Yetmez ama evet"çiydim ama bu, o sırada toplumda "Sadece evet" olgunluğu olmadığı içindi. Bunu sadece Etyen Mahçupyan sorunsallaştırdı. Oradaki "yetmez," çoğu için, paketin içeriğine değil, AK Parti'yle aralarına rezerv koyma ihtiyacındandı. Gizli mesaj şuydu: "Bizi tarih zorunlu olarak biraraya getirdi, aslında onların kapasitesi sınırlı, onlardan ileriyiz, onlardan değiliz, bizi anlayın..."

Ben AK Parti ve seçmen kitlesine rezerv koymuyorum. Bu, en basit deyimle ayıptır çünkü. İktidarda MHP de olsa koymayacaktım. Geçmişteki tüm faşizmine rağmen, CHP de iktidar olsa ve aynı reformlara girişse, onu da eylemine göre destekleyecek veya yerecektim. Bir kadının başörtüsü ile kamuda çalışamaması, benim için bir yüktür. Bu benim bir borcum ve ayıbımdır. "Onların"—onlar kimse—aynı durumda benim sorunuma sahip çıkıp çıkmayacağını 'check' ederek, demokratlık olmaz. Herkes kendi duruşundan sorumludur.

Gezi krizi de, hem Erdoğan nefreti, hem de "Biz aslında onlardan değiliz" demek için fırsat kollayan beyaz aydınlarımız için bir şölen oldu. Akıllarını o kadar kaybettiler ki, "Gezi'den sonra tufan" diyerek, hepimizi ateşin içine atacak denli büyük bir savrulma sergilediler. Her şey göz önünde oldu. Hâsılı, gördüğünüz gibi, aslında laiklik tehlikede değil, laik kibir artık büyük bir sorun Türkiye'de. Bunu da zamanında vesayet yanlılarının "şeriat" tehdidi gibi algılamamak, bize dair bir sorun olarak iyileşmenin çarelerini bulmak gerek. Mütedeyyinlere ve hükümete yine çok iş düşecek anlayacağınız. Yoksa eski hataları sürekli tekrarlarız.

21.06.2013, İstanbul

Ey Gezi gençliği!

BİRİNCİ VAZİFEN...

Durun, bir kere, öncelikle bu tepeden buyuran dile karşı olmalıyız değil mi? Evet, önce bu "sunaktan kullara buyurma" dilini reddediyoruz. Erdoğan'ın paternalist diline itiraz ederken, "düşmanlarını," "dostlarını," "görevlerini," "yasaklarını," yani seni sen yapacak tüm "mühendislik şey"lerini, (ki onlar çokça karşı çıktığınız "diktatörlüğün ve faşizmin" bir tanımıdır) öncelikle reddetmemiz gerekiyor sanki. Ben de gençtim, (sanırım hâlâ öyleyim) sizin mahalledenim, tüm iyi niyetimle ve sizin hizanızdan söylüyorum ki, bunu yapmadan çelişkili ve muğlak bir özgürlük talebinin romantizme savrulmasından kurtulmak mümkün değil.

Haklı olarak Gezi üzerine söylenen sözlerin, tespitlerin çoğuna "Ama o Gezi değil" diye öfkeyle karşı çıkıyorsunuz. Gerçekten haklısınız, ama buna çok kafayı takmayın bence. Bu işler hep böyle olur. Gezi'nin ideolojik çevresi ve Türkiye çapında sizin enerjinizin peşine takılanlar heterojen bir topluluk. Her sözün yakaladığı, kör kaldığı birilerinin olması, bir yönüne doğru bakarken, diğer bir yönüne—sana—haksızlık yapıyor olması kaçınılmaz. Kem, art niyetli sözleri ise, hiç duymuyoruz, enerji kaybı. Onlar sahibine aittir.

Eğer sen, hükümetin kent politikalarına, muhafazakâr ve paternalist diline, o ağaçlar için orada beklerken, sabahın beşinde uğradığın polis şiddetine, orantısız gaza, çadırların yakılmasına, daha özgürlükçü bir siyasi muhalefetin ortaya çıkıp seni temsil etmiyor olmasına sinirliysen, evet yerden göğe haklısın; tüm ülke inan sana hak verdi. İçin rahat olsun. Ama hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağına dair gösterişli mottolara da mesafeli olalım, ancak ülkede gelecek günlerde önemli bir değişiklik bekleyebiliriz. Buna hep birlikte karar vereceğiz, o, ya iyi ya da kötü bir karar-gidişat olacak ve evet her şey değil ama bağzı şeyler değişecek. Hep böyle olur zaten.

Senin yerinde olsaydım, "Kahrolsun bağzı şeyler!" diyerek, enfes bir espri anlayışı ile saptadığın apolitikliğinin içini doldurmaya çalışırdım. Çünkü dibine kadar politik ve çok karmaşık bir zemindesin. Sen doldurmazsan, ben doldurmazsam, özgürlük talepleri nasıl çıkar aydınlığa? Başkaları dolduruyor çünkü onun içini, büyük bir iştahla. Ben öyle görüyorum, baştan beri itirazım o, sen ne dersin? Evren boşluk kaldırmaz.

"Kahrolsun" dediğin o bağzı şeylerden birisi "savaş" olmalı, değil mi? Buna eminim. Çoğu şeyine kızabilirsin, "senin mahallenden" olmadıkları için önyargın da olabilir, ama son periyodunda 40 bin insanın, (yani Gezi olaylarında ölen insan sayısının 10 bin katı) hayatını kaybettiği PKK sorununda en ciddi açılımı, bu hükümet yaptı. İlk aşama tamamlanıyor ve PKK'nın silahlı güçleri sınırlarımızı terk ediyor. İkinci aşama olan demokratikleşme, yani senin de memnun olacağın bir özgürleşme dönemi başlamak üzere. O nedenle, Gezi olaylarına şüpheyle bakan Kürt dostlarımızı anla; çünkü onlar senin çok ama çok çok azını ucundan ancak gördüğün bu şiddetin alasını 30 yıldır yaşıyor. Olayların çözüm sürecinin altını oyma potansiyeline evrildiğini gördüler ve başta verdikleri ilkesel desteğin ötesine geçmediler. Kabul edersin ki, Kürt gençleri bizden çok daha politik ve tecrübeli. Onları örnek almaktan bir zarar görmeyiz.

Gezi rüzgârını arkasına alıp onu bu hükümeti yıkma payandasına dönüştürenler, daha ileri bir demokrasi mi kuracaklar zannediyorsun? Yerine gelecek zihniyet, 17 bin Kürt vatandaşımızı—ki çoğu senin gibi gençti—kör dere yataklarının kenarlarında katleden devlet zihniyetinde olmayacağını garanti edebiliyor musun? 1990'ların ortasında, keşke insanlar derin devlete teslim olan Çiller'i uyarmak

için sokaklara çıksa, Kürt kardeşlerine destek olsalardı. Demek, bugün çok daha iyi bir Türkiye'de yaşıyoruz, ne dersin?

Kimse, en azından ben, senin 'ama'larını bu gerekçelerle ötelemiyor. Teklifim sadece şu, o 'ama'ları, yani hükümetin başına buyruk kent politikalarını, hükümetin gücünden ötürü duyduğun rasyonel olsun veya olmasın, yaşam biçimine dair kaygılarını ya da daha fazla özgürlük taleplerini küçümsemiyor. Tam da, evet, bu eksiklerimizi gidermek için senin adil duruşuna ihtiyaç var. Bir yanda bir savaşın bitmesine destek verirken, neden hükümet adil bir biçimde eleştirilmesin? Neden anamuhalefet partisi CHP, artık takoz olmak için değil, senin arzuladığın türden bir muhalefet çizgisine oturmak için değişime zorlanmasın? Neden hükümeti barışçıl yöntemlerle, daha fazla reform, daha fazla eşitlik, daha fazla sosyal adalet, daha fazla söz hakkı için, ama yiğidin hakkını yiğide de vererek eleştirmeyelim? Hükümetle, Erdoğan'la hesabı olanların, gerçeklik algılarıyla oynadığını görüyorum; bu beni bir vatandaş olarak rahatsız ediyor. Naçizane görüşlerimi bu yüzden açıklıyorum.

Mesela, o kahrolsun dediğin bazı şeylerden birisi de, Alevi vatandaşların, insanlık onuruna yakışır bir ibadethane hakkına sahip olmamaları, zorunlu din dersinin hâlâ kaldırılmamış olması mı? Eğer öyle ise, acıların kaşıması yerine, hükümetin bu yönde atacağı adımları desteklemek gerekmez mi? Çözüm süreci, Alevi açılımı gibi reformlar yapıldığında, bunu yapan Erdoğan olduğu için 'bağzı' şeylere karşı çıkarsan, o zaman sence de, bunda ciddi bir ilkesel sorun olmaz mı?

Kahrolsun dediğin o 'bağzı' şeylerden birisi, insanların eşit haklara sahip olmaması mı? Eminim öyledir. Gezi ve çevresi çok heterojen biliyorum, ama önemli veriler de var artık elimizde. Mesela yüzde ellisi "CHP seçmeniyim" diyor, yüzde yetmiş beşi ise "muhafazakâr değilim," yüzde doksan üç de "AK Partili değilim" diyor. Kategorize etmek istemem; belki sen bu tabloya hiç girmiyorsundur. Ancak, mesela bir başörtülü kadının, hâlâ kamuda çalışamaması beni çok üzüyor, Ruhban Okulu'nun kapalı olması, bir gayrimüslimin çöpçü bile olamaması ve bir sürü bağzı şeyler daha... Bunlarla ilgili en önemli değişiklikler bu son 10,5 yılda yapıldı. CHP'liler ise, "Agop'un hakkını vermek de nereden çıktı?" diyordu. Mustafa Kemal ve ardıllarının yaptıkları ise, Erdoğan'ı benzettikleri Hitler'e

daha çok uyuyordu. Eğer, Gezi'de ağırlık kazanan laikçi-sınıfsal kibirden sen de hoşnut değilsen, bu haklar verilmeye çalışıldığında, AK Parti filan demeden, yan yana durabilir, eksiklerini eleştirir, ama ilke olarak bunları desteklersin değil mi? İnan bu çok daha zor. Cemaatten sıyrılıp, o senin en çok istediğin şey, birey olmak gerekiyor bunun için.

Gel hükümete "kendi cemaatini bana dayatırsan, yaşam tarzıma karışırsan külahları değişiriz. Ama yaptığın iyi işleri sonuna kadar destekleyeceğim, eksikleri olan bir demokrasiyi başka bir vesayete tercih etmeyeceğim" diyelim. Mütedeyyinlerin, Kürtlerin omuz verdiği bu demokratikleşme sürecinde, laik demokratlar temsil edilmiyor, ya da enerjileri istismar ediliyor. Belki Gezi bu eksiği gidermenin bir nüvesi olur. O alanda, alanın temsilini ne TGB'ye, ne İşçi Partisi'ne kaptırmadınız. Helal olsun size. Ama ülke çapında iş başka yöne gidiyor. Bunu görmek, Gezi'ye ihanet değil. Bilakis, o alandaki vakur tavrın tamamlayıcısı olur. Biz herkesin eşitliğinden yanayız. Bir başörtülü, bir Atatürkçü, bir solcu, bir Alevi, bir Ermeni, hepsi ile eşitiz ve bu en asgari demokrasi anlayışıdır. Kimseye tepeden bakmıyoruz. Tabii ki hepimizin yanlışları, doğruları var. Bunu ancak birarada kalırsak fark eder, gelişir ve geliştiririz.

Hani demiştim ya daha önce, "Dostların birarada olmasından daha güzel ne var ki şu hayatta!"

24.06.2013, İstanbul

www.facebook.com/groups/ekitaphane
www.facebook.com/ekitaphane

Gezi krizi sonrası hasar ve kazanç raporu

••

Üç haftalık zor, sıkıntılı ve endişe verici günlerden sonra, biraz daha sakinleştiğimizi düşünüyor ve umuyorum. Hepimizi geren, yoran bir deneyim yaşadık. Şimdi daha aklıselimle hareket etme, düşünme zamanı. İnsanlar yapıları gereği gerginken normal şartlarda yapmayacakları şeyleri yapıyor, söylemeyecekleri şeyleri söyleyebiliyorlar. Sakinleşince ise, fabrika ayarlarımıza dönüyoruz. Bunun bilincinde olmak, hem gergin anlarımızda kontrolümüzü yitirmemeye, hem de sonrasında bu gibi anlarda yaptıklarımızı sahiplenmemeye yarayabilir. Önceki bir yazımda, "Birbirimizin yüzüne bakacağız" uyarısında bulunmam bu nedenleydi.

Baştan beri altını çizdim: Hükümetin ve Başbakan Erdoğan'ın üç iktidar döneminde yaptığı veya yaptığı iddia edilen hatalar ile son bir ayda yaşadıklarımız arasında siyasi bir orantı yok. Türkiye'de iktidara muhalefeti bir iç çatışma düzeyine çıkarmanın siyasi olarak rasyonel bir gerekçesi de yok. O nedenle, yaşanan şeyin şiddetinde, irrasyonel, sosyolojik ve operasyonel olan faktörler öne çıktı. Bunun, Gezi gençliğinin de dikkatini çekmiş olduğunu, Gezi meşruiyeti ile hükümeti devirme safhasını birbirinden ayrılmaya başlanması gerektiğini düşünüyorum. Ayıranların da gittikçe arttığını görüyorum.

Mesele Gezi enerjisine yurt çapında eklemlenen gruplarca Başbakan'ı devirmek ve hükümeti ülkeyi yönetemez hale getirmeye doğru hızla savruldu. Uzaylılar Türkiye'yi istila etse yan yana gelemeyecek olanlar, bir nefret şemsiyesinin altında dayanışma sergilediler. Dolmabahçe Başbakanlık Ofisi ve Erdoğan'ın konutu işgal edilmek istendi. Sürekli olarak ilk günlerdeki polisin orantısız şiddetine, ölen, yaralanan vatandaşlarımıza gönderme yapılarak, sonraki vandalizm meşrulaştırıldı. Seçimle gelen, çözüm sürecinin bütün yükünü omuzlayan bir hükümeti devirmeye çalışmanın, liderine, gerçeklik algılarıyla oynayarak Esed, Hitler, Franco benzetmeleri yapmanın demokratik direnişle hiçbir ilişkisi yoktu. Karşılıklı olarak alınan bu rijit pozisyonlar, yani olayı sadece bir komplo veya sadece bir özgürlük hareketi olarak okuma durumu, arada yer alan birçok toplumsal katman ve onların değişik itirazlarının da gölgede kalmasına yol açtı. Süreçte yazdığım altı yazıda, bu katmanların çoğuna değinmeye çalıştım. Ancak toparlamak ve sistematik olarak daha görünür kılmak için sokağa inenleri kronolojik olarak kendimce sıralamaya gayret edeceğim:

1. Gezi'deki ağaçların sökülmesine ve kışla inşasına karşı olanlar, çevreciler.

2. Hükümetin kent siyasetinden rahatsız olan, ortak yaşam alanları hakkında görüşlerinin sorulmamasına tepkili daha siyasi ve geniş bir çevre.

3. Gezi'ye sabahın beşinde yapılan sert müdahale ve polis gazına yönelik öfke hissine kapılan ve Gezi ile dayanışma gösteren kesimler.

4. Paternalist dile ve gerontokrasiye karşı tepki duyan, ebeveynlerinin kendilerine verdiği her şeyi bir nimet değil, bir vazife olarak algılayan daha olgun gençler.

5. Türkiye'nin yakın geçmişini bugünle mukayese etme şansına sahip olmayan, son on yılın özgür ortamında büyüyen ve fazlasını isteyen doksan kuşağı daha genç-ergen kuşak.

6. Hükümetin kendi cemaatini ve kültürel muhafazakârlığı dayattığını düşünen, kendisini laik-demokrat olarak tanımlayanlar.

7. Hükümetin son 10,5 yıllık yavaş devriminin, kendilerine karşı yapıldığını düşünen, mütedeyyinlere kibirle bakan, onlarla eşit olmayı hazmedemeyen, ancak CHP tarafından temsil edilmediği için madunlaşmaya (Subaltern) tepkili ulusalcı, jakoben orta ve üst sınıf laikler.

8. Halkla ilişkileri olmayan, gittikçe marjinalleşen ve meydana

çıkan enerjiyi bir devrim nostaljisine çevirmeye çalışan örgütler, sekter solcular.

9. LGBT, feminist gruplar ve sosyalist Müslümanlar gibi dar çevreler.

10. Kendi yapıları hükümetten çok daha cemaatçi, antidemokratik ve kolektivist olan, ancak alanlara çıkmayı bir memuriyet görevi olarak içselleştirmiş sendikalar, odalar, STK'lar.

11. Daha çok sosyal medyada ve medyada işlev gören, Erdoğan'la kişisel-ideolojik hesaplarını görmek isteyen "aydın ve gazeteci" grubu.

12. Yukarıdaki grupların aralarına karışan ve kaostan medet uman provokatörler.

Katmanları biraz daha çoğaltmak veya birleştirmek mümkün olabilir. Ancak, ortaya çıkan aşkın tepkinin tüm bu toplumsal, siyasi ve operasyonel katmanların Gezi ateşi ile reaksiyona girmesiyle oluştuğunu, bunlardan sadece biri veya birkaçına odaklanarak analiz yapmanın hep eksik olacağını görmek gerekiyor. O nedenle, henüz anlamadığımız bir fenomen üzerinde konuşurken, kimsenin tatmin olmayacağı, herkesin kendi grubundan yola çıkarak bir genelleme peşinde olduğu da bir vak'a. Başbakan Erdoğan'ın da, diline daha dikkat etse bile, aynı anda birçok gruba sesleniyor olma mecburiyeti ve her grubun kendisine seslenildiğini düşünmesi açısından kendi tabanı dışında etkili olabilmesi gerçekten zordu. Ama bundan sonra daha mümkün ve hatta kaçınılmaz.

Bu krizden en çok hükümetin faydalanması gerekiyor. Kent siyasetinin gözden geçirilmesi, demokrasi kültürümüzün yükseltilmesi, siyaset zemininin korunması ve genişletilmesi, algı yönetiminin en öncelikli konu haline gelmesi, dil ve üslubun, icraattan daha önemli olduğu kritik bir süreçte olma, hayatını ve gözlerini kaybedenlerin sorumlularının adalete hesap vermesi, adalet duygusunun tamir edilmesi, ahlaki üstünlüğün, her zaman sorumluluğu alanda, çözüm isteyende olma zorunluluğu umarım ki fark edilmiştir.

Hükümetin Gezi'deki farklı katmanları ve neden bu kadar aşkın bir patlama yaşandığını iyi analiz etmesi şart. Çünkü en büyük bedelin de, kazanımın da muhatabı öncelikle hükümet olacak. Daha önceki yazılarımda çokça değindim; hükümetin sadece kendi tabanına yönelik siyaset yapma lüksü yok. Türkiye, normalleşme yolunda, ancak hâlâ anormal şartları haiz bir ülke. CHP tabanı olarak ad-

landırabileceğimiz, ama sadece CHP tabanı diyerek asla tam olarak anlayamayacağımız kesimlerin karmaşık kodlarını doğru okumak gerekiyor. Unutmayalım ki, bu krizde asıl sahadan silinen CHP oldu ve bir halk kesimi sokağa inerek siyasi aktör haline geldi. Bu çok tehlikeli bir durum. Bu durumun hızlıca tamir görmesi gerekiyor. Bu anlamda, diğer büyük toplumsal parçanın Erdoğan tarafından mitinglerle demokratik olana—seçimlere—kanalize edilerek sokaktan uzak tutulması övgüye değer bir fedakârlık olmuştur. Çünkü hiçbir siyasetçi, sekiz ay öncesinden seçim atmosferine girmek istemez. Duymaktan hoşlanmayacak olanlar olsa da, Erdoğan'ın burada büyük bir kişisel fedakârlık yaptığını teslim etmek gerekir.

"Neler yapılabilir?" diye düşünüldüğünde, öncelikle, hükümetin "laik kesimin" artık farkına varması gerektiğini söylemek gerekir. AK Parti, arkasına aldığı çeperdeki "cumhuriyetin öteki çocukları" ile merkeze doğru yürürken, belki de vesayete verdiği sert mücadelenin etkisi ile karşı mahalleyi anlama zorunluluğu hissetmedi. Cumhuriyet mitinglerinde gördüğümüz kalabalıkların, vesayeti çağıran bir kitle olarak algılanması doğruydu ama bu kitlelerin 90 yıllık bir ideolojik tedrisattan geçtikleri, korkularının sürekli manipüle edildiği, ama muhalefet partisince ne kadar eksik temsil edildiği ihmal edildi. Oraya yönelik daha empatik bir yaklaşım elzemdi. Dindar kesim ne kadar heterojen ise, (dindarların reformculuğuna rağmen hâlâ içinde barındırdığı eski Türkiye'ye dair milliyetçilik, devletçilik, mukaddesatçılık kodları gibi), laikler de tüm arızalarına rağmen heterojenleşme yolundaydılar. Laikler, 90 yıldır üzerlerinde nasıl bir sosyal mühendislik yapıldığının farkında dahi değillerdi. Bunu fark etmeleri için, belki korkularını yatıştıracak demokratik nefes borularına ve saygı görmeye ihtiyaçları vardı. Çoğu, dindarların doğal hakları olan kamu alanında yer alma hareketini, doğrudan yaşam biçimlerine müdahale olarak yorumluyordu. Bu algıda ciddi sınıfsal kibir ve dindarlarla eşitliğe tahammülsüzlük de vardı. Ama bir şeyin irrasyonel olması, o şeyin toplumsal olmadığı, tüm ülkeyi etkilemeyeceği anlamına gelmiyordu. Görüldüğü gibi etkiledi de.

Bu psikolojik durumu daha da vahim hale getiren iktidarın dil sorunu, kent politikaları ve estetik siyaseti oldu. Hükümet, artık bizzat kendi verdiği kavga ile Türkiye'nin yeni bir demokratik düzeye, üsluba, yönetim becerisi ve daha fazla özgürlüğe ihtiyaç duyduğu-

nu görmeli. Demek ve ne güzel ki, artık bu kadar demokrasi bize yetmiyor. AK Parti'nin vesayetle mücadele dönemindeki dili ve argümanları, bugünü, hele gençlerin duymak istediklerini karşılamıyor. Erdoğan, ilk yıllardaki vesayet saldırılarını, reformlara direnci ve darbe girişimlerini siyasete tahvil ve tabanını tahkim etmekte çok başarılı oldu. Bu hükümetin tercih etmediği bir kutuplaşmayı beraberinde getirdi. Bu kutuplaşma dalgalarında başarıyla sörf yapan bir lider olan Erdoğan, Türkiye'nin yeni döneminde, bu durumun artık vadesinin dolduğunu fark etmeli. Çünkü artık muhatap, asker veya CHP değil, toplumun bir kesiminin ta kendisi. Her şeyi daha karmaşık ve tehlikeli hale getiren de bu yeni durum.

Yaşananların karanlık yüzü, Erdoğan'a yönelik operasyon, ekonomik çıkar grupları ve diğer operasyonel bileşenler, hükümetin bundan sonrasını tayin edecek siyasi olgunluğu göstermesini engellememeli. Laik-ulusalcı mahallenin karmaşık katmanları doğru tahlil edilebilirse, bu kesimlere yönelik daha mülayim, empatik bir dil geliştirilirse hiçbir şey kaybedilmez. Birden bir mucize olmasını, laikler ve ulusalcıların, dindarlar ve Kürtler gibi reformlara hemen destek vermelerini beklemek fazla iyimserlik olur, ama o kesimin içinde de artık hiçkimseye ayrımcılık yapılmasını istemeyen ve başörtüsü gibi Cumhuriyet tarihi boyunca rejimin kırmızıçizgisi olan konuları da istisna addetmeden reddeden çok sayıda insan var. Bazı forumlarda ortaya çıkan bu nüve çok önemli ve hükümet laik kesimdeki bu kırılmayı göz ardı etmemeli.

Bu olası açılım, aynı zamanda 2002-2010 dönemindeki dış ve iç kaynaklı olarak sağlanan güçlü meşruiyetin, 2013 ve sonrasında gerekli olan meşruiyete yükseltilmesi demek de olacaktır. Böylelikle, hükümet bir daha "yönetemez olma" tehlikesine bu kadar yaklaşmaz, dış dünyada bu kadar yanlış anlaşılmaz ve haklı itirazların, vesayet isteyenlerce ambalaj malzemesi olarak sömürülmesine imkân tanımaz.

Olayın sıcaklığında bu nüansları görmeyip kırıcı ve kötümser olabilsek de, sakinleştiğimizde, aslında iyimser olmamızı gerektirecek önemli ve çok değerli tecrübeler edindiğimizi fark edeceğimizi düşünüyorum. Zor olması, kalıcı ve değerli olması anlamına da geliyor. O nedenle, moralleri bozmadan işe koyulmak en iyisi.

28.06.2013, İstanbul.

Erdoğan'ın değeri nereden geliyor?

"AK PARTİ VE BAŞBAKAN Erdoğan'ın değeri-önemi nereden gelmektedir?" diye bir soru sorulsa, sanırım herkesin bir cevabı olacaktır. Aynı soru aynı özneler için, "Hangi hataları vardır?" diye sorulduğunda da her vatandaş için yer yer fark eden, ama çoğunlukla kesişen birer cevaplar kümesi elde edilecektir. Zaten, sandıkta da bu iki sorunun vatandaşta bulduğu cevaplar oylanır ve ortaya bir sonuç çıkar.

Buna göre son üç genel seçimde, 34-47-50 oranlarında seyreden cevap çok nettir. Halk, Batı standartlarında gerçekleşen demokratik seçimlerde AK Parti ve Başbakan Erdoğan'ın değeri ve önemini böyle takdir etmiştir. Diğer oylar da muhalefet partilerine paylaştırılmış, adil olmayan seçim barajını bağımsız adaylar ve örgütlenme yetenekleri ile aşan BDP de TBMM'de hatır sayılır bir muhalefet partisi olarak yer alabilmiştir. Doksanlı yılların başında DEP'li vekillerin başına gelenler de, çoğunluk tarafından bugün eleştirilmektedir.

AK Parti'nin ve Erdoğan'ın seçmenin yarısının tercihine göre ifade ettiği değer, reformcu kimliği, ekonomideki başarısı ve halkçı politikalarına bağlıdır. Bu kimliğinden uzaklaştığı zaman bu değer azalır, yaklaştıkça artar. Halk da bunu not eder. AK Parti'nin 2010 referandumunda sonra bu kimliğinde gerileme eğiliminde olduğu

doğrudur. Şimdi orada kaybedilen zamanın değeri umarım daha iyi anlaşılmakta olsun.

2002 yılında 100 lira olan bir ilacın, bugün 10 lira olması, faizlerin ve enflasyonun dramatik şekilde düşmesi, yerli-yabancı finans oligarşisini memnun etmeyebilir, ama bunun halk için ifade ettiği değer, *"Onurlu yaşam ile acı çekmek"* arasındaki hayati bir tercihtir. Hastanelerin önünde acil hastanız ile hakarete uğradığınız, çaresiz kaldığınız bir sağlık sisteminden, randevu ile gittiğiniz, modern tesislere dönüşen hastaneler arasındaki farkı yine halk takdir eder. Lafa bakmaz.

İstikrar, "gerçek vergi" ödeyen esnaf kesimi için hayatidir. Esnaf istikrar ister, ucuz faiz ile büyümek ister ve bu olduğunda, manipülatif yaratılan rejim krizlerine bakmaz. Daha doğrusu, istikrardan yana tercihini yapar. Özellikle yoksul ve orta kesim için, hükümetin siyaseti bu anlamda hayatidir. İş çevreleri, belki daha sonra daha fazlasını elde edeceklerini düşündükleri için, hükümetin alaşağı olacağı bir ekonomik buhranda servetlerinin yüzde 15'ini kaybetmeyi göze alabilirler. Ama halk için böyle bir şey, *"Onurlu yaşam ile işkence çekmek"* arasında hayati bir tercihtir. Bu nedenle, kafasının karışmasına engel olacak bir ölçeğe sahiptir onlar: Hayatın kendisi.

Ve bir de şöyle bir gerçek vardır: Ekonomi ile demokrasi arasında karmaşık ama doğru orantı bulunur. Ekonomik dengesi bozulmuş bir ülkede yine aynı nedenlerle, halk reformlara, derin devletle mücadeleye, yeni anayasaya, Çözüm Süreci'ne öncelik vermez. Ekonomisi güçlü olmayan bir devlet, yapısal, demokratik sorunlarını çözmekte çok zorlanır, hatta bu konularda başarısız olması daha yüksek olasılıktır.

Dünya bir gül bahçesi değil. Bunu anlamak ve bilmek için komplo teorilerine ihtiyacımız yok.

Erdoğan, her ülkenin nadir yetiştirdiği liderlerden birisi. Bu liderler, dünyanın hiçbir ülkesinde halkın yüzde yüzü tarafından sevilmez ve başarılı bulunmaz. Çünkü farklı liderler oldukları için arı kovanlarına çomak sokarlar, bu arada kendi hatalarını da yaparlar. Ancak, bizim gibi demokratik sistemin oturmadığı ülkelerde, bu liderlerin çıkması elzem gibidir. Keşke kahramanlara ihtiyaç hiç olmasaydı; ama o ideal sistemin oluşturulması için, bu liderlerin tarih boyunca önemli yollar açtığı da teslim edilir.

O nedenle, Erdoğan hem çok seviliyor, hem de ondan nefret

edenler bunu bir tutkuya dönüştürmüş durumda. Çünkü Erdoğan "idare" etmiyor; risk alıyor, restleri görüyor, elini taşın altına sokuyor. Başarıları ile gururlanıyor, tabii bu arada *"Çamlıca'ya da bir eser bırakayım arkamda"* da diyor. *"Her şeyin en iyisini bildiğini"* de düşünüyor. Elinde bu güç varken her şeyi yoluna koymazsa, Allah'ın önünde hesap vereceğini düşünüyor. Sanırım böyle.

Ve bu tarzı bir kitleyi mutlu ederken, diğer bir kitleyi depresyona sokuyor.

Yani, Erdoğan çoğu için zor bir lider. Hazmetmesi kolay değil. Radikal adımları ile yavaş bir devrimle, Türkiye'nin doksan yıllık sorunlarının önemli bir kısmını çözdü. Şimdi de Çözüm Süreci gibi, en zor konuda savaş veriyor. Hem de nasıl bir savaş! Evet, Erdoğan'ın bir vatandaş olarak değeri, benim için buralardan geliyor; en çok da gençlerimizin ölmeyeceği bir geleceği ümitle bekleyen bir vatandaş olarak, bunun siyaset üstü değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum; ama yanılıyorum, yanıldığımı da biliyorum.

Tam da bu yüzden Erdoğan'ı hedef alanlar, Çözüm Süreci'ne de alerjiyle bakıyorlar, hedefe koyuyorlar.

Gezi krizinin kullanım değeri de Erdoğan'ın değeri ile doğru orantılıydı. Gezi krizi derken, oradaki çevre hassasiyetini, orantısız gazı, hayatını kaybeden ve yaralanan vatandaşlarımızı ayırarak söylüyorum. Bu krizi, birden kucaklarında altın bir fırsat gibi bulanlar için bu değerlendirmeler.

Onlar için, gerçekten Çözüm Süreci'nin, gençlerin hayatta kalmasının bir değer ifade etmediğini gördüm. Keşke açık açık söyleselerdi, *"Barış Erdoğan'ı güçlendirecek, bunu gençlerin hayatından daha çok önemsiyoruz"* deselerdi. Ama böyle bir şey de hiç açık açık söylenir mi!

Bunun yerine, *"Demokrasi olmadan, barış olmaz"* dediler. Çözümden yanaymış gibi gösterip, "ama, amalar"la sürece güvenin altını oymaya çalıştılar. Olumlu, yapıcı, akılcı eleştiri ile kötücül olanın farkını artık iyi biliyoruz. Kimse, süreç tartışılmasın demiyor. İnsanlar "bu türden" çözüme karşı da olabilirler ve bunu ifade edebilirler, etmeliler. Bunun nedenlerini mantıklı, namuslu bir düzlemde emek vererek anlatmak ve alternatif önermek şartıyla. Ama tüm düşüncelerden bağımsız olarak, barışın arzulanan bir ortak duygu olması gerektiği ortada değil mi? İnsanlar, çözüm alternatiflerini savunur, eleştirirken, barışın neden gerekli olduğuna dair bir ortaklaşma

içinde olmamalı mı? Savaş istemek savunulabilir bir pozisyon mu?

Leibniz, *"Kendisinden bir çelişki türetilebilecek tüm önermeler yanlıştır"* der. Barışın kendisinin bizatihi en demokratik durum olduğuna itiraz edilemeyeceğine göre, *"Demokrasi olmadan barış olmaz"* demek, aslında bir önerme olmayı bile hak etmiyor. Çünkü bu *"Barışmayın savaşın"* demenin sofistike hali. Hiçbir alternatif sunmuyor. Tek işlevi, varolan barış şansına yönelik şüphe uyandırmak oluyor haliyle.

Şimdi de *"Çözüm Süreci çöktü çökecek, KCK şunu açıkladı, Karayılan bunu dedi, hükümet adım atmadı, atmayacak"* türünden kuşkular üretiliyor. Yine oldukça sofistike, vatandaşın etkilenmemesi zor, ama çok da kötücül. Çünkü basit bir cevabı var ve herkes bunu biliyor farz ediyorsunuz: Barış sürecinin iki aktörü var ve bu aktörler *"Süreç devam ediyor"* diyorlar. Hangi lider, devam etmeyen, çökmüş bir süreci "başarılı" göstermek gibi bir risk alır? Bunda nasıl bir rasyonalite vardır? Peki, hangi lider, halkına asla anlatamayacağı bir taviz verebilir? Hele bu lider, üç tane hayati seçime girecek maratonun hemen eşiğindeyse? Hele diğer lider, otuz yıllık bir hareketin tartışılmaz önderiyse? Kim kitlesini göz göre göre kandırabilir, kim bu güce sahiptir?

Hükümeti, Erdoğan'ın eleştirelim ve eleştirilmeli de. Ama "şeyleri" birbirinden ayırmak bu kadar mı zor? İyi eylem ile kötü eylem arasındaki farkı çizmemek, yüzyılın barış projesini desteklememek için nasıl bir nefret gerekiyor? Gerçekliği aşan bir "kötü Türkiye" algısı yaratmaktaki bu ısrar, bunun sonucunda zarar görmeyecek bir pozisyonda olanların işi mi? Peki bu doğru mu? Evet, en büyük zararı halk görecek ama iç savaşın eşiğine getirilmiş, siyasal sistemi zarar görmüş, ekonomisi mahvolmuş, Çözüm Süreci çökmüş ve yine kana bulanmış bir Türkiye'nin, zarar vermeyeceği bir kesim olacak mıdır? Ortadoğu ve dünya dâhil.

Barış ile Erdoğan arasındaki çizgi birbirine çok yakın, hatta çakışmış vaziyette. Barışı savunanlar, külliyen Erdoğan'ın her icraatını savunmuş sayılıyor bu nedenle. Ama halk hayata bakıyor ve hayat onlara neyin doğru olduğunu söylüyor.

Hâsılı, barıştan kimseye zarar gelmez; o barışı "Erdoğan bile" getirse...

Biraz vicdan yeterli izanı sağlayacaktır.

20.07.2013, İstanbul.

Basın özgürlüğü eleştirileri neden itibarsız?

GEÇEN YAZIMDA BELİRTMİŞTİM; artık Montesquieu'nün ima ettiği tarzda bir kuvvetler ayrılığı ilkesinin çok ötesine taşan bir hal aldı devlet yönetimi. Devletin nasıl sınırlanacağı, güçlü toplumsal sözleşmelerin—anayasaların—nasıl en ideal şekli ile yapılıp devlet aklına hâkim olacağı sürekli karşımıza dikiliyor. Özellikle merkezî yönetimi güçlü ülkelerde "azınlık haklarının garantiye alınması, çoğunluğun azınlığa, azınlığın çoğunluğa tahakkümüne engel olunması, bu arada siyasetin etkinliğini yitirmemesi, şiddet kullanma tekeline sahip devletin dizginlenmesi, yolsuzlukların önüne geçilmesi, hükümetlerin özgürlükçü kanunlar yapmaya zorlanması" soru(n)ları her zaman gündemde.

İşte tam bu noktada, medya bu hayati eksiği bir "deus ex machina" gibi sahneye inerek doldurmaya aday oldu veya aday gösterildi. Dördüncü kuvvet olarak her şeyi yerli yerine oturtması murat edilen basına bir kutsal rol biçilmişti. Medya, demokrasinin *"sandıktan ibaret olmaması"* için iki seçim arasında toplumun taleplerini, şikâyetlerini hükümetlere, hükümetin plan ve uygulamalarını da kamuoyuna anlatacak, bu kritik boşluk böylece doldurulacaktı.

Bu kutsal görevin anlamlı olması için, basının tarafsız olması gerekiyordu. Tabii bu—en azından bizim ülkemizde—mümkün değildi. Medya, gerçekten *"demokrasinin sandıktan ibaret olmamasını"* sağladı; ama darbelere destek vererek... Tarafsız olma hali ise sadece bir temenniydi. Lakin medyanın ülkemizde bu kadar pespaye hale düşmesi de gerekmiyordu. Türkiye medyasında habercilik başarısı, daha çok sosyal-kültürel-şiddet ve çevre alanlarında gerçekleşti. Parlak istisnaları, bu sektörün en mağduru basın emekçilerini ise saygıyla anıyoruz.

Peki, neden böyle oldu?

Türkiye'de basın, dünya ile de paylaştığımız iktidar-medya patronları ilişkisinin ötesinde sorunlara sahipti. Basın, 150 yıldır totaliter rejimin bir uzantısı olarak kurgulanmıştı. Abdülhamid'in jurnal devrinden başlatırsak, İttihatçıların, muhalif gazeteciler Hasan Fehmi ve Ahmet Samim'i katletmesi ile temeli atılan bir dizayndı bu. Gazetecilerin bağımsız olması ideali bir temenniden ya da arada çıkan birkaç kahramanın yaptıklarından öteye gitmedi. Onlar da ibretlik olması için linç edildiler.

"Gazetecimizin" bilgi kaynakları—çoğunlukla birbiri ile rekabet halindeki—devletin türlü parçalarının istihbarat ağı veya diğer bürokratik kaynaklardı. Gazeteciliğin işlevi, siyasi, asker ve bürokratlarla kurduğu ilişkiler kanalıyla edindiği, işlenmiş, seçilmiş "talimatlar" üzerinden kamu algısı yaratmaktan ibaretti. Bunun illaki bir bilgi içermesi bile gerekmiyordu. Amaca uygun senaryoların topluma gerçek olarak sunulması yeterliydi. Darbe yapılacaksa, bunu 28 Şubat'ta olduğu gibi medya iklimlendiriyordu. Gezi krizinde, sadece çığırtkanlıkla dindar bir hükümeti alaşağı etmek mümkün olmadı. Ama Erdoğan'ı diktatör olarak gösterme konusunda dış dünyada geniş ölçüde başarı kazanıldı. Anlaşıldığı üzere, ülkemizde gazetecilik ve köşe yazarlığı bir algı yaratma mühendisliği olmuştu. Bu güç, vesayete karşı demokrasiye destek verilen istisnai zamanlarda dahi, paradoksal olarak gazeteci ve yazarın gücünü arttırıyordu.

Gazete patronları, köşe yazarları ve gazeteciler, siyasetin her dönem değişmeyen doğal ortağı oldular. Geçmişte, hükümet düşürüp, hükümet kurmuşlar, karakter suikastları yapmışlar, patronlarının menfaati uğruna her türlü operasyonu gerçekleştirmişler ve mükâfatın göz kamaştırıcı olduğu kesin sonuçlar elde etmişlerdi. Medya siyasi manipülasyon üretim merkezi haline gelmişti.

Evet, medya-iktidar ilişkisi sorunluydu. Bugün de sorunlu. Ama AK Parti'nin geçmişte ve Gezi krizinde olduğu üzere, bu sistemin bizzat hedefinde olduğu da unutulmakta. Hükümet ara ara otoriter zihniyete doğru temayül gösterse de, devletin demokratikleşmesinde azımsanmayacak reformlar yaptı. Zaten AK Parti'nin en çok *"Reformlara ara vermek"* veya *"Yeterince hızlı reform yapmamak"* ile suçlanması bile, sorunların temel kaynağının hükümet olmadığı gibi, çözümün bir parçası olmaya daha yakın olduğunu kanıtlıyor. Bu tabloda, sorunu sadece ve sadece "bu" hükümetin döneminde başlayan "bu" hükümetin yanlışları düzeyine indirgemek, basın sorunumuzun da *"algı yaratmaya"* dönük kullanılması anlamını taşıyor. Eğer birtakım darbe sanıklarının veya neo-darbe heveslilerinin sadece gazetecilik yaptığını düşünüyorsanız, sorun yok. Ama o zaman da, hükümetin aynı mantıkla bu "gazeteci"lere tavır alması, "normal" bir siyasi reaksiyon sayılmalı.

Tabii, bu arada mümkün olduğu kadar işini iyi ve tarafsız yapmaya çalışan gazeteci ve yazarların, iki taraftan birisinin hışmına uğraması da sözkonusu oluyor. Ama—büyük bir pişkinlikle—o gazetecileri sahiplenme şiddeti, o kişinin hangi kamptan algılandığı ve mağduriyetin o anki kullanım değerine göre değişiyor. Bunun simetrisinde, yeteneksiz gazeteci ve yazarlar da gazeteleri ile ilişkileri kesildiğinde birer demokrasi kahramanı olma fırsatını elde ediyorlar. İşsiz kalan köşe yazarı asla patronunu—nedense—eleştirmiyor. Hem patrondan yüklü bir *"boşanma tazminatı"* alıp, hem de demokrasi kahramanı olabilmek için hükümet topa tutuluyor; bu da basın özgürlüğü tartışması olarak pazarlanıyor.

Gazetecinin askerin ağzına bakmasıyla, siyasetçinin ağzına bakması arasında fark yok. Zaten eskiden askerin gözünün içine bakan gazeteci tipi, şimdi siyasinin göz bebeklerinden medet umuyor. Önemli olan iktidarda kimin olduğu. "Hükümet daha sorumlu" gerekçesi fiiliyatta pek geçerli değil; çünkü sorumluluk sahip olunan güçle orantılıdır. Geçmişin darbeleri ve Gezi krizinde ürettiği orantısız güç, hükümetin karşısında mevzilenen medyanın sorumluluğunun ölçüsünü veriyor. Sanırım bu sorumluluk azımsanacak gibi değil. Öyle ki, Gezi krizinde halk desteği ve güçlü bir lider sözkonusu olmasaydı, bugün muhtemelen bir teknokrat geçiş hükümeti tarafından yönetiliyor olacaktık.

Eğer dert "Erdoğan'a vuracak" değerli bir kart yaratmak değil de, gerçekten medya özgürlüğü ise, konuyu bu bütünlükle ele almak, belki doğru bir başlangıç olabilir. Hükümeti eleştirdiği gibi, medyayı, kendisini, patronları kıyasıya eleştirmeyen, özeleştiri ve özür içermeyen bir tartışma itibarlı olmayı hak etmiyor.

Alıcısı da sadece kolonyal gözlüklü, operasyonel amaçlı ya da bilgisiz yerli ve yabancılar oluyor.

25.07.2013, İstanbul.

Kaynakça

Basılı Eserler:

"1927 Nüfus Sayımının Türkiye'de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar," *Nüfusbilim Dergisi/Turkish Journal of Population Studies*, 2004.

"New Perspectives on Turkey," Simon's Rock of Bard College, Issues 1-4, 1999.

6-7 Eylül Olayları, Fotoğraflar-Belgeler, Fahri Çoker Arşivi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Türkiye Araştırmaları Dizisi, İstanbul: 2005.

Akil İnsanlar Güneydoğu Grubu Raporu, Haziran 2013.

Ali Yaşar Sarıbay, "Demokrasinin Yalnız Kalabalıkları," *Star* Açık Görüş, 30 Haziran 2013

Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve 'Türkleştirme' Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul: Şubat 2000.

Ayşe Hür, "Münferit(!) Antisemitizm Vak'aları," *Taraf*, 08.02.2009.

Etyen Mahçupyan, "Bireyci Batıcılar," *Zaman*, 17.07.2013.

----------, "Gezi'nin Parazitleri," *Zaman*, 28.07.2013.

János M. Bak, Gerhard Benecke, *Religion and Rural Revolt*, Manchester University Press, 1984.

Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Cem Yayınevi, İstanbul: 1982, 2. Baskı.

Murat Menteş, "Kreatif Keratalar," *Yeni Şafak*, 10.06.2013.

Paul J. White, *Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers: The Kurdish National Movement in Turkey?*, Zed Books, 2000.

Rıfat N. Bali, *Yirmi Kur'a Nafıa Askerleri (II. Dünya Savaşında Gayrimüslimlerin Askerlik Serüveni)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul: 2008.

Richard Clogg, "A Concise History of Greece," Cambridge University Press, 20 Haziran 2002.

TBMM Darbeleri Araştırma Raporu, Cilt 2, Kasım 2012.

Uğur Mumcu, "İstiklal Mahkemeleri," *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1992.

Web Siteleri:

http://istanbulizein.wordpress.com/2011/04/25/istanbul-dogumlu-rumlarin-kovulmasi-1964/

http://t24.com.tr/haber/gokceada-ve-bozcaadada-rumca-egitim-yasakmis/226789

http://t24.com.tr/haber/ocalan-biz-elimizden-geleni-yaptik-simdi-sira-devlette-uzerine-duseni-yapmali/231607

http://t24.com.tr/haber/turk-gezide-demokrasi-talebi-var-dtk-olarak-destekliyoruz/232462

http://t24.com.tr/yazi/film-geri-sariliyor-akpnin-dinle-imtihani/6907

http://t24.com.tr/yazi/gezi-parki-direnisi-erdogani-bes-noktada-degistirdi/6894

http://tr.wikipedia.org/wiki/Gerontokrasi

http://www.demokrathaber.net/siyaset/ayse-hur-lozandan-sonra-kurtler-unutuldu-h18843.html

http://www.hurriyet.com.tr/planet/23570386.asp

http://www.ilkehaber.com/yazdir/haber/silah-ve-siddet-hicbir-seyin-sigortasi-degildir-20352.htm

http://www.kuraldisidergi.com/5515/gezi-parki-hareketi-ve-y-kusagi/

http://www.markaresayan.com/?p=552

http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse_hur/mustafa_kemalin_ittihatciligi_ve_1915e_dair_tavri-1133108

http://www.taraf.com.tr/ayse-hur/makale-cumhuriyet-in-azinlik-raporu.htm
http://www.taraf.com.tr/nese-duzel/makale-halil-berktay-solun-mirasi-uce-ayrildi.htm
http://www.taraf.com.tr/nese-duzel/makale-selim-deringil-tehcirde-800-bin-ermeni-oldu.htm
http://www.taraf.com.tr/yildiray-ogur/makale-dersimli-nasil-chpli-oldu.htm
http://www.tesev.org.tr/tr/yayin/heybeliada-ruhban-okulunun-gelecegi-uzerine-tartism
http://yenisafak.com.tr/yazarlar/AbdulkadirSelvi/pkkdaki-degisiklikler-ve-cozum-sureci/38532

www.facebook.com/groups/ekitaphane
www.facebook.com/ekitaphane

Tarama : HASRET =)